

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Леся ПОЛІЩУК

**СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ
ТА ГЕОГРАФІЯ НАЗВ ТРАДИЦІЙНОГО БУДІВНИЦТВА
У ГОВІРКАХ СХІДНОГО ПОДІЛЛЯ**

Монографія

Умань
Візаві
2023

УДК 811.161.2'282.2(02)

П50

Рецензенти:

Семенюк Олег Анатолійович, доктор філологічних наук, професор кафедри перекладу, прикладної та загальної лінгвістики Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка;

Торчинський Михайло Миколайович, доктор філологічних наук, професор кафедри української філології Хмельницького національного університету;

Шуляк Світлана Андріївна, доктор філологічних наук, професор кафедри прикладної лінгвістики та журналістики Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

*Рекомендовано до друку вченою радою Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
(протокол № 9 від 31 січня 2023 року)*

Поліщук Л. Б.

П50

Структурні компоненти та географія назв традиційного будівництва у говірках Східного Поділля : моногр. / Л. Б. Поліщук ; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. – Умань : Візаві, 2021. – 322 с.

ISBN 978-966-304-483-5

У монографії подано системний опис структурної організації будівельної лексики в східноподільських говірках, з'ясовано шляхи формування тематичної групи та ареалогію східноподільських говірок. Здійснений структурно-семантичний аналіз засвідчив, що тематична група традиційного будівництва є самостійним тематичним комплексом, що становить розгалужену й багатопланову систему, до складу якої входить декілька лексико-семантичних груп, і вирізняється своєю структурною організацією, специфікою взаємозв'язків між одиницями різних лексико-семантичних груп. З'ясовано, що загальна тенденція просторового розміщення лексем на позначення традиційного будівництва – суцільність ареалу східноподільських говірок із мозаїчними або острівними вкрапленнями та острівна мозаїка. Значна кількість острівних ареалів сконцентрована на півночі та півдні центральної частини досліджуваних говірок. Вивчено лексичні паралелі східноподільських назв традиційного будівництва та виділено й описано східноподільські вузьколокальні ізоглоси з акцентом на їхні специфічні ознаки.

Монографія розрахована на студентів-філологів, викладачів закладів вищої освіти, а також аспірантів та студентів відповідної спеціалізації.

УДК 811.161.2'282.2(02)

© Поліщук Л. Б., 2023

ЗМІСТ

Умовні скорочення.....	5
ПЕРЕДМОВА	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДІАЛЕКТНОЇ ЛЕКСИКИ	9
1. 1. Принцип системності як провідний у вивченні лексики	9
1. 2. Історія вивчення будівельної лексики	18
Висновки до 1 розділу	36
РОЗДІЛ 2. СТРУКТУРНА ОРГАНІЗАЦІЯ ТА СЕМАНТИКА БУДІВЕЛЬНОЇ ЛЕКСИКИ В СХІДНОПОДІЛЬСЬКИХ ГОВІРКАХ	39
2.1. Назви будівельних матеріалів.....	39
2.2. Назви процесів будівництва.....	72
2.3. Назви інструментів будівельників	78
2.4. Назви виконавців будівельних робіт	89
2.5. Назви будівель та їх конструктивних частин.....	92
2.5.1. Назви хати та її частин	92
2.5.2. Назви господарських приміщень для утримування тварин .	107
2.5.3. Назви підсобних господарських приміщень	115
2.6. Назви малих архітектурних споруд	123
2.7. Назви обрядів та пересторог, пов'язаних із будівництвом хати	140
Висновки до 2 розділу	150
РОЗДІЛ 3. АРЕАЛОГІЯ НАЗВ ТРАДИЦІЙНОГО БУДІВНИЦТВА В СХІДНОПОДІЛЬСЬКИХ ГОВІРКАХ	152
3.1. Просторова варіативність назв традиційного будівництва в східноpodільських говірках.....	152
3.2. Східноpodільські говірки в контексті подільського говору....	183
3.3. Лексичні паралелі східноpodільських назв будівництва в інших говірках української мови	193
3.4. Східноpodільські ендемізми	233
Висновки до 3 розділу	238
ВИСНОВКИ.....	241
ДЖЕРЕЛА	248

ЛІТЕРАТУРА.....	199
ДОДАТКИ.....	
.....	226

Умовні скорочення

ВНП – всі населені пункти

ДО – диференційна ознака

ЛСГ – лексико-семантична група

ЛСМГ – лексико-семантична мікрогрупа

СУМ – словник української мови

ТГЛ – тематична група лексики

ПЕРЕДМОВА

Вивчення лексичного складу територіальних діалектів, репертуару тематичних і лексико-семантичних груп та географії номінативних одиниць залишається одним із актуальних завдань в українській лінгвістиці. Увага до всебічного вивчення лексики народних говорів, діалектних відмінностей між ними зумовлена низкою причин, серед яких і зацікавленість науковців матеріальною й духовною культурою свого народу, історією розвитку рідної мови.

З-поміж діалектних зон українського континууму одним із найменш досліджених залишається подільський говір, окресленню сучасних меж якого на матеріалі лексики присвячено праці Г. І. Мартинової, Т. М. Тищенко (подільсько-середньонадніпрянська межа), Т. Г. Шевченка (подільсько-степове суміжжя), Н. П. Шеремети (південноволинсько-подільська межа), О. М. Жвавої (подільсько-буковинсько-надністрянське суміжжя). Внутрішнє членування подільського говору з урахуванням лексико-семантичних, фонетичних, морфологічних особливостей здійснено в дисертаціях І. В. Гороф'янюк, Г. П. Краєвської (центральноподільські), Н. Д. Коваленко, А. М. Мединського (західноподільські), Г. Г. Березовської (східноподільські говірки).

Східноподільськими традиційно вважають говірки, які на півночі обмежуються ізоглосою по лінії від верхів'я р. Рось північніше м. Ставища до верхів'я р. Гнилий Тікич; зі сходу і півдня – від р. Гнилий Тікич по р. Синюха до р. Південний Буг у напрямку на

Ананьїв – Балту Одеської обл. – Чечельник Вінницької обл., на заході від Чечельника до верхів'я р. Рось.

Лексика східноподільського регіону досі не вивчена в повному обсязі. У східноподільській лексикографії системно представлено тематичні групи назв одягу, взуття і прикрас (Г. Г. Березовська), бджільництва та родильної обрядовості (Т. М. Тищенко). Ботанічна лексика окремих східноподільських говірок подана І. В. Гороф'янюк у матеріалах до Лексичного атласу української мови. Частково східноподільська лексика репрезентована в регіональних словниках П. С. Лисенка «Словник специфічної лексики правобережної Черкащини», Д. М. Брилінського «Словник подільських говірок», М. Т. Доленка «Словник діалектної лексики Вінниччини». Спорадично представлені лексеми різних тематичних груп у наукових студіях А. Д. Очеретного, говіркові особливості Східного Поділля подано в праці І. О. Варченка «До вивчення говіркових і топонімічних даних Східного Поділля».

Важливу роль в аналізі структури діалектів, визначенні діалектного членування мови загалом відіграє вивчення діалектної лексики за окремими тематичними групами лексики та лексико-семантичними групами з урахуванням усіх багатовимірних зв'язків та відношень, у яких перебуває лексема з іншими елементами системи.

Особливої значущості аналіз діалектних слів набуває тоді, коли мовні одиниці є виразниками регіональної культури і сприяють реконструкції історії культури народу загалом. Назви реалій будівництва містять не тільки лінгвістичну інформацію, а й дають уявлення про різні сторони життя й діяльності носіїв мови в

конкретному регіоні. В українській лінгвістиці будівельну лексику на матеріалі говірок різною мірою вивчали З. М. Бичко, Л. І. Дорошенко, О. М. Євтушок, Д. Тодер, Г. Ф. Шило. Як складник тематичних груп побутової і сільськогосподарської лексику будівництва представлено в дослідженнях К. Д. Глуховцевої, Р. Л. Сердеги, Л. М. Тищенко. Лексикографічну фіксацію будівельної лексики Полісся презентує словник М. В. Никончука, лінгвогеографічну – «Атлас будівельної лексики Західного Полісся» О. М. Євтушка.

Вперше в українському мовознавстві здійснено системний опис будівельної лексики в східноподільському мовному ареалі, встановлено її генезу, виявлено зв'язок досліджуваної лексики з лексичними одиницями інших діалектних зон української мови, розширено емпіричну базу української діалектології.

Автор не претендує на те, що ця монографія дасть відповіді на усі запитання, які пов'язані з системним описом структурної організації будівельної лексики в східноподільських говірках та з'ясування шляхів формування тематичної групи й ареалогії східноподільських говірок. Це завдання радше для фундаментальної колективної праці або серії досліджень. Ми ж ставимо собі за мету висвітлити здебільшого лише ті проблеми, з якими довелося стикнутися особисто під час написання наукових розвідок і практичної діяльності в системі будівельної лексики сучасних говірок східноподільського ареалу української мови.

Водночас сподіваємося, що подана в монографії інформація, а також її аналіз та висновки автора прислужаться в лінгводидактиці

вищої школи, стануть у пригоді всім, зокрема під час викладання курсу української діалектології, спецкурсів і спецсемінарів.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДІАЛЕКТНОЇ ЛЕКСИКИ

1.1. Принцип системності як провідний у вивченні лексики

Методологічною засадою сучасної лексикології стало визнання системності лексичного складу мови, зумовлене усвідомленням мови як системи взаємопов'язаних частин та одиниць. Застосування принципу системності передбачає вивчення словникового складу та слова не самого по собі, а в усіх його зв'язках і відношеннях. Системний характер лексико-семантичного рівня мови є загальноновизнаним у лінгвістиці, про що наголошував ще Л. В. Щерба: «Слова кожної мови формують систему... й зміни їх значень цілком зрозумілі лише всередині цієї системи» [246, с. 267]. Ідея про системний характер лексики більшою чи меншою мірою знаходила вияв у працях багатьох вітчизняних лінгвістів минулого століття й утвердилася завдяки працям П. Ю. Гриценка, Г. П. Клепікової, В. К. Павела, М. І. Толстого, О. М. Трубачова, Д. М. Шмельова та ін. Д. М. Шмельов зазначав, що найактуальнішим завданням сучасної лексикології є встановлення різноманітних системних відношень, що існують усередині будь-яких лексичних груп, а також виявлення тих об'єктивних показників, які об'єднують слова одне з одним [245, с. 14]. Г. А. Уфимцева виокремила три основні напрямки дослідження лексики як системи: 1) вивчення словникового складу за предметними групами; 2) дослідження смислової сторони мови за

понятійними і семантичними полями; 3) історико-семасіологічне вивчення лексико-семантичних груп однієї й тієї ж, або різних мов [227, с.18]. Лінгвісти окреслюють сутність лексики як системи, яка, на думку М. П. Кочергана, полягає: «1) у вивідності одних лексичних одиниць з інших, тобто в можливості тлумачення будь-якого слова іншими словами тієї самої мови; 2) у можливості опису всіх лексичних одиниць за допомогою обмеженого числа елементів – семантично найважливіших слів; 3) у системності й упорядкованості зафіксованого в лексиці об'єктивного світу» [131, с. 305], А. І. Кузнецова лексичною системою називає організовану множину взаємопов'язаних елементів, яка має три ознаки: множинність елементів; їх організованість; взаємопов'язаність [137, с. 118].

Одним із проявів системності лексичного складу є поділ лексики на тематичні та семантичні групи. Ф. П. Філін, розглядаючи лексико-семантичні і тематичні групи, зазначає, що вони різняться між собою. Об'єднання в лексико-семантичну групу, на думку лінгвіста, базується не тільки на класифікації позначуваних предметів і явищ, а головню на семантичній співвіднесеності всіх слів, що входять до неї. Лексико-семантичну групу Ф. П. Філін визнає продуктом законів і закономірностей розвитку лексико-семантичної системи мови, зумовленого ходом її історичного розвитку. Тематичну групу кваліфікує як об'єднання, основане тільки на класифікації самих предметів і явищ, і через те в тематичній групі ступінь смислового зв'язку слабший, ніж у лексико-семантичній. Елементом тематичної групи не властиві протиставлення, які є визначальними для семантичної групи. Тематична група є ширшою і її можна

представити як сукупність лексико-семантичних груп [230, с. 526, 528–529].

Л. А. Лисиченко стверджує, що системність лексичного складу сучасної мови виявляється в усіх її елементах: в організації тематичних лексичних груп, у структурі багатозначного слова, в наявності синонімічних, антонімічних та ін. зв'язків. Найвиразніше структурні елементи лексичного складу виявляються в мікросистемі багатозначного слова, з наявними в ній окремими лексико-семантичними варіантами та зв'язками з іншими елементами лексичної структури – синонімічними групами, антонімічними парами та ін. групами» [139, с. 12].

В. В. Німчук слушно зауважив, що факт системності лексичного ярусу ні в кого не викликає сумнівів, і зазначив, що специфічність лексичної системи полягає в тому, що вона охоплює величезну кількість підсистем, мікросистем, різного роду протиставлень, тисячі одиниць, кожна з яких має свою звукову та семантичну історію. Як специфіку лексичного рівня мови науковець визначає те, що його елементи, позначаючи предмети й явища, процеси, ознаки матеріального світу, поняття зі світу духовного й суспільного життя людини, у своєму існуванні і функціонуванні тісно пов'язані з долею відповідних денотатів. Водночас зміни в лексиці спричиняються й різними внутрішньомовними чинниками й міжмовними взаєминами. Системна пов'язаність елементів спостерігається в колі будь-якої лексико-семантичної групи слів, однак більш виразно вона проступає при вивченні макрогруп. Зв'язуючими ланками між ними є периферійні лексеми, які нерідко тяжіють водночас до різних груп.

В. В. Німчук наголошує на тому, що межі певних лексико-семантичних груп розпливчасті й окреслення їх відносне, бо одне й те ж слово може входити у ядрову частину двох груп. На думку дослідника, в лексико-семантичному арсеналі мови виленовуються такі шари: 1) слова та значення, успадковані з мови, на ґрунті якої вона розвинулася; 2) слова та значення, що виникли внаслідок лексичної і семантичної деривації від успадкованих коренів та основ, семем; 3) прямі лексичні запозичення й кальки. Семантична структура лексеми може доповнюватися словотвірними семами, що вказують на відношення семем до розміру позначуваного предмета, до його суб'єктивної оцінки, до інтенсивності виявлення ознаки, до характеру перебігу дії, до її напрямку, вихідних і завершальних моментів [159].

У сучасних лексикологічних дослідженнях ідея системності лексичного складу знаходить подальше утвердження і розвиток. Дослідниця Н. Г. Іщенко стверджує, що аналіз змістової сторони слова, його лексичного значення, компонентів останнього, які беруть участь в організації певних відношень між словами в системі мови, функцій слова в мові, і вживання в мовленні, є можливим тільки в контексті системних відношень, які роблять цей аналіз достатньо об'єктивним і науково обґрунтованим. Тому одним із найважливіших проявів системності лексики є принципова можливість послідовно описати словниковий склад шляхом перерозподілу його одиниць за семантичними полями, класами слів зі спільним значенням. Увесь словниковий склад поділяється на великі класи слів, потім на підкласи, на лексико-семантичні групи [109, с. 4].

Н. В. Сніжко вважає, що сучасні системні дослідження лексики зосереджені навколо таких актуальних проблем: 1) визначення чинників природної систематизації лексики та з'ясування особливостей того, як «мова членує світ і як вона представляє його»; 2) моделювання лексико-семантичної системи у вигляді ієрархічно організованого об'єднання семантичних (поняттєвих) полів, що перетинаються й визначають мову як простір, у якому люди формують свої ідеї; 3) з'ясування співвідношення базового та найвищого рівнів узагальнення семантики і їх ролі в упорядкуванні лексичного складу мови; 4) побудова мовної картини світу як репрезентанта універсальних та національних особливостей освоєння світу мовцями; 5) відображення результатів системного дослідження лексики словниками різного типу [197, с. 532].

Принцип системного вивчення лексичного складу поширився і на діалектологічні дослідження. Він був застосований у працях О. Й. Блінової [17], Ф. П. Сорокалєтова [200; 201], Н. А. Лук'янової [140], О. М. Мораховської [152; 153]. Здійснивши докладний аналіз напрацювань вітчизняних та зарубіжних науковців, в українській лінгвістиці системний підхід до вивчення діалектної лексики обґрунтував П. Ю. Гриценко. Поділяючи думку Ф. П. Сорокалєтова про те, що системний підхід до діалектної лексики виключає поділ на діалектизми й загальномовну лексику, П. Ю. Гриценко переконує, що лексика говірки, як і літературної мови, становить організовану сукупність елементів, пов'язаних між собою усталеними на будь-якому синхронному зрізі відношеннями, лексика говірки – окремої діалектної мікросистеми – незалежно від ареальних характеристик та

взаємовідношень із лексикою літературної мови з функціонального погляду становить єдину систему. П. Ю. Гриценко розцінює діалектну лексику як самодостатній об'єкт у системі мовознавчих досліджень і зазначає, що спільним у роботі багатьох авторитетних науковців став принцип дослідження цілісних фрагментів системи, діалектного слова як елемента системи [55; с. 5,11; 52; с. 9–10].

Т. О. Ястремська слушно зауважує, що «переорієнтацію досліджень від аналізу діалектизмів як основного й часто єдиного об'єкта пізнання до вивчення говірок як цілісних систем зумовила саме системна проекція діалектних свідчень», і переконує, що діалектні одиниці потребують дослідження в межах парадигми чи кількох парадигм, мікросистем різної величини. Системний аналіз наповнює іншим змістом просторову проекцію лексики й дає змогу виявити ступінь регулярності діалектних явищ, характерні способи й засоби номінації в межах лексико-семантичних парадигм, окреслити продуктивні й непродуктивні типи, а також виявити мотиваційні ознаки й мотиви номінації. Узагальнюючи ідеї, висловлені лінгвістами, Т. О. Ястремська окреслює коло завдань, необхідних для реалізації системного підходу до вивчення діалектної лексики, серед яких найважливішими є: 1) вияв якнайповнішого набору лексем і їх структурної організації в межах мікропарадигм; 2) аналіз семантики лексем у лексичних мікросистемах – тематичних і лексико-семантичних групах; 3) дослідження системних відношень – парадигматичних, синтагматичних, які виявляються в контексті. Мовознавець акцентує на тому, що вчені визначають ще й епідигматичні відношення, що фіксують дериваційні та мотиваційні

зв'язки слів: у площинах смислових асоціацій (семантична мотивація) і словотвірних уподібнень (словотвірна мотивація) [248, с.7–9].

Теоретичні аспекти вивчення діалектної лексики порушував З. М. Бичко. Лінгвіст підтримує принцип системного вивчення лексики говірок і вважає важливою проблему з'ясування джерел її походження, відношення до лексики інших говірок, бо діалектна лексика одного говору, на переконання науковця, не становить герметично замкненої сфери, а ті чи ті лексеми побутують не лише в контактних говірках, а й в інших говорах української мови. Системний підхід до говірок як до об'єкта вивчення дозволяє з'ясувати відношення між окремими діалектними системами та діалектними зонами, виявити етапи розвитку мовних явищ, їх послідовність і хронологічні межі [14, с.7–8].

Нині більшість лінгвістів переконані, що найвиразнішим проявом системності лексики є об'єднання слів у тематичні групи. П. Ю. Гриценко констатує, що в українській лінгвістиці усталилась традиція вивчення тематичних груп лексики як таких типів об'єднань, у яких реалізовано семантичні зв'язки. Опис лексики за тематичними групами здійснюється з урахуванням багатопланових системних зв'язків кожної окремої лексеми. Поділ лексики говірки на ТГЛ зумовлений насамперед усталеною сегментацією позамовного простору, яка існує у свідомості діалектоносіїв. Практична цінність сегментації лексичної системи на тематичні чи лексико-семантичні групи виявляється в тому, що незора сукупність лексики говірки вкладається у береги, стає доступною для опису як цілість, яку можна

подати як структурно упорядковану, зробити придатною для аналізу [52, с. 9–10].

П. Ю. Гриценко обґрунтував і описав методику компонентного аналізу при вивченні семантичної структури лексики говорів. Особливо результативним, доводить учений, цей метод є в ареальному плані, бо типовим ареальним протиставленням лексем є відмінність набору елементів семантичної структури, яка виявляється лише при чіткому розмежуванні компонентів структури. Приймаючи сему як найменшу одиницю семантичної структури, її визначають у парадигмі за допомогою диференційної ознаки, за якою протиставляються семи-опозити. Вияв структурної організації сем у межах цілості можливий лише завдяки з'ясуванню парадигматичних зв'язків і відношень лексем у межах лексико-семантичної спільності, який доповнено аналізом синтагматичних відношень лексем у мовленні. Саме системна проекція діалектних свідчень останнім часом зумовила переорієнтацію діалектологічних досліджень від розгляду діалектизмів як основного (часто – єдиного) об'єкта пізнання до вивчення цілісної системи говірки або діалектної мови. Системний підхід до говірок як об'єкта дослідження дозволяє розв'язувати головні завдання лінгвогеографії: з'ясувати відношення між окремими діалектними системами та діалектними зонами, виявляти з більшою мірою достовірності етапи розвитку мовних явищ, їх послідовність і хронологічні межі [55, с. 22].

Передумовою дослідження діалектного слова є формування надійного й значного за обсягом корпусу лексики з її точними семантичними характеристиками, що вимагає тривалих спостережень

над живим мовленням. Українська діалектологія має потужний арсенал наукових досліджень, у яких представлено опис різноманітних тематичних груп діалектної лексики на матеріалі багатьох говірок. Серед них вирізняються праці Г. Л. Аркушина, Г. Г. Березовської, Г. Ф. Вешторт, З. Т. Ганудель, К. Д. Глуховцевої, Г. І. Гримашевич, Л. І. Дорошенко, О. М. Євтушка, Н. Б. Клименко, Г. О. Козачук, В. М. Куриленка, В. В. Лєснової, Г. І. Мартинової, М. В. Никончука, О. М. Никончука, Н. І. Пашкової, І. В. Сабадоша, Р. Л. Сердеги, Т. П. Терновської, Т. М. Тищенко, Л. М. Тищенко, Є. Д. Турчин, Л. Д. Фроляк, Н. В. Хобзей, В. П. Шеремети, Т. В. Щербини, Т. О. Ястремської та інших дослідників, які здійснили опис і системний аналіз окремих шарів української діалектної лексики (побутової, будівельної, транспортної, мисливської, сільськогосподарської, ковальської, побутової, що охоплює назви меблів та інших хатніх речей, назви посуду й кухонного начиння, назви одягу, взуття, прикрас, головних уборів, назви їжі, напоїв тощо, ботанічної, міфологічної, тваринницької та ін.).

Реалізувати засади системності у вивченні лексики й семантики діалектних мікросистем можна за допомогою моделювання як методики та процесу дослідження мовних явищ. Дослідники-діалектологи констатують, що моделювання фрагментів діалектної мови дозволяє виявити специфічні риси обстежуваних об'єктів, точно й докладно описати однорідний матеріал різних говірок у зіставному аспекті, виявити ступінь диференціації / інтеграції досліджуваних діалектних систем [102, с. 3].

У діалектології простежується й тенденція використання історико-географічного підходу до вивчення лексики говірок. Так, ще В. С. Ващенко висловлював думку про необхідність аналізу діалектної лексики з погляду її історії та географії, оскільки «діалектне слово саме тим і відрізняється від літературно-нормативного, що воно позбавлене стійкої форми, не регулюється у своєму значенні, не може вважатися однаково сприйнятим у межах розселення певної етнографічної одиниці. Зміна слова, обростання його новими формально-семантичними варіантами тощо – усе це помітно стимулюється зрушенням, розширенням або звуженням географічних меж його вживання» [24, с. 3–4]. Декларує використання такого підходу й З. М. Бичко: «Підтримуємо думку мовознавців, які вважають за потрібне досліджувати лексику й семантику, як і будь-який інший мовний рівень, у двох аспектах – синхронному й діахронному. З'ясування мовно-історичних змін та етимології лексики ... говірок, безперечно, дасть цінний матеріал для подальших досліджень [14, с. 8].

Отже, одним із першочергових завдань сучасної української діалектології є системне вивчення окремих тематичних груп лексики, з'ясування семантики та географії лексики на всій етномовній території або на частині цієї території, визначення діалектного членування мови в цілому.

1.2. Історія вивчення будівельної лексики

Будівельна лексика неодноразово потрапляла до кола наукових зацікавлень українських мовознавців. Насамперед відзначимо, що вона була об'єктом вивчення в історичній лексикології (Н. В. Білан, Р. О. Гринько, І. М. Керницький, І. П. Чепіга, І. Б. Царалунга).

І. М. Керницький присвятив наукову розвідку назвам приміщень в українських пам'ятках XVI – XVII ст. і простежив, які з виявлених назв у зазначений хронологічний період були успадковані зі староруської доби, а які виникли вже на українському ґрунті з появою відповідних реалій. Науковець розглядає також історичну перспективу задокументованих пам'ятками назв та семантику лексем словотвірного гнізда із коренем *буд-*, що увійшов із лексемою *будованя*, засвоєною з німецької мови через польське посередництво. Найменування споруд дослідник поділив на мікрогрупи, серед яких виокремив назви на позначення житла, включаючи назви постійного помешкання й тимчасового. За спостереженням ученого, в пам'ятках наявні номінації споруд за матеріалом виготовлення, розмірами, назви розкішного будинку, будинків сільського й міського типів. У цій же групі виокремлено мікрогрупу найменувань *прибудов*; назв окремих житлових кімнат, кухні, кімнати для випікання хліба, для купання або миття, кімнат залежно від призначення, курної хати, кімнат, призначених для челяді. Дослідник розглянув назви сільськогосподарських будівель: для зберігання збіжжя в снопах, для зберігання сіна, для зберігання продуктів харчування, для зберігання продуктів, підвальні приміщення, назви приміщень для худоби, виявив окремі номінації залежно від того, які тварини в них

перебували (коні, рогата худоба тощо), а також розглянув назви приміщень громадського користування і призначення [113, с. 5–19].

Будівельній лексиці писемних пам'яток присвятила увагу І. П. Чепіга. У статті «Будівельна лексика староукраїнської мови» мовознавець аналізує лексику на позначення процесів спорудження: назви процесів початку будівництва, спорудження з каменю або цегли, покриття дахом, первинної обробки деревини, представлену дієсловами та віддієслівними іменниками. Дослідниця виявила узагальнені назви діячів, що займаються спорудженням, та агентиви на позначення осіб вузької спеціалізації в будівництві. У статті наведено найменування різноманітного будівельного матеріалу з дерева, різновиди якого позначено словосполученнями, лексеми на позначення матеріалу для покрівельних потреб. І. П. Чепіга зазначила, що будівельна лексика як мікросистема виробничої лексики тісно пов'язана з розвитком продуктивних сил суспільства, а тому відзначається певною мобільністю. Вона також акцентує й на тому, що будівельна лексика зазнала впливу з боку інших мов, унаслідок чого деякі традиційні слова давньоруського походження вийшли з ужитку, інші лексеми втратили конкретні спеціалізовані значення в літературному вжиткові і зберігають їх лише в говорах. Специфічну групу становлять німецькі слова, засвоєні через польське посередництво [232]. В окремій розвідці І. П. Чепіга розглянула історію формування лексики на позначення гідроспоруд [233].

Спробу реконструкції аналізованої тематичної групи здійснено в академічному виданні «Історія української мови. Лексика і фразеологія». На підставі експлікованих із пам'яток писемності

лексичних одиниць виокремлено найменування жител, серед яких засвідчено загальні назви, а також ряд видових, що передають відношення мешканців до житла. Дослідники акцентують увагу на специфіці засвоєння лексичних одиниць, відомих у попередні століття, особливостях представлення у творах різних жанрів. У названій праці зазначено, що у XVI – XVII ст. з'являються назви житлових приміщень за матеріалом, виділено тематичну підгрупу на позначення типів приміщень у середині хати, також хатніх забудов та їх частин, частини інтер'єру, представлено назви на позначення структурних елементів будівлі: основних деталей і допоміжних частин дверей та вікон; розглянуто найменування надвірних споруд і забудов, що характеризували побут селянства, подано низку назв приміщень, у яких зберігали хліб у снопах, зерно, продукти харчування, хатнє збіжжя, приміщень для худоби, предметів, що характеризують частини двору, назви забудов на прилеглих територіях. На діяхронному зрізі дослідники простежили спеціалізацію давніх слов'янських слів, розширення семантичного обсягу та встановили, що в цій групі наявні запозичення з польської, чеської, німецької мов [108, с. 406–413].

Будівельній лексиці в діяхронії кілька публікацій присвятив Р. О. Гринько [46–49]. Дослідник виявив у пам'ятках писемності назви будівель і їх частин, майстрів-будівничих, пристроїв і знарядь будівництва, будівельного матеріалу, процесів будування. На підставі проаналізованого матеріалу автор робить висновок про те, що основна частина назв житлових споруд успадкована українською мовою з праслов'янської і давньоруської мов, незначними є

запозичення з польської, румунської, німецької мов. Переважна більшість слів збереглася в українській мові до сучасного періоду [46, с. 24].

Н. В. Білан розглянула архітектурно-будівельну лексику української мови в писемних пам'ятках і лексикографічних працях кінця XVI – початку XVII ст. Розвідка цікава тим, що автор виявила назви на позначення процесу планування і зведення будівель, на позначення частин будинку, які виготовляються з каменю, теслярську лексику [16].

Лексику на позначення помешкань на матеріалі Житомирських актових книг кінця XVI – початку XVII ст. розглянула І. Б. Царалунга, виявивши питому та запозичену лексику, застарілі, діалектні слова. Дослідниця констатує, що в обраних для дослідження пам'ятках зафіксовано назви житлових будинків шляхтичів (домъ, будынокъ, изба), помешкань поліських селян (халупа, хата, хижа), кімнат (свѣтлиця, сѣни, кѣнок), інших елементів будівель (двері, окна, стѣны), лексеми на позначення господарських приміщень: для зберігання реманенту та іншого майна (комора, клѣть, клуня), для утримання худоби (стаиня, обора, садзь), для зберігання та обробітку збіжжя (гумно, спижарня), лексика зі значенням «загорожа, паркан», а також назви елементів цих споруд. Крім того, І. Б. Царалунга простежує подальшу перспективу аналізованих лексем, вказуючи, які функціонують у сучасній українській літературній мові чи збереглися в діалектах [231].

Огляд праць, виконаних на матеріалі писемних пам'яток, засвідчує, що будівельна лексика була складним структурним

утворенням, включала багато лексико-семантичних мікрогруп, назв будівель, назв частини будівель, назви процесів будівництва, технік будівництва, будівельних матеріалів та інструментів, будівельних конструкцій, осіб, які займаються будівництвом, що дає підстави виокремити такі мікрогрупи й на синхронному зрізі. Дані історичних досліджень дають цікавий матеріал для зіставлень на сучасному рівні, для з'ясування генези лексичних одиниць, що входять до тематичної групи будівельної лексики.

Лексику сучасного періоду, пов'язану із будівництвом, на матеріалі говірок різною мірою вивчали З. М. Бичко, Л. І. Дорошенко, К. Д. Глуховцева, О. М. Євтушок, Р. Л. Сердега, Л. М. Тищенко, Д. Тодер. Дослідники вказують, що лексика будівництва об'єднує багато лексико-семантичних груп і дрібніших семантичних парадигм чи полів. Вона пов'язана з тематичними групами «меблі», «хатні речі», «сільськогосподарська лексика». З. М. Бичко доводить, що головними зв'язками в ній є відношення гетеронімії, гіперонімії, мотивації, семантичної опозиції [5].

В українській діалектології будівельну лексику вивчали як сегмент сільськогосподарської. В. І. Пілецький у наддністрянських говірках зафіксував: 1) назви будівель для худоби і птиці; 2) назви приміщень для сільськогосподарського інвентаря; 3) назви будівель для зберігання продуктів землеробства; 4) назви інших приміщень [174].

Дослідниця східнослов'янських говірок К. Д. Глуховцева в дисертації розглядає такі групи: 1) назви місця, де є хата з господарськими приміщеннями; 2) найменування будівель для

утримання худоби; 3) назви приміщень для зерна, снопів, соломи, полови; 4) найменування погребів; 5) назви приміщень для дров; 6) назви колодязів та їх частин; 7) назви загорожі [28, с. 9]. Окрему розвідку К. Д. Глуховцева присвятила вивченню динаміки складу назв господарських приміщень у східнословобожанських говірках. Дослідниця акцентує на тому, що структурно-семантична організація та географія назв житлових та господарських приміщень досліджена недостатньо, бо відсутній фактичний матеріал з багатьох регіонів України, включно і з Поділля. За спостереженнями К. Д. Глуховцевої, лексико-семантичну групу на позначення надвірних приміщень для свійських тварин утворюють лексеми, які репрезентують сім сем: ‘загальна назва’, ‘приміщення для корів’, ‘загорода для великої рогатої худоби дома чи в полі’, ‘приміщення для коней’, ‘приміщення для волів’, ‘приміщення для свиней’, ‘приміщення для овець’, а для реалізації кожної із сем використовуються ряди лексем, тісно семантично, структурно й мотиваційно пов’язаних між собою [29, сс. 177, 185].

Будівельну лексику як фрагмент побутової розглянула Л. М. Тищенко. Предметом дослідження стала лексико-семантична група назв внутрішнього впорядкування житлових приміщень говірок Південної Слобожанщини, що належить до стійких шарів діалектної лексики, а тому є надійним джерелом інформації для синхронних і діахронних досліджень.

Л. М. Тищенко здійснила опис структурної організації лексико-семантичної групи назв внутрішнього впорядкування житлових приміщень у південнословобожанських говірках; з’ясувала зв’язок цієї

лексичної групи з відповідниками в суміжних східнослобожанських говірках та інших українських говорах; визначила динаміку досліджуваної південнослобожанської лексики впродовж ХХ століття, зіставивши сучасні діалектні назви з їхніми відповідниками, зафіксованими в етнографічних і лексикографічних працях кінця ХІХ – початку ХХ століття. Дослідниця встановила, що лексико-семантична група назв внутрішнього впорядкування житлових приміщень представлена кількома семами: 1) ‘окреме приміщення в квартирі, будинку для проживання в ньому (загальна назва)’; 2) ‘гарно прибрано, парадна кімната в будинку’; 3) ‘кухня в квартирі’; 4) ‘кімната, у якій споживають їжу’; 5) ‘неопалюване невелике приміщення в житловому будинку або окрема прибудова біля хати для зберігання їстівних припасів, різних речей’; 6) ‘передня кімната в сучасному будинку’; 7) ‘сіни’ [208, с. 39–40]. Нею також детально проаналізовано лексичну реалізацію семи ‘бічна стіна хати’ в південнослобожанських говірках та здійснено комплексний аналіз зафіксованої в обстеженому ареалі лексики в синхронному та діяхронному аспектах, з’ясовано відношення зазначених південнослобожанських назв з відповідниками в сусідніх говорах та мовах, простежено динаміку цієї групи лексики впродовж останнього століття [209, с. 130–135]. Будівельна лексика слугувала дослідниці і для вивчення тенденцій у формуванні ареалів південнослобожанських говірок.

На матеріалі говірок центральної Слобожанщини лексику будівництва як сегмент сільськогосподарської вивчав Р. Л. Сердега. Відповідно до окреслених дослідником завдань у монографії

проаналізовано тільки назви господарських приміщень. Автор робить висновок про складну структурну організацію цієї групи й виокремлює мікрогрупи, що включають 1) назви місця, де є хата з господарськими будівлями; 2) найменування приміщень для худоби і птиці; 3) назви будівель для зберігання зерна, снопів, полови, соломи; 4) найменування приміщень для сіна; 5) назви приміщень для зберігання їстівних припасів і різних речей; 6) найменування приміщень для дров; 7) назви будівель для зберігання сільськогосподарського реманенту й різних матеріалів; 8) найменування загорожі для свійських тварин; 9) назви будівель для обробляння врожаю; 10) найменування інших господарських приміщень (куренья для сторожа на баштані чи пасіці; літньої кухні чи печі на дворі; теплиці тощо) [194, с. 127–138].

Предметом розгляду в українській діалектології була будівельна лексика українських говорів Закарпаття. Її дослідник Д. Д. Тодер констатував, що будівельна лексика є дуже давньою та неоднорідною за складом та походженням, формувалася упродовж багатьох століть і відображає тривалу еволюцію житла від примітивного до раціонального та найкраще естетично оформленого. Д. Д. Тодер включає до складу будівельної лексики номенклатуру будівельних матеріалів, інструментів і знарядь, житлових і господарських приміщень та їх елементів, процесів будівництва, фахівців із будівельної справи тощо. Він слушно зауважив, що значна частина будівельної лексики під впливом літературної норми зазнає змін, частина її виходить з ужитку і безслідно зникає, тому що не фіксується джерелами [223, с. 63–67]. Будівельна лексика в

західноукраїнських говорах представлена в студіях Г. Ф. Шила [242; 243].

Народній будівельній термінології західнополіського регіону присвятив наукову розвідку О. М. Євтушок. Результатом спостереження дослідника стали висновки про те, що до названої групи лексики активно входять літературні елементи. Говіркові варіанти західнополіських назв сільського будівництва є лексико-семантичними, фонетичними та морфологічними дублетами й частково взаємозамінні. У більшості регіонів, що прилягають до міських центрів, чимало назв збігаються з нормою сучасної української літературної мови. У західнополіських говірках автор зафіксував лексеми, які передають додаткові розрізнявальні семантичні ознаки реалій. Дослідник зауважив, що в результаті взаємодії діалектної і літературної лексики цілісне значення нормативного двослівного сполучення замінює один говірковий елемент (здебільшого іменник): *велика хата – хатище, стара хата – халупа, цегляний димар – головка, маленький припічок – примурок, необпалена цегла – сирівка* тощо. О. М. Євтушок виявив говіркові назви, пов'язані з сільським будівництвом, утворені за допомогою суфіксів і префіксів, які в літературній мові вживаються з іншим значенням або й зовсім у ній відсутні [93–97].

Тематична група лексики на позначення понять будівництва стала об'єктом ареалогічних досліджень. О. М. Євтушок на її матеріалі виділив основні типи лексичних і словотвірних ареалів західнополіського говору і простежив їх співвідношення з іншими діалектними масивами. Дослідник зазначив, що значна частина

ареалів будівельної лексики виявляє самостійність, вони не накладаються на інші ареали, відповідно багато ізолекс та ізосем не піддаються типології, не творять пучків ізоглос. Вагомим результатом ареалогічних досліджень О. М. Євтушка став «Атлас будівельної лексики Західного Полісся» [94].

На матеріалі лексики традиційного сільського будівництва Л. І. Дорошенко дослідила ареалогію східнополіського діалекту та запропонувала нову класифікацію досліджуваного ареалу на підставі вперше створеного регіонального лексичного атласу окремої тематичної групи лексики. У дисертації автор за даними будівельної лексики з'ясувала відношення внутрішньосхіднополіської діалектної диференціації до діалектного членування цього ареалу, здійсненого за фонетичними та морфологічними рисами, докладно розглянула контактні й дистантні зв'язки східнополіського діалекту з іншими говорами східнослов'янського континууму в межах лексики, що відбиває традиційне сільське будівництво [84; 85].

Як сегмент побутової лексики назви на позначення господарських приміщень вивчала в говірках Підгаєччини О. Новіцька [161]. За цією мікрогрупою, на думку дослідниці, можна простежити один зі шляхів архаїзації словникового складу мови у зв'язку із зникненням реалій, позначуваних певними словами. Водночас вона зауважила, що в будівельній лексиці зростає кількість нових найменувань, а це дозволяє виділити й зафіксувати інноваційні елементи досліджуваної тематичної групи на визначеній території. У розвідці акцентовано, що тематична група лексики «назв господарських приміщень» має складну внутрішню структуру, її

складовими є лексико-семантичні групи, компоненти яких об'єднані на підставі спільної семантики лексем, належних до тематичної групи. Для виявлення семантики лексем дослідниця застосувала лінгво-етнічну наддіалектну сітку-модель: приміщення для тварин (корів, коней, овець, кіз, свиней, птиці), приміщення для зберігання продуктів харчування (овочів, фруктів, консервованих і засолених продуктів), приміщення для зберігання зерна (пшениці, вівса, ячменю, кукурудзи), приміщення для зберігання соломи, приміщення для зберігання снопів. Усі назви протиставляються багатьма диференційними ознаками: 'матеріал для побудови': 'цегла' – 'камінь' – 'дерево'; 'призначення приміщень': 'для корів' – 'для птиці' – 'для овець' – 'для коней' – 'для зберігання продуктів харчування' – 'для зберігання зерна' – 'для зберігання соломи, сіна, снопів' – 'для зберігання кукурудзи'; 'часом використання': 'літні' – 'зимові'. Ураховуючи основні ознаки денотатів, що вказують на функцію, форму, матеріал, суміжність порівнюваних реалій, у складі тематичної групи лексики назв господарських споруд О. Новіцькою було виділено такі лексико-семантичні групи та поодинокі лексеми, що не входять до складу жодної лексико-семантичної групи: 1) загальні назви приміщень; 2) назви приміщень для свійських тварин; 3) назви приміщень для зберігання зерна, снопів, полови, соломи; 4) назви приміщень для зберігання продуктів харчування. Тематичний комплекс назв приміщень дослідниця характеризує як складну, розгалужену систему лексико-семантичних груп та окремих лексем поза цими групами [161, с. 73].

Дослідження, присвячені будівельній лексиці говірок, поповнила розвідка Д. А. Ігнатенко, у якій описано динаміку назв житлового комплексу в українських говірках на півночі Молдови. На підставі зібраного матеріалу дослідниця виокремила групи лексики на позначення житлово-господарського комплексу, елементів будівництва, найменування приміщень у селянській споруді, найменування опалювальних споруд та їхніх частин, найменування господарських будівель. Д. А. Ігнатенко акцентує увагу на поступовій архаїзації й відповідно зникненні з обігу багатьох лексем, особливо на позначення будівельних матеріалів, у зв'язку з модернізацією побудови житла, поширенням нових традицій житлового дизайну, які залишаються лише в мовленні інформаторів старшого покоління [107, с. 209].

У вітчизняній лінгвістиці об'єктом різноаспектного вивчення була будівельна лексика Поліського регіону. Українська діалектна лексика будівництва презентована в книзі «Лексика Полесья: Материали для полесского диалектного словаря», виданій у Москві в 1968, де було вміщено розвідку «Полесская строительная терминология (Хата и хозяйственные постройки)» Н. Кореня та М. Шушкевича [127]. У цій праці представлено матеріал у вигляді словникових статей. Укладачі реєструють загальні і конкретні назви будівель; житла, приміщень для зберігання зерна; приміщень для тварин; приміщень для зберігання різноманітних господарських предметів (возів, реманенту, знарядь праці); частини приміщень у середині хати; будівельних, покрівельних, оздоблювальних матеріалів, огорож, елементів будівельних конструкцій: стелі, даху,

стіл, вікон, ганку; засобів кріплення і поєднання будівельних частин; будівельних інструментів, технік будівництва. Чимало зафіксовано різних найменувань будівельного матеріалу з деревини, диференційованих відповідно до призначення, що зумовлює модифікації довжини і форми, напр., *довгаль, доска, дощатка, бревно, балка*. Наведений матеріал є цінним для проведення зіставлень із досліджуваними говірками. Згодом у білоруському виданні «Лексика Палесся у прасторы і часе» І. Лучиць-Федорець опублікував матеріал «Будаунічая тэрміналогія» [141]. Вагомим внеском у вивчення аналізованої лексики стала праця М. В. і О. М. Никончуків «Будівельна лексика Правобережного Полісся в лексико-семантичній системі східнослов'янських мов» [155].

Принагідно, вивчаючи мову латинського трактату, лексики будівництва торкалася Л. Олійник і визначила, що до власне будівельної лексики належать: 1) найменування будівель, окремих приміщень, їхніх конструктивних елементів; 2) найменування дій, виробничих процесів та операцій, пов'язаних із будівництвом; 3) найменування осіб за професією – фахівців будівництва й архітектури; 4) найменування будівельних пристроїв, знарядь, приладів, механізмів; 5) найменування будівельних матеріалів та виробів [162].

Будівельну лексику як сегмент галузевої терміносистеми сучасної української літературної мови вивчала Л. Б. Думанська й подала загальну характеристику процесів формування та розвитку української термінології будівництва. Дослідниця розглянула архітектурні номінації, назви фортифікаційних споруд, будівельних

матеріалів, виробів, конструкцій і деталей та дійшла висновку, що з погляду генези в термінології будівництва домінують терміни, утворені на питомому ґрунті, але значне місце в ній посідає запозичена лексика [89, с. 54–58].

Сучасна термінолексика будівельної індустрії стала об'єктом наукових зацікавлень А. М. Письмиченка, який значну увагу приділяє специфіці творення нових термінів, що відображають систему понять будівельної галузі, описує шляхи поповнення будівельної номенклатури [172; 173].

Лексику традиційного будівництва значною мірою фіксують етнографічні та історичні праці. Вивчаючи культуру й побут різних регіонів України, науковці-етнографи описували й народне житло та його частини, господарські приміщення, будівельні конструкції і матеріал їх виготовлення. Як в лінгвістичному, так і в етнографічному аспекті досить повно досліджено специфіку житла на території Полісся. У розвідках Р. Радовича вивчено релікти архаїчного поліського житла, технології зведення зрубу житла [187, с. 87–99; 99–117], Р. Сілецького – обряди та повір'я, пов'язані з новосіллям [195, с. 117–125].

Важливим джерелом для нашого дослідження стала монографія Т. В. Косміної «Сільське житло Поділля: кінець XIX – XX століття. Історико-етнографічне дослідження» (К., 1980). У книзі детально представлено етапи будівництва житла, техніку зведення, конструктивні типи стін, стелі, даху, художнє оформлення. Автор виявила зміну тенденцій у будівництві житла, що відповідно зумовлювало зникнення окремих найменувань і появу нових. Для

лінгвістичних спостережень цінними є зафіксовані етнографом варіанти номінацій тієї ж реалії в різних регіонах Поділля. Наприклад, за даними Т. В. Косміної, на позначення дерев'яної обв'язки, що встановлювалась на місцях дверних та віконних отворів на території Поділля вживались лексеми *лутки*, *варцаби*, *арцаби*, *гарцаби* [128, с. 28]. Автор приділяє увагу господарським спорудам, серед яких будівлі для коней (*стайня*), худоби (*хлів*, *хлівець*, *обора*), свиней (*куча*, *саж*, *кармник*), курей (*курник*), реманенту, дрібних господарських знарядь, будівлі для збереження зерна, борошна, одягу, зброї, сіна, соломи, будівлі, заглиблені в землю (*льох*), літні кухні, *шопа*, *комора*, *клуня*, *возовня*, *стодола*, *повітка*, *погріб* [128, с. 78, 86].

Вивченням специфіки подільського житла займався етнограф Р. Радович. Одна з розвідок науковця присвячена реконструкції технік і технологій зведення подільської хати. Розкриваючи специфіку будівництва, автор фіксує лексику на позначення конструктивних варіантів житла, способів зведення стін та їх оздоблення, будівельного матеріалу для спорудження каркасу хати, даху, стелі, елементів кріплення, назви надвірних споруд, а також агентиви. Автор подав докладний опис толоки і обряду завершення зведення стін – *вінка* [189, с. 437–462]. Традиційне селянське будівництво на територіях, що частково входить і до досліджуваного нами ареалу, стало предметом зацікавлення етнографа С. Довганя. Низка публікацій дослідника присвячена регіональним особливостям технології зведення житла, специфіці господарських приміщень.

Важливо, що автор фіксує й лексику на позначення досліджуваних реалій [77–79].

Тісний зв'язок будівельної лексики з культурою народу зумовив етнолінгвістичний вектор її дослідження. П. Ю. Гриценко зауважив, що раніше в діалектологічних студіях увагу приділяли переважно денотативному значенню лексем, а розмаїття функціонування лексем як вторинних номенів, як елементів обряду, у фольклорно-міфологічних контекстах залишалися поза межами досліджень. Науковець переконує, що врахування етнолінгвістичного аспекту семантики лексеми може дати іншу картину ареального членування досліджуваного фрагмента лексики. Традиційно в ареальних лексичних опозиціях вбачають насамперед диференційні ознаки опозитів, інтегральні особливості не вивчаються, або не беруться до уваги як несуттєві [58, с. 76].

Будівництво належить до тих сфер діяльності, яка виразно втілює самобутні риси етносу. У традиційній селянській культурі житло мало сакральне значення. Будівництво житла здавна було однією з найважливіших подій. Дім був осередком родини, її добробуту, достатку, здоров'я. Він ставав символом єдності й безперервності роду, зв'язку поколінь. Окрім свого першорядного призначення – надавати людині притулок від впливу зовнішніх факторів, житло займає особливе місце в духовній та культурній сферах життя українців, воно відіграло й продовжує відігравати особливу роль, увібравши в себе багатовіковий досвід та кращі традиції. З переселенням до нової хати люди пов'язували свої надії на щасливіше й заможніше життя. Боротьба з природною стихією,

бажання найрізноманітнішими засобами задобрити її, прагнення забезпечити надійність та міцність нової оселі – усе це знайшло відображення у своєрідних віруваннях, звичаях та обрядах. Це вибір місця й часу для будівництва житла, його закладини, закінчення будівництва, перехід у новий дім та багато іншого [225, с. 27].

На важливості етнолінгвістичного аспекту в діалектологічних дослідженнях наголошувала Л. І. Дорошенко. У її праці, крім системного опису, будівельна лексика розглянута в контексті народних звичаїв, обрядів, повір'їв, пов'язаних із сільським будівництвом. Л. І. Дорошенко досліджувала територію Східного Полісся, яке зберегло народні уявлення про вибір місця й часу початку спорудження будівлі, використання певного будівельного матеріалу та періоду його заготівлі, про розміщення житла на подвір'ї, особливості ритуалу початку будівництва всієї хати та окремих її частин, про переселення до новозбудованого житла. Дослідниця описала особливості мовного вираження обряду вибору місця для побудови житла, обряд закладин – початку будівництва, обряду частування майстрів [87, с. 325]. На території досліджуваних говірок також збереглися окремі обрядодії, які дають змогу частково реконструювати їх вербальний компонент.

Етнографи одностайні у висновках, що колись суворо канонізований та регламентований комплекс обрядовості, пов'язаної з житлом, сьогодні існує лише у вигляді розрізнених елементів і побутує серед невеликої частини сільського населення. Тому етнолінгвістичний аспект дослідження є дуже важливим для фіксації і

збереження лексики, що відображає сакральний компонент будівництва.

Висновки до 1 розділу

Системний підхід до аналізу лексики став визначальним у діалектології. Лексику народних говорів традиційно аналізують у межах тематичних груп – об'єднань назв на підставі спільності чи близькості означуваних словами предметів і явищ. За смисловими зв'язками тематичні групи поділяють на лексико-семантичні групи. Українська діалектологія має потужний арсенал наукових досліджень, у яких представлено опис різноманітних тематичних груп діалектної лексики на матеріалі багатьох говірок.

Попри велику кількість напрацювань, можемо констатувати, що будівельна лексика як система залишається досі недостатньо вивченою тематичною групою не тільки на матеріалі східноподільських, а й широкого масиву українських говірок. Будівельну лексику як окрему тематичну групу розглядали небагато науковців, результати досліджень яких представлено здебільшого у вигляді статей. Насамперед це зумовлено тенденцією до розгляду будівельної лексики в складі побутової та сільськогосподарської, внаслідок чого в коло дослідження потрапляли тільки фрагменти цієї тематичної групи. Відповідно поза увагою лінгвістичного опису залишилися системні зв'язки між сегментами груп власне будівельної лексики.

Як структурну частину побутової на матеріалі говірок певною мірою досліджено лексику на позначення житла та його частин,

також мікрогрупи назв приміщень господарського призначення: для зберігання збіжжя, сіна, для обробки сільськогосподарської продукції, для перебування тварин та зберігання різного реманенту, які кваліфікують і як складник сільськогосподарської лексики. Саме назви на позначення житлових і господарських приміщень є найбільш вивченою групою і в синхронії, і в діяхронії. Менш вивченими залишаються назви будівельних матеріалів, будівельних конструкцій, агентивів.

Результати досліджень будівельної лексики позначені спільним висновком про її динамізм, зумовлений мовними й позамовними чинниками. Досліджуваний тематичний комплекс належить до зникаючих шарів лексичної системи мови та актуалізує завдання, спрямовані на фіксацію і збереження лексики традиційного селянського будівництва як в досліджуваних говірках, так і в інших українських діалектах.

Актуальним залишається реконструкція вербального компонента обрядодій, пов'язаних із будівництвом, цей шар лексики найбільше демонструє тенденцію до зникнення.

Ураховавши класифікаційні поділи будівельної лексики в працях мовознавців, виокремлюємо в її структурі такі лексико-семантичні групи: 1) назви будівельних матеріалів (будівельні матеріали природного походження, вироби з матеріалів природного походження, матеріали промислового виробництва); 2) назви процесів будівництва (зведення фундаменту, опор, стін, стелі, даху, оздоблювальні роботи); 3) назви інструментів будівельників; 4) назви виконавців будівельних робіт; 5) назви будівель та їх конструктивних

частин (хати та її частин; підсобних господарських приміщень, підсобних господарських приміщень для утримування тварин); 6) назви малих архітектурних споруд (криниця, погріб); 7) назви обрядів та пересторог, пов'язаних із будівництвом житла.

Отже, будівельна лексика утворює складну та багатопланову систему, яка функціонує в межах окремих лексико-семантичних груп.

РОЗДІЛ 2.

СТРУКТУРНА ОРГАНІЗАЦІЯ ТА СЕМАНТИКА БУДІВЕЛЬНОЇ ЛЕКСИКИ В СХІДНОПОДІЛЬСЬКИХ ГОВІРКАХ

2.1. Назви будівельних матеріалів

У досліджуваній ЛСГ засвідчено загальні назви будівельного матеріалу, які реалізовано лексевою *мат'еⁱр'ал* і композитом *строїмат'еⁱр'ал*. Назви видів будівельного матеріалу об'єднують велику кількість лексичних одиниць. На позамовному рівні будівельний матеріал класифікують за різними ознаками: первинні природні породи, які без обробки використовують у будівництві; матеріал із обробленої промисловим способом природної сировини; матеріал різного призначення ручного виробництва; матеріал, який використовують для кладки і зв'язування деталей конструкції; матеріал, з якого виготовляють конструктивні частини будівлі (дах, стіни, вікна, двері).

Спорудження будівлі зазвичай починають зі зведення фундаменту. За спостереженнями етнографа Т. В. Косміної, на широкому ареалі побутування подолян житло здавна зводилося без фундаменту, а з початку ХХ ст. оселі почали споруджувати на фундаменті, конструктивну форму якого становив стрічковий периметральний фундамент із каменю. Таке житло називали *хата на фундаменті*, *хата на підмурку*, і воно було ознакою заможності господаря. З розвитком виробництва хата на фундаменті стає поширеним явищем [128, с. 17, 18].

Камінь. Для зведення фундаменту будівлі використовують природну породу граніт, який промисловим способом подрібнюють на великі шматки. По всій території обстежуваних говірок цей будівельний матеріал мовці номінують загальнонародною лексемою ¹*кам'ін'*. У досліджуваних говірках фіксуємо двослівні назви, за моделлю – атрибутивні словосполучення, де атрибутив мотивований призначенням – ¹*кам'ін' буд'і'вел'ний*, ~ *фундаме"н'тал'ний*, місцем – ~ *вугло'вий*, ~ *угло'вий*, ~ *на'р'іжний*, ~ *р'іж'ний*. На позначення середньої величини круглого каменя твердої породи, що використовується як будівельний матеріал при зведенні фундаменту, засвідчено росіянізм (ЕСУМ I, 290) *бу'лижник*.

Сему 'камінь будівельний' реалізує також однослівний номен *бут* «будівельний рваний камінь, що використовується головню для фундаменту» (СУМ I, 264), неясної етимології, є припущення про можливе запозичення з італійської мови (ЕСУМ I, 307). Назва *бут*, що є літературним стандартом, стає твірною основою для дієслова назви процесу – *забу'товувати* 'закладати камінь' (СУМ III, 33), проте мовці на позначення семи 'заповнювати бутом' уживають двослівну номінацію *ро'бити забу'тоўку*, іменниковий компонент якої СУМ не реєструє.

Промислова обробка природного каменю зумовлює появу номінацій за формою *блок* 'порізаний на плити однакової форми камінь' і ¹*шашичка* 'камінь подрібнений і порізаний на рівні шматки приблизно 10 x 10 см, що використовують для декору та бруківки', які ввійшли в мову досліджуваних говірок.

З 50-х років минулого століття для фундаменту використовують

бетонні блоки промислового виробництва [128, с. 18]. Запозичений із німецької (ЕСУМ I, 211) полісем *блок* зі значенням ‘природний або штучний будівельний камінь, порізаний на плити’ увійшов до терміносистеми будівельної галузі (СУМ I, 201) та засвоївся діалектним мовленням.

Для будівництва фундаменту використовують мілко подрібнений промисловим способом природний камінь. На його позначення в східноподільських говірках використовують питому лексему (ЕСУМ VI, 501–502) *ш'чеб·ін'/ ш'чебе^н*, яка є літературно нормативною (СУМ XI, 577), крім того мовці активно послуговуються похідним іменником *шчи^б·онка*.

Поширеним сипучим будівельним матеріалом промислового виробництва, що використовують з різною метою в будівельних роботах, є гранітний відсів. Він утворюється під час виробництва гранітного щебеню. У досліджуваних говірках сему ‘гранітний відсів’ позначають лексемою *мучка*, дериватом питомої лексеми *мука* «борошно». Іншим українським говіркам лексема *мучка* відома зі значенням «борошно з домішками для посипання випічки» (ЕСУМ III, 531). Назва *мучка* ‘гранітний відсів’ мотивована зовнішнім виглядом матеріалу, структуру якого утворюють дуже дрібні крихти та пилоподібні частинки. Саме наявність пилоподібної частки відрізняє мучку від гранітної крихти. З цим же значенням рідше уживають *от'с'еў*.

Пісок. Будівельним матеріалом природного походження є пісок – сипуча гірська порода, що складається з крупінок твердих мінералів (СУМ VI, 544). Його використовують практично на всіх

етапах будівництва для приготування різних будівельних розчинів, виготовлення штукатурки тощо. На позначення цього матеріалу мовці використовують загальнонародну питому (ЕСУМ, IV, 415) лексему *п'ісок*, яка є літературно нормативною. На позначення піску як будівельного матеріалу в досліджуваних говірках засвідчено номінації, в основу яких покладено диференційну ознаку 'якість піску'. Значний ареал утворює аналітична номінація *п'ісок з'рубий*, що вказує на структуру десигната. У більшості говірок із названими лексемами в синонімічні зв'язки вступає питома (ЕСУМ II, 207) лексема *же^урст'ва* та її фонетичний варіант *жорст'ва*. Пісок, що має більш однорідну структуру й зазвичай застосовується для делікатних оздоблювальних робіт, номінують словосполученням *п'ісок р'ічко'вий*.

Глина. У природному вигляді в традиційному селянському будівництві використовували *глину*. Питомою лексемою *з'лина* (ЕСУМ I, 524) номінують багатомінеральну гірську породу, переважно осадового походження, яка з водою утворює пластичну масу (СУМ II, 84). Глина слугує для виготовлення будівельних розчинів, використовується для різноманітних облицювальних робіт та є основою виготовлення будівельних матеріалів для зведення конструктивних елементів будови.

Отже, можемо зробити висновок про те, що як назви будівельних матеріалів уживаються номени на позначення природних порід різного складу.

На Поділлі поклади глини були великі, і саме глина, за спостереженням етнографів, зумовила традиційні конструктивні прийоми зведення житла на Поділлі [128, с. 20, 24].

Глина слугувала основою для виготовлення будівельного матеріалу для зведення стін. При каркасній технології зведення житла на території Поділля траплялись стіни глинобитні – вибиті глиною в дерев'яній опалубці, а також глиноліті, коли глину, добре вимішену з соломою та половиною, заливали в дерев'яну вертикальну опалубку [128, с. 24, 28]. Проте частіше стіни зводили із будівельного матеріалу, виготовленого із глини з додаванням соломи й полови.

Вироби з глини. У мікросистему назв будівельних матеріалів, вироблених із глини з додаванням соломи, об'єднано лексеми ¹вал'ок, ¹бабⁿка, ба¹лабух, з¹раса, о¹ладочок, ва¹гончик.

Віддієслівний номен ¹вал'ок – дериват питомого дієслова *валити* (ЕСУМ I, 325) – є загальнонародною назвою. У словнику за ред. Б. Грінченка подано відомості, що цією лесевою називали мокру грудку глини без соломи, якою обмазували стіни, і мокру грудку, змішану з соломою, якою викладають стіну (Грінч. I, 124). На всьому досліджуваному ареалі обидві реалії номіновано однією лексемою. У СУМ номен *вальок* кодифіковано як лексему, що реалізує сему «грудка мокрої, замішеної з соломою глини для спорудження глиняних будівель або обмазування стін» (СУМ I, 287). Лексема пов'язана словотвірними зв'язками із назвами процесів: *валькування*, *валькувати* «робити стіни будівель із вальків глини», «обмазуючи, накладати на стіни товстий шар глини» (Грінч. I, 124; СУМ I, 287).

На позначення валька в досліджуваних говірках виявлено

лексему *ба'лабух*. У словнику за ред. Б. Грінченка лексема *балабух* у формі ч. і ж. р. зареєстрована із двома значеннями: «1) невелика булочка, виготовлена на воді, 2) грудка». Друге значення проілюстровано словосполученням *балабух глини* (Грінч., I, 23). У «Словнику української мови» зареєстровано тільки форму жіночого роду зі значеннями: «1. Гуля. 2. Невелика булочка» (СУМ I, 93). Дослідники слово *балабуха* кваліфікують як лексему неясної етимології (ЕСУМ I, 122). За свідченням етнографа Р. Радовича, лексему *балабуха* на позначення круглих глино-солом'яних вальків, за формою схожих на хлібини, також уживали на Південному Поділлі, а хату називали – «хата з балабухів», «балабущина хата» [189, с. 448].

На позначення будівельного стінового матеріалу у вигляді коротких брусів, виготовлених із глини з домішкою соломи, полови й висушених на сонці, у всіх досліджуваних говірках зафіксовано синонімічні лексеми *са'ман*, *лам'пач*, про що зауважують самі респонденти: *сама'ни з г'лини і со'ломи / та'ке / йак кир'п'іч 'т'іл'ки заў'біл'шки йак два кир'п'ічі / накла'дайиш / трам'буйиш у 'формі / то'д'і вики'дайиш йо'го / це сама'ни / г'лина не''ре''мі'шана с:о'ломойу / по'ловойу (2)¹, лам'пач / 'л'іпл'ат г'лину з^с по'ловойу / не''ре''мі'шуйут / ѝе спі'цал'ні 'форми та'кі / ту'ди викла'дайут / і то'д'і полу'чайіц'а са'ман чи лам'пач (36). Лексема *са'ман* запозичена із тюркських мов, де *saman* позначає солом'яну (ЕСУМ V, 171). Лексеми *лам'пач* і *саман* на позначення цих же реалій засвідчені етнографами й на території Південного Поділля [189, с. 456]. Запозичення з німецької мови*

¹ Цифрові позначення говірок див. (Додатки).

lehmratzen «сира, необпалена цегла» (ЕСУМ III, 234), відоме загальнонародній мові як *лимпач* «необпалена цегла з глини з домішкою соломи або інших органічних речовин» (Грінч. II, 359; СУМ V, 485), у досліджуваних говірках демонструє явища субституції *лам'пач* (36, 49, 2, 28, 83, 7, 106, 80, 52, 92, 91, 89, 11, 63, 64, 40, 41, 42, 87, 86, 96) та метатези *лам'пич* (105). У працях етнологів подано описи технології виготовлення саману з фіксацією лексем. Наприклад, Р. Тарнавський зазначає, що на теренах Східного Поділля набуло поширення й будівництво з «саману» – цегли-сирівки, для виготовлення якої використовували замість глини та полови, відформований квадратними дерев'яними скриньками, його робили з глини, до якої для в'язкості додавали дрібно насічену соломку. Цегла, відформована з цієї маси, не обпалювалася, а лише просушувалася на повітрі. Українці називали «саман» переважно «лимпачем», «лемпачем» або «лампачем». Дослідник вважає, що поширення терміна «лампач» на українських етнічних землях може бути пов'язане з німецькими колоністами, що жили на теренах Галичини та Буковини. Виготовлення «лампача» виглядало так: спершу розкопували землю чи глину, з яких готували замість, заливаючи їх водою та перемішуючи за допомогою робочої худоби. Під час перемішування до землі чи глини додавали соломку. Цією сумішшю наповнювали спеціальні форми; відформований «лампач» тягли на рівне місце, де він сох. Після цього його перевозили туди, де мала будуватися споруда [204, с. 999].

В окремих досліджуваних говірках лексеми *са'ман*, *лам'пач*, *сир'і'вець* є багатозначними, що засвідчує їх семантична структура.

Таблиця 2.1

Типи семантичних структур лексем *са/ман*, *лам/пач*, *сир'ї/вец'*

Сема	‘будівельний матеріал із невипаленої глини’	‘будівельний стіновий матеріал у вигляді коротких брусів, виготовлених з глини з домішкою соломи, полови і висушених на сонці’	‘грудка мокрої, змішаної з соломною глини для спорудження глиняних будівель’	Говірки
Лексема				
<i>лам/пач</i>		+		2, 7, 28, 36, 49, 52, 80, 83, 91, 92
<i>лам/пач</i>	+	+		106
<i>лам/пач</i>			+	11, 40, 41, 42, 63, 64, 87, 86, 89
<i>са/ман</i>		+		Внп, крім 2, 28, 49,

				106
<i>са¹ман</i>		+	+	2, 28, 49, 106
<i>сир¹'і'вец'</i>		+		26, 55
<i>сир¹'і'вец'</i>			+	8
<i>сир¹'і'вец'</i>		+	+	5

Полонізм *ґраса* в східноподільських говірках є багатозначним. До складу семантичної структури лексеми входять семи 'процес виготовлення саманів', 'толока', 'грудка мокрої, змішаної з соломою глини', 'знаряддя з держакон і широким відточеним кінцем', 'лопата для копання землі', 'яма для зберігання замісу'. Зі значенням «мотика, скребачка» лексема відома польській мові (ЕСУМ I, 586) та діалектам української мови. У СУМ зафіксовано лише дієслово *ґрасувати* зі значенням «розчищати», «витоптувати» з ремаркою *діал.* Імовірно, розвиток семантичної структури іменника *ґраса* у східноподільських говірках відбувався так: 'мотика' → 'лопата', 'процес' → 'місце дії', 'процес' → 'результат дії'.

Лексема ¹*баб^нка* на позначення грудки мокрої, змішаної з соломою глини, очевидно, утворена шляхом метафоричного перенесення за подібністю до форми *бабки* – солодкого, здобного високого білого хліба циліндричної форми, що за православним звичаєм випікають до Великодня та поминальних днів. Метафоричні назви *ба¹лабух*, *о¹ладочок*, *ва¹гончик* на позначення грудки мокрої, змішаної з соломою глини зумовлені подібністю реалій.

Незначні вкраплення в східноподільському ареалі на позначення грудки мокрої, змішаної з соломною глини для спорудження глиняних будівель має вільне словосполучення *ка'валок з'лин'аниї* (7, 95, 31). Головне слово є давнім німецьким запозиченням *kavele* «кругла дерев'яна паличка для жеребкування, доля, витягнутий при жеребкуванні пай; ділянка землі, частина» (ЕСУМ II, 334) і в загальнонародному вжитку побутує як розмовне зі значенням «те саме, що шматок» (СУМ IV, 66).

За спостереженням Т. В. Косміної, з 50-х років ХХ століття в селянському будівництві набуває поширення техніка безкаркасного зведення стін із матеріалів промислового виробництва – цегли. Цегляні будинки в сільській забудові були рідкістю, їх будували дуже заможні господарі [128, с. 28]. На позначення цегли в говірках зафіксовано лексему *'цегла*. Це слово сягає латинського етимона, але, засвоєне з німецької мови через польське посередництво: нім. *ziegel*, пол. *cegła* (ЕСУМ, IV, 234), воно міцно увійшло в українську лексичну систему, де утворилась і низка дериватів: *цегельня, цегельниця, цегельник* [232, с. 56]. У «Словнику української мови» слово *цегла* зареєстровано зі значенням «будівельне штучне каміння у вигляді прямокутних брусків із глини (перев. випаленої)» (СУМ XI, 192).

Активно вживається в обстежуваних говірках із цим значенням лексема *к'ір'п'ич / кир'пич / кир'п'ич'*. Слово запозичене з тюркської мови < *kerpiç* (ЕСУМ II, 437), відоме в українських пам'ятках з ХVIII ст., куди потрапило, вірогідно, під впливом російської мови, де цей тюркізм засвоївся і став нормативним [232, с. 56]. Лексема була

освоєна лексичною системою української мови. На основі подібності нею номінували виготовлені й нарізані плити з гною й соломи, призначені для опалення (Біл.-Нос., 183). Крім того, у словнику за ред. Б. Грінченка зареєстровано деривати *кирпичина*, *кирпичинка* (Грінч II, 239); лексему *к·ір'пич / кир'пич* у СУМ не зареєстровано. Лексема *к·ір'пич / кир'пич* уживається в аналітичних найменуваннях на позначення цегли, виготовленої із силікатів *кирп'ич сил'і'катний*, або мотивованою кольором *кир'пич 'б·ілий*. Вогнетривку цеглу, що використовують для опалювальних систем номінують аналітично *кир'пич огн'єупорний*. У досліджуваних говірках лексема *к·ір'пич / кир'пич* входить до номенів на позначення техніки кладки при зведенні стін *ў к·ір'п·іч*, *у п·іў к·ірп·і'ча*, *у чверт' к·ірп·і'ча*.

Диференційна ознака 'випалений / невипалений / висушений на сонці' утворює окрему мікропарадигму на позначення цегли з глини. У загальномовному вжитку нормативним є композит *цегла-сирець* – «будівельний матеріал з невипаленої глини» (СУМ XI, 192). На позначення будівельного матеріалу з невипаленої глини в східноподільських говірках зафіксовано однослівні номени, мотивовані прикметником *сирий* – *си'рець*, *сир'і'вець*, двослівні найменування, до складу яких входять атрибутиви, що вказують на якість денотата – *'цегла си'ра*, *к·ір'п·іч / кир'пич / кир'п·іч' си'рий*, *'цегла не"до'пале"на*.

Сему будівельне штучне каміння у вигляді прямокутних брусків із глини (преважно випаленої) у досліджуваних говірках передають лексеми *'цегла*, *к·ір'п·іч / кир'п·іч' / кир'пич*. Протилежну семантику передає атрибутивне словосполучення *'цегла випале"на*, ~ *випал'ана*.

У мову говірки входять будівельні номени на позначення матеріалів, виготовлених промисловим способом, зокрема лексема *шлакоб'лок*, що реалізує сему 'будівельний матеріал (перев. кубічної форми), виготовлений з шлакобетону'.

Отже, назви будівельного матеріалу із глини мотивовані:

- дією – *'вал'ок*;
- зовнішньою конфігурацією – *ба'лабух*, *о'ладочок*, *'баб'ка*, *ва'гончик*;
- ознакою – *'цегла си'ра*, *си'рець*, *кир'п'іч' си'рий*, *'цегла не''до'пале''на*.

На досліджуваній території як стіновий будівельний матеріал використовують брили черепашника, які в усіх досліджуваних говірках номінують лексемою *ракуш'н'ак*, що «Словником української мови» маркована як *діалектна* (СУМ VIII, 446). Літературним відповідником номена *ракуш'н'ак* є назва *черепашник*: «Пориста порода, що складається з черепашок, скріплених вапняним мулом; використовується як будівельний матеріал // Плита або блок такої породи, з яких складають стіни якої-небудь будівлі» (СУМ XI, 307). На обстежуваній території лексемою *черепашник* мовці не послуговуються. Сему 'будівельний матеріал із черепашника' реалізує ще лексема *ба'ран*, що розвинулась у семантичній структурі названого слова внаслідок зовнішньої подібності.

На багатьох етапах будівництва використовують спеціальні будівельні розчини, на позначення яких уживають узагальнену назву *рост'вор*.

На позначення будівельного розчину зафіксовано лексему

ча'мур, запозичену із тюркських мов від етимона зі значенням «глина, грязь, мул» (ЕСУМ II, 47). Цим розчином зв'язували в кладці самани. Очевидно, раніше лексема *ча'мур* була відома широкому ареалу українських говірок і зареєстрована в словнику за ред. Б. Грінченка зі значенням «розчин вапна з піском» (Грінч. IV, 444). Лексема зберігається в пам'яті мовців, і нею номінують будівельні розчини, виготовлені на основі інших будівельних матеріалів, наприклад цементу. За свідченням етнологів, лексемою *чамур* номінували майстра для лампача, будівельним процесом керував спеціально найнятий «чомур», а на деяких українських етнічних землях, зокрема на теренах Буджака (Південь України), глинобитні споруди називали «чамурними», «чамуровими» хатами. Інколи термін «чамурові» (хати) був синонімом терміну «валькові» [204]. Словник української мови ні слово *чамур*, ні відомий іншим говіркам варіант *джамур* (ЕСУМ II, 47) не фіксує.

На позначення мінеральної порошкоподібної речовини, з якої при замішуванні з водою утворюється однорідна маса, що швидко тужавіє і перетворюється на каменеподібне тіло, в досліджуваних говірках зафіксовано німецьке запозичення (ЕСУМ IV, 236) *це^uмент*. Про повне засвоєння запозиченої лексеми *це^uмент* у говірці, як і в загальнонародній мові, свідчать похідні *це^uме^uнт^h'ак* 'розчин цементний', *ци^eме^uнт'ірувати* 'покривати поверхню стіни, стелі шаром штукатурки' та аналітична номінація *рошчин це^uментний* 'розчин цементний' : *це^uментний / рошчин / це це^uмент / пісок / вода / го^tтуйіц'а ци^eментний / рошчин* (8). Отже, на позначення будівельного розчину засвідчено ряд лексичних одиниць, виражених

однолексемними та аналітичними найменуваннями: *це^uме^uнт^hн'ак*, *ци^eментний^hрошчин*, *ча^hмур*, *раст^hвор*.

Як будівельний матеріал у населених пунктах використовують обкатані й відшліфовані уламки гірських порід, на позначення яких зафіксовано лише лексеми іншомовного походження. Покриває весь ареал лексема *з^hрав'їй*, запозичена через російське посередництво з французької (ЕСУМ I, 580) мови з таким же значенням.

Значний ареал утворює лексема грецького походження (ЕСУМ II, 424), відома і літературній мові, *ке^uрам^hзит* – пористий будівельний матеріал, добутий випалюванням легкоплавких глинистих порід (СУМ XI, 688). Найменшим ареалом відзначено запозичення з російської мови (ЕСУМ I, 463) *гал'ка*.

На території обстежуваних говірок фіксуємо назви на позначення будівельних матеріалів, які використовують для оздоблювальних робіт.

Здавна в Україні відомий будівельний матеріал алебастр – дрібнозернистий гіпс білого кольору, що використовується в будівництві як в'язуча речовина (СУМ I, 33), який, найбільш імовірно, використовувався спочатку в міському будівництві. Лексема *алебастр* походить від грецького етимона й була запозичена українською мовою з латинської за німецьким посередництвом [232, с. 56]. На території досліджуваних говірок на позначення цього будівельного матеріалу зафіксовано фонетичні варіанти *ал'їбасті^eр* та його усічена форма *л'у^hбастир*.

У репрезентації семи 'мінеральна речовина білого кольору, яку одержують випалюванням вапняку, крейди та інших карбонатних

порід' повністю накладаються ареали лексем *вап'но* та *'ізв'іс'т^н* / *'із'вис'т*. Синонімія зумовлена одночасним використанням питомого слова *вап'но* (ЕСУМ I, 330) та лексеми, запозиченої з грецької мови (Фасмер II, 123). Окремий вид будівельного вапна готують змішуванням вапна з водою. Диференційна ознака 'незмішаність із водою / змішаність' спричинила появу опозицій сем 'негашене вапно' : 'гашене вапно'. Спільною в реалізації сем є питома лексема *вап'но* (ЕСУМ I, 290). Крім того, на позначення негашеного вапна в досліджуваних говірках зафіксовано лексему *пу'шонка*, яка є дериватом лексеми *пух* і в основі якої, очевидно, лежить ознака «пухкий, легкий». В основі номінації *б'і'лило* на позначення будівельної речовини, яку готують змішуванням негашеного вапна з водою, лежить мотиваційна ознака «колір».

Для позначення гашеного вапна в східноподільських говірках, крім лексеми *вап'но*, зафіксовано номени *'ізв'іс'т* / *'із'вис'т*, *'рошчин* та аналітичну номінацію *'гашене вап'но*, постання якої самі мовці мотивують так: *вап'но / йа'ке пога'сили во'дойу / шоб во'но ш'видше рос'тало / во'дичкойу нали'вати / нази'вайіц'а 'гаше'не вап'но* (52). Вживання лексеми *вап'но* поряд із лексемами *'ізв'іс'т*, *з'в'остка*, *із'в'остка* спостерігається і в інших діалектних масивах [107, с. 210].

На позначення глини білого кольору, яку використовують для декоративного оздоблення стін, у досліджуваних говірках зафіксовано аналітичну номінацію *г'лина б'іла*: *'б'іла г'лина / це добу'вайут г'лину / 'б'іл'ат ха'ти / 'маст'ат с'т^н'іни у'хат'і* (106).

Сему 'речовина для фарбування (стін, вікон, дверей тощо)' у всіх досліджуваних східноподільських говірках реалізує питома

лексема *к'раска* (ЕСУМ III, 76), що «Словником української мови» зареєстрована з ремаркою *розмовне* (СУМ VI, 327). Цю ж сему позначає запозичена з німецької лексема *'фарба* (ЕСУМ VI, 74), яка є літературно нормативною (СУМ X, 563), але на досліджуваній території утворює незначні ареали. Іменники *к'раска* і *'фарба* пов'язані словотвірними зв'язками із назвами процесів нанесення фарби – дієсловами *красити* і *фарбувати* «покривати чи просочувати щось фарбою або речовиною, що містить фарбу» (СУМ X, 564; VI, 327).

Контексти вказують на словотвірну модель названих іменників та їх синонімію: *'фарба / це та'ка 'жид^mка р'іди'на / йа'койу фар'буйут 'в ікна / д'вер'і / с'т^u'іни* (8); *строї'т'іл'ний мате^uр'і'ал / йа'ким фар'буйут' / йа'койу к'рас'ат 'в ікна / д'вер'і* (106).

На позначення в'язкої речовини для замазування щілин і тріщин, наприклад, щілин біля шибок, у досліджуваних говірках мовці здебільшого використовують запозичені або утворені від запозичених основ лексеми. Найбільший ареал утворює запозичена з німецької мови за польським посередництвом (ЕСУМ, II, 438) лексема *кит* та її фонетичний варіант *к'ім*. Крім того, відзначено дериват похідного від німецького *spatel* «лопатка, інструмент художника і аптекаря» (ЕСУМ VI, 459) дієслова *шпаклювати* → *шпак'л'оўка*. Спорадично вживається лексема *пласти'л'ін* – запозичення через російське й польське посередництво з німецької мови (ЕСУМ IV, 429), де позначає «виліплений, ліпкий».

Віддієслівний дериват питомого *замазувати* → *за'маз'ка* утворює з названими лексемами синонімічний ряд. В окремих

говірках зафіксовано аналітичну номінацію *замаз^ска в і'кон:а*.

Покрівельні матеріали. На Поділлі, як і на всій території України до початку ХХ-го ст. дах сільського житла й господарських будівель двору покривали переважно соломою [128, с. 38]. На позначення обмолоченого й обтрушеного від уламків снопа жита або пшениці, що використовується для покрівлі, в досліджуваних говірках зафіксовано лексеми *в і'тро'вал*, *кул'*, *'кул'ок*, *у'йурок*, *око'лот*, *гоко'лат*, *'китиц'і*. За даними етнографічних досліджень, вшивати починали з нижнього краю даху, прив'язуючи до передостанньої лати найгрубіші сніпки, які називали лексемою *китиці* [128, с. 38]. У словнику за ред. Грінченка одне зі значень цього полісема пояснено, як «сніп соломи, зв'язаний з того кінця, де колосся і використовується для покрівлі» (Грінч. II, 241). У словниковій статті редактор відсилає до лексеми *кулик*, яку тлумачить як зменшувальне від *куль* «вимолочений сніп» (Грінч. II, 241). Покрівельний матеріал із соломи вже не використовуються в сучасному будівництві, забувається й техніка покриття, відповідно спеціальне призначення снопа, позначеного лексемою *китиці*, уже не відоме навіть мовцям старшого покоління. У «Словнику української мови» лексема зареєстрована зі значенням «невеликий сніп соломи, зв'язаний з того кінця, де колоски; використовується для вкривання даху» (СУМ IV, 155), отже, при тлумаченні слова не подано вказівки на місце розташування снопа в покрівельній конструкції.

На позначення снопа, що призначався для покрівлі, вживалося слово *куль*, що в СУМ зареєстровано зі значенням «обмолочений і обтрушений від уламків сніп жита або пшениці, що використовується

для покрівлі» (IV, 392) та демінутив *кулик* (СУМ IV, 390). За даними Т. В. Косміної, різниця між куликами й китицями полягає в тому, що кулі зв'язувалися ближче до колосся, китиці з протилежного кінця. Китиці прив'язували до лат колоссям вгору, а кулі колоссям донизу [128, с. 38]. У пам'яті мовців старшого покоління, що проживають на досліджуваній території, назви ще зберігаються, але респонденти вже не розрізняють специфіки застосування реалій, позначених цими номенами. Отже, можемо констатувати про перехід слів із семемою 'покрівельний матеріал із соломи' до пасивного лексичного фонду.

Лексема *околот* фіксується лексикографічними працями попередніх століть: «який-небудь озимий чи ярий хліб, обмолочений для корму худоби» (Біл.-Нос., 260); «сніп соломи; сніп, обмолочений нерозв'язаним» (Грінч. III, 48); «сніп житньої соломи, обмолочений нерозв'язаним або перев'язаний після обмолоту (звичайно для вшивання покрівлі)» (СУМ V, 674). Тлумачення семантики в словниках не деталізує специфіки його пов'язання, отже, слово реалізувало узагальнену семантику й нині в обстежених нами говірках входить до синонімічного ряду лексем, що позначають сему 'сніп соломи, що використовують для покрівлі'.

У південних районах Поділля поряд із соломою для покрівлі використовували *очерет* – багаторічну водяну або болотяну трав'янисту рослину родини злакових із високим стеблом і розлогою пірамідальною волоттю [128, с. 40], (СУМ V, 831). Призначення цієї рослини для покрівлі ще зберігається в пам'яті мовців. У досліджуваних говірках очерет номінують питомою лексемою з протезою [г] *гоче^uрет*, рідше – *оче^uрет*. У словнику за ред. Б.

Грінченка значення «в'язка очерету» зафіксовано в семантичній структурі лексеми *куль* (Грінч. II, 323).

У східноподільських говірках засвідчено номени на позначення покрівельного матеріалу, виготовленого із заліза. Найбільший ареал займає запозичена з німецької мови через польську (ЕСУМ I, 216) лексема *бл'аха*, яка здавна вживається в українській мові. У словнику за ред. Б. Грінченка виокремлено такі значення: «1) метал в листах; 2) жесьть; 3) покрівельне залізо» (Грінч. I, 77). Номен *бл'аха* кодифіковано «Словником української мови» зі значенням «листо́ве залізо, звичайно покрито оловом» (СУМ I, 205).

На ареали цього номена повністю чи частково накладаються ареали запозиченої з тюркських мов через російську (ЕСУМ II, 194) лексем *же^uс'т'*, у якій відбулося спрощення приголосного [р] ← жерсть, та *залізо*, яка в досліджуваних говірках зберігає праслов'янську форму *železo (ЕСУМ II, 229).

Як покрівельний матеріал здавна використовувалася *черепиця* – матеріал у вигляді випалених глиняних і цементових жолобчастих пластинок або плиток (СУМ XI, 37). На її позначення в говірці засвідчено загальнонародну питому (ЕСУМ VI, 303) лексему *че^uре^uлиць'а*, *че^uре^uлиць'а*, також *че^uре^uнок*, *че^uре^uничка*. Різновиди черепиці позначають словосполученням, у яких атрибутив вказує на спосіб чи матеріал виготовлення: *че^uре^uлиць'а глин'ана*, *че^uре^uлиць'а ке^uрам'ічна*, *че^uре^uлиць'а це^uментна*. В активний вжиток на території всіх досліджуваних говірок входять лексеми на позначення сучасних покрівельних матеріалів, виготовлених за новими технологіями, серед яких похідний композит *ме^uталоче^uре^uлиць'а*, мотивований

назвою матеріалу виготовлення та подібністю за формою до черепиці звичайної. Збільшення частоти вживання назв *шифер*, *черепиця* інформаторами всіх вікових категорій спостерігається і в інших діалектних зонах [107, с. 209].

Найбільш поширеним у сучасній сільській забудові покрівельним матеріалом є шифер, виготовлений промисловим способом із глинястого сланцю чорного, сірого чи червоного кольору. На позначення семи 'покрівельний матеріал промислового виробництва' запозичена з німецької мови (ЕСУМ VI, 421) лексема *'шифе^uр* засвідчена в усіх обстежених населених пунктах, у частині говірок фіксуємо фонетично освоєний варіант *'ш'іхве^uр*. У говірку ввійшла лексема *толь* 'покрівельний матеріал, виготовлений із товстого картону, просоченого кам'яновугільним дьогтем', запозичена з французької мови, яка має категорію жіночого роду, на відміну від нормативного в літературній мові чоловічого (СУМ X, 180).

Будівельний матеріал із дерева. Важливим будівельним матеріалом є дерево. Насамперед при зрубній технології дерево було матеріалом побудови житлового будинку, який зводили або з кругляка, або з дерев'яних брусів. Однак внаслідок дефіциту дерева зрубний тип житла стає рідкісним, а роль основного будівельного матеріалу для зведення стін у традиційному будівництві виконувала глина в поєднанні різною мірою з деревом. Дерево слугувало для побудови каркасу при каркасній конструкції стін, було основним матеріалом в конструюванні даху, стелі, підлоги, вікон і дверей.

Мікросистема найменувань будівельного матеріалу з дерева

включає загальні назви матеріалу й назви виробів із дерева, які використовують у забудові. Узагальнену сему 'матеріал, із дерева, що йде на будівництво та різні вироби' в усіх обстежуваних говірках реалізує питомий полісем ¹*дерево*, що є нормою і в літературній мові (СУМ II, 246). Як загальні назви, відомі всім досліджуваним говіркам, кваліфікуємо питомі номени на позначення матеріалу зі стовбура дерева, диференційовані за видом обробки: *колода* «стовбур зрубаного дерева, очищений від гілля» (ЕСУМ II, 517; СУМ IV, 228), етимологічно пов'язаний із дієсловом *колоти* [233, с. 54], *брус* «обтесана чи обпиляна чотиригранна колода» (ЕСУМ I, 268; СУМ I, 241); *дошка* «плоский невеликої товщини кусок дерева, випиляний із колоди» (ЕСУМ II, 117; СУМ II, 400). Залежно від функціонального призначення колоди чи дошки в конкретній конструктивній частині будівлі вони отримували спеціальне найменування. Як будівельний матеріал використовували рідше й гілля дерев: дрючки, палиці.

Спеціальними номенами позначено дерев'яні колоди, які використовували для закладання фундаменту. За спостереженням етнографів, у давніх житлах фундаменту в сучасному розумінні не було. За основу будівлі правив перший вінець, який клали безпосередньо на землю, згодом його почали класти на каміння або дерев'яні торчі, цей вінець на значній території України номінували лексемами *підвалина*, *подвалина* або *підвал* [128, с. 17; 78, с. 92]. Лексема *підвалина* словником кодифікована зі значенням «товста балка, що є основою дерев'яної стіни» (СУМ VI, 402). На обстежуваній території сему 'основа будинку' реалізує низка лексем: у всіх говірках побутує запозичений із німецької мови через польське

посередництво (ЕСУМ I, 128) іменник *балка* і виражений формою чоловічого роду *балок*; в окремих говірках уживають слово *підвалина*, поодинокі засвідчено *брус'нак*, *лага*.

У частині населених пунктів на позначення семи 'основа будинку, підвалина' засвідчено лексему *мурлат*. Лексеми *мурлата*, *мурлат* «верхня дерев'яна балка, що кладеться вздовж стіни» запозичено через посередництво польської мови з німецької, вони складаються з двох частин зі значенням «стіна» і «рейка» (ЕСУМ III, 538), у СУМ не зареєстровані. Праці етнографів засвідчують, що лексема в словотвірному варіанті *мурлатина* була відома на території Черкащини як назва будівельного матеріалу для зведення каркасу стін. Дослідник С. Довгань зазначає, що для зведення житла – «на мурлатинах» використовували круглі дерев'яні жердини (чи розколені на дві, три або чотири частини) – мурлатини. Етнограф описує технологію процесу із використанням мурлати: «На землю встановлювали підвалини, на підвалинах вертикально кріпили стовпи. Зверху стовпи зв'язували оцепинами. Потім до стовпів з одного боку знизу і згори горизонтально, на відстані 1,5–2 м одна від одної прибивалися планки. І вже потім вертикально до планок кріпили мурлатини. Після того, як усі мурлатини було закріплено, з обох боків на них прибивали навкіс риштування і замазували глиною». С. Довгань спостеріг, що з 50-х років спосіб зведення «на мурлатинах» виходить з ужитку [79, с. 82].

Будівельний матеріал із дерева у конструкціях стін. За спостереженнями етнологів, одним із способів зведення стін був каркасний, він існував дуже давно, а після винищення лісів переважав

над зрубним і став основним типом забудови. Основою каркасу були дерев'яні вертикальні опори – стовпи, а між вертикальними опорами конструкції для зміцнення могли вставлятися горизонтально чи навскіс різні дерев'яні предмети. Стовпові конструкції стін на Поділлі мали варіанти, які різнились більшою або меншою наявністю дерева та способом його поєднання з глиною. Зумовленим нестачею дерева поширився варіант, коли дерево використовувалось тільки для стовпів. За даними Р. Радовича, у ХІХ – на початку ХХ ст. на теренах Південного Поділля каркасну основу стін житлових споруд творили «слупи» (стовпи, вкопані в ґрунт або встановлені на каменях), «платви» та «крижбанти» (навскісні риглі, прикріплені до стовпів і платв) [189, с. 445].

На значній території досліджуваних говірок на позначення виставленої вертикально колоди, що була основою стіни, побутує лексема *слуп*. Іменник *слуп* запозичено з польської мови, де означає «стовп». Він відомий багатьом говорам південно-західного наріччя (ЕСУМ IV, 584). У досліджуваних говірках для лексеми *слуп* має 10 типів семантичної структури: словом номінували вертикально розміщений брус у стіні будівлі, опору для стелі, дерев'яний стовп, до якого прибивають вікна, двері, товсту дерев'яну колоду, що є основою дерев'яної стіни, пеньок, що кладеться під вугли сільських будівель, перший брус, що кладеться на підвалину – товсту балку-основу дерев'яної стіни.

Таблиця 2.2

Типи семантичної структури лексеми *слуп*

	‘вертика льно розміще ний брус у стіні будівлі’	‘опо ра для стел і’	‘дерев’ яний стовп, до якого прибив ають вікна, двері’	‘товст а дерев’ яна колод а, що є основ ою дерев’ яної стіни’	‘пеньо к, що кладет ься під вугли сільсь ких будіве ль’	‘перши й брус, що кладеть ся на підвали ну – товсту балку- основу дерев’я ної стіни’	Говірки
1.	+						8, 11, 21, 30, 31, 32, 36, 38, 40, 55, 44, 45, 49, 61, 62, 63, 64, 66, 80, 85, 88, 93, 94, 95, 97, 100, 102, 103, 104, 106
		+					96

2.							
3.			+				11, 30, 31, 32, 36, 38, 40, 49, 55, 61, 62, 63, 64, 80, 85, 88, 93, 94, 95, 102, 103, 104, 106
4.				+			24, 30, 31, 32, 43, 44, 45, 46, 48, 49, 56, 61, 66, 68, 69, 70, 72, 73, 86, 87, 95, 96, 100, 102, 103, 104, 105
5.					+		3, 4, 5, 12, 16, 24, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 36, 44, 45, 46,

							47, 48, 50, 52, 53, 54, 55, 57, 60, 61, 66, 67, 68, 70, 71, 72, 73, 77, 78, 79, 89, 97, 100
6.						+	11, 40, 62, 63, 64, 80, 81, 82, 89
7.	+		+	+		+	6, 16, 17
8.	+		+				7, 19
9.	+			+	+		18
10.	+		+			+	41, 42

У багатьох говірках сему ‘вертикальний стовп у стіні будівлі’ реалізує лексема прозорої мотивації *підпора* (9, 11, 40, 41, 42, 43, 97, 62, 63, 64, 86, 87, 96, 105), не зареєстрована у СУМ, та слово *балка* (6, 16, 17, 85, 88, 93, 94).

Виокремлюємо назви на позначення різноманітних дерев'яних предметів, які слугували для зміцнення основної опори й виставлялися зазвичай горизонтально чи навскіс. Етнограф Р. Радович зазначає, що на Поділлі існувало декілька конструктивних варіантів заповнення стін каркасних будівель, і серед них техніка дилювання, яку «інформатори трактують як почергове вкладання шарів глиносоломи й горизонтальних *дилів*. У слупах вибирали повздовжні пази, у які заганяли дерев'яні дилі» [189, с. 445]. У словнику за ред. Б. Грінченка пояснено, що *дилі* – це «грубі колоди, з яких викладають стіни хат, і є вказівка, що слово вживається і в плюральній формі» (Грінч. I, 383). Запозичена з німецької мови через польське посередництво (ЕСУМ II, 70) лексема ¹*дил'* досі вживається в частині обстежуваних говірок (5, 8, 38, 52, 80, 81, 82, 83, 85), *дел'* (43), у яких реалізує кілька сем: 'одна з поперечин між стовпами стіни, на які заплітається лоза або прив'язується очерет, щоб потім обмазати глиною; поперечка' (80, 81, 82); 'верхня дерев'яна колода в стіні, паралельна до сволока, на яку ставлять крокви; платва' (80, 81, 82); 'одна з дощок дощаної стелі; стелина (83, 85); 'одна з колод, на які кладуть і прибивають дошки підлоги; лега' (43). У реєстрі СУМ лексема *диль* відсутня, засвідчено тільки слово *дилина* «груба дошка, брус, балка» з ремаркою *західне* (СУМ II, 277).

За даними лексикографічних праць, лексема *диль* слугувала твірною основою для дериватів *дилювати* «будувати з дилин», «обробляти дошки», *диловання* «груба дошка, дилина», *дильованийий* (Грінч. I, 383; ЕСУМ II, 70), проте всі вони зі зникненням реалій відійшли до пасивного шару української лексики і в СУМ не

zareestrowani. P. Radovich na teritorii Pivdenного Podillia fiksuє nazvu *dil'ovana xata* [189, s. 445], na teritorii doslidzhuvaniх govіrok ne viyavlenu.

Tekhniku zapovnenня derev'яного karкасу стіни na teritorii Черкащини opisав etнограф С. Довгань і зазначив, що поширеним було зведення стін «у сохи», які закопували на відстані 1 м одна від одної. Між ними забивали або вставляли в пази «глиці» чи звичайні дрючки. Для того, щоб глиці трималися, їх прибивали на відстані 40–60 см одна від одної. Потім заплітали все хмизом, лозою або очеретом і з обох боків замазували глиною із соломою. Аби глина на стінах краще трималася, набивали навкіс «дрючки». Товщина таких стін була 20–30 см [79, с. 81]. Вказаної дослідником лексеми *глиця* на окресленій нами території не зафіксовано. На позначення поперечин між стовпами стіни, на які заплітається лоза або прив'язується очерет, щоб потім обмазати глиною, у досліджуваних говірках вживається ще кілька лексем. Найширше вживається полісем *поп^uречка* (5, 6, 8, 16, 17, 38, 40, 41, 42, 44, 45, 48, 55, 62, 63, 64, 66, 100); *в іхор* (61), *з'лове^uн* (102, 103, 104) *з^lм іт*, (24, 37); *з^lм ітина* (13), *л^lата* (36, 52, 67, 68, 69, 73, 86, 87, 96, 106), *обу^lйаз^cка*, (7, 52), *п^lлатина* (19, 21), *пок^l іт'* (38), *п^r'асла* (91), *са^lф іт* (3, 4), *со^lха*, (60, 39) є спорадичними. Можемо припустити, що такі слова, як *в іхор*, *са^lф іт*, виявлені з одним значенням в одному чи кількох населених пунктах, є ендемізмами.

У конструкціях стін залишають отвори для вікон і дверей. Традиційно над отвором встановлювали дерев'яний поперечний брус. На його позначення в досліджуваних говірках засвідчено лексеми

не^uре^uкладина (43, 80, 95, 106); *не^uре^uмичка* (5, 7, 8, 16, 18, 26, 44, 45, 48, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 83, 85, 95, 100, 105) *поне^uречка* (83, 85, 88, 91), *б^uічок* (83).

Матеріал із дерева використовувався також для будівництва стелі. За даними Т. В. Косміної, у подільському народному житлі переважала стеля на одному або двох повздовжніх сволоках із настилом по них дерев'яних дрючків, які щільно обмащувалися глиносоломою. На їх позначення етнограф фіксує лексеми *дилі*, *риглі*, *стеліни*, *патики*. На сволок вибирали монолітне, переважно дубове дерево, яке обтешували, надаючи йому квадратної чи прямокутної форми [128, с. 20].

Сему 'повздовжня міцна балка, яка підтримує стелю в хаті' в усіх досліджуваних говірках реалізує загальнонародна питома (ЕСУМ V, 198) лексема *с^uволок*, що з таким же значенням зареєстрована в «Словнику української мови» (СУМ IX, 100). Цю ж сему в говірках позначають лексеми *б^uалка*, *б^uалок*, *п^uідп^uора*, *про^uг^uін*. Тривалий час лексема *с^uволок* містила сакральний компонент семантики.

Знищення лісів призвело до появи іншого типу стелі – стелі на балках. У цій конструкції роль несучого елемента виконували поперечні балки – колоди коротші й менші в перерізі, проте, за даними етнологів, новий тип стелі на балках зберігав назву *стеля* «на сволоках» і на «сволочках» [128, с. 31]. Сему 'дерев'яна колода або залізний брус, що є основою стелі' на території досліджуваних говірок реалізують також аналітичні номени *б^uалка кап^uітал'на*, ~ *поне^uрекова*.

За даними етнологів, на поперечні «бальки» накладали круглі

або колени дубові чи акацієві патики. На їх позначення на території Південного Поділля фіксують лексеми *стелина* і *диль*, по них вкладали соломку замішану з глиною – *балабухи*, які добре втрамбовували, щоб заповнилися щілини між нерівними *дильми* [189, с. 457]. Лексеми *дил'* і *сте^uлина* з цим значенням засвідчено і в досліджуваних говірках. Рідше вживається варіант *ст'іл'* (16, 44, 45, 46, 47, 48, 66, 100). Лексема *стелина* на позначення дошки чи колоди для стелі побутує і в поліських говірках [187, с. 95]. У СУМ вона зареєстрована зі значенням «стельова балка, дошка» (СУМ ІХ, 682).

У мікросистемі найменувань матеріалу з дерева для стелі в частині говірок засвідчено лексему *байст^rрук*, що реалізує сему 'одна з поперечних балок лозової або очеретяної стелі, один кінець якої кладуть на стіну, а другий на сволок' (16, 44, 45, 48, 52, 66, 80, 83, 85, 100). У північних районах Поділля лексема *байстрюк* позначала виносну балку. У мікросистемі будівельної лексики ця лексема засвідчена і в поліських говірках, де реалізує сему 'коротка колода, яку кладуть у простінок між вікнами, частина колоди, якою доточують іншу між вікнами' [127, с. 131].

За спостереженнями етнографів, починаючи із 60-х років ХХ століття, під впливом різних конструктивних прийомів виникає підбивна стеля, для будівництва якої використовують матеріал фабричного виробництва: дошки, фанеру, суху штукатурку [78, с. 97].

Будівельний матеріал з дерева для зведення даху. У житлі на Поділлі переважав дах із кроквами. Своїми кінцями крокви спиралися на повздожні платви. Кожна пара крокв з'єднувалась зарубуванням

або збивалась дерев'яними кілками. Зміна конструкції стелі – перехід від сволоків до балок – зумовила і зміни конструкції даху. У цьому випадку крокви спирались не на повздовжні платви, а на виступи поперечних балок стелі. Поверх крокв набивали паралельно довгі жердини – лати, до яких кріпився певний вид покриття [128, с. 37].

Домінантним репрезентантом семи 'одна з поперечних опор покрівлі, зроблена з двох брусів, з'єднаних у горішній частині під кутом і прикріплених долішніми кінцями до стін будівлі' у досліджуваних говірках є питомий (ЕСУМ III, 198) номен *к'роква* (2, 5, 6, 8, 11, 16, 17, 18, 21, 26, 28, 36, 37, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 52, 55, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 80, 83, 91, 93, 94, 95, 97, 100, 102, 103, 104, 106), що є загальнонародною назвою (Грінч., II, 310) і кодифікований «Словником української мови» зі значенням «два бруси, з'єднані в горішній частині під кутом і закріплені долішніми кінцями до стін будівлі, на яких тримається дах» (СУМ IV, 364). Лінгвісти кваліфікують лексему *к'роква* як східнослов'янсько-західнослов'янську ізолексу [231, с. 55]. Абсолютним синонімом номена *к'роква* є лексема *стропило* (СУМ IX, 787). Дериват питомого іменника *стрип*, *строп* (від псл. **stropъ* «покрівля»), що нині відомий тільки говіркам (ЕСУМ V, 446), фіксуємо в частині досліджуваних говірок переважно в плюральній формі *стропила* (7, 49, 80, 81, 82, 86, 87, 96, 105). В окремих говірках відзначено інші номінації крокви: полісеми *п'латва* (19, 26, 28, 29, 37, 54, 55, 56, 57, 60, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 98); *сте^uлина*, (28, 97, 95); поодинокі засвідчено номени *на'р'ізниц'а* (13), *п'і'т'.аж^uка* (9).

Конструкція крокви передбачає наявність поперечки між двома

брусами. Значення ‘поперечна балка між кроквами’ в досліджуваних говірках репрезентують такі лексеми: *бан’тина*, *’балок*, *пе^uри^eк’ладина*, *пе^uре^uмичка*, *попе^uречина*, *попе^uречка*, *пр’ас’лина*. Зазначені найменування творять несуцільні ареали. У переважній більшості говірок (4, 5, 7, 8, 13, 26, 38, 43, 50, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 77, 78, 91, 92, 95, 98, 104, 105) уживається лексема *’бантина*, що є дериватом запозиченого з німецької мови через польське посередництво слова *банта* «перекладина, яка скріплює крокви в даху» (ЕСУМ I, 135). Обидві форми зафіксовано словником за ред Б. Грінченка (Грінч. I, 27). Як дублетні назви зі значенням «поперечна балка між кроквами» вони зареєстровані і «Словником української мови» (СУМ I, 101, 102), проте на обстежуваній території форми *банта* не виявлено.

Прозоро мотивованими репрезентантами семи ‘поперечна балка між кроквами’ є лексема *попе^uречка*, засвідчена на значному ареалі (5, 6, 8, 16, 17, 38, 40, 41, 42, 44, 45, 48, 55, 62, 63, 64, 66, 100), та словотвірний варіант *попе^uречина* (61). Обидві названі лексеми зареєстровані «Словником української мови» зі значенням «поперечно прикріплений між двома опорами брус, дошка, палиця» (СУМ VII, 195).

Вузьколокально сему ‘поперечна балка між кроквами’ реалізує лексема *пр’ас’лина*, що є, очевидно, дериватом іменника *прясло*, відомого іншим українським говіркам зі значеннями «кіл в огорожі», «частина огорожі» (ЕСУМ IV, 620; СУМ VIII, 371). В окремих говірках (80, 82) засвідчено лексему *пе^uре^uк’ладина*, що в загальнонародному вжитку реалізує сему «брус, дошка, палка і т. ін.,

закріплені кінцями на двох опорах» (СУМ VII, 191). Спорадично (28, 43, 86, 87, 96) на позначення семи ‘поперечна балка між кроквами’ засвідчено номен *ne^ure^uмичка*, що в загальнономовному вжитку відомий з іншим значенням: «споруда, яка обмежує приплив води куди-небудь» (СУМ VI, 226). На позначення дошки, що кладеться впоперек кроков для прикріплення до них покрівлі, на досліджуваній території уживають загальнонародну (СУМ IV, 453) лексему *лата*, що увійшла в українську мову з німецької через посередництво польської (ЕСУМ III, 199), [232, с. 55].

Матеріал із дерева для підлоги. Для настилання дерев’яної підлоги використовували колоди, на які потім набивали дошки. На позначення такої колоди в досліджуваних говірках вживають такі лексеми: іменник *лага*, (86, 87, 96, 102, 103, 104, 106), що, імовірно, запозичений із давньоскандинавської мови (ЕСУМ III, 178), поодинокі представлені варіанти: *легар* (80), *л’ега* (19, 53, 54, 55, 56, 57, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 102, 103, 104), *л’ігара* (83), полісеми *балка* (49), *дил’* (43), *підвалина* (19, 53, 54, 55, 56, 57, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 102, 103, 104). У багатьох говірках засвідчено прозоромотивовну лексему на позначення дошки, яку використовують для підлоги, *половиц’а* (7, 16, 18, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 66, 83, 85, 86, 87, 95, 100). Спорадично трапляється лексема *мірошник* (102, 103, 104). На позначення вузької дерев’яної рейки для закривання щілин на стиках між підлогою і стіною в говірках уживають запозичену з латинської мови через посередництво російської (ЕСУМ IV, 448) лексему *плінтус*, яка є нормою літературної мови (СУМ VI, 586). Цим же словом номінують плінтус,

виготовлений із сучасних матеріалів. У лексику говірок входять назви нових матеріалів для покриття підлоги, наприклад, *лам-і'нат* 'підлогове покриття, яке являє собою пресовану під високим тиском і температурою деревно-волокнисту плиту з декоративним верхнім шаром, що, як правило, імітує натуральне дерево'.

Широким семантичним потенціалом у мікрогрупі назв будівельного матеріалу з дерева вирізняється лексема *дошка*. На території всіх обстежуваних говірок вона реалізує загальне значення 'плоский невеликої товщини кусок дерева, випиляний із колоди'. Залежно від призначення і місця в конструкції будівлі дошка може набувати спеціального найменування. Так, на позначення дошки дощаної стелі зафіксовано назви: *дил'*, *д'ранка*, *же"р'дина*, *ст'іл'*, *сте"лина*; дошки для підлоги – *поло'виц'а*; дошки, що використовується в конструкції покрівлі, – *лата*, *о'бапол*, *ша'л'іўка*.

Мовне позначення спеціального призначення дошки реалізовано в аналітичних найменуваннях, виражених узгодженими словосполученнями. Майже всі виявлені аналітичні номени мають однолексемні відповідники: *дошка отлиўна*, ~ *лобо'ва*, *дошка п'ід"шиўна*, ~ *в'ітро'ва*, *п'ід:ашок* 'одна з дощок, прибита до кінців лат двосхилого даху з фронтонами, щоб вітер не заривав боків покрівлі'; *дошка по'лова*, *поло'виц'а* 'одна з дощок підлоги в хаті'; *дошка ша'л'івочна*, *ша'л'іўка* 'дошка, яка використовується як покрівельний матеріал'.

2.2. Назви процесів будівництва

На позначення процесів будівництва в досліджуваних говірках виокремлюємо групу лексем, якими позначають усі етапи будівництва, та групу – на позначення окремих етапів будівництва.

До першої групи належать дієслова *ст'ройіти*, *буду'вати* та похідні іменники *ст'ройка*, *буд'іу'ництво*. Дієслово *буду'вати* запозичене з німецької мови, крім української, стало надбанням чеської й польської мов [231, с. 52]. Автор словникової статті в «Етимологічному словнику української мови» подає вказівку, що посередником на шляху запозичення слова *будувати* була польська мова (ЕСУМ I, 279). Велика кількість дериватів з коренем *буд-* свідчить про те, що це запозичення міцно увійшло в українську мову [232, с. 53], саме воно стало літературним стандартом в ній. Однак на досліджуваній мовній території літературно-нормативне *буду'вати* та похідне *буд'іу'ництво* представлено мозаїчними вкрапленнями. Основними лексичними одиницями на позначення процесу будівництва в обстежених східноподільських говірках є лексеми *ст'ройіти* та *ст'ройка*, які покривають весь досліджуваний ареал. У СУМ зареєстровано тільки дієслово *строїти* з ремарками – *рідк.*, *розм.* (IX, 784). Можемо припустити, що вживання давнього дієслова *ст'ройіти*, яке зі значенням «будувати, споруджувати» було відоме пам'яткам киеворуського періоду (Срезн. III, 554), та похідного *ст'ройка* на досліджуваній території підтримується впливом російської мови. На позначення процесу зведення житлового будинку вживають словосполучення *с'тавити хату*.

Будівництво хати складалось із кількох етапів: копання траншеї для майбутнього фундаменту, зведення фундаменту, зведення стін, накриття будівлі, оздоблювальні роботи.

Етап копання заглибини для майбутнього фундаменту в усіх досліджуваних говірках номінують дієслівним словосполученням *копати канаўки*. На позначення етапу зведення фундаменту та стін зафіксовано лише двослівні номінації, що за структурою є дієслівними словосполученнями: *класти фундаме^{нт}*, *ст^{рой}ити н^{ід}мурок*, *класти с^тіни*, *з^{нати} с^тіни*, *вигнати ко^робку 'збудувати стіни'*.

Наступним етапом будівництва є накриття зведених стін. Підготовлені і розмірені на землі крокви виставляють уже на хаті. Такий процес називається *викинути верх*.

Здавна в українському селі хату накривали соломою. На позначення цього процесу вживалося дієслово *ўшивати*, зареєстроване з таким значенням у словнику за ред. Б. Грінченка (Грінч. IV, 371). Вважаємо, що назва *ўшивати* мотивована подібністю технології покриття до процесу зшивання. Здавна, що фіксовано писемними пам'ятками, на позначення процесу спорудження даху над будівлею в спеціалізованому значенні вживалося дієслово *крити* [231, с. 53]. Зі значенням «робити покрівлю, дах, дашок над чим-небудь; покривати» ця лексема відома і сучасній загальнонародній мові (СУМ IV, 350) та побутує на території досліджуваних говірок. Безперечно, заміна природного матеріалу і відповідно технології покриття даху зумовила активізацію номенів *крити*, *ўкривати*, якими називали процес накриття безвідносно до використовуваного

матеріалу. Лексевою *к'рити* мотивована назва будівельної конструкції *к'риша* 'покрівля будівлі; дах' (10, 12, 14, 16, 18, 19, 20, 22, 28, 29, 36, 38, 43, 46, 47, 49, 50, 52, 54, 57, 67, 68, 69, 70, 73, 80, 84, 91, 105), яка не увійшла до лексичної системи літературної мови. Лексеми *ўши'вати* «покривати соломою, очеретом тощо дах будівлі» та *ўкри'вати* «робити дах або яке інше накриття над будівлею» відомі загальнонародній мові (СУМ Х, 422, 538). Спостерігаємо, що лексема *ўкри'вати* майже повністю витіснила слово *ўши'вати*, що зумовлено позамовними чинниками. Зрідка сучасні будівельники, які займаються покрівельними роботами, можуть послуговуватися і лексевою *ўши'вати*, яка втратила свою диференційну ознаку й стала дублетом номенів *к'рити*, *ўкри'вати*.

На позначення семи 'покривати поверхню стіни, стелі шаром штукатурки' в досліджуваних говірках зафіксовано низку власномовних і запозичених лексем: *гладити*, *квачу'вати*, *тин'ку'вати*, *штукатурити* та дієслівні словосполучення *заки'дати г'линойу*, *горо'дити г'линойу*, *'бити г'лину*. Найбільші ареали формують однослівні номени. Повністю покриває весь досліджуваний ареал питома лексема *гладити* (ЕСУМ І, 519), в окремих говірках із нею вступає в синонімічні відношення номен *квачу'вати*, мотивований назвою підручного засобу *квач* «намотане на кінець палиці клоччя, ганчір'я тощо для мащення чого-небудь» (СУМ ІV, 132), за допомогою якого вирівнюють поверхню стіни. У реєстрі «Словника української мови» лексема *квачувати* відсутня, у семантичній структурі лексеми *гладити* спеціалізоване значення не виокремлено (СУМ ІІ, 78).

На всьому досліджуваному ареалі на позначення процесу покривання поверхні стіни, стелі і т. ін. шаром штукатурки вживається дієслово *штукатури́ти*, утворене від запозиченого з італійської мови агента *штукатур* (ЕСУМ VI, 482), що є нормою і в літературній мові. У частині говірок (2, 38, 52, 53, 54, 55, 61, 67, 68, 69, 71, 72, 73, 80, 83, 91, 95, 105) на позначення дії зі значенням ‘штукатурити’ побутує лексема *тин'кува́ти*, похідна від запозиченої через польську мову з німецької зі значенням «штукатурка» лексеми *тиньк* (ЕСУМ V, 570) і зареєстрована словником як синонім лексеми *штукатури́ти* (СУМ X, 115).

На позначення процесу змащування глиною щілин і заглиблень у стінах і на стелі будівель у досліджуваних говірках найбільші ареали утворює однослівна номінація *шпарува́ти*. Лексема *шпарува́ти*, похідна від праслов'янського **spara* «щось розпорене, прорізане» (ЕСУМ IV, 457), відома загальнонародній мові (СУМ XI, 517). В окремих говірках лексема *шпарува́ти* вступає в синонімічні відношення з дієслівними словосполученнями *не^uре^uти^rати з^lинойу*, *обма^zувати рост^lвором*, *мас^tити ^lдири*. Сему ‘покривати стіну розчином білої глини, вапна, крейди тощо’ в досліджуваних говірках реалізують питомі лексеми, мотивовані кольором, *бⁱліти*, *бⁱлува́ти* та *мазати*, *мас^tити*.

ДО ‘матеріал’ вплинула на появу окремої мікрогрупи лексем на позначення процесу настилання підлоги. Для називання процесу настилання підлоги з дощок використовуються дієслівні словосполучення *наби^vвати ^lдошки*, *сте^uлити пⁱд^lвалини*, *с^tавити ^lдоски*, *сти^eлити пⁱд^lлогу*, *сти^eлити пол*. На позначення процесу

оформлення підлоги з глини в східноподільських говірках уживаються номінації *вал'кувати д'іл / до'л'іўку, мазати д'іл*.

Оздоблювальні роботи позначають дієслова, утворені від назв речовин: *це^uме^uн'т'ірувати* ‘покривати, скріплювати цементом’, *фарбувати, к'расити* ‘покривати чи просочувати щось фарбою’.

Отже, більшість назв процесів будівництва – аналітичні номінації, що за своєю структурою є дієслівними словосполученнями. Однослівні номени мотивовані:

- назвою речовини чи матеріалу: *штука'турити, тин'кувати, вал'кувати, це^uме^uн'т'ірувати*;
- назвою підручного інструмента: *квачувати*;
- кольором: *б'їлити, б'їлувати*.

Назви процесів будівництва є твірною основою для:

- назв результатів праці: *мазати* → *мазанка* ‘утрамбована, вирівняна та помазана глиною земля в хаті’, *штука'турити* → *штука'турка* ‘шар будівельного розчину, що вже затвердів на стіні, стелі’;

- назв житла, побудованого за допомогою цього процесу: *вал'кувати* → *вал'коўка* ‘житло з плетених із лози стін, обмазаних глиною’; *мазати* → *мазанка* ‘житло, стіни якого будували, накладаючи в опалубок соломку, очерет, заливаючи глиною та трамбуючи’, ‘житло з плетених із лози стін, обмазаних глиною’ та ін.;

- назв речовин, якими виконують будівельні роботи: *шпакл'увати* → *шпак'л'оўка* ‘в'язка речовина для замазування щілин і тріщин, наприклад, щілин біля шибок’.

2.3. Назви інструментів будівельників

Лексико-семантичну групу на позначення інструментів будівельників утворюють лексеми, що позначають знаряддя для копання канавок під фундамент, приготування будівельного матеріалу та розчинів, рубання й тесання деревини, знаряддя ударної дії, для кладки цегли, виявлення відхилень по горизонталі стіни, для захвату й вигинання дрібних металевих деталей, витягування цвяхів, відгвинчування й загвинчування гвинтів, шурупів та інших деталей, замащування чого-небудь, витягування затонулих відер із дна колодязя.

Для номінації знарядь для копання канавок під фундамент, приготування будівельного матеріалу та розчинів у досліджуваних говірках найбільш поширеною є загальнонародна лексема *лопата* (СУМ IV, 544).

До ‘призначення’ та ‘форма виробу’ зумовлюють семантичне протиставлення ‘совкова лопата, глибока з бортами, призначена для роботи із сипучими вантажами’ : ‘штикова лопата, плоска, загостреної форми, яку використовують у сільському господарстві та земляних роботах’: *лопата* : *лопата*, *заступ* (9, 28, 29, 38, 54, 68, 69, 70, 71, 77, 78, 80, 92), *лопата*, *граса*, *чепачка* : *лопата*, *заступ* (57, 72, 73), *лопата* : *лопата*, *пл’иш’а* (13), *чепачка* : *лопата* (3, 4, 5, 7, 8, 9, 12, 14, 28, 34, 57, 67, 68, 69, 72, 73). Ядро мікрогрупи утворюють питомі лексеми: *лопата* (ЕСУМ III, 287), *заступ* – спільнокоренева зі *ступати* (ЕСУМ V, 459); *копач*, *копачиця* – мотивовані дією *копати*

(ЕСУМ, II, 565), *че^нр^начка* – *черпати* (ЕСУМ IV, 308). Зауважимо, що окремі лексеми в досліджуваних говірках мають семантику, відмінну від зафіксованої в СУМ, наприклад, лексема *пл'иш^н'а*, відома загальнонародній мові зі значенням «важкий лом на дерев'яному держаку для пробивання льоду, дроблення мерзлої землі» (СУМ VI, 586), у говірці с. Нестерівка Маньківського району Черкаської області вживається на позначення штикової лопати. Лексема *г^раса*, запозичена з польської мови (*grasa* «мотика, скребачка») (ЕСУМ I, 586), втягується в орбіту номінативного поля сем 'будівельний матеріал із глини', 'яма, в якій зберігали грасу', 'заміс глини й соломи'. Лексеми *ко^нач* і *копа^ниц^я'а* в східноподільських говірках багатозначні, оскільки реалізують семи 'штикова лопата', 'спеціальна лопата, полотно якої на ширину буряка, призначена для викопування коренеплодів'. Семантичний обсяг лексеми *ко^нач* у досліджуваних говірках покриває семи 'той, хто копає', 'той, хто займається копанням могил'. СУМ фіксує лексему *ко^нач* з усіма відомими в досліджуваних говірках значеннями, крім 'штикова лопата' (СУМ IV, 279).

На позначення знаряддя для рубання й тесання, що являє собою насаджено на дерев'яний держак залізну лопать із гострим лезом з одного боку та обухом – з другого, в усіх досліджуваних говірках зафіксовано питому (ЕСУМ V, 345) лексему *со^кира*. Мозаїчними вкрапленнями та незначними острівними ареалами на тлі загальнонародної лексеми *со^кира* (СУМ IX, 437) позначено функціонування ще однієї давньої лексеми *то^пор* (5, 7, 8, 16, 19, 28, 29, 46, 55, 84, 89). Лексему *топ^ір* СУМ (X, 194) реєструє з ремаркою *діалектне*.

У номінації ручки, держака сокири в досліджуваних говірках навпаки більшу активність проявляють лексеми, утворені від основи *топор* за допомогою афіксів *-ище*, *-ис'ко*: *топорис'ко* (3, 4, 5, 10, 11, 18, 20, 21, 22, 26, 27, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 53, 54, 55, 56, 57, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 79, 80, 81, 82, 93, 94, 97, 100), *топорище* (5, 6, 7, 8, 12, 13, 14, 16, 17, 21, 23, 24, 28, 37, 38, 39, 52, 58, 59, 60, 74, 75, 76, 77, 78, 83, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 92, 95, 96, 98, 99, 102, 103, 104, 105, 106), тоді як *сокирище* зафіксовано лише в шести говірках. Крім того, на позначення держака сокири в східноподільських говірках відзначено лексеми *де^ур'жак*, *де^ур'жалис'ко*, перша з яких зі значенням «деталь ручного інструмента, за який тримають» відома загальнонародній мові (СУМ II, 247).

Опозиція сем 'гостра частина сокири' : 'тупа частина сокири' сприяла утворенню мікропарадигми назв частин сокири. У більшості говірок опозиція виражена за допомогою лексем *лезо* : *обух* (внп); *полотно*: *обух* (24, 28, 29, 54, 55, 56), *ри^ес'кал'* : *обух* (83); *лезо* : *бо'йок* (104).

Укладачі «Етимологічного словника української мови» зауважують, що найчастіше дослідники мови походження лексеми *обух* пов'язують із праслов'янським **ихо* в значенні «отвір для ручки в різних інструментах» (ЕСУМ IV, 146). На нашу думку, має право на існування гіпотеза про походження лексеми *обух* від вигука чи дієслова *бухати*, на ймовірність такої етимології вказують самі мовці: *обухом можна заби'вати з'воз'д'ї* (5). Питома (ЕСУМ IV, 502) лексема *полотно* зі значенням «плоска тонка частина якого-небудь

інструмента, знаряддя» є спеціальним терміном (СУМ VII, 98). Прозоромотивованою є лексема *бо'йок*, що вказує на призначення тупої частини сокири. Лексема *ри^ес'кал'* у номінації гострої частини сокири, очевидно, є вторинною. СУМ фіксує лексему з ремаркою *діал.* зі значенням «заступ» (СУМ VIII, 537).

Мікрогрупу назв знарядь ударної дії утворюють лексеми на позначення великого розміру молотка для подрібнення каменю, кування заліза, забивання чого-небудь, невеликого ручного знаряддя – металевого або дерев'яного бруска, насадженого на держак під прямим кутом.

ДО 'розмір' репрезентована на словотвірному рівні: *'молот* 'молот, у якого ударна частина вагою 350 г і більше', *моло'ток* 'молот, ударна частина якого менше 350 г', *моло'точок* 'невеликий молоток'.

ДО 'матеріал виготовлення ударної частини', 'розмір' та 'призначення' переплітаються, формуючи семми 'металевий або дерев'яний брусок, насаджений під прямим кутом на держак для забивання чого-небудь', 'великий металевий молот для подрібнення каменю, кування заліза', 'великий дерев'яний молот для ущільнення брусів при кладці', 'великий дерев'яний молот для проведення покрівельних робіт'. На позначення першої семи відзначено лише одну загальнонародну питому (ЕСУМ III, 504) лексему *моло'ток*. Спільнокоренева лексема *'молот* є полісемічною, оскільки реалізує семи 'великого розміру металевий молот для подрібнення каменю, для кування заліза' та 'дерев'яний молот для ущільнення брусів при кладці'. Завдяки останній семі лексема *'молот* вступає в синонімічні

відношення з лексемою *ко¹лода* та спільнокореновими *ки¹йанка* (8, 55, 80, 81, 82, 83, 91), *ки¹йок* (83, 105), в основі яких прасловянське слово * куъь «молот, довбня» (ЕСУМ II, 430). Лексема *ки¹йанка* в семантичній структурі ще має сему ‘дерев’яний молот для проведення покрівельних робіт’. Найширшу семантичну структуру має лексема *до¹убн’а*.

Таблиця 2.3

Типи семантичної структури лексеми *до¹убн’а*

Сема	‘великий дерев’яний молот, або велика дерев’яна палиця з потовщенням на кінці, для ущільнення брусів при кладці’	‘товстий дерев’яний стрижень, ударами, натискуванням якого ущільнюють яку-небудь масу або подрібнюють, розтирають що- небудь’	‘колода, на якій рубають дрова’	Говірки
Лексема				
<i>до¹убн’а</i>	+			3, 4, 7, 28,

				29
¹ доўбн'а		+		55, 57, 67, 68, 69, 73
¹ доўбн'а			+	18, 16, 66, 99, 100
¹ доўбн'а		+	+	5

В ударній частині молотка виділяють плоский квадратний чи круглий кінець, яким здійснюється удар, та гострий кінець. На позначення гострого кінця в досліджуваних говірках не зафіксовано жодної лексеми. Тупий кінець молотка мовці номінують лексемами, в основу яких покладено:

- призначення: бо'йок, заби'вач, к'і'нец' у'дарний;
- подібність до частин тіла людини чи іншого предмета: го'лоўка, п'йатка, 'бабⁿка;
- звуконаслідування: 'обух, ту'ту.

Зауважимо, майже повністю покривають весь досліджуваний ареал лексеми го'лоўка та 'обух. Лексеми 'кирка (86, 87, 96), т'іш (83), ту'ту (36), 'бабⁿка (7, 8) зафіксовано спорадично.

На позначення мулярського інструмента у вигляді металевої трикутної лопаточки на короткому держаку, яку використовують для кладки цегли в усіх досліджуваних говірках зафіксовано запозичену через польську мову з німецької лексему 'кел'ма (ЕСУМ II, 422), для якої в окремих говірках відзначено синоніми мас'т'е'рок (11, 16, 17, 44, 45, 48, 62, 64, 63, 66, 100) та дериват мас'т^u'і'рок (2, 53, 54, 56, 57,

86, 87, 96), мотивовані назвою будівельника, який працює цим інструментом.

У досліджуваних населених пунктах для виявлення відхилень по горизонталі стіни та різних предметів використовують два типи приладдя – важок на мотузці та спеціальний будівельний прилад, рівень відхилення в якому показує вода. Спільною в номінації обох приладів є лексема *'уров'ен'*. Крім того, на позначення другого приладу зафіксовано ще лексеми *ват'ер'пас* та *пра'вило*. Номен *ват'ер'пас*, відомий загальнонародній мові зі значенням «простий прилад для перевірки горизонтального положення лінії, площини» (СУМ I, 297), вживається спорадично. Запозичений із голландської мови композит утворений від *water* «вода» та *passen* «приміряти» (ЕСУМ I, 339). Постання лексеми *пра'вило* на позначення будівельного інструмента мотивують самі мовці: *пра'вило / п'ристр'її дл'а ви'р'їун'уван'.а с'т'їн / п'їд'логи / з'р'їун'увати / чи п'равил'но пост'аїл'анїї стоїб / а'бо с'т'їна* (31).

На позначення інструмента, що складається з двох з'єднаних на шарнірі стержнів і використовується для затискування, захоплювання, розколювання, виривання чого-небудь, зокрема для витягування цвяхів, весь досліджуваний ареал покриває питома лексема *шчи'п'ц'ї* (ЕСУМ VI, 509), а в окремих говірках паралельно вживається лексема *де'р'гач* (67, 68, 69, 70, 71, 72, 73). Обидві назви інструмента мотивовані дією, яку виконують за його допомогою.

На позначення слюсарно-складального інструмента для відгвинчування й загвинчування гвинтів, шурупів та інших деталей у досліджуваних говірках зафіксовано афіксальні лексеми, мотивовані

назвою процесів, що виконують за допомогою названого інструмента. Лексема *от'в'ортка* утворює суцільний ареал, на який частково накладається ареал літературнонормативної лексеми (СУМ I, 443) *викрутка*.

1) У реалізації семи 'ручний слюсарномонтажний і електромонтажний інструмент, кліщі з плоскими губками пірамідальної форми, для захвату й вигинання дрібних металевих деталей' у досліджуваних говірках зафіксовано лише один композит *плоско'губ'и*, мотивований будовою інструмента. З таким значенням лексема кодифікована «Словником української мови» (СУМ VI, 590). Фонетичний варіант *пласко'губ'и* поширений у крайніх східноподільських говірках, що межують із середньонаддніпрянськими. Реалізацію фонемі /о/ в ненаголошеній позиції звуком [а] відзначає Г. І. Мартинова в типових середньонаддніпрянських говірках та частково в західній групі говірок правобережної Черкащини на прикладі побутової лексики, зокрема в лексемах *кра'ват* 'ліжко металеве', *тан'чан* 'ліжко дерев'яне переважно домашнього виготовлення', *ка'т'ол* 'котел, металева посудина із сферичним дном', *хва'нар* 'ліхтар, освітлювальний пристрій, у якому джерело світла захищене склом' [143, кк. 11, 10, 46, 61] та ін.

Повністю покриває весь ареал лексема *ш'пате'л* 'дерев'яна або металева пластина з ручкою, для замащування чого-небудь'. Лексема запозичена з німецької мови, де вона позначає шпатель, інструмент художника й хірурга (ЕСУМ VI, 459).

На позначення металевого приладу із загнутими кінцями для витягування затонулих відер із дна колодязя в досліджуваних говірках уживаються загальнонародні назви *гак*, демінутиви *га'чок*, *кр'учок* / *кру'чок* та номени метафоричного походження *рак*, *ба'ранчик*, *'к'ішка* / *'кошка*, *к'л'учка* / *к'л'ушка*, *'йак'ір*. Лексема *трої'чак* мотивована будовою знаряддя – воно має три гаки, якими можна зачепити відро за дужку. Найбільший семантичний діапазон у досліджуваних говірках мають лексеми *кр'учок* та *к'л'учка*, типи семантичної структури яких подано в таблицях.

Таблиця 2.4

Типи семантичної структури лексеми *к'л'учка*

Сема	'довга з гачком жердинка для витягання води з неглибокого колодязя'	'металевий прилад із загнутими кінцями для витягання затонулих відер з дна колодязя'	'забитий в одвірок стрижень з гачком, в який западає клямка дверей'	'гачок металевий з довгим держаком для смикання сіна'	Говірки
Лексема					
<i>к'л'учка</i>	+				1, 5, 7, 8, 21, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 53, 54, 55, 56, 57, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 86, 87, 91, 95, 96, 100, 105, 106
<i>к'л'учка</i>	+	+			6, 11, 16,

					17, , 40, 41, 42, 62, 63, 64, 80
<i>к'л'учка</i>		+			30, 31, 32, 83, 85, 89, 93, 94, 97, 102, 103, 104
<i>к'л'учка</i>	+	+	+		81, 82
<i>к'л'учка</i>		+	+		83
<i>к'л'учка</i>	+			+	52

Таблиця 2.5

Типи семантичної структури лексеми *кр'учок*

Сема	‘металевий прилад із загнутими кінцями для витягання затонулих відер з dna колодязя’	‘штабка із загнутим трубкою кінцем, яким чіпляються двері на гачок одвірка’	‘металевий прилад на довгому держаку для витягання з печі сковороди’	‘забитий в одвірок стрижень з гачком, в який западає клямка дверей’	Говірки
<i>кр'учок</i>	+	+			Усі, крім 3, 4, 7, 21, 26, 28, 49, 52, 54,

					56, 57, 67, 68, 69, 83, 85, 89, 91, 95, 98
<i>кр'учок</i>	+	+	+		21, 83, 85, 89
<i>кр'учок</i>	+	+	+	+	3, 4, 7, 26, 28, 49, 52, 54, 56, 57, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 91, 95, 98

Отже, назви будівельних інструментів та їх частин у східноподільських говірках мотивовані:

- 1) призначенням: *че^нр^начка, ко^нпач, копа^нниц'а, бо^нйок, заби^нвач, к^нінець^н ударний, де^нр^нгач, шчи^нп^нц'і, от^нв'ортка, ^нвикрутка, пра^нвило;*
- 2) будовою інструмента: *плоско^нгуб^нц'і, ват'ер^нас;*
- 3) зовнішньою подібністю реалій: *к^нл'учка / к^нл'ушка, ^нйак'ір, ^нбаб'ка;*
- 4) подібністю до частин тіла тварин: *рак, ба^нранчик, ^нк'ішка / ^нкошка;*

- 5) подібністю до частин тіла людини: *го/лоўка, п'йатка*;
- 6) кількістю частин: *трої'чак*;
- 7) звуконаслідуванням: *ту'ту, 'обух*.

Більшість лексем, що репрезентують ЛСГ на позначення будівельних інструментів, мають праслов'янські корені. Запозичення, як правило, в говірці мають синоніми з питомої лексики: *є'раса, ло'пата, че''р'пачка* ‘совкова лопата, глибока з бортами, призначена для роботи із сипучими вантажами’, *ват'ер'пас, пра'вило* ‘простий прилад для перевірки горизонтального положення лінії, площини’. Германізм *'кел'ма* вступає в синонімічні відношення з лексемою, утвореною від основи німецького походження за допомогою власномовного афікса: *маст'е'рок / мас'т''і'рок*.

Лише одна лексема *ш'пате''л'* вживається на позначення дерев'яної або металевої пластини з ручкою для замащування чого-небудь.

2.4. Назви виконавців будівельних робіт

Лексико-семантичну групу на позначення виконавців будівельних робіт у досліджуваних говірках утворює незначна кількість лексем, які умовно можна розподілити на дві групи: лексеми, які використовують на позначення виконавців усіх етапів будівництва, і лексеми, що позначають виконавців певних етапів будівництва.

Спільними для обох лексико-семантичних мікрогруп є лексеми *буд'і'вел'ник, стро'йт'іл'* та запозичена з німецької мови (ЕСУМ ІІІ,

363) лексема *маїсте^р*, про що свідчить їх семантична структура. Наприклад, лексема *буд^івел^ник* у досліджуваних говірках позначає семи ‘майстер, який будує, споруджує що-небудь, працює на будівництві’; ‘майстер, який виконує покрівельні роботи’: з *буд^івел^нойі бри^гади ўсе хо^дили / буд^івел^ники к^рийут ха^ти* (52); *маїсте^р / мас^тір* ‘майстер, який будує, споруджує що-небудь, працює на будівництві’, ‘фахівець із якого-небудь ремесла’, ‘людина, яка будує печі’.

На позначення виконавців окремих етапів будівництва зафіксовано лексеми, мотивовані процесом будівництва, який вони виконують, або ж матеріалом, з яким вони працюють.

На позначення будівельника, який зводить фундамент і стіни, зафіксовано лексему *кам^інишчик* у всіх досліджуваних говірках та зрідка синонімічні їй лексеми *му^роушчик* і *муру^вал^ник*, мотивовані процесом *мурувати* «споруджувати щось із каменю, цегли» (СУМ IV, 829). Слова *кам^інишчик*, *му^роушчик*, *муру^вал^ник* не зафіксовані в СУМ та у відомих нам лексикографічних працях із різних діалектних ареалів української мови.

Спостереження показують, що виконавці покрівельних робіт та робіт, які потребують додаткових будівельних навиків, мають окрему номінацію. Найбільше номенів зафіксовано на позначення чоловіка, який виконував покрівельні роботи. Лексеми, утворені від дієслів *крити* та *шити*, демонструють багатство афіксів та фонетичних варіантів: *ук^рил^шчик*, *ўши^вал^шчик*, *ўши^вал^ник*, *пок^ріуник*, *покроу^шч^ік*, *к^рове^лшчик*, *к^ровол^шчик*. Лише номен *ж^іс^цаник* та його фонетико-граматичні варіанти *ш^іс^таник*,

же"с'ц'аник, же"с'т'аничник, мотивовані матеріалом, з яким працює майстер, про що зауважують самі мовці: *йак'шо бл'ахойу / то 'майсте"р нази'ваўс'а // же"с'т'аничник / то це 'жест'у* (80). Очевидно, лексеми *бл'а'хар, бл'а'шаник* на позначення майстра, який виконує покрівельні роботи, мотивовані матеріалом, але з часом у досліджуваних говірках лексеми демотивувались, втративши сему 'майстер, який покриває дах бляхою', і позначають майстра, який виконує покрівельні роботи будь-яким покрівельним матеріалом, крім соломи: *буд'івел'ник / бл'а'хар / 'ш'іфе"ром ўкри'вайе* (80). У СУМ зі значенням «робітник, який покриває бляхою дахи» зафіксовано лише лексему *бляхар* (I, 231).

Крім того, на позначення майстра, який виконує покрівельні роботи, в окремих говірках зафіксовано полісем *п'лотн'ік*. Ця лексема запозичена з російської мови, що, очевидно, пов'язано з тим, що для будівельних робіт часто запрошували російських майстрів [128]. Ця ж лексема із семою 'робітник, що займається грубою обробкою деревини, спорудженням дерев'яних будов, виготовленням простих дерев'яних меблів', покриває весь досліджуваний ареал.

На позначення виконавців нескладних робіт окремих номінацій не відзначено.

Отже, агентиви мотивовані:

- дією, яку виконують на різних етапах будівництва: *буд'івел'ник, стро'йт'іл', му'роўшчик, муру'вал'ник, ук'рил'шчик, ўши'вал'шчик, ўши'вал'ник, пок'р'іўник, покроў'шч'ік;*

- матеріалом, з яким працює майстер: *бл'а'хар, бл'а'шаник, ш'іс'т'аник, же"с'ц'аник, же"с'т'аничник, 'кам'іничник.*

Більшість лексем на позначення виконавців етапів будівництва утворені від питомих основ за допомогою афіксів *-ик*, *-щик*. Значні ареали в східноподільських говірках формують агентиви, утворені від запозичених основ за допомогою власномовних формантів: *мурувати* (з середньовісньонімецької через польську (ЕСУМ ІІІ, 535)) → *муроущик*; *бл'аха* (з німецької через польську (ЕСУМ І, 216)) → *бл'ахар*; *будувати* (з польської (ЕСУМ І, 279)) → *буд'івел'ник*.

2.5. Назви будівель та їх конструктивних частин

2.5.1. Назви хати та її частин

Лексико-семантичну групу назв сільського житлового будинку та його частин утворюють репрезентанти семантичних опозицій 'стара хата' : 'нова хата', 'убога хата' : 'добротна хата', 'передня бокова стіна хати' : 'задня частина хати', 'цегляна хата' : 'глиняна хата', семи 'кімната в хаті', 'стеля', 'підлога', що пов'язано з традиційними диференційними ознаками реалій: часом побудови житла, матеріалом, із якого воно збудоване, зовнішнім виглядом житла, внутрішнім плануванням, розміром, кількістю рівнів та ін.

У назвах на позначення житла виокремлюється мікрогрупа, що об'єднує загальні назви. У загальнонародному вжитку на позначення житлового приміщення побутує ряд лексем: *будинок* – будівля, споруда, призначена для житла (СУМ І, 247); *дім* – будівля, призначена для житла або для розміщення різних установ; *будинок* (СУМ ІІ, 306). Здавна на позначення житлового будинку вживалася назва *хата*, запозичена ще давньоруськими діалектами від пізньо-

скіфсько-сарматського *hata; з приводу етимології цього слова висувалось припущення, що воно виходить за межі індоєвропейських мов і є ностратичним елементом (ЕСУМ VI, 161).

В українській мові слово *хата* розвинуло семантичну структуру та увійшло до складу стійких сполук. За даними «Словника української мови», ця назва вживається на позначення сільського одноповерхового житлового будинку (СУМ XI, 29). Саме лексема *хата* є головним репрезентантом семи 'житло' в досліджуваних говірках. З розвитком будівництва в селі за останні десятиліття й появою будинків у кількох рівнях спостерігаємо розширення номінативного потенціалу лексеми ¹хата: засвідчено словосполучення *двохе¹тажна¹ хата: ¹вистройіть двохе¹тажну¹ хату* (104). Для номінації двоповерхової хати в усіх досліджуваних говірках зафіксовано словосполучення *двохе¹тажна¹ хата*.

На позначення великої за розміром хати вживається лексема *дом*, її дериват *до¹м іна* та порівняльна конструкція *¹хата йак¹ церква*.

На позначення семи 'стара хата' зафіксовано прозоромотивовану лексему *розва¹л'уха* від назви дії *розвалюватися*. Спеціальним найменуванням убогої хати є лексема *ха¹луна*, водночас вона може містити ще й сему 'стара'. Ця назва побутує в загальнонародному вжитку й зареєстрована зі значенням 'невелика убога житлова будівля, злиденна хата' (СУМ XI, 14). За даними «Етимологічного словника української мови», це слово є давнім запозиченням з іллірійської мови, етимологи припускають його зв'язок зі словом *колиба*, як з давнішим запозиченням безпосередньо з того самого джерела, а також припускають запозичення з грецької

мови через тюркське посередництво (ЕСУМ VI, 152).

Часто сема 'убога' поєднується із семою 'невелика', реалізовані лексемою *хатина* – невелика вбога або стара хата (СУМ XI, 30). Сему 'убога хата' реалізують також лексеми зі зменшувальними суфіксами *хатка*, *хатинон'ка* 'невелика вбога або стара хата'.

В окремих говірках зафіксовано лексеми *бур'д'її* та *шура*. У словнику за ред. Б. Грінченка зареєстровано дві форми *бурдїї* і *бурдель* «землянка, курна хата, публічний дім» (Грінч. I, 111). За даними Т. В. Косміної, фонетичними варіантами «бурдїї», «бурдель» називали архаїчні земляночні та напівземляночні житла дуже бідних селян [128, с. 37]. Лексеми *бурдей*, *бурдїї* з ремаркою *діалектне* зафіксовано в СУМ зі значенням 'житло, викопане в землі, землянка' (СУМ I, 283). Ця назва є запозиченням зі східнороманських мов. У південно-західних говорах цей номен засвідчений на позначення сем 'землянка, курна хата', 'циганський намет', 'злиденна хата', 'хата без горища з плоским земляним дахом' (ЕСУМ I, 299).

Лексема *шура* є багатозначною, її семантичну структуру в досліджуваних говірках складають семи 'стара хата', 'сарай, повітка' та 'підсобне приміщення з чотирьох дерев'яних стовпів із солом'яним накриттям із зашитою задньою або боковою стіною'. Цю лексему словник за ред. Б. Грінченка реєструє зі значеннями «сарай, навіс» (Грінч. IV, 519). СУМ лексему фіксує з позначкою *діалектне* лише в значенні «сарай, повітка» (XI, 565).

Лексема *хата* може репрезентувати дві семи 'нова хата' і 'стара хата'. Лише в опозиціях *хата* : *халупа* (5, 19, 23, 91, 9), *хата* : *розва'л'уха* (97), *хата* : *бур'д'її* (105), *хата* : *шура* (5) лексема *хата*

передає позитивну оцінку й позначає ‘новий будинок’. Як і в інших українських говірках, останнім часом лексема *хата* зазнала функціонально-стильового перерозкладу: вона втрачає значення ‘новий будинок’ і швидше позначає власність: *вони майуть хату* (38). У семантичному полі ‘новий будинок’ лексему *хата* витісняють номени *дом*, *домик*, *будинок*.

Номінації хати за матеріалом, з якого зведено стіни. Одним із найдавніших матеріалів для зведення стін була глина. Етнологи розрізняють кілька технологій зведення стін із глини. Це каркасні побудови із *слупами*, простір між якими заповнювався вальками, покладеними навкіс, або менш трудомістким саманом. Інший конструктивний тип становили безкаркасні стіни – це стіни з вальків, які клались на фундамент. Траплялись також стіни глинобитні – вибиті глиною в дерев’яній опалубці, а також глинолітні, коли глину, добре вимішену з соломою та половиною, заливали у дерев’яну вертикальну опалубку [128, с. 24, 28]. Сучасники не пам’ятають детально специфіки варіантів побудови стін і можуть пояснити, що вони з глини загалом. Отже, лексичні одиниці на позначення хати, стіни якої зведені з глини, в мовленні сучасників втрачають диференційну сему ‘техніка побудови’.

У більшості говірок архісема ‘глиняна хата’ об’єднує семи ‘житло, стіни якого будували, накладаючи в обаполи соломку, очерет і заливаючи глиною та трамбуючи’, ‘глиняна хата на фундаменті’ та ‘житло з плетених із лози стін, обмазаних глиною’. Першу сему в досліджуваних говірках репрезентують двослівні номінації – узгоджені й неузгоджені словосполучення *глинобитна хата*,

глино¹битна ~ , *глин¹'ана* ~ , *на¹кидана* ~ , *хата¹вал¹'ками*, ~ на *слупах*, ~ на *стоунах*, де атрибутиви вказують матеріал, з якого збудована хата, або спосіб будівництва: *глиняний* – зроблений із глини, *глинобитний* – міцно, щільно збитий із суміші глини і порізаної соломи або дрібного каміння, піску і т.ін. (СУМ II, 82), *вальок* – грудка мокрої, змішаної з соломною глини для спорудження глиняних будівель або обмазування стін (СУМ I, 313). Номінацію *хата на слупах* вживають тільки мовці найстаршого покоління. СУМ, подаючи значення слова *слуп* «стовп, опора склепіння будь-якої споруди, будівлі», маркує його як *застаріле* (СУМ IX, 380).

Сему 'житло з плетених із лози стін, обмазаних глиною' репрезентують переважно субстантиви жіночого роду – віддієслівні деривати *мазанка* та *плет'анка*. Ці номени відображають давню техніку виведення стін на стовпах, обплетених вертикально хворостом або лозою. Зведений таким способом каркас з обох боків обмазували глиною [128, с. 25]. Номен *мазанка* відомий загальнонародній мові зі значенням 'хата, зроблена з глини, сирцевої цегли або хмизу, обмазаного глиною' (СУМ IV, 593). Літературній мові на позначення плетеного виробу відома лексема *плетінка* (СУМ VI, 577). Суфікси *-ян-*, *-ан-* у дієприкметниках та похідних є типовими для подільських говорів.

Сема 'глиняна хата на фундаменті' в досліджуваних говірках репрезентована словосполученнями *мурована хата* , *хата на фундаменти*^е*'і*. Лексеми *мурований*, *фундамент* відомі на всьому україномовному ареалі: *мурований* – побудований із каменю, цегли, *мурувати* – споруджувати, зводити щось із цегли (СУМ IV, 829),

фундамент – основа, звичайно, підземна чи підводна, з каменю, бетону, на якій встановлюють будинки (СУМ Х, 649). У зв'язку з тим, що глину як будівельний матеріал для зведення стін уже майже не використовують, словосполучення *г'лин'ана хата* може ускладнюватися семою 'стара хата'.

Використання матеріалу промислового виробництва – цегли – зумовлює появу номінацій *циг'ла'на хата*, *кир'пична* ~ , *к'ір'п'ічна* ~ . Ці двослівні номени позначають сему 'цегляна хата'. Існують також варіанти побудови хат із саману або іншого матеріалу, але зовнішній ряд викладають цеглою. Такі хати номінують словосполученнями *хата / обк'лад'ана цеглою*, *хата / обк'лад'ана к'ірп'ічом*.

Матеріалом зведення стін може слугувати дерево. За даними Т. В. Косміної, у давнину на Поділлі використовувалася зрубна конструкція стін, що було зумовлено наявністю великих лісових масивів у лісостеповій зоні Правобережжя. Знищення лісів спричинило використання іншого будівельного матеріалу, проте зрубні конструкції стін зустрічалися спорадично по всій території Поділля аж до початку ХХ ст. [128, с. 20]. В говірках Східного Поділля зафіксовано лексему *зруб*, яка загальнонародній мові відома зі значенням «спосіб зведення стін будинків або споруд з колодами чи брусів, які укладають горизонтальними рядами, а в кутах і місцях перетинання з'єднують врубками» (СУМ ІІІ, 714). Очевидно, лексема *зруб* на позначення хати, стіни якої будували, накладаючи в обаполки соломую, очерет і заливаючи глиною та трамбуючи, у досліджуваних говірках є вторинною номінацією, оскільки обаполками в східноподільських говірках, як і в інших говорах української мови

(СУМ V, 460), називають розпиляні вздовж колоди, які використовують у зведенні житла.

Лексема *д'ранка* на позначення такого житла засвідчена лише у двох із досліджених говірок. У СУМ лексема зафіксована зі значенням «тоненькі дощечки для оббивання стін і стелі під штукатурку, для покриття дахів та ін.» (СУМ II, 404). Цілком очевидно, що на позначення житла ця лексема є вторинним номеном. В окремих говірках таке житло називають двослівними номінаціями *горожана хата*, *хата ў доску*.

На позначення житла, викопаного в ямі, без горища, з глиняним одно- або двоповерховим дахом, яке іноді виступає над поверхнею, у східноподільських говірках зафіксовано лексеми *зим'л'анка*, *зе"м'л'анка*, *йама*, *балган*, *балгани*, демінутиви *зи"м'л'аночка*, *зи"м'л'анушка*, *гаражок*. Лексема *землянка* й похідне *земляночка* з таким же значенням відомі загальнонародній мові (СУМ III, 555). Лексема *балган* / *балгани* могла постати внаслідок зміни формальної структури слова *балаган*, відомого СУМ зі значенням «легка будівля для тимчасового користування» (I, 119). Етимологи припускають, що лексема *балаган* потрапила в українську мову через російське посередництво з тюркських мов, де вона позначає верхню кімнату, високий балдахін (ЕСУМ I, 122). Імовірноше, лексема *балган* / *балга'ни* могла виникнути шляхом видозміни лексеми *балгони*, що позначає дерев'яні стовпи, на яких укріплюється навіс перед амбаром. Автори ЕСУМ лексему називають результатом видозміни слова *балкони* з переходом *к* → *г* → *г* і зміною значення (ЕСУМ I, 126).

Отже, у мікрогрупі лексики на позначення хати виокремлюються загальні назви житла *хата*, *будинок*, *дом* та видові найменування, семантика яких містить диференційну ознаку житла за розміром, за кількістю рівнів, за часом побудови, за матеріалом зведення стін, за технологією зведення, за якістю побудови. У більшості випадків диференційну ознаку реалізовано в структурі словосполучення, для окремих диференційних ознак засвідчено спеціальні номени.

Конструктивні частини хати. Цю мікрогрупу утворюють лексеми, які є загальними назвами покрівлі будинку. На позначення даху хати в частині досліджуваних говірок уживають лексему *дах*. Цей номен, запозичений із німецької мови через польське посередництво (ЕСУМ II, 15), став нормою літературної мови (СУМ II, 214) і основою для появи дериватів *п'і'д:аш':а*, *п'і'д:ашок*. Сему 'дах' на всьому обстежуваному арелі реалізує питома (ЕСУМ I, 361) лексема *верх*, що також є літературним стандартом (СУМ I, 334). Частину досліджуваного ареалу покриває номен *к'риша*. Іменник *к'риша*, що не став нормативним у літературній мові, але відомий іншим говіркам, є дериватом питомого дієслова *крити* (ЕСУМ III, 95).

Для покрівлі хати використовують різноманітний матеріал. У давніх селянських хатах єдиним покрівельним матеріалом була солома. Сему 'солом'яний дах' реалізує питомий (ЕСУМ V, 447) однослівний номен *ст'р'іха*, який у досліджуваних говірках зберігає загальнонародну семантичну структуру. У словнику за ред. Б. Грінченка виокремлено два значення цього слова: «край солом'яного

даху, що виступає за стіну», «солом'яний дах» (Грінч. IV, 217). Так само пояснено цю лексему і в СУМ: «нижній край солом'яної покрівлі, який звисає над стіною», «покрівля будівлі (перев. солом'яна)» (СУМ IX, 781).

Окрема мікрогрупа назв хати сформована за ДО 'особливості даху хати'. Опозиція сем 'хата з високим верхом' : 'хата з низьким верхом' реалізована через опозицію номінацій *ˈхата з виˈсоким ˈверхом / виˈрˈхом* : *низˈкий верх, ˈхата з низˈким ˈверхом / виˈрˈхом*. У деяких говірках на позначення хати з високим верхом зафіксовано назву *маˈсандра*, що набула такого фонетичного оформлення в результаті метатези в запозиченій із французької лексемі *мансарда*, відомій сучасній мові зі значенням «житлове приміщення на горищі з похилою стелею або стіною» (ЕСУМ III, 385; СУМ IV, 622). Отже, цей номен вторинного походження – назва перенесена з частини на ціле.

Опозиція 'передня бокова стіна хати' : 'задня стіна хати' виражена чотирма типами лексичних протиставлень *приˈчілок* : *глуˈха стˈіна* (105, 26, 97), *приˈчˈілˈна стˈіна* : *ˈзаднˈа стˈіна* (83), *приˈчˈілок* : *ˈзаднˈа стˈіна* (52, 5), *причˈілˈкова стˈіна* : *ˈзаднˈа стˈіна*, *глуˈха стˈіна* (9). Така лексична реалізація зазначених сем характерна для літературної мови й багатьох українських говорів.

Номінація приміщень усередині хати. Наприкінці XIX – на початку XX ст. під впливом міських споруд в українських селах з'явився новий тип триподільного житла, що складався з двох суміжних хат, розташованих на один бік сіней. Найбільш заможні селяни будували багатоподільні житла із трьох-чотирьох кімнат. Такі

споруди виникали в результаті членування кожної з камер триподільного житла: кожне з житлових приміщень переділялось на два – чисту хату та кухню або кухню-спальню. Багатокімнатні, наближені в плані до квадрата, житлові будівлі на Поділлі становлять більше сімдесяти п'яти відсотків [128, с. 120]. На позначення частини селянської хати, яка з'єднує жиле приміщення з ганком або ділить хату на дві половини, у східноподільських говірках уживають питому лексему ¹с'іни, ареал якої звужується через функціонування запозиченої лексеми *кори'дор* та її фонетико-морфологічних варіантів *кал'і'дор*, *кори'дорчик*, лексем *при'хожа*, *про'хожа*, мотивованих дієсловами *приходити* (в хату, кімнату) та *проходити* (кімнату, щоб добратися в іншу кімнату) (Додаток В (далі – В), к. №49). Сема 'простора кімната для прийому гостей' репрезентована лексемами *зал*, ¹зала, які однаково активні в усіх досліджуваних говірках. Ці номени запозичені з німецької або французької мови через російську й через польську мови, де позначають кімнату, однокімнатний будинок (ЕСУМ II, 228). Атрибутиви в словосполученнях *хо'лодна* ¹хата, ¹верхн'а ¹хата, ви^eлика ¹комната, *гос'тин:а* вносять додаткову семантику: така кімната була більших розмірів, ніж інші, не дуже добре опалювалася, одна зі стін її була причілковою.

Суцільний ареал утворює віддієслівний дериват *с'пал'н'а* на позначення кімнати, в якій сплять (В, к. № 47). Лише в говірці с. Аполянка відзначено синонім – двослівну номінацію ¹комната ¹од:иху. На позначення спеціально пристосованого приміщення з піччю, плитою для приготування їжі в усіх говірках зафіксовано загальнонародну лексему ¹кухн'а.

Сема 'невисокий, переважно земляний насип уздовж стін хати знадвору' в досліджуваних говірках репрезентована лексемою *n'риз'ба*, яка є результатом стягнення давнішого **приізба*, утвореного з прийменника *при* та іменника **ізва* «хата» (ЕСУМ IV, 570). В окремих говірках для лексеми *n'риз'ба* зафіксовано синоніми – однослівні та двослівні номінації *n'ідмурок / n'риз'ба* (52), *'насип / n'риз'ба / гоб'сипана 'хата* (83), *о'к'іт / n'риз'ба* (19). Лексема *n'ідмурок* уживається в тих говірках, де зафіксовано словосполучення *мурована 'хата*. Незначна кількість синонімів пов'язана з позалінгвальними чинниками. У зазначених говірках вони позначали земляний насип уздовж стін глиняних хат знадвору. Глиняні хати як реалія зникли із планування села.

Окрему мікрогрупу утворюють назви верхнього внутрішнього покриття в хаті. Питома архілексема *с'тел'а* (ЕСУМ V, 297) майже повністю покриває весь досліджуваний ареал, на який частково накладається ареал лексеми *пото'лок*: *ў нас 'кажут пото'лок / дес' 'може с'тел'а / а ў нас пото'лок* (61). Названа лексема питомого походження, відома і в білоруській мові (Фасмер III, 345).

ДО 'матеріал' спричинила появу опозиції сем 'стеля із дощок' : 'стеля мазана, штукатурена'. У реалізації обох сем зафіксовано аналітичні найменування, що є атрибутивними словосполученнями з головним словом *с'тел'а*, а залежні компоненти виражені прикметниками, що вказують на будівельний матеріал: *с'тел'а де^ири^еў^л'ана*, ~ *дошча'на*, ~ *доско'ва* 'стеля із дощок', ~ *г'лин'ана* 'стеля мазана, штукатурена', чи діеприкметниками, що вказують на спосіб виготовлення: ~ *набиў'на*, ~ *n'ід'бита*, ~ *n'ідв'іс'на*, ~

n`it`shita ‘стеля із дощок’, *s`tel`a val`kovana*, ~ *l`mast`ana*, ~ *l`mazana*, ~ *na`rabana*, ~ *na`kidana*, ~ *n`id`m`kid`na*, ~ *poz`lad`ana*, ~ *poishche`ka`tur`ana*, ~ *tin`kovana*. На позначення семи ‘стеля мазана, штукатурена’ зафіксовано однослівний номен *l`nakid*, мотивований дієсловом *nakidati*, та іменникове словосполучення *s`tel`a iz` tolo`ki*.

ДО ‘матеріал’ є також визначальною в номінації підлоги в хаті, мікрогрупу назв якої утворюють репрезентанти сем ‘дощане чи паркетне і т. ін. покриття в хаті’, ‘утрамбована, вирівняна та помазана глиною земля в хаті’.

На позначення дощаного, паркетного та ін. покриття в приміщенні, по якому ходять, у досліджуваних говірках зафіксовано лексему *n`id`loga*, з таким же значенням кодифіковану «Словником української мови» (СУМ VI, 449). На нашу думку, номен *n`id`loga* є складним утворенням від питомих *lezhati* (ЕСУМ III, 213) та *n`id` «низ»* (ЕСУМ IV, 387). На ймовірність такої етимології лексеми *n`id`loga* вказують дослідження сільськогосподарської лексики подільсько-середньонаддніпрянської межі Т. М. Тищенко, яка зафіксувала у говірках Східного Поділля 13 типів семантичної структури лексеми *n`id*, що утворюють семи з архісемою ‘низ’: ‘підлога у хліві’, ‘спеціальна підстилка для кладки снопів’, ‘низ, основа печі’, ‘виворітна сторона одягу’, ‘прийменник’ (ТА, 27). Лексема *pol* запозичена з російської мови (ЕСУМ IV, 485) і в усіх досліджуваних говірках, як і в інших говірках української мови, позначає дощану підлогу в хаті. В окремих говірках із таким же значенням зафіксовано лексему *низ*.

Сему 'підлога в хаті, вистелена дошками' реалізують словосполучення *пол де^нри^еу^л'яниї, ~ ди^ери^еу^л'аниї, ~ де^нре^ну^л'яниї, ~ дошча^л'ниї*, атрибутиви в яких вказують на матеріал виготовлення. Новішою в говірках є лексема *пар^л'кет*, що запозичена в літературну мову з французької (ЕСУМ IV, 296) зі значенням «маленькі гладкі дощечки для настилання підлоги» (СУМ VI, 68).

На позначення другої семи зафіксовано питому лексему (ЕСУМ II, 89) *д'іл* та її дериват *до^л'іука*. Лексема *д'іл* у східноpodільських говірках у своїй структурі має семи, для яких визначальним є значення 'низ': 'утрамбована, вирівняна та помазана глиною земля в хаті', 'нижня площина, дно печі, де горять дрова – місце для випікання хліба і варіння страв'. Незначні ареали утворюють лексема *зе^н'мл'а*, атрибутивне словосполучення *до^л'іука зе^н'мл'ана* та мотивована назвою процесу *мазати* лексема *мазанка*: *'шч'іткоюу мас'тили 'земл'у / че^н'рез^с те 'мазанка* (9). Крім того, зафіксовано двослівні номінації *п'ідлога у^л'бита, ~ г'лин'ана, пол зе^н'мл'а'ниї*.

На позначення отвору в стіні для світла й повітря, куди вставлена рама з шибками, у східноpodільських говірках уживають питому лексему *вік^л'но* (ЕСУМ 1, 398), у структурі якої також відзначено сему 'отвір погребя, через який туди насипають картоплю, буряки тощо'.

Сему 'вікно, розташоване напроти дверей, столу' в досліджуваних говірках реалізують вільні словосполучення *вік^л'но у^л'хідне, ~ по^л'кутне, ~ с^л'вітле, ~ світ^л'личне, ~ це^н'т^л'рал'не*, частина з яких зафіксована в одній – трьох говірках. Увесь східноpodільський ареал покриває словосполучення *вік^л'но це^н'т^л'рал'не*, що спричиняє

міжговіркову синонімію. У говірках Східного Поділля для називання вікна, розташованого напроти печі, мовці використовують вільні словосполучення *вікно кухон.е*, ~ *пє^uреднє*, ~ *пє^uредп'ічне*, ~ *п'іч'не*, ~ *при^еч'іл'кове*, ~ *прич'іл'не*.

На позначення дерев'яного або металевого щита з однієї або двох стулок для затуляння вікон іззовні в усіх досліджуваних говірках зафіксовано загальноживаний номен *вікон.иц'а*, який вступає в синонімічні відношення зі спільнокореновими номенами *застаўка*, *стаўниц'а*, *стаўн'а* та лексемою *л'ада*, запозиченої з німецької, можливо, за польським посередництвом, де позначає «скриня, шухляда» (ЕСУМ 3, 335).

ДО 'кількість стулок' вплинула на появу сем-опозитів 'щит із однієї стулки' та 'щит із двох стулок'. Обидві семи реалізують узгоджені словосполучення, у яких в основі складного атрибутива є числівник: *вікон.иц'а двохст'ворчата*, *вікон:иц'а одност'ворчата*. Ще одна ДО 'місце знаходження віконниці' зумовила функціонування мікропарадигм 'віконниця, яка прикриває вікно знадвору', 'віконниця, яка прикриває вікно з середини хати'. До складу першої входять атрибутивні словосполучення *вікон.иц'а зад'війна*, ~ *зад'война*, ~ *зоўн'ішн'а*, до другої – ~ *ўнутр'ішн'а*, ~ *хатн'а*, *застаўка хатн'а*, *стаўн'а ўнутр'ішн'а*, у яких означення вказують на місцезнаходження реалії.

На позначення семи 'вікно, яке додатково вставляють на зиму з середини' в східноподільських говірках зафіксовано складні найменування, у яких атрибутив має числівникову основу *вікно под'війне*, ~ *двоїне*, ~ *друге*, які в говірках однаково активні (В,

к. № 59).

На позначення маленького, заклеєного отвору у вікні, який відкривається й закривається, у досліджуваних говірках зафіксовано лише одну питому багатозначну лексему *n'родуха* та три запозичених із німецької мови за польським посередництвом: *ква'турка* < *quartier* «четверта частина» (ЕСУМ II, 415), *'форточка* < *phorta* «ворота, брама» (ЕСУМ IV, 167), *'шиб'на* < *scheibe* «коло, диск» (ЕСУМ IV, 412). Очевидно, вибір номінації залежав від форми реалії та її розмірів. Зауважимо, що весь ареал покриває лексема *'форточка*, а на її тлі виокремлюються мозаїчні вкараплення та острівні ареали лексем *'шиб'на* (5, 26, 28, 29, 53, 54, 55, 56, 57, 61, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73), *'шибочка* (1, 3, 4, 5, 9) та *ква'турка* (3, 4, 5, 26, 28, 29, 53, 54, 55, 56, 57, 61, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73), які часто накладаються, що зумовлює синонімію. Найбільші ареали утворює полісем *n'родуха* (8, 11, 18, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 48, 62, 63, 64, 66, 80, 81, 82, 100, 102, 103, 104), архісемою якого є сема 'отвір'. Семантичну структуру лексеми формують значення 'маленький, заклеєний отвір у вікні, який відкривається й закривається', 'невеликий отвір у стелі погребя, льоху або кагата для виходу пари і поганого повітря', 'отвір під топкою плити, грубки тощо, через який проходить повітря, підсилюючи тягу під час горіння'.

На позначення семи 'одне з віконних стекол' зафіксовано номен *'шиб'на* та давню форму *ст'ікло* (ЕСУМ V, 276), ареали яких повністю накладаються. Дериват *'заскл'анок* відзначено лише в одній говірці.

Отже, наведений матеріал свідчить про те, що досліджувана

лексико-семантична група становить складну цілість. У ядрі лексико-семантичної групи знаходяться загальноновживані лексеми. Запозичені лексеми перебувають на маргінесі ЛСГ, зазнаючи при цьому зміни семантичної або формальної структури. Мікрогрупи лексем пов'язані тісними словотвірними й семантичними зв'язками.

2.5.2. Назви господарських приміщень для утримування тварин

У лексико-семантичній групі на позначення господарських приміщень для утримування тварин за ДО 'призначення' виділяємо такі мікрогрупи: назви загального приміщення, де утримуються різні види свійських тварин, назви приміщення для корів, назви приміщення для свиней, назви приміщення для овець, назви приміщення для курей, назви приміщення для коней. Лексемами, спільними в репрезентації названих сем, є *хл'іў*, *шона*, *са'раї*.

У більшості випадків на Поділлі приміщення для свійських тварин будували під одним дахом із житлом. У старіших будовах воно знаходилося безпосередньо за сіними чи коморою, а в будовах кінця XIX – початку XX ст. його розташування переносять на кінець будівлі – за стодолу. *Ко'лис' ст'ройіли хл'і'ви /разом с' хатою // о'це та'ко / ў йід'н'і 'хат'і 'л'уди си'д'іли / а 'чере^uз^c 'с'іни ско'тина сто'їала / ў д'руг'ій 'хат'і // а н'із'н'ішче ўже ст'ройіли хл'і'ви гот'д'ел'но / по'дал'ше в'ід 'хати* (73). Лексему *хл'іў* фіксують пам'ятки української мови з XVI ст. (Срезневський III, 1776). Вона покриває весь східноподільський ареал, вступаючи в синонімічні

зв'язки з лексемами *шона*, *сарай*, *повітка*. Назва *хл'їў*, згідно з АУМ (I, к. 284), уживана в північних та значній частині південно-західних говорів. Лексикографічні дані доповнюють свідчення АУМ. У бойківських говірках номен *хл'їў* позначає приміщення для свиней, а також іншої худоби (Онишкевич, II, 340); у гуцульських – приміщення для овець, приміщення для корів, приміщення для коней, приміщення для свиней, приміщення для худоби [248, с. 139].

У досліджуваних східноподільських говірках лексема *хл'їў* має дещо ширшу семантичну структуру, оскільки вона репрезентує кілька значень: приміщення для реманенту, коней, свиней, корів, курей, для зберігання вугілля, дров, зерна, снопів, полови й т. ін. (В, к. № 14).

Лексема *шона* відома в українській мові від XVII століття [248, с. 140] зі значенням 'навіс, сарай'. У словнику за редакцією Б. Грінченка лексема кодифікована зі значенням 'навіс, сарай, з двома, рідко трьома стінками для возів і господарських знарядь' (Грін., IV). Словник української мови реєструє лексему *шона* зі значенням 'покрівля, накриття на опорах для захисту чого-небудь від сонця, дощу і т. ін.' (СУМ XI, 509). М. Фасмер вказує на те, що лексема була запозичена з німецької мови через польське посередництво (Фасмер IV, 466). У східноподільських говірках лексема *шона* набула ДО 'наявність стін' і має розгалужену семантичну структуру, нею мовці номінують різні реалії, зокрема: приміщення для реманенту, приміщення для свиней, корів, коней, приміщення для зберігання снопів, сіна, полови, кукурудзи, приміщення для дров, вугілля, навіс і т. ін. (В, к. № 15). Ізоглоси лексеми *шона* продовжуються в багатьох говірках південно-західного

та поліського наріч, зокрема з такою, як у східноподільських, чи подібною семантикою назва вживається в гуцульських говірках – ‘приміщення для худоби (корів чи овець) із трьома стінами та дахом’ [248, 140], ‘приміщення для зберігання сільськогосподарського реманенту’ [248, 153], ‘накриття, піддашся для худоби від дощу та снігу’ (Грицак, 223), ‘приміщення на пасовиську для худоби’ (Ястремська, 218), наддністрянських – ‘місце, де складають дрова, дровітня’ (Шило, 281), у закарпатських – ‘приміщення для дров, знаряддя, дровітню’ (Сабадаш, 147), бойківських – ‘повітка’, ‘приміщення для сільськогосподарського реманенту’ (Онишкевич, II, 386), західнополіських – ‘великий хлів для зберігання снопів і реманенту’, ‘тимчасове накриття для весільних гостей’ (Аркушин II, 273), західноволинських – приміщення для зберігання грубих кормів і реманенту (Корзонюк, 262; АУМ I, к. 284; II, к. 280). У більшості досліджуваних нами говірок лексема *ʃuona* вступає в синонімічні відношення з лексемами *са|раї* та *хл'іў*, які активно витісняють її на периферію лексико-семантичної групи.

Лексема *са|раї* є менш уживаною, ніж *хл'іў*. На думку укладачів ЕСУМ, *са|раї* запозичено із тюркських мов, де лексема позначала «будинок, палац, кімнату для житла, стійло, сарай для возів» (ЕСУМ V, 180). У «Словнику української мови» лексема кодифікована зі значенням ‘господарське приміщення для зберігання різного майна’ (СУМ IX, 57). У східноподільських говірках лексема *са|раї* має широке номінативне поле, нею номінують, крім загального приміщення для свійських тварин, приміщення для реманенту,

збіжжя, приміщення для утримування свиней, неприбрану кімнату, неохайну хату.

Респонденти підкреслюють, що відмінності у вживанні цих назв пов'язані з функціональним призначенням реалій або використаним у їх будівництві матеріалом: *хл'іў / при'м'ішчен'а дл'а тва'рин / з'глини або з ло'зи / са'раї / б'іл'иш но'в'іша бу'д'іўл'а с'цегли / сама'ну / ракуш'н'ака дл'а с'іл'с'когос'подарс'кого ре'ма'нента* (24). У більшості досліджуваних говірок мовці послідовно вживають лексему *хл'іў* на позначення всіх додаткових приміщень: *їа ни'знайу' слова'шона // хл'іў таї'ўс'о // ўс'о ў нас три'мают у хл'і'вах // са'раї ў нас'тоже ни'кажут* (73).

Спорадично в східних говірках, які межують із середньонаддніпряньськими, на позначення загальної будівлі для тварин зафіксовано лексему *по'в'ітка*, що є етимологічно спорідненою з лексемою *хл'іў* і походить від праслов'янського **rovety* 'накриття' (ЕСУМ IV, 469). «Словник української мови» кодифікує лексему *по'в'ітка* зі значенням 'господарське приміщення для утримання домашніх тварин або зберігання сільськогосподарського реманенту та різного майна' і 'покрівля на опорах для захисту від сонця чи дощу, накриття' (СУМ VI, 676). Зі значенням 'будівля для сільськогосподарського реманенту' слово відоме багатьом говіркам української мови (АУМ I, к. 288), у поліських лексема зафіксована зі значенням 'приміщення для сільськогосподарського реманенту, дров та ін.' (Лисенко-1, 148).

Мовці зазначають, що дома корів, свиней, коня, кіз, курей, як правило, тримали в загальній будівлі для всіх тварин. Тому

спеціальних назв для позначення господарського приміщення для окремих тварин у домашніх умовах обмежена кількість. В основному це лексеми, похідні від назв тварини чи птиці: *ко¹з'атник*, *к¹із'ник* 'підсобне приміщення в господарстві для утримування кіз', *кр'іл'чатник*, *крол'іу'ник*, *коро¹л'атник*, *кро¹л'атник*, 'дерев'яна будівля для утримування кролів', *кур¹ник*, *курни'чок* 'окрема будівля для утримання курей в умовах домашнього господарства', *к'ін:ик* 'приміщення для коней'. До спеціальних найменувань віднесемо також лексеми *маточник* 'підсобне приміщення для утримування свиней взимку' (очевидно, похідне від *матка* 'свиноматка'), *саж* 'підсобне дерев'яне приміщення для утримування свиней', *ша¹лаш* 'літня загорода для утримування кіз', *куча* 'підсобне приміщення для утримування свиней взимку', 'підсобне приміщення в господарстві для утримування кіз', 'дерев'яне приміщення для свиней': *куча / це робили спе^uц'іал'но дл'а сви'ней та'ке при^eм'ішчен'.а / ў нас на'приклад / було / та'ке во'но / ква'дратне / на та'к'і ве^uлик'і з'руб'і с'лупи за'копувалос'а / і во'на полу'чалас'а та'ка йак на 'ношках / та'ко ви^eсо'чен'ко // робилас'а во'на з 'досок / йак хто маў / то закла'даў у па'зи у с'луп'і т'і 'доски / і пол / а п'ід ни'зом у нас та'ко була в'ід зе^uм'л'і / була площ'чадка / там 'йаму ви'копували / шоб ту'ди ст'і'кало в'ід сви'ней / і вичи'шчали пе^uр'іо'дично // у нас во'на та'ка 'була з'борно-розбор'на / шо оз'д'о ў нас сто'йала ў од'н'ім 'мест'і / а там 'шос' ни п'ід'ійшла / ми йі'йі роз'і'брали та й пе^uре^uнесли ў д'руге 'м'ісце // оце та'ке 'було там при'м'ішче^uн'.а дл'а сви'ней // а хто не^u маў та'кої 'куч'і / то ў хл'і'в'і три'маў (27).*

Лексема ^lкуча зі значенням ‘приміщення для птахів і тварин’ кодифікована СУМ (IV, 421). Загальноприйнятої етимології немає. Найбільш імовірно, лексема ^lкуча є дериватом питомої лексеми *кутати* чи *кут* (ЕСУМ III, 167), що зумовило широке її функціонування на всьому слов’янському ареалі. Українським говіркам лексема відома зі значеннями ‘підсобне приміщення для свиней’ (Брилінський, 54), ‘приміщення для свійських тварин’ (Лисенко-1, 111), ‘клітка для відгодівлі гусей на м’ясо’ (Лисенко-1, 111), ‘будка, курінь’, ‘підпіччя для дров’, ‘відгороджене місце в хліві для теляти’, ‘відгороджене місце в хліві для свиней’, ‘буда для дворового собаки’ (Аркушин I, 274), ‘хлів для кількох свиней’, ‘приміщення для овець’, ^lкучка ‘хлівець для свиней’ (Онишкевич, 399), ‘саж, свинарник’ (Москаленко, 47), ^lкучка ‘невеликий хлівець для поросят чи птиці’ (Корзонюк, 151), ‘приміщення для свиней в індивідуальному господарстві’ (СБГ, 245).

Лексема *саж*, похідне утворення від питомого *садити* (ЕСУМ 5, 162), утворює в досліджуваних говірках незначні ареали. У СУМ лексема зареєстрована зі значенням ‘рублений хлів, у якому відгодовують свиней’, ‘такий хлів, що використовується для тимчасового ув’язнення’, ‘місце в хліві, клітка, де відгодовують птицю’, ‘сплетений овальної форми кошик, де зберігають впійману рибу’ (СУМ IX, 14). У говірках Східного Поділля лексему використовують лише для позначення літнього дерев’яного приміщення для свиней.

У загальних підсобних приміщеннях для тварин господарі виділяють окреме місце, на позначення якого використовують

загальнонародні лексеми *к'л'ітка*, *м'ісце*, віддієслівні деривати *загорода*, *с'тайн'а*, *с'т'їло*, *с'т'їло*, *с'тоїло* ‘місце для однієї корови у сараї’. В окремих говірках вживають загальні назви приміщення для номінації їх частин: *ко'р'їуник*, *х'л'їу*, *х'л'їучик* ‘місце для однієї корови у сараї’, *хл'ї'вец'* ‘приміщення для кози’, інколи вводячи лексему до атрибутивного словосполучення із залежним словом, похідним від назви тварини: *х'л'їу ко'роуїачий* ‘місце для однієї корови в сараї’.

З логіко-понятійної точки зору в лексико-семантичній групі на позначення приміщень для тварин розглядаємо мікрогрупу назв громадських приміщень для тварин (В, кк. № 2, 3). Отже, формується опозиція сем ‘підсобне в господарстві одного власника’ : ‘громадське’ : *одну ко'рову ў хл'ї'в'і три'майут л'уди / а йак ба'гато / то це ферма називайіц'а / і ко'р'їуники там / може ни о'дин / а дек'їл'ка / може бути і три / і чо'тири / йак де ў 'кого // це доўге та'ке при'м'ішчин'.а / там з в'ї'д':іле^н.ами дл'а ко'жної ко'рови / робиц'а та'к / шоб йі'її при'їа'зати там можна 'було / шоб во'на йі'їла ў 'жолуб'і / шоб 'пила там 'воду / вода ту'ди посту'пала // це ўже по'том михан'ї'зац'їя 'була // оце там посто'їан:о сто'їали коро'ви (73). Репрезентанти обох сем часто взаємозаміняються, тим самим зумовлюючи семантичний синкретизм лексем: *сви'нарн'а* ‘громадська будівля для утримування свиней’ і ‘підсобне приміщення в господарстві для утримування свиней’, *ко'н'ушн'а* ‘підсобне приміщення в господарстві для утримування коней’ і ‘громадська будівля для утримування коней’: *йе йак'шо ў'дома ко'лис' мали там од'ного чи д'воє 'коне'ї / то мо'гли 'тоже називати ко'н'ушн'а / а**

могли просто там тримати у с'тайн'і чи ў са'райі ко'н'а // а це ўже ко'н'ушн'а була / йак ў кол'госп'і / тримали там ба'гац'ко коне"ї / то там були та'к'і ви'лик'і при'м'ішче"н'а // оце їх нази'вали ко'н'ушн'ами (30).

Спільною в репрезентації сем 'громадська будівля для утримування корів', 'громадська будівля для утримування свиней' та 'громадська будівля для утримування овець' у східноподільських говірках є лексема /ферма. Репрезентанти сем 'громадська будівля для утримування корів', 'громадська будівля для утримування телят до шести місяців', 'громадська будівля для утримування свиней' та 'громадська будівля для утримування коней' утворені за однаковими моделями: назва тварини + суфікс -ник чи -н': кор'іу'ник, ко'роўн'ік, ко'роўник, тил'атник, ко'р'іўн'а; назва людини, яка працює біля тварини + суфікс -ник чи -н': коро'варник, в'іу'чарник, оу'чарник, оу'чарн'ік, сви'нарник, ко'н'ушник, ко'н'ушн'а, коро'варн'а, сви'нарн'а, в'іу'чарн'а, оу'чарн'а, оу'ч'арн'а. Композити з частиною /ферма мовці утворюють лише на позначення громадської будівлі для утримування свиней, кролів та птиці: свино'ферма, кроле"ферма, птахо'ферма чи на позначення великої кількості тварин у підсобному господарстві: зави'ли тут свино'ферму (33). Інколи на позначення громадської будівлі для утримування корів використовують лексеми хл'і'ва, хл'і'ви у множині. Не всі лексеми однаково активні в мовленні респондентів, що зумовлено позамовними чинниками: ти'пер в'іу'чарник'іу'ни ст'ройат / бо ни тримайут о'вец' // а йак'шо там 'держат д'воєе чи т'роєе йаг'н'ат / то ў хл'і'в'і (15).

Отже, досліджувана лексико-семантична група становить складну цілість. У її ядрі знаходяться загальноповжиті лексеми та лексеми, відомі іншим говіркам української мови. Мікрогрупи лексем пов'язані тісними семантичними зв'язками. Відмінності у вживанні архілексем зумовлені функціональним призначенням реалій або використаним у їх будівництві матеріалом. Головною мотиваційною моделлю, за якою утворено спеціальні назви господарських приміщень для свійських тварин, є «назва тварини» → «назва приміщення».

2.5.3. Назви підсобних господарських приміщень

Лексико-семантичну групу на позначення підсобних господарських приміщень формують лексеми, що реалізують такі семи: 'приміщення для реманенту' (В, к. № 20), 'відгороджене місце в коморі для зберігання зерна' (В, к. № 29), 'приміщення для зберігання зерна' (В, к. № 24), 'приміщення для просушування снопів' (В, к. № 28), 'будівля для зберігання снопів, сіна, полови, а також для молотби, віяння і т. ін.' (В, к. №26), 'приміщення для зберігання кукурудзи' (В, к. № 27), 'приміщення для полови' (В, к. № 25), 'місце для молотби, очищення та просушування зерна'. Позалінгвальні чинники, а саме форма господарювання, зумовили явище полісемії багатьох лексем, які репрезентують названі семи. Наприклад, лексема *ко́мора*, давнє запозичення з грецької чи латинської мови (ЕСУМ II, 540), у сучасній українській мові відома зі значеннями «окрема будівля для зберігання зерна», «приміщення в

житловому будинку, де зберігають продукти», «склад» (СУМ IV, 247). У східноподільських говірках лексема має широку семантичну структуру, оскільки реалізує семи 'приміщення для реманенту', 'приміщення для зберігання зерна', 'будівля для зберігання снопів, сіна, полови, а також для молотьби, віяння і т. ін.', 'приміщення для зберігання кукурудзи', 'приміщення для полови', 'місце для молотьби, очищення та просушування зерна' (В, к. № 36). Лексема *ʃопа* в досліджуваних говірках позначає семи 'приміщення для реманенту', 'приміщення для полови', 'будівля для зберігання снопів, сіна, полови, а також для молотьби, віяння і т. ін.', 'приміщення для зберігання зерна', 'приміщення для утримування корів у домашньому господарстві', 'приміщення, куди заносять вулики на зиму', 'приміщення для коней', 'приміщення для утримування свиней у домашньому господарстві' (В, к. № 15). Лексема *ʃопа* відома в українській мові від XVII століття (Ястремська, 140) зі значенням 'навіс, сарай'. У словнику за ред. Б. Грінченка лексема кодифікована зі значенням «навіс, сарай, з двома, рідко трьома стінками для возів і господарських знарядь» (Грінченко, IV). «Словник української мови» реєструє лексему *ʃопа* зі значенням 'покрівля, накриття на опорах для захисту чого-небудь від сонця, дощу і т. ін..' (СУМ XI, 509). М. Фасмер вказує на те, що лексема була запозичена з німецької мови через польське посередництво (Фасмер IV, 466). Запозичена з балтійських мов (ЕСУМ II, 467) лексема *кʹлун'а* зареєстрована у СУМ зі значенням «будівля для зберігання снопів, соломи, а також для молотьби, віяння тощо» (СУМ IV, 191). У східноподільських говірках лексема *кʹлун'а* позначає семи 'приміщення для зберігання зерна',

‘приміщення для просушування снопів’, ‘будівля для зберігання снопів, сіна, полови, а також для молотьби, віяння і т. ін.’, ‘приміщення для зберігання сіна’, ‘приміщення для полови’, ‘місце для молотьби, очищення та просушування зерна’, ‘приміщення для реманенту’ (В, к. № 34). Номен *хл’іў* кодифіковано в СУМ зі значенням «будівля для утримування свійської худоби та птиці» і з ремаркою *рідко* у значенні «сарай» (СУМ XI, 72). У досліджуваних говірках, крім названих сем, лексема позначає приміщення для зберігання реманенту та приміщення для зберігання зерна. Багатозначною в східноподільських говірках є лексема *по^лв’ітка*, яка відома СУМ зі значеннями ‘господарське приміщення для утримування домашніх тварин або зберігання сільськогосподарського реманенту’ (СУМ VI, 674). Лексему вважають етимологічно спорідненою з лексемою *хл’іў* і такою, що походить від праслов’янського **povetъ* ‘накриття’ (ЕСУМ IV, 469). Зі значенням ‘будівля для сільськогосподарського реманенту’ слово відоме багатьом говіркам української мови (АУМ I, к. 288). У східноподільському арелі реєструємо лексему *по^лв’ітка* в реалізації таких сем: ‘будівля для зберігання снопів, сіна, полови, а також для молотьби, віяння і т. ін.’, ‘приміщення для полови’, ‘приміщення для просушування снопів’, ‘житло з плетених з лози стін, обмазаних глиною, хата-мазанка’, ‘приміщення для реманенту’, ‘загальна будівля для тварин’ (В, к. № 38). Із тюркських мов запозичено лексему *сарай*, де вона позначала будинок, палац, кімнату для житла, стійло, сарай для возів (ЕСУМ V, 180). У східноподільських говірках назву використовують на позначення будівлі для зберігання снопів,

сіна, полови, а також для молотьби, віяння і т. ін., приміщення для зберігання сіна, приміщення для зберігання кукурудзи, приміщення для полови, місця для молотьби, очищення та просушування зерна, приміщення для реманенту, приміщення для коней, приміщення для утримування свиней, корів. Ці лексеми, які з такими чи подібними значеннями функціонують і в сучасній літературній мові, покривають весь ареал Східного Поділля.

Специфічні ж назви підсобних господарських приміщень формують значно менші острівні ареали. У більшості номенів на позначення підсобних господарських приміщень простежуються чіткі мотиваційні зв'язки. Мотиваційною основою для однослівних номінацій є: призначення приміщення – *п'ід^mсобка*, *прик^lлад* ‘приміщення для реманенту’, ‘неопалюване невелике приміщення в житловому будинку або окрема прибудова біля хати для зберігання їстівних припасів, різних речей тощо’, *склад* ‘приміщення для зберігання зерна’, *кла^lдова* ‘приміщення для зберігання кукурудзи’, ‘приміщення для зберігання зерна’, ‘окрема неопалювана кімнатка в хаті для зберігання їстівних припасів та різних речей’, ‘приміщення для реманенту’, ‘підсобне приміщення господарського значення’, *кла^lдоўка* ‘приміщення для реманенту’. Лексема *п'ід^mсобⁿка* є дериватом лексеми *підсобити*, запозиченої з російської мови (ЕСУМ IV, 396). Решта номенів мотивовані:

- назвами предметів, які зберігаються в такому приміщенні: *ре^uма^lнентна* ‘приміщення для реманенту’;
- назвами сільськогосподарської продукції, яка зберігається в такому приміщенні: *сно^lпарн'а* ‘приміщення для просушування

снопів', *по/лоўник*, *по/л'іўник* 'приміщення для полови', *куку/рузник* 'приміщення для зберігання кукурудзи';

- назвами продукту, який просушували в такому приміщенні: *с'і/нажник*, *с'і/н.ик*, субститутивні форми *с'іл'/ник*, *с'іл/ник* 'будівля для зберігання снопів, сіна, полови, а також для молотьби, віяння і т. ін.' Лексеми *ко/пиц'а*, *ст'іж/ки* на позначення приміщення для просушування снопів, *ст'іж/ок* 'приміщення для полови' в східноподільських говірках є вторинними номінаціями.

- особливостями будови та функцією реалії: *п'ідна/в'ес*, *подна/в'ес*, *п'ідна/в'іс* 'приміщення для зберігання сіна', 'приміщення для полови', 'приміщення для зберігання кукурудзи', 'будівля для зберігання снопів, сіна, полови, а також для молотьби, віяння і т. ін.', *на/в'іс*, *на/в'ес*, *накри/т'а*, *п'ідна/в'еска* 'приміщення для зберігання сіна';

- назвами продукту, який просушували, і функцією реалії: *с'іно/вал*, *с'іноз/вал*, *с'інос/хоў*, *с'інос/ховишче* 'приміщення для сушіння сіна', *зе''рно/сховишче* 'приміщення для зберігання зерна'. Номен *зе''рно/сховишче* на позначення відгородженого місця в коморі для зберігання зерна є вторинною метонімічною назвою;

- функцією приміщення: *накри/т'а* 'приміщення для зберігання сіна', *су/ш'ілки* 'приміщення для зберігання кукурудзи';

- назвами особи, яка працює в такому приміщенні: *май/стерн'а*, *маст'ірс'ка*, *сл'і/сарка*. У декількох говірках на позначення приміщення для реманенту зафіксовано лексему *маш/тарка*. Мовці самі зауважують, що ця лексема є дуже давньою: *бат'ки /мойі гово/рили маш/тарка* (с.Черповоди Уманського р-ну

Черкаської обл.). «Словник української мови» реєструє лише слова *машталір* «візник» та *маштарня* «майданчик або закрите приміщення для верхової їзди і тренування коней» (СУМ IV, 658). Ймовірно, лексема *маштарка* утворена за допомогою форманта -к- від запозиченої з німецької мови через польське посередництво лексеми *marstal* «стайня» (ЕСУМ III, 425). І в давнину в *маштарках* зберігали необхідний реманент для ремонту возів. У Словнику Білецького-Носенка зареєстровано лексеми *машталірка* «дружина візника», *машталіренко* «син візника», *машталірівна* «донька візника», *машталірувати* «бути візником» (Біл.-Нос.).

- дією, яку виконували, облаштовуючи частину приміщення для зберігання певного сільськогосподарського продукту: *за^лс'ік*, *за^лс'іка* 'приміщення для полови', 'приміщення для зберігання кукурудзи', 'місце для молотьби, очищення та просушування зерна' (В, к. № 35), *заго^лрожжа* 'приміщення для зберігання кукурудзи'. Лексеми *за^лс'ік* і *заго^лрожжа* на позначення приміщення для зберігання зерна є метонімічним перенесенням назви із частини на ціле. Більшість номенів на позначення відгородженого місця в коморі для зберігання зерна є безафіксними віддієслівними дериватами: *відділяти* → *в'ід'іл*, *відсікати* → *в'ід^мс'ік*, *загородити* → *загорода*, *заго^лрожжа*, *засікати* → *за^лс'ік*, *за^лс'іка*, *су^лс'ік*. Лексема *застронок* позначає в досліджуваних говірках відгороджене місце в коморі для зберігання зерна. Відома загальнонародній мові зі значенням «бокове місце, відділення у хліві, амбарі для складання чого-небудь» (СУМ III, 329), вона є дериватом лексеми *сторона* (ЕСУМ V, 428) і в східноподільських говірках формує острівні ареали. У багатьох

говірках відгороджене місце в коморі для зберігання зерна номінують загальнонародними лексемами *ʼвугол*, *ʼугол*, *куʼток*, *ʼм ісце*;

- опосередковано мотивовані назвами дій: лексема *саж* ‘приміщення для зберігання кукурудзи’, похідна від питомого *садити* (ЕСУМ V, 163), у досліджуваних говірках ще позначає ‘літнє дерев’яне приміщення для утримування свиней’. Лексема *закроʼма* в східноподільських говірках позначає приміщення для зберігання зерна. З таким значенням назва відома правобережночеркаським говіркам (Лисенко-3). Лексема споріднена з праслов’янським **kroma* «обрізаний край чого-небудь», що походить з **krem* «різати, відокремлювати» (ЕСУМ III, 102). Лексема *тʼік* та її похідна *тʼічок / тоʼчок* ‘громадське приміщення для для молотьби, очищення та просушування зерна’, ‘приміщення для зберігання кукурудзи’ відома ще в праслов’янську епоху, де позначала «утоптане для молотьби місце», буквально місце бігу коней, за допомогою яких молотять. Назва пов’язана з чергуванням голосних з **tekti* «бігти, текти» (ЕСУМ V, 578). Лексема *гуʼмен:ик*, що в східноподільських говірках позначає місце для молотьби, очищення та просушування зерна, є похідною від праслов’янського **gityno*, яку пов’язують із первісним способом молотіння за допомогою худоби, що топтала снопи (ЕСУМ I, 619).

Більшість лексем на позначення підсобних приміщень у говірках Східного Поділля є питомими, паралельно з ними функціонують запозичені номени. Незначні ареали утворює в досліджуваних говірках запозичена з тюркських мов лексема *амʼбар* (ЕСУМ I, 66), її фонетичні варіанти із протетичним приголосним [г] - *гамʼбар* та

субституцією [н] – [м] *ан'гар*, що позначають ‘приміщення для зберігання зерна, кукурудзи’. Лексема *амбар* маркована «Словником української мови» як *розмовна* (СУМ I, 64). Лексема *ов'ін*, зафіксована на позначення будівлі для зберігання снопів, сіна, полови, а також для молотьби, віяння і т. ін., очевидно, запозичена з білоруської чи російської мов; її вважають спорідненою із литовським *javiena* «поле з-під ярини», *jauja* «клуня» (ЕСУМ IV, 150).

У східноподільських говірках на позначення будівлі для зберігання снопів, сіна, полови, а також для молотьби, віяння і т. ін. вживають загальнонародну лексему *сто'дола* (СУМ IX, 723) та її фонетико-граматичні варіанти *сто'дол*, *сто'дон* (В. № 26). На думку етимологів, лексема є давнім запозиченням із польської мови, де позначає клуню (ЕСУМ V, 423).

Лексема *са'нетка* та її фонетичний варіант *шта'нетка* в досліджуваних говірках позначає приміщення для зберігання кукурудзи, і очевидно, первісно означала приміщення, у якому зберігали *санети* (з тюркської кошики) (ЕСУМ V, 179).

Номен *ша'лаш*, що в досліджуваних говірках позначає семи ‘приміщення для зберігання кукурудзи’, ‘приміщення для зберігання сіна’, ‘приміщення для полови’, походить із тюркських мов, відомий на позначення намету, палатки (Фасмер IV, 397). Назва *бункер* ‘приміщення для зберігання кукурудзи’ запозичена з англійської мови, де позначає «вугільний ящик» (ЕСУМ I, 296).

Отже, ядро лексико-семантичної групи назв підсобних приміщень становлять питомі лексеми, мотивовані призначенням

приміщення, назвою сільськогосподарської продукції, яка зберігається, просушується в такому приміщенні, особливостями будови та функцією реалії, дією, яку виконували, облаштовуючи частину приміщення для певного сільськогосподарського продукту. Незначна кількість спеціальних лексем на позначення підсобних господарських приміщень зумовлена способом господарювання на Східному Поділлі.

2.6. Назви малих архітектурних споруд

Серед будівель господарського призначення виокремлюють так звані малі архітектурні споруди. Згідно з сучасним українським законодавством, мала архітектурна форма – невелика споруда, яка виконується із полегшених конструкцій і встановлюється тимчасово без улаштування фундаментів [184]. Вивчаючи специфіку сільської забудови, етнографи до малих архітектурних споруд відносять вулики, кролятники, криниці та огорожі [78, с. 98], а також споруди для зберігання продукції в холодному температурному режимі.

На позначення сховища для городини й різних харчів із похилим критим спуском і сходами в досліджуваних говірках зафіксовано синонімічний ряд, який утворюють питомі лексеми ¹погр'іб / ¹погре"б (ЕСУМ I, 590), *n* id'вал / под'вал (ЕСУМ IV, 388) та запозичений через посередництво польської з середньовісньонімецької (ЕСУМ III, 348) номен *л'ох*. Усі названі лексеми в досліджуваних говірках є багатозначними, що сприяє утворенню значної кількості типів семантичних структур лексем.

Таблиця 2.6

Типи семантичної структури лексеми /*погр* 'іб' /*погр* "б

Сема	‘сховище для городини і різних харчів з похилим критим спуском і сходами’	‘неопалюване невелике приміщення в житловому будинку або окрема прибудова біля хати для зберігання їстівних припасів, городини’	‘приміщення під першим поверхом будинку нижче рівня землі’	‘спеціально обладнана яма для зберігання продуктів (переважно овочів), з лядою, але без східців’	Говірки
Типи					
1.	+				6, 11, 17, 40, 41, 42, 44, 45, 46, 47, 48, 62, 63, 64, 86, 91, 95, 96,

					100, 102, 103, 104
2.		+			28, 29, 34, 37, 38, 39, 49, 58, 60, 77, 78, 84, 90
3.	+	+			66, 87,
4.	+	+	+	+	36, 52, 56, 57
5.		+	+		2
6.	+		+		5, 43, 53, 54, 55
7.			+		9, 28, 49, 81, 91, 106
8.				+	1, 19, 22, 80, 84, 93, 94
9.	+			+	8, 16

10.			+	+	85, 89, 95,
11.	+		+	+	7, 21, 24, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 83, 105
12.		+	+	+	88
13.	+	+	+		67

Таблиця 2.7

Типи семантичної структури лексеми *л'ох*

Семи	‘спеціально обладнана яма для зберігання продуктів (переважно овочів), з лядою, але без східців’	‘неопалюване невелике приміщення в житловому будинку або окрема прибудова біля хати для зберігання їстівних припасів, городини’	‘сховище для городини і різних харчів з похилим крутим спуском і сходами’	‘приміщення під першим поверхом будинку нижче рівня землі’	Говірки
Типи					
1.	+				2, 5, 9,

					36, 88, 89, 97,
2.		+			49, 29, 49, 84
3.			+		6, 8, 16, 17, 44, 45, 46, 47, 48, 86, 87, 96, 100, 102, 103, 104
4.				+	82, 83
5.	+		+	+	7
6.	+		+		21, 24, 43, 53, 54, 55, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 91, 105
7.	+	+			28
8.	+			+	82, 83, 95
9.		+	+		66

10.	+	+	+		56, 57, 67
-----	---	---	---	--	---------------

Таблиця 2.8

Типи семантичної структури лексеми *під'вал / под'вал*

Сем и	‘схови ще для городи ни і різних харчів з похили м критим спуско м і сходам и’	‘неопалюв ане невелике приміщенн я в житловому будинку або окрема прибудова біля хати для зберігання їстівних припасів, городини’	‘приміщен ня під першим поверхом будинку нижче рівня землі’	‘спеціаль но обладнан а яма для зберіганн я продукті в (переваж но овочів), з лядою, але без східців’	‘утеплене темне приміщен ня, куди зносять вулики для зимівлі бджіл’	Говір ки
1.	+					12, 34, 35, 38, 39, 60, 77, 78, 90, 102,

						103, 104
2.		+	+	+		36
3.			+			80, 93, 94, 97
4.				+		18
5.					+	4, 15, 27, 33, 50, 58
6.	+		+	+		2, 24, 43, 46, 47, 53, 54, 55, 56, 57, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 83, 91
7.	+		+			6, 16, 17, 44, 45, 48, 86, 87, 96, 100
8.	+			+		7, 8

9.	+				+	13, 14
10.	+			+	+	19, 84
11.	+		+	+	+	21, 49, 72, 73, 85, 105
12.			+	+		5, 9, 28, 88, 89, 97
13.			+		+	30, 31, 32

Опозиція сем ‘сховище для городини й різних харчів із похилим критим спуском і сходами’ : ‘спеціально обладнана яма для зберігання продуктів (переважно овочів), з лядою, але без східців’ у більшості говірок не є лексично вираженою: обидві семи позначають лексеми *пoгр'іб* / *пoгрe^нб*, *п'ідвал* / *пoд'вал*, *л'ох*. Лише в говірках 5, 7, 9, 21, 28, 36, 44, 45, 46, 47, 48, 55, 66, 80, 81, 82, 83, 85, 100, 106 для другої семи відзначено окрему загальнонародну назву *йама*.

На позначення невеликого отвору в стелі погребя, льоху або кагата для виходу пари і поганого повітря в досліджуваних говірках зафіксовано однослівні номени. Найбільший ареал утворюють лексеми, похідні від кореня *-дух-*: *п'родуха*, *o'д.ушина*, *вoз'душник*, *душ'ник*. Лексема *вит'аш^жка* мотивована призначенням реалії витягувати поганий дух. Зафіксовано незначні вкраплення запозиченої через російську з голландської мови лексеми *л'ук* (ЕСУМ

III, 324). Лексема *йухт*, імовірно, походить від запозиченого з німецької *л'уфт*, де позначає «повітря, зазор» (ЕСУМ III, 331). Вторинні номени *'пугало*, *'чуче^uло*, *п'ічура* на позначення невеликого отвору в стелі погребя, льоху або кагата для виходу пари і поганого повітря виникли в результаті метафоричного перенесення за подібністю.

Надбудову над погребом у вигляді куреня в досліджуваних говірках номінують спільнокореновими лексемами, префіксально-суфіксальними утвореннями: *пог'ребиц'а*, *погр'іб'ник*, *приг'ребиц'а*, *надпогр'іб'ник*. Крім того, зафіксовано номени *'домник*, *склеп*, *кат'рага*, *'насип*, *п'ідна'в'ес* / *подна'в'ес*. Лексема *'домник* пов'язана із праслов'янським **dǫti*. Лексема *склеп* запозичена з польської мови, де позначає «підвал, льох, склеп, крамниця» (ЕСУМ V, 274). Номен *кат'рага* та фонетичний варіант *кот'рага*, як зазначають укладачі «Етимологічного словника української мови», пов'язаний із болгарським *катрага* «міра, план будівлі» (ЕСУМ II, 405). Лексеми, утворені від питомих коренів, *'насип*, *п'ідна'в'ес* / *подна'в'ес* у досліджуваних говірках є багатозначними. Залишаючись у межах тематичної групи, лексема *'насип* реалізує семи 'надбудова над погребом у вигляді куреня' та 'невисокий насип, який споруджують уздовж стін хати з надвору'. У структурі лексеми *п'ідна'в'ес* / *подна'в'ес* / *п'ідна'в'іс* / *подна'в'іс* відзначено 10 сем: 'приміщення, у якому зберігають кукурудзу', 'прибудова з площадкою, східцями і поручнями біля входу в будинок', 'надбудова над погребом у вигляді куреня', 'приміщення для половини', 'приміщення, яке використовували для просушування снопів', 'споруда для сіна у

вигляді даху на 4-х стовпах’, ‘приміщення, яке використовували для зберігання сіна’, ‘приміщення для зберігання дров’, ‘будівля для зберігання снопів, сіна, полови, а також для молотьби, віяння і т. ін.’ (В, кк. № 22, 39).

Сема ‘похилий із сходами спуск до погребя’ в усіх досліджуваних говірках реалізована вторинним номеном ¹шийа та загальноновживаною лексемою *сходи*, що зазнає метонімічного перенесення (СУМ ІХ, 891). В окремих говірках у синонімічні відношення із названими лексемами вступає суфіксальний дериват *погребци*’а. Формою реалії мотивоване використання лексеми ¹арка на позначення похилого зі сходами спуску до погребя.

Для номінації отвору погребя, через який туди насипають картоплю, буряки тощо, в досліджуваних говірках зафіксовано назви *л’ук, йухт, в’ік’но, в’і’конце, ди’ра, ¹дирка, о’д.ушина, ¹шийа, шнек*. Лексеми *в’ік’но, в’і’конце, ди’ра, ¹дирка, л’ук, йухт* об’єднані архісемою ‘отвір’.

Лексема *шнек*, відома загальнонародній мові зі значенням «гвинтовий пристрій, транспортер для переміщення чи змішування сипких, рідких, тістоподібних матеріалів тощо» (СУМ ХІ, 503), є запозиченою з німецької мови: *schnecke* «шнек, слимак» походить від давньоверхньонімецького *snahhan* «повзти» (ЕСУМ ІV, 448). На позначення отвору погребя, через який туди насипають картоплю, лексема, очевидно, є вторинною номінацією.

Закривку отвору ями для городини в досліджуваних говірках номінують однотипно: *к’ришка, ¹л’ада*, рідше словосполученням із додатковим кваліфікатором, що вказує на матеріал виготовлення

л'ада де^уре^уйана. Однослівні номени зі значенням «рухома покривка, дверцята, що прикривають отвір у середину чого-небудь» відомі загальнонародній мові (СУМ IV, 354; 577).

Усі репрезентанти лексико-семантичної мікрогрупи на позначення сховища для городини й різних харчів із похилим крутим спуском і сходами є багатозначними словами. Одні ускладнюють семантичну структуру, виходячи за межі лексико-семантичної групи, наприклад, *л'ук* 'невеликий отвір у стелі погребу, льоху або кагата для виходу пари і поганого повітря', 'отвір погребу, через який туди насипають картоплю, буряки тощо', 'отвір у стелі сіней, який веде на горище'; *душник* 'отвір для виходу диму в покрівлі, де комин не виведено над дахом', 'невеликий отвір у стелі погребу, льоху або кагата для виходу пари і поганого повітря', 'утеплене темне приміщення, куди зносять вулики для зимівлі бджіл'; *л'вит'ашка* 'отвір під топкою плити, грубки тощо, через який проходить повітря, підсилюючи тягу під час горіння', 'невеликий отвір у стелі погребу, льоху або кагата для виходу пари й поганого повітря'; *л'ада* 'дерев'яний або металевий щит із однієї або двох стулок для затуляння вікон із зовні', 'дерев'яний щит із однієї або двох стулок для прикривання вікна із середини хати', 'дерев'яна закривка отвору погребу, через який туди насипають картоплю, буряки тощо', 'закривка отвору ями для городини'; *йама* 'природне або штучне заглиблення в землі', 'спеціально обладнана яма для зберігання продуктів (переважно овочів), з льодою, але без східців'; *приклад* 'приміщення для реманенту', 'неопалюване невелике приміщення в житловому будинку або окрема прибудова біля хати для зберігання

їстівних припасів, городини’, ‘приміщення для зберігання дров’;
n/родуха ‘маленький, заклений отвір у вікні, який відкривається і
закривається’, ‘невеликий отвір у стелі погребя, льоху або кагата для
виходу пари і поганого повітря’, ‘отвір під топкою плити, грубки
тощо, через який проходить повітря, підсилюючи тягу під час
горіння’; *l/арка* ‘склепіння, що має форму дуги, яким перекривають
проріз у стіні або сполучають стояни моста’, ‘похилий зі сходами
спуск до погребя’. Інші репрезентанти мають розгалужену
семантичну структуру в межах лексико-семантичної групи, зокрема
лексеми *йухт, o/д.ушина* ‘отвір погребя, через який туди насипають
картоплю, буряки тощо’, ‘невеликий отвір у стелі погребя, льоху або
кагата для виходу пари і поганого повітря’; *l/шиша* ‘похилий із
сходами спуск до погребя’, ‘надбудова над погребом у вигляді
куреня’, ‘отвір погребя, через який туди насипають картоплю, буряки
тощо’.

На позначення колодязя на території досліджуваних говірок
побутують лексеми *ко/лод’аз* ‘глибоко викопана й захищена
цямринами від обвалів яма для добування води з водоносних шарів
землі; криниця’ (11, 13, 38, 52, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 83, 90, 95) та
кри/нищ’а, які є нормою і в літературній мові. Історію функціонування
лексем на позначення криниці вивчала Н. М. Сологуб і подала такі
відомості про походження слова: «*Криниця* – питоме слов’янське
слово, яке перейшло в давньоруську мову із спільнослов’янського
періоду. Пов’язують цю назву із коренем *рити* (пор. кріт). Джерелом
назви *колодязь* вважається германський відповідник *kolding*,
утворений від прикметника *kold* із значенням «холодний» (пор.

німецьке *kalt*). Цей прагерманський прикметник є близькоспорідним із праслов'янськими формами *холод*, *холодний*. Із давньоруської мови українська успадкувала обидві назви – *криниця* і *колодязь*. У російській закріпилося *колодец* (старослов'янське *кладезь*), у білоруській *крыніца*.

Дослідниця зауважує, що в процесі розвитку української мови слова *криниця*, *колодязь* взаємодіяли на основі семантичної спільності «назва місця добування, набирання води». Вони перехрещувалися в певних значеннях, в інших – розходилися, спеціалізувалися. Це засвідчують записи усного літературного мовлення, численні приклади із художньої літератури, публіцистика» [198]. В обстежуваних говірках, крім нормативного *криниця*, засвідчено фонетичні варіанти: *кр'і^іниц'а* (2), *ки^ер'ниц'а* (3, 4, 5, 6, 7, 9, 11, 12, 13, 14, 21, 22, 24, 31, 33, 35, 36, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 52, 61, 62, 63, 64, 66, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 88, 91, 93, 94, 95, 97, 104, 105, 106), *к'ір'ниц'а* (25, 26, 27, 28, 29, 30, 32, 35, 53, 54, 55, 56, 57, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 85, 86, 87, 93, 94, 96), а також демінутиви *ки^ер'ничка* (5, 9, 11, 22, 40, 63, 64, 83, 94), *кри'ничка* (2, 10, 23) (В, к. № 63).

Номінативний ряд на позначення споруди для добування води поповнює лексема *ск'важина*, відсутня в реєстрі СУМ. Нею позначають свердловину, зроблену за допомогою спеціального інструмента – бура. Зазвичай воду із свердловини дістають за допомогою спеціальних електричних пристроїв. Імовірно, слово *ск'важина* поширилось у говірках під впливом російської мови, в яку воно потрапило із церковнослов'янської (Фасмер III, 636).

Конструктивними частинами криниці є елементи, за допомогою яких укріплюють її стінки, щоб не обвалювались, і пристрої для витягування води з глибини на поверхню. Традиційним конструктивним елементом для укріплення стінок криниці був дерев'яний зруб, на позначення якого вживалася загальнонародна лексема *ц'ам'рина*, яка в СУМ зареєстрована зі значеннями «одна деревина з колодязного зрубу; верхня частина колодязного зрубу, складена переважно з дерев'яних колод; колодязний зруб» (СУМ XI, 254). Названа лексема побутує і на досліджуваній території. Мовці пояснюють так значення: *ц'ам'рина / це з'верха о'с'о / о'б.ита кир'ниц'а* (83). Лексема *цямрина* запозичена з польської мови (*cebra*), в якій вона походить від свн. *zimber* «будівельне дерево, дерев'яна будівля» (ЕСУМ VI, 271). Наявність на території обстежуваних говірок фонетичних, граматичних, словотвірних варіантів свідчить про високий ступінь освоєння запозичення. Нами зафіксовано лексеми *це^uб'рин'а* (44, 45, 46, 47, 48, 49, 53, 54, 55, 56, 57, 61, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 80, 81, 82, 85, 86, 87, 91, 93, 94, 96, 100, 106), *'цибрики* (11, 40, 41, 42, 62, 63, 64) *циб'рина* (21, 24, 36, 85, 88, 105), *циб'р'і* (21) (В, к. № 64). У технології сучасного облицювання криниць традиційний матеріал – дерево – замінюють іншим, зазвичай цементом, але спостерігаємо, що мовці продовжують використовувати назву *цямрина* та однокореневі варіанти на позначення конструктивної частини криниці, яку виготовляють із цементу.

У ЛСМГ на позначення криниці і її конструктивних частин виокремлюємо мікрогрупу на позначення елементів, які

використовують для укріплення і облицювання її внутрішньої частини. Дерев'яні зруби нині замінили виготовленими промисловим способом спеціальними цементними кільцями. На їх позначення мовці вживають питому лексему *круг* (ЕСУМ III, 107), одне зі значень якої «предмет, що має округлу, овальну або кільцеподібну форму» є літературно-нормативним (СУМ IV, 368). Цементні кільця, що використовують як зруб для колодязя в досліджуваних говірках номінують питомою лексемою ^l*к'іл'це* і фонетичним варіантом *кол'цо* (ЕСУМ II, 515). Аналізований номінативний ряд поповнюється запозиченою з латинської мови лексемою *ци^eл'індр* (ЕСУМ VI, 248), яку вживають як вторинну номінацію, зумовлену подібністю форми. В одній говірці фіксуємо лесеми *ба^lсил* (8). Припускаємо, що вона утворилася шляхом фонетичного освоєння запозиченої з французької мови лексеми *басейн*. В інших діалектах української мови відомий варіант *басин* зі значенням «яма для зберігання води для поливання городини», що засвоєна через польську мову (польськ. *basyn*) (ЕСУМ I, 248). Значний ареал у досліджуваних говірках утворює лексема ^l*пудло* 'цементне кільце, що використовують як зруб для колодязя' (1, 2, 6, 11, 16, 17, 21, 30, 31, 32, 40, 41, 42, 53, 54, 55, 56, 57, 62, 63, 64, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 86, 87, 96, 97). Іменник *пудло* запозичений із польської мови та сягає німецького етимона зі значенням «коробка» (ЕСУМ, IV, 627). Лексему ^l*пудло* на території південно-східного Поділля також фіксує етнограф С. Довгань [77, с. 99].

Наведений матеріал дає підстави констатувати, що мікрогрупу найменувань конструктивних частин внутрішнього облаштування

криниці утворює синонімічний ряд іменників. Назви *к'іл'це*, *кол'цо*, *круг*, *ци'л'індр* є наслідком вторинної номінації, зумовленої подібністю конфігурації предметів. Репертуар найменувань складають також запозичення *ба'сил*, *'пудло*.

У досліджуваних говірках виявлено лексичні одиниці на позначення пристроїв для витягування води з глибини на поверхню. За спостереженнями етнографів, існувало кілька способів піднімання води з криниці залежно від її глибини. Для великих глибин використовували *коловорот*, встановлений на двох стовпах над криницею. У досліджуваних говірках питомою лексемою *колово'рот* позначають пристрій над колодязем, на який намотується канат або ланцюг для витягування відра з водою (5, 30, 31, 32, 36, 44, 45, 46, 47, 48, 55, 66, 83, 100, 102, 103, 104). Композит *колово'рот* є нормативним у літературній мові (СУМ IV, 227). В говірках обстеженого ареалу мовці активно вживають синонім *'корба*. Цей іменник запозичено з польської мови (ЕСУМ III, 12), і він також є надбанням літературної мови (СУМ IV, 286). В окремих говірках зафіксовано лексему *ба'ранчик*, мотивовану зовнішньою схожістю. Значно ширше на позначення семи 'прилад над колодязем, на який намотується канат або ланцюг для витягування відра з водою' фіксуємо лексему *бара'бан* (1, 5, 7, 30, 31, 32, 53, 54, 55, 56, 57, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 80, 83, 85, 91, 93, 94, 95, 97).

Інший пристрій, за спостереженням етнографів, менш поширений, – називався «журавель». Він складався із стовпа, завершеного вилами, поміж якими вкладали довгу жердину. На одному кінці цієї жердини прикріплювали гачок або ланцюг для

відра, а на іншому – тягар для противаги. Для витягування води так використовували звичайну ключку (жердина з гачком на одному кінці), на яку чіпляли відро та опускали в криницю. Такий спосіб годився для криниць, розміщених у низовині, де рівень води близько поверхні землі [77, с. 99]. В обстежуваних говірках лексема *жура¹вел¹* реалізує семи ‘пристрій біля колодязя у вигляді довгого важеля на високій грубій опорі для витягування відра з водою (внп)’, ‘соха, на якій утримується журавель біля колодязя; тичка’, ‘знаряддя на зводі колодязного пристрою для витягування відра з водою; протівовес’, ‘довга з гачком жердинка для витягання води з неглибокого колодязя’. Значення «довга жердина, приладнана біля колодязя як важіль для витягування води, або й весь пристрій із такого жердиною» в семантичній структурі лексеми *журавель* зареєстровано в СУМ (II, 547).

На позначення металевого приладу із загнутими кінцями для витягування затонулих відер із дна колодязя в досліджуваних говірках зафіксовано загальнонародні назви *гак*, демінутиви *га¹чок*, *кр¹у¹чок* / *кру¹чок* та номени метафоричного походження *рак*, *ба¹ранчик*, *к¹ішка* / *кошка*, *к¹л¹учка* / *к¹л¹ушка*, *йак¹ір*. Лексема *трої¹чак* мотивована будовою знаряддя – воно має три гаки, якими можна зачепити відро за дужку. Найбільший семантичний діапазон у досліджуваних говірках мають лексеми *кр¹у¹чок* та *к¹л¹учка*, типи семантичної структури яких подано в таблицях 2.4 та 2.5.

2.7. Назви обрядів та пересторог, пов'язаних із будівництвом хати

Етнографи зауважують, що «колись суворо канонізований та регламентований комплекс обрядовості, пов'язаної з житлом, сьогодні існує лише у вигляді розрізнених елементів і побутує серед невеликої частини сільського населення» [225, с. 26]. Відомості про обряди, пов'язані із будівництвом житла, можемо знайти в працях етнологів. Так, Р. Радович досліджував звичаї та обряди, пов'язані зі спорудженням житла на заході галицької Бойківщини, і зауважив, що весь комплекс обрядодій включає в себе декілька етапів: 1) вибір місця; 2) спорудження житла; 3) «входини» у новозбудовану будівлю [186, с. 254].

Спостерігаємо, що такі ж обрядодії до певної міри збереглися й на досліджуваній мовній території. Більшість обрядів, пов'язаних із будівництвом на Східному Поділлі, та їх назви редукувалися. До цього часу зберігаються назви етапів початку будівництва, завершення будівельних робіт, обряду переходу в нове житло та перестороги, з ними пов'язані.

На позначення початку будівництва хати в досліджуваних говірках зафіксовано лексеми *зак^лач:ини*, *зак^лач:ина*, похідні від питомого *закладати* (ЕСУМ II, 455). У «Словнику української мови» з таким же значенням зареєстровано лексему *зак^лач:ини*: «закладання фундаменту нової будівлі, що звичайно супроводжується певною урочистістю і певними обрядами» (СУМ III, 143).

Зате пересторог, пов'язаних із обрядом початку будівництва хати, зберігається багато. Місце, обране для будівництва хати, необхідно було перевірити на придатність та освятити: *коли заст'ройували хату / то ос'в'ачуйут // мак об'си'пали / щоб 'цему домови'ку 'м'ісце пон'равилос' / і коли зму'рована / то то'д'і 'тоже ос'в'ачуйут* (36). Не будували хати на згарищах: *та'ка хата 'тоже 'може зго'р'іти* (51), *та'к і ха'ти го'р'іли / роз'валувалис'а / с'тел'а 'падала* (9); на місці церкви: *н'і'з'а ст'ройіти хату на 'тому 'м'іс'ц'і / де 'була 'церква / то с'в'а'те 'м'ісце / Бог не" прос'тит / у май'бутн'ому хату поб'іе гр'ім / б'лискаўка с'палит* (73); на перехресті доріг. Крім того, місце під майбутню хату треба було перевірити на вологість: *заби'вали чо'тири 'колики по вуз'лах хати / і ў 'колики наси'пали по ж'мен'і 'жита / і зали'шали йо'го 'нан'іч / йак'шо 'рано не"ре"в'ірили і 'жито сто'їт на 'м'іс'ц'і ни ро'с.ун'ане / то з'начит на 'тому 'м'іс'ц'і 'можна ст'ройіти / йак'шо ро'с.ун'ане / то т'реба 'було 'с.унути хату і п'робувати зноў / ро'били чолов'іки / с'тавили ст'і'лець / на 'н'ого 'воду / йак'шо во'да не" з'менишлас' за н'іч / то це ха'роша прик'мета* (105); *виби'рали 'м'ісце / б'рали ку'сок зе"м'л'і / обм'ірали і то'д'і / за'били 'колики / пок'лали х'рестика і на'сипали 'жита на ўс'іх вуз'лах / йак'шо прий'дуть 'рано і 'житє"чко розг'рабане на йа'кому вуз'лу / то тут хати ст'ройіти не" 'можна / не"ре"су'вайут ў д'руге 'м'есто / так виби'рали 'м'ісце / де ст'ройіти* (89); *п'ід" шос ме"та'леве пос'тавити 'воўну // йак'шо на 'ранок 'воўна су'ха / то 'м'ісце су'хен'ке / йак'шо 'мокра / то хата бу'де 'мокра* (105).

Заборонялося починати будувати хату та переходити в

новобудову у високосний рік: *т'іл'ки не^у у високосний / бо це т'аж'кий год / високосний йак кажут' і ўрожа'йу не^умає / у високосному / і л'уди почи'найут' поми'рати 'дуже / в'ін 'дуже не^уве^уселиї (8); з'лаўне не^у високосний р'ік / а там коли ко'му ви'ходе (88); то'му шо високосний р'ік не^ушчас'ливий (43); бо 'дуже т'аж'кий р'ік (2); у високосний бу'де не^удобре у хат'і 'жити (106); бо не^убу'де ш'част'а 'дол'і / в'ін ни'хрошиї р'ік (5); бо в'ін шк'ідливий (89); бо бу'де височ'іти / височ'іти і не^у'височит' (9); це пус'тий р'ік (87); пос'тавити т'реба п'ід'мурок 'пере^уд високосним / а'бо йак'шо хата не^удос'т'ройана / то ви не^у'можете не^уре'їти у 'нейі 'жити / а с'л'ідуйучий р'ік високосний / то кажут' / шо т'реба йа'к іс'вещ'і / сто'ла / кро'ват' за'нести ў хату / ну шо 'наче л'уди тут жи'вут' ўже (7).*

Як правило, будівництво хати починали навесні, щоб максимально використати теплу погоду і світловий день: *буду'вати хату 'мошна 'було ўже ве^ус'нойу / п'іс'л'а Благо'в'ішче^ун:а / п'іс'л'а 'Паски / бо Гос'под' поблагосло'виў 'землу (49); л'ітом а'бо ве^ус'нойу / коли не^у'було с'в'ат (87); ст'ройіти 'можна у л'уб'і дн'і / кр'ім поне^у'д'ілок / су'бота / не^у'д'іл'а (21).*

При закладанні хати господарі обов'язково мали попросити допомоги в Бога: *чоло'в'ік 'Боже помо'жи ка'заў (24); ха'з'айка а'бо ха'з'айін примоў'л'а / шоб Гос'под' йїх охра'н'аў / пома'гаў йїм / шоб жи'лос'а хара'шо / шоб не^унапа'дали зл'і л'уди (34); 'Боже помо'жи ў 'лекшиї час по'чати / а ў наї'лекшиї к'ін'чати / го'вор'ат' хаз'а'йї / 'ж'інка ї чоло'в'ік (67).*

Оберегову функцію в досліджуваних говірках на початковому

етапі будівництва хати виконували жито, пір'я, гроші, квітки, хрестик із осики: *йак хату заст'ройуйут' / клад'дут на уг'ли з'рош'і / жито / шоб добре було жити / багатими бути (43); п'іра / з'рош'і / шоб п'тиц'а во'дилас'а ў го'б'іс'т'і / шоб л'уди ни б'ідн'і ў хат'і були / клалос'а у п'равиї куток / там / де буде по'кут'.а (5); у п'ід'мурку / коли мали класти с'т'іни / ставили ў се'р'един'і с'т'іл / на с'т'іл клали хл'і'бину з руши'ком і с'іл'.у / почи'нали муру'вати с'т'іни / ў с'т'іну заму'ровували коп'і'тки / шоб з'рош'і ве'лиса (13); клали на п'і'уден.иї сх'ід ко'п'і'тку дл'а доб'робуту (55); клали у куток до с'ходу сонц'а хаза'йї (9); жито / зе'р'но / з'рош'і / клаў чоло'в'ік (96); клали з'рош'і ў куток з йа'кої сторо'ни с'ходило сонце / ха'зайїн ка'заў / шоб з'рош'і веліса / шоб по'м'іг Гос'под' хату пост'ройіти / шоб пост'ройітиса йакнаї'лекше і йакнаїш' вич:е (49); наси'пайут' на ўс'і ву'гли чо'тири / жите'чка / кла'дут' кв'іт'ки / х'рестик там у хат'і / ўс'о / зак'лач.ина нази'вайіц'а / жи'лат'іл'но було класти з о'сики с'в'а'ченої / з о'сики ро'били та'к і х'рестики / клали у ку'тки / о'сика шчи'тайіц'а д'ере'во / йа'ке обе'р'і'гає в'ід ў'с'аких злих д'ух'іў // нам бат'ко ро'биў о'сиков'і х'рестики / ос'в'а'тиў / позу'йазували та'ких патич'к'іў / то це клали (89).*

Поки вистоювався фундамент, для хат із глини обов'язково треба було наробити будівельного матеріалу.

На українських етнічних землях для будівництва хати господарі скликали толоку, що завершувалася гостиною в старій хаті чи на новобудові [196, с. 253]. Опис толоки на території Південного Поділля подає Р. Радович. За спостереженнями етнографа, кількість людей, котрих скликали на толоку, залежала від характеру

виконуваних робіт. Так, для валькування стін запрошували понад двадцять осіб, а для спорудження безкаркасних стін із *балабухів* їх чисельність могла становити 30 – 40 осіб (село Рогізна). У другій половині ХХ ст. *толоку*, як правило, влаштовували в суботу (звичай призначати *толоку* на цей день, очевидно, є новішого походження). Ще в п'ятницю господар обходив сусідів, рідню чи звичайних знайомих і запрошував їх на допомогу. На толоку сходилися зранку. Зазвичай приходили всі запрошені, відмовлятися не було прийнято – «не по Божому». Багатші господарі давали свою солому біднішим. Робітникам господарі два рази на день давали їсти – обід і вечерю. Толока супроводжувалася піснями, жартами [189, с. 455].

Давній обряд колективної взаємодопомоги, на який скликають родичів, сусідів, товаришів за частування, у досліджуваних говірках, як і в загальнонародній мові (СУМ Х, 178) позначає номен *толо́ка*. У східноподільських говірках ця лексема передає семи 'спільна робота родичів, сусідів на будівництві хати', 'глина з водою, замішана кіньми', 'люди, які виконують спільну роботу'. Автори «Етимологічного словника української мови» зауважують, що праслов'янська лексема **tolka* (толока) пов'язана із **tolkti* «товкти» (ЕСУМ V, 594). Очевидно, розвиток семантичної структури лексеми *толо́ка* в досліджуваних говірках відбувався за схемою: 'замішана глина' → 'процес замішування глини' → 'люди, які виконують цей процес'. До такої етимології лексеми підштовхує контекст: *роз'кида́ють г'лину / залива́ють 'воду / розко'лот'у́ють / 'сипл'ат по'лову / 'тирсу / со'лому / не^uре^uм'ішу́ють / тоу́чут / 'робл'ат толо́ку* (9) та двослівна номінація *с'тел'а із^c толо́ки* 'мазана,

штукатурена стеля в хаті' (9).

Поширеним по всій території України був обряд, пов'язаний із завершенням будівництва. На позначення етапу завершення будівництва в усіх досліджуваних говірках зафіксовано питому (ЕСУМ II, 188) лексему *об'жинки*: *це ўже об'жинки / при'ход'ат / с'таўл'ат букети с кв'і'ток / с'таўл'ат на ву'гли 'хати / а то'д'і ўже йак кон'чат муру'вати / с'таўл'ат там тоже* (52). У «Словнику української мови» ця лексема зафіксована зі значенням «закінчення, останній день жнив і свято з цієї нагоди» (СУМ V, 496). У досліджуваних говірках лексема *об'жинки* багатозначна: до її семантичної структури входять семи 'завершення будь-якої значної роботи', 'свято з нагоди завершення жнив', 'одруження останньої у сім'ї дитини', 'завершення будівництва хати'.

Символізує завершення будівництва хати обряд квітки, суть якого полягає в тому, що по завершенні будівельних робіт на гребені даху в населених пунктах Східного Поділля ставили букет, уквітчану гілочку або деревце, хрест. У більшості обстежених східноподільських говірок квітку викидали на хату лише по завершенні основних будівельних робіт: *йак 'вигнали верх то'д'і і х'рестик на 'хат'і приби'вали / і кв'і'ти с'тавили* (36); *с'тавили 'жито / колос'ки / к'і'нец' буд'і'ництву / к'і'нец' / шо во'ни у'же пост'ройіли / мо'грич у'же / к'ласти о'б'ід / а коли зр'обили верх / то пос'тавили з'верху / і так во'но там і сто'йало / і х'рестик* (21). У декількох говірках відзначено вшанування квітами різних етапів будівництва хати: *при'ход'ат / с'таўл'ат букети с кв'і'ток / с'таўл'ат на ву'гли 'хати / а то'д'і ўже / йак кон'чат муру'вати / с'таўл'ат там тоже*

(52); *колос'ки і к'в'іти ставили і на початку / і йак за'вершували* (106).

Мовці вже не можуть чітко вмотивувати необхідність такого обряду: *так маст'і'ра 'робл'ат* – і сам обряд нівелюється як магічне дійство: *з'наче"н':а бу'ло / шо це ўже к'і'нец' буд'і'у'ництва / т'ре бу'ло розра'ховуватис' з'маїст'ерами / с'і'дати ўже моз'рич'пити* (73).

Для номінації обряду завершення будівництва в східноподільських говірках зафіксовано такі дієслівні словосполучення: *к'ласти к'в'ітку, 'викинути к'в'ітку, вики'дати к'в'ітку: з'водат 'хату і вики'дають к'в'ітку / з'начит 'викинули 'верха / по'том ц'у к'в'ітку 'кидають на 'гору* (9). Звичайно, букет із квітів не викидали, а ставили у банку чи вазу або просто прив'язували до крокви: *з'робл'аний бу'кет с'таўл'ат' ў с'лойік на 'хат'і / шо 'хата 'кончина / по за'к'інчин'.у ў'с'ого* (9). Респонденти вказували, що ставив букет із колосків чоловік, тому що чоловік асоціюється з добром: *чоло'в'ік 'лекшиї на 'руку* (72).

Номінація атрибутів, які символізують завершення основних будівельних робіт, у східноподільських говірках репрезентована загальнонародними лексемами *бу'кет, букети, 'в'іник, 'в'інича, в'і'нок, к'в'ітка, г'іл'це*, двослівною номінацією *з'робл'аний бу'кет*, у семантичній структурі яких спільною є сема «квітка, рослина»: *квітка* – частина рослини, що виростає на кінці стебла або гілки (СУМ IV, 134); *букет* – пучок зрізаних або зірваних і складених до купи квітів (СУМ I, 277); *вінок* – квіти, листя, гілки, сплетені в коло, яким звичайно прикрашають голову (СУМ I, 703); *гільце* – обрядове дерево українського весілля, що прикрашається квітами, ягодами,

колосками і т. ін. (СУМ II, 67); *віник* – зв'язаний жмуток віниччя, лозин, призначений для підмітання (СУМ I, 702); *віниччя* – однорічна трав'яна рослина з високим пишним стеблом і дрібним листям, що використовується переважно для виготовлення віників (СУМ I, 702). У народі квітка – символ краси і вроди, вона символізує зцілення, святість, незайманість, досконалість. Таке значення *квітка* має і в будівельному обряді. Господарі й ті, хто зводив будинок, почували себе щасливими від того, що Господь допоміг їм збудувати нову, гарну оселю. Використання кожного атрибута, що символізує про завершення будівництва, має своє смислове навантаження: *'жито / це жит'а, благополуч'а, щоб їйхн'е жит'а було шча'сливим* (73); *йак же без 'в'іника / це ха'з'айн'я ў 'хат'і і ў ха'з'айств'і* (106), *'в'іник 'ставл'ат в 'хат'і і на 'хат'і / щоб в'ідга'н'аў ни'чисту 'силу* (28). Сему 'гарна чиста хата' в східноподільських говірках реалізує порівняння *йак у в'ін'ку*, що свідчить про закономірність використання вінка із квітів, колосків на завершальному етапі будівництва. Отже, вербальні позначення *квітка*, *вінок*, *пити могорич* є спільними з іншими регіонами України.

За спостереженнями Р. Радовича, у ритуально-обрядовому відношенні особливу увагу приділяли сволокам. Дослідник зазначає, що їх мала бути непарна кількість. До сволока ставились із особливою повагою [186, с. 268–269]. На території досліджуваних говірок фіксуємо окремі фрагменти давніх звичаїв.

У деяких говірках у свідомості мовців зберігається обряд закладання сволока, хоча для нього окремої назви не зафіксовано. Мовці зауважують, що при закладанні сволока не можна було під ним

стояти, *треба щоб ¹було ¹тихо / ни ¹можна ²р'укати / то¹му шо нишча¹д'імо ¹буде у ¹нов'їй ¹хат'і (95)*; господар говорив: *'Господ'і допомо¹жи ¹Боже / ¹добре забуду¹вати і ¹добре про¹жити в ¹їка у ц'їй ¹хат'і / гово¹риў ха¹зайін (93)*.

На позначення обряду переходу в нове житло в східноподільських говірках зафіксовано спільнокореневі множинні лексеми *ў¹ходини, ў¹х'іч:ини, не^uре^uх'іч:ини, не^uре^uхоч:ини, не^uри^uхоч.ини*, які мають прозору мотивацію: *не^uре^uх'іч:ини / коли не^uре^uход'ат у ¹нову ¹хату / хаз'а¹її не^uре^uход'ат у ¹нову ¹хату (8)*. Ареали цих лексем накладаються на суцільний ареал лексеми *ново¹с'ел'їє*, яка в більшості обстежених говірок має у своїй структурі семи 'святкування з нагоди переселення в нове житло' та 'обряд переходу в нове житло'.

«Словник української мови» на позначення народного звичаю святкування вселення в нове приміщення (звичайно житло) фіксує лексеми *входини, вхідчини* (СУМ I, 817) та *новосілля* (СУМ V, 434).

Входити в житло можна було теж у певний час. Цього старались не робити у високосний рік і в пости. Обряд переходу в нове житло супроводжує ряд пересторог. Найкраще переходити в нову оселю на новий місяць або такий, що ще росте, у четвер до сходу сонця. На ніч в хату пускали кота, і його поведінка зранку свідчила про те, яким буде життя в ній: *йак¹шо ў¹ранц'і к'іт спо¹к'їно ви¹ходить' / мур¹ликайе / то ¹буде ¹дуже ¹гарне жи¹т':а ў ц'їй ¹хат'і / а йак¹шо з¹л'аканїй і не^uсамо¹вито вил'і¹тайе / то на ха¹роше жи¹т':а не^u на¹д'їса (104)*. В окремих населених пунктах у хату впускали інших тварин, які символізують спокій і достаток: *за¹носили ў ¹хату кро¹л'їў / ¹п'їўн'їў /*

ко¹та пус¹кали / бо во¹ни спо¹к'їн'ї / замоу¹л'али на ¹гарне жи¹т':а і здо¹роу¹л'а (55); со¹бак не^u пус¹кали / бо прик¹мета по¹гана / ¹будут жи¹л'ц'ї з¹ристис'а вес' в'їк (73).

Зранку господарі заносили вже речі: найголовніше – ікони, хліб і сіль, стіл – і традиційно промовляли: ¹Господи допомо¹жи / дай Бог / шоб у¹с'о благопо¹лучно / ¹добрий ден' ха¹зайїну / да¹вай бу¹демо ¹разом ¹жити / ¹горе і ¹рад'їс'т' попо¹лам д'їлити (105). Хату обов'язково обходили по колу по всіх кімнатах і освячували свяченою водою: за¹ходат у ¹хату ос'в'ачуїут с'в'а'ченоїу во¹доїу / промоу¹л'айут' на ш'часта / на здо¹роу¹л'а / на ¹доу¹г'її л'їта (8); ос'в'ачували с'в'а'тойу во¹доїу / промоу¹л'али / ¹Господи помо¹жи ў ц'її ¹хат'ї ¹жити / ўсе ¹мати і в'їка до¹жити (9).

Отже, лексико-семантичну групу на позначення етапів обряду утворює значна кількість лексем, які мотивовані:

- діями, які виконують під час етапу обряду: зак¹лач:ини, зак¹лач:ина, ў¹ходи́ни, ў¹х'їч:ини, не^uре^uх'їч:ини, не^uре^uхоч:ини, не^uри¹хоч.ини;
- атрибутом, який використовують під час певного ритуалу: бу¹кет, бу¹кети, ¹в'їник, ¹в'їнича, в'їнок, к¹в'їтка, з'їл'це.

Більшість номінацій – монолексеми. Аналітичні номінації представлені атрибутивним з¹робл'аний бу¹кет та дієслівними словосполученнями к¹ласти к¹в'їтку, ¹викинути к¹в'їтку, вики¹дати к¹в'їтку.

Висновки до 2 розділу

Проаналізований у цьому розділі матеріал дає підстави зробити висновки про те, що структуру будівельної лексики складає набір багатьох лексико-семантичних груп, які розпадаються на менші мікрогрупи: *назви будівельних матеріалів* (будівельні матеріали природного походження, вироби із матеріалів природного походження, матеріали промислового виробництва); *назви процесів будівництва*; *назви осіб*; *назви будівель та їхніх конструктивних частин* (назви житлових приміщень, назви господарських споруд, назви приміщень для тварин); *назви малих архітектурних споруд*.

Характерною ознакою структурної організації лексики, що обслуговує сферу будівництва, є відносна автономність лексико-семантичних груп. Однак спостерігаємо зв'язки між елементами різних груп, найширше вони представлені із назвами процесів будівництва:

загальні назви процесів будівництва – агентиви (загальна назва):
ст^лройіти – *ст^лройка*, *стро^лйт'ел'*;

назви процесів – агентиви на позначення вузької спеціалізації:
к^лрити – *к^лрове^л'шчик*, *ук^лрил'шчик*; *пок^лр'іўник*, *покроўшч'ік*;
уши^лвати – *ўши^лвал'шчик*, *ўши^лвал'ник*; *муру^лвати* – *му^лроўшчик*,
муру^лвал'ник;

назви процесів – назви матеріалів: *сте^ллити* – *сте^ллина*, *ст'іл'*;

назви матеріалів – назви процесів: *бут* – *забу^лтоўка*; *'вал'ок* –
вал'кувати; *це^лмент* – *це^лме^л'н'т'ірувати*;

назви будівельного процесу – назви конструктивної частини:
сте^ллити – *с^лтел'а*; *к^лрити* – *к^лриша*;

назви матеріалів – агентиви: б'л'аха – б'л'ахар, жес'т' – же^uс'т'аничик, 'кам'ін' – 'кам'ін'ишчик;

назви тварин – назви приміщень для тварин: ко'з'атник, к'із'ник, кр'іл'чатник, крол'іу'ник, коро'л'атник, кро'л'атник, сви'нарн'а, ко'н'ушн'а.

За походженням ядро досліджуваної групи становить питома лексика, засвідчена ще писемними пам'ятками. Окремі лексеми на синхронному зрізі втрачають мотиваційні зв'язки внаслідок архаїзації етимонів: стро'пило, к'роква.

У досліджуваній групі фіксуємо запозичену лексику з тюркської (ча'мур, са'ман, кир'нич, са'рай); німецької (лам'пач, 'цегла, мур'лат, 'фарба, 'шифе^uр, ква'турка, 'форточка, 'шибка); італійської (штука'турка); польської (з'раса, слуп, 'шопа) мов.

У говірках спостерігаємо процеси освоєння запозиченої лексики, що проявляється на різних структурних рівнях і зумовлює появу фонетичних (але^u'бастр, л'у'бастр, ал'і'басти^eр; маст'е'рок, мас'ц'і'рок) та граматичних (мур'лат – мур'латина, мур'лат–мур'лата) варіантів.

РОЗДІЛ 3.

АРЕАЛОГІЯ НАЗВ ТРАДИЦІЙНОГО БУДІВНИЦТВА В СХІДНОПОДІЛЬСЬКИХ ГОВІРКАХ

3.1. Просторова варіативність назв традиційного будівництва в східноподільських говірках

Подільський говір, незважаючи на активізацію його вивчення упродовж останніх десятиріч, є найменш дослідженим серед інших говорів південно-західного наріччя. Здійснити його внутрішню диференціацію за вже укладеним Атласом української мови довгий час було нереально, оскільки дані різних структурних рівнів подільського мовлення розпорошені між 1 і 2 томами, що утруднювало з'ясування його ареалогії. Те, що східноподільські говірки є маргінальними говірками південно-західного наріччя й безпосередньо межують із говірками південно-східного наріччя, спонукало дослідників до окреслення межі східноподільських говірок, як розмежувальної лінії між подільським і середньонадніпряньським говорами, південно-західним і південно-східним наріччями.

Демаркаційні лінії діалектологи проводили по-різному: І. Зілинський – через населені пункти: Біла Церква – східніше Умані – Ананьїв [105]; В. Ганцов – східніше Житомира – Умань – Ананьїв [27, с. 49]; Ф. Жилко: Фастів – Біла Церква – Тальне – західніше Новомиргорода [99, с. 8]; І. Матвіяс: східніше Коростишева – Козятина – на схід від Умані – Первомайськ – Роздільна [144, с. 42].

Зауважимо, що основна розмежувальна лінія, на думку дослідників, проходить у західних районах Черкащини, Кіровоградщини, у напрямку Ананьєва Одеської області.

Сучасні лінгвогеографічні надбання діалектологів підтверджують думку попередників. Г. І. Мартинова, вивчивши просторову поведінку побутової лексики говірок Правобережної Черкащини, виділяє три пасма ізоглос, що відділяють подільські і середньонаддніпрянські говірки: центральне у басейні річки Гнилий Тікич з незначними відхиленнями частини ізоліній на схід та захід утворює основну подільсько-середньонаддніпрянську межу; західніше основного пасма проходить менш чітко окреслене пасмо; третє – східне пасмо майже прилягає до центрального [142, с. 34–35]. Т. М. Тищенко за дослідженнями сільськогосподарської лексики територію західніше Умані і східніше річки Гнилий Тікич називає ареалом, що характеризується взаємопроникненням елементів подільських і середньонаддніпрянських говорів і утворює сітку із шести пасом ізоглос [216]. Т. В. Щербина, досліджуючи лексику на позначення одягу в говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя, зону активного східноподільського впливу на середньонаддніпрянсько-степову межу обмежує ізоглосами східніше рр. Гнилий Тікич та Синюха [246, к.169]. Посткартографічна інтерпретація поширення явищ лексико-семантичного та фонетичного рівнів у тематичній групі назв одягу, вуття та прикрас дозволила Г. Г. Березовській зробити висновок про те, що «крайні східні ізоглоси, які відмежовують подільські елементи від інших (середньонаддніпрянських чи степових), концентруються в

басейні р. Синюха. На північному відрізку пасма (межа між подільським і середньонаддніпрянським говорами) ізоглоси проходять у межиріччі Гірського і Гнилого Тікичів, західніше р. Гірський Тікич, східніше р. Гнилий Тікич і накладаються на пасма ізоглос, виділені Г. Мартиноюю та Т. Тищенко на матеріалі побутової і сільськогосподарської лексики Черкащини» [13, с. 127].

На східну зону в центральноподільських говірках за даними ботанічної лексики та лексики ремесел вказують дослідниці І. В. Горофянюк [39] та Г. П. Краєвська [133].

Отже, територію східноподільських говірок обмежуємо на сході басейнами рр. Гнилий Тікич та Синюхи, на півдні – р. Кодима, на заході – верхів'ями рр. Савранка, Дохна, на півночі – верхів'ям рр. Гірський і Гнилий Тікичів.

Г. Г. Березовська зауважує, що східноподільські говірки зазнають нашарувань діалектних рис різних мовно-територіальних утворень: із сходу на них «тиснуть» середньонаддніпрянські говірки, з півночі – накладаються південно-волинські ареали, з півдня – степові. Нашарування різнодіалектних рис, значна кількість островних ареалів свідчать про інтенсивність діалектотворчих процесів на досліджуваній території [13, с. 17].

Картографуючи лексику говірок Східного Поділля, ми мали на меті проаналізувати тенденції просторового розміщення лексичних і семантичних явищ; установити ареальну диференціацію та виявити лінгвальне наповнення кожної територіальної одиниці

досліджуваного континууму; удокладнити внутрішнє членування говірок подільського ареалу.

Найбільш показові явища лексико-семантичного, фонетичного рівнів, які відображають мовні особливості досліджуваної території, було скартографовано. Атлас лексики традиційного будівництва на Східному Поділлі (додаток В) складають 76 карт (47 лексичних, 11 семантичних, 15 фонетико-граматичних та 3 зведені). 19 карт виявились ареально протиставними.

Опозиція захід : схід у східноподільських говірках.

Посткартографічна інтерпретація поширення явищ лексико-семантичного та фонетичного рівнів показує, що на матеріалі будівельної лексики досліджуваний ареал є більш-менш однорідним. Лише 11 карт дозволяють провести ізоглоси, що членують досліджувані говірки на східні і західні. Вони пасом не утворюють, а лише можуть доповнити пасма, виділені попередніми дослідниками. Крайні східні ізоглоси, які відмежовують подільські елементи від інших (середньонаддніпрянських чи степових), концентруються в басейні річок Гнилий Тікич та Синюха, що засвідчують кк. № 8, 40, 56, 74. Вони відображають опозицію таких подільських і середньонаддніпрянських елементів (перші – подільські): *с'теж^uка*, *ме^uжа*, *гра^uниц^u'а*, *гран'* : *ме^uжа*, *про^uх'ід* 'вузький прохід між тинами, будівлями' (к. № 40), *'подра*, *'п'ідра* : *'с'ідало* 'місце для сидіння курей у курнику' (к. № 8), *с'т^u'іна* *кап'італ'на* : *с'т^u'іна* *не^uсуча* 'стіна, яку не можна перенести' (к. № 56). Ці ізоглоси накладаються на пасма ізоглос, виділені Г. І. Мартиною, Т. М. Тищенко, Г. Г. Березовською на матеріалі побутової,

сільськогосподарської та лексики на позначення одягу й прикрас у говірках західної Черкащини. К. № 3 «Морфемна структура лексеми із *корів-*» засвідчує вживання лексем *коро¹варн'а*, *коро¹варник* на всій досліджуваній території. Візьмемо сміливість припустити, що ареал функціонування лексем обмежується ізоглосою, що проходить у басейні річки Гнилий Тікич, хоча ми свідомі того, що зміщення території дослідження на схід може суттєво доповнити ареалогічну інформацію.

Пасмо ізоглос, яке виділяють східніше Умані Т. М. Тищенко та Г. Г. Березовська, доповнене протиставленнями лексико-семантичного рівня (перші – подільські елементи): *сви¹нарн'а* : *сви¹нарник* ‘громадська будівля для утримування свиней’ (к. № 5), *туал¹ет*, *нуж¹ник*, *сар¹тир* : *туал¹ет*, *у¹борна* ‘приміщення для гігієни’ (к. № 65).

У басейні річок Гнилий Тікич та Синюха проходить ізоглоса, яка на сході досліджуваних говірок обмежує функціонування лексеми *к¹лун'а* на позначення приміщення, в якому просушували снопи (к. № 28). Очевидно, лексема більш характерна для середньонаддніпрянських говірок, про що свідчить карта. У західніших досліджуваних говірках вона утворює три незначні острівні ареали (9, 11, 24, 23, 22 // 5, 13 // 93, 84). Таку ж конфігурацію має ізоглоса, що обмежує ареал побутування лексеми *к¹лун'а* на позначення будівлі для зберігання снопів сіна, полови (к. № 26): Ватутіне Звенигородського р-ну – Луківка Катеринопільського р-ну Черкаської обл. – Синюха – Нерубайка –

Підвисоке – Розсоховатець – Орлове Новоархангельського р-ну Кіровоградської обл.

Західніше Умані проходить ізоглоса, що обмежує ареал функціонування лексеми *ne^ure^ugo^rrod^mka* (подільський елемент) на позначення перекладини в загорожі (к. № 18). Середньонаддніпрянський елемент *nⁱidna^vic* у реалізації семи ‘приміщення для сіна’ обмежується ізоглосою, що проходить з півночі на південь досліджуваного ареалу, в середній частині річки Соб, а з місця впадіння її в Південний Буг далі в його басейні (к. № 22). Річка Південний Буг є демаркаційною лінією в репрезентації фонетико-граматичної структури лексеми *pidvikonnik*: для говірок правобережжя характерні лексеми *nⁱidvⁱkon^o.a*, лівобережним говіркам – *nⁱidvⁱkon^o.uk* та *podok^okon^o.ik* (к. № 60). Майже по кордону Вінницької і Черкаської областей проходить ізоглоса, яка протиставляє семантику лексеми *sh^alaih* ‘приміщення для сіна’, ‘приміщення для зберігання кукурудзи’, ‘приміщення для дров і вугілля’ (подільські елементи) : ‘накриття для бенкетів’, ‘приміщення для сіна’, ‘приміщення для просушування снопів’ (к. № 37).

Заходження клином далеко вглиб досліджуваного ареалу подільських елементів демонструють здебільшого карти фонетичного та граматичного рівнів, що відображають реалізацію ненаголошеної |o| звуком [o^y] в лексемі *ko^ylⁿush^a* (к. № 6); наявність / відсутність протетичного приголосного в лексемах *o^bic^ta* (к. № 43), *o^bora* (к. № 19); опозиція |p| : |p^o| у лексемі *kur^oatnik* (к. № 10), суфікс -*ic^o*- у лексемі *top^ooris^oko* (к. № 69). На лексичному рівні таке явище

репрезентовано лише ізолексою *n`idna`v`es* ‘приміщення для зберігання половини’ (к. № 25). Інколи крайні точки подільських елементів досягають річки Синюхи.

К. № 43 демонструє різнодіалектну стихію східноподільських говірок: ареал лексеми *zo`b`ic`m`a* з протетичним приголосним, що є типовим для подільського говору явищем, клиноподібно заходить майже до р. Гірський Тікич, а лексема *o`b`ic`m`a*, характерна для середньонаддніпрянських говірок, так само клиноподібно заходить далеко за р. Південний Буг. Приблизно таку ізоглосу обмеження функціонування протетичного приголосного [г] у фонетичній структурі лексеми *o`bora* // *zo`bora* можна провести на к. № 19.

Функціонування протетичних приголосних у східноподільських говірках підтверджують карти АУМ (I, к. 7) та сучасні лексикографічні та лінгвографічні джерела. Так, дослідниця назв одягу, взуття й прикрас у східноподільських говірках Г. Г. Березовська зауважує, що протетичний приголосний [г] послідовно зберігається перед голосними [о], [у] і наводить ряд прикладів, що виразно демонструють це явище [12, с. 66]. Ізогласа, яка обмежує вживання протетичного приголосного в лексемах на позначення одягу, проходить у басейнах рр. Гірський Тікич та Синюха [12, к. № 27]. Вивчивши появу протетичних [г], [в], [л] у говірках подільсько-середньонаддніпрянського суміжжя на прикладі сільськогосподарської лексики, Т. М. Тищенко ізоглосу ареалу побутування приставних проводить із північного заходу на південний схід по лінії: Павлівка Жашківського р-ну – Кислин Маньківського р-ну – Ризино – Озірна – Скаливатка Звенигородського р-ну –

Катеринопіль – Ступичне – Мокра Калигірка Катеринопільського р-ну – Соболівка – Кавунівка Шполянського р-ну Черкаської обл. із незначними відхиленнями вправо і вліво [218, с. 144].

Опозиція південь : північ у східноподільських говірках.

Правомірність виділення південних і північних східноподільських говірок підтверджує Атлас української мови та дослідження, виконані на його основі. Карти АУМ (I), які подають інформацію різних структурних рівнів (фонетичного – кк. № 140, 143 – відсутність протези, к. № 115 звук [н'] у лексемі *сон'ашник*; граматичного – к. № 194 – флексія *-ови* у дав. від. одн. іменників *о-основи* (*бат'кови, братови*), к. № 273 – вживання частки *най*; лексико-семантичного – к. № 312 лексеми *кар'топл'а, картоп'л'і* ‘картопля (*solanum tuberosum* L.)’, к. № 326 – *му'рахи* ‘мурашки (*formicidae*)’, к. № 327 – *т'рубл'ат*⁽¹⁾ ‘виють (про вовків)’, к. № 343 – *ве'селиц'а* ‘райдуга’, к. № 331–вигуків, якими відганяють котів: *а-кота*, к. № 338 – свиней: *а-ц'у*, к. № 335 – вигуків, якими кличуть овець: *на-бир*, к. № 337 – свиней: *коц'-коц'*), засвідчують поділ східноподільських говірок на північні й південні.

І. Г. Матвіяс, за АУМ (I), проводить межу між північно- і південноподільськими говірками по умовній лінії Дунаївці – Шаргород – Вапнярка – Чечельник – Балта – Ананьїв [145, с. 70].

Г. Г. Березовська, вивчивши ареальне поширення репрезентантів тематичної групи назв одягу, взуття і прикрас, зауважує, що для східноподільських говірок опозиція південь : північ є виразною [13, с. 129] на лексико-семантичному та фонематичному рівнях, хоча саме пасмо ізоглос є нещільним. Крайні північні ізоглоси вона умовно

окреслює лінією: Шарапанівка Крижопільського р-ну – Кошаринці – Сумівка – Маньківка – Джулинка Бершадського р-ну Вінницької обл. – Колодисте – Томашівка – Сушківка – Бабанка – Оксанине Уманського р-ну Черкаської обл. – Журавка Новоархангельського р-ну Кіровоградської обл. [13, к. 48]. Крайні південні ізоглоси, про що свідчать карти №№ 2, 4, 19, 42, 45, проходять, за спостереженнями дослідниці, по умовній лінії П'ятківка – Флорино – Берізки Бершадські Бершадського р-ну Вінницької обл. – Долинівка Гайворонського р-ну Кіровоградської обл. – Осітна – Синиця Христинівського р-ну – Черповоди Уманського р-ну Черкаської обл. – Грушка Ульянівського р-ну – Одай – Липовеньке Голованівського р-ну Кіровоградської обл. – Довга Пристань – Кримка Первомайського р-ну Миколаївської обл. [13, к. № 48].

Картографування будівельної лексики дещо заперечує, а інколи доповнює ареалогічну інформацію про внутрішнє членування східноподільських говірок.

Скартографована будівельна лексика чіткого поділу східноподільських говірок на південні і північні, як за назвами одягу, взуття і прикрас, не дає. Лише 8 карт засвідчують таку дихотомію.

Опозицію *південь* : *північ* у східноподільських говірках репрезентують явища (першими подаємо характерні для південних говірок) *ко^лн'ок*, *вугол* : *ко^лн'ок* 'місце, де сходяться схили солом'яної покрівлі' (к. № 53); значення 'місце для зберігання кукурудзи' : 'ємність для зсипання молотого зерна', 'металевий бункер для висипання буряків', 'ящик для засипання зерна в млині' в семантичній структурі лексеми *к'иш* (к. № 33). Південний ареал,

обмежений ізолексою *к'іш*, більший і включає в себе ареал поширення інших семантичних явищ. Ізоглоси лексико-семантичних явищ можуть підніматися вище чи опускатися нижче, накладаючись на інші ізоглоси, утворюють хвилеподібні ізолінії, наприклад (перші елементи південні): *'шона*, *хл'іў* : *хл'іў*, *са'раї* 'приміщення для утримування корів у приватному господарстві' (к. № 1). К. № 64 «Морфемна структура лексеми *цебрини*» засвідчує виділення південної та північної зон у східноподільських говірках умовно по лінії: Крутогорб – Михайлівка – Гранів Гайсинського р-ну Вінницької обл. – Попудня Монастирищенського р-ну – Подібна Маньківського р-ну – Луківка Катеринопільського р-ну Черкаської обл. – Синюха Новоархангельського р-ну Кіровоградської обл. Дихотомію визначає лексичне протиставлення (першими подаємо північні елементи) *'цебрини* : *'цабрини*, *'ц'амрина*, *'цемрин'а*, *'цибрини*. Умовна лінія, що поділяє досліджувані говірки на північні й південні, на к. № 4 проходить дещо південніше від демаркації на к. № 64: ізоглоса Війтівка Бершадського р-ну Вінницької обл. – Гайворон – Тракт Гайворонського р-ну – Йосипівка Ульянівського р-ну Кіровоградської обл. – Коржова Уманського р-ну Черкаської обл. – Підвисоке – Розсоховатець – Тернівка Новоархангельського р-ну Кіровоградської обл. обмежує в південній частині функціонування лексем *са'раї*, *'шона* на позначення приміщення для утримування свиней у домашньому господарстві, у північній – *хл'іў*, *'шона*, *саж*.

Семантичні карти, створені на основі атомарних лексичних, поділ східноподільських говірок на північні й південні не засвідчують. Виняток становить к. № 33 «Семантична структура

лексеми *кіш*», що відображає наступ лексеми *кіш* зі значенням ‘місце для зберігання кукурудзи’ з півдня по лінії Кинашів – Ганнопіль Тульчинського р-ну – Війтівка Бершадського р-ну Вінницької обл. – Тракт Гайворонського р-ну – Таужне Гайворонського р-ну – Улянівка Улянівського р-ну – Межирічка Голованівського р-ну – Перегонівка Голованівського р-ну – Орлове Новоархангельського р-ну Кіровоградської обл.

Найвище на північ піднімаються ізоглоси, які репрезентують протиставлення (першими подаємо північні елементи) *’обух, го’лоўка : го’лоўка, заби’вач, ко’лун, ’кирка* ‘тупий кінець молотка’ (к. № 71) та *к’і’лок де’’ре’’ў’їанії, ’чопик де’’ре’’ў’їанії : к’і’лок де’’ре’’ў’їанії, шу’руп* ‘дерев’яний цвях, який забивають в отвори брусів для їх поєднання’ (к. № 61).

Отже, ізоглоси, які членують східноподільські говірки на північні і південні, то піднімаються високо на північ, то опускаються низько на південь. Крайні північні ізоглоси в репрезентації будівельної лексики можна умовно окреслити лінією: Дахталя Крижопільського р-ну – Любомирка Чечельницького р-ну Вінницької обл. – Концеба Савранського р-ну Одеської обл. – Казавчин – Тракт – Таужне Гайворонського р-ну – Лозовата Улянівського р-ну Кіровоградської обл., крайні південні ізоглоси – умовною лінією: Кинашів – Ганнопіль – Кирнасівка Тульчинського р-ну – Петрашівка Теплицького р-ну – Тернівка Бершадського р-ну Вінницької обл. – Посухівка – Томашівка – Коржова Уманського р-ну – Вишнопіль Тальнівського р-ну – Луківка Катеринопільського р-ну Черкаської обл.

Групи говірок.

У східній частині досліджуваних говірок виокремлюємо південно-східну та північно-східну групу говірок. У західній частині поділ на групи говірок не спостережено. Імовірно, це пов'язано з тим, що західна частина досліджуваних говірок переходить у центральноподільські говірки, а отже, є ядром діалекту, для якого характерна монолітність. Східна частина досліджуваних говірок є маргінальними говірками подільського говору, для яких характерне затування активності лексем, що мають високу частотність у центрі говору. Крім того, східна частина безпосередньо контактує із сусідніми середньонаддніпрянським та степовим говорами південно-східного наріччя і зазнає їх впливу.

Південно-східна група говірок виокремлюється в основному на лексико-семантичному рівні. Ізолекси, що проходять із півночі на південь, не замкнені і, очевидно, продовжуються в середньонаддніпрянських чи степових говірках. Вони мають різну конфігурацію: то випинаються підковоподібно на південний захід, то піднімаються вверх на північ. Це виразно засвідчують карти, які репрезентують поширення лексем *с'т'їло* 'загорожа для великої рогатої худоби' (к. № 17), *са'петка* 'приміщення для зберігання кукурудзи' (к. № 27), *лежух* 'горизонтальна частина димоходу, що лежить на горищі' (к. № 52), *копанка* 'вузька й глибока яма для добування води' (к. № 62), *ц'амрина* 'морфемна структура лексеми цебрини' (к. № 64), *доубн'а*, *доубишка*, *доубушка* 'колода, на якій рубають дрова' (к. № 70). Названі лексеми утворюють ареали в межиріччі Синюхи, Ятрані та Синиці. Найменший ареал утворює

лексема *доўбн'а* та її деривати (к. № 70), а найбільший – лексема *сапетка* (к. № 27). Зважаючи на це, окреслимо південно-східну групу говірок ізолексою: Луківка Катеринопільського р-ну Черкаської обл. – Торговиця – Підвисоке Новоархангельського р-ну – Перегонівка–Крутеньке Голованівського р-ну – Шамраївка Ульянівського р-ну – Таужне – Хашувата – Бугове – Могильне Гайворонського р-ну Кіровоградської обл.

Правомірність виділення південно-східної групи говірок східноподільського ареалу підтверджують дані АУМ та регіональні лінгвогеографічні праці. В Атласі сільськогосподарської лексики подільсько-середньонаддніпрянського суміжжя Т. М. Тищенко засвідчено наявність південної групи говірок (південно-східної для нашої території), сформованих ареалами поширення лексем *гайда/рак* ‘буйна коноплина’ (к. 63), *заўйазок* ‘нерозвинутий огірок’ (к. 101), *бу/рак* ‘цукровий буряк’ (к. 82), *с'т'іг* ‘велика кладка снопів у дворі, на току’ (к. 32) (ТА, к. 152). Карти атласу середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя, укладені Т. В. Щербиною [247], відображають південно-західну групу говірок (південно-східну для нашого дослідження) у репрезентації таких лексико-семантичних явищ: *каблук з ко/сиц'ами* ‘різновид каблуків’ (к. 96), типи семантичної структури лексеми *малахай* (к. 110), *кашкет* ‘чоловічий головний убір з козирком’ (к. 111), *тоурочки* ‘суцільний ряд ниток, що вільно звисають по краях хустини’ (к.118), *каптур* ‘очіпок, старовинний головний убір заміжньої жінки у формі шапочки’ (к. 120), *намисто* ‘намисто зі скла’ (к. 125), *низки* ‘сукупність намистин, нанизаних на нитку, низка’ (к. 128), *ковтки* ‘сережки, жіноча прикраса для вух’

(к. 130), *обручка* ‘обручка, металеве кільце, що його носять на пальці як символ шлюбу’ (к. 132). Південну групу говірок (південно-східну для території нашого дослідження) виокремлює Г. Г. Березовська і присвячує їй окрему карту [12, к. 46].

Дослідження попередників та спостереження над власними картами спонукають нас до виділення *північно-східної групи* східноподільських говірок, яка формується в басейнах річок Гірський та Гнилий Тікичі. Пасмо ізоглос, що відокремлює північно-східну групу, утворене ізолексами та ізосемами *на¹в·іс* ‘приміщення для сіна’ (к. № 21), ‘приміщення, у якому просушували снопи’ (к. № 28), *за¹г·ін* ‘загорожа для великої рогатої худоби’ (к. № 17), *бу¹динок* ‘хата, селянський житловий будинок’ (к. № 45), *у¹гол чистий* ‘місце, де стоїть ліжко’ (к. № 48), *са¹раї* ‘приміщення для коней’ (к. № 7), *про¹х·ід* ‘вузький прохід між тинами, будівлями’ (к. № 40), *с·т¹·і·на не¹су¹ча* ‘стіна, яку не можна перенести’ (к. № 56), *у¹часток* ‘місце, на якому стоїть хата з господарськими будівлями’ (к. № 41), *бру¹сочок* ‘дерев’яний цвях, який забивають в отвори брусів для їх поєднання’ (к. № 61), *соки¹ришче* ‘держак сокири’ (к. № 69), *на¹в·іс* ‘приміщення для сіна’ (к. № 21), *к·іш* ‘посудина для вимірювання зерна’ (к. № 33). На більшості карт ареали названих лексем не виходять західніше басейну р. Гірський Тікич, на окремих опускаються нижче місця злиття Гірського і Гнилого Тікичів у р. Синюху. Крім того, інколи ареали північно-східних лексико-семантичних явищ фіксуються в центральній частині досліджуваних говірок, що може сигналізувати про колись єдиний ареал певного мовного явища. Це виразно демонструють кк. №№ 7, 21, 45, 48.

Правомірність виділення північно-східної групи говірок у складі східноподільських підтверджують окремі карти АУМ (І). У межиріччі Гірського і Гнилого Тікичів формує ареали лексеми *с'вал'ба* (к. № 114), *подож'ди* (к. № 68) та ін.

На північно-західні ареали побутової лексики на території західної Черкащини (для нашого дослідження – північно-східні) вказує Г. Мартинова. Згідно з к. № 159 [143], у межиріччі Гірського і Гнилого Тікичів формують ареали лексем *прач* ‘праник, дерев’яний валок для вибивання білизни під час прання’, *с'вітло* ‘скло на гасовій лампі’. Північно-східні ареали на матеріалі сільськогосподарської лексики виокремлює Т. М. Тищенко (ТА), що засвідчують карти у репрезентації таких явищ: *в'іник* ‘колосок проса’ (к. № 17), семантика лексеми *в'іус'а'ниці'а* (к. № 33); *оўс'уг* ‘вівсюг’ (к. № 11); *го'роф'янка* ‘горохова солома’ (к. № 55), палатальність [р'] у лексемі *б'р'уква* ‘бруква’ (к. № 87); фонетична структура лексеми *гич'ка* ‘бурячиння’ (к. № 84), *к'воч'ка* ‘цибуля, що росте кущем’ (к. № 96), *йач' м'ін* ‘ячмінь’ (к. № 9), *оч' ко* ‘вічко картоплі’ (к. № 76).

Мовні явища, які утворюють подібні ареали в межиріччі Гірського і Гнилого Тікичів, можна виокремити і за результатами картографування назв одягу. Г. Г. Березовська виділяє лише північну групу говірок, але наявність північно-східної групи говірок у її дослідженні демонструють карти, що репрезентують поширення лексем *чи^eмерка* ‘довгий верхній одяг із домотканого грубого сукна’ (к. № 1), *хо(а)лош'н'а* ‘частина штанів, яка надягається на одну ногу’

(к. № 12), фонетичну структуру лексем із подовженим приголосним: *n'/лат'.а, ш'/мат'.а* (к. № 39).

Скартографувавши назви одягу, взуття та прикрас, Г. Г. Березовська зауважує, що в оформленні східноподільського ареалу беруть участь острівні мікроареали, і виділяє: а) замкнуті мікроареали лексичних і семантичних явищ, поширених у кількох говірках; б) мікроареали, утворені ізолексами та ізосемами, які охоплюють кілька говірок досліджуваної території і мають спорадичний характер поширення на досліджуваній території; в) мікроареали лексичних і семантичних явищ, які відомі лише в одній говірці чи мають спорадичний характер поширення в окремих говірках; г) кілька замкнених мікроареалів одного лексико-семантичного явища [13, с. 135].

Скартографована лексика будівництва дозволяє виділити в східноподільських говірках на суцільному тлі окремих лексико-семантичних явищ ареали інших мовних явищ різних структурних рівнів.

Виділяємо такі типи острівних ареалів:

1. Один острівний ареал одного лексико-семантичного явища та спорадичне поширення цього ж мовного явища.
2. Один острівний ареал одного лексико-семантичного явища та спорадичне поширення інших мовних явищ на досліджуваній території.
3. Один острівний ареал одного лексико-семантичного явища та спорадичне поширення цього та інших мовних явищ на досліджуваній території

4. Мікроареали одного мовного явища, сформовані кількома говірками.
5. Мікроареали одного лексико-семантичного явища, які охоплюють кілька говірок і мають спорадичний характер поширення на досліджуваній території.
6. Декілька острівних ареалів одного мовного явища та спорадичне поширення інших мовних явищ на досліджуваній території.
7. Декілька острівних ареалів різних мовних явищ та мозаїчні вкраплення цих же явищ.
8. Мозаїка острівних ареалів різних лексико-семантичних мовних явищ.

Розглянемо картографічну репрезентацію кожного із видів мікроареалів.

1. Один острівний ареал одного лексико-семантичного явища та спорадичне поширення цього ж мовного явища на досліджуваній території.

Таке явище спостерігаємо на к. № 5. У межиріччі Синиці і Південного Бугу на позначення громадської будівлі для свиней лексема *свино/ферма* формує мікроареал (94, 86, 89) і спорадично зафіксована в говірках 2, 80, 28.

2. Один острівний ареал одного лексико-семантичного явища та спорадичне поширення інших мовних явищ на досліджуваній території.

На к. № 6, що відображає фонетичну структуру лексеми *конюшня*, зафіксовано мікроареал лексеми *ко^yнешн'а* (99, 105) та спорадично лексему *ко^yн'ішн'а* (19).

3. *Один острівний ареал одного лексико-семантичного явища та спорадичне поширення цього та інших мовних явищ на досліджуваній території*

На досліджуваній території виокремлюється один замкнений мікроареал лексеми *п'ід.ашники* (60, 51, 25, 26, 27, 14, 12, 29, 28, 33, 35, 36, 37, 59, 58), з вкраплення цієї лексеми в ареалі лексеми *фрон'тон* (91 // 73 // 67) та лексему *заму'роўка* (80) на позначення продовження бічної стіни вгору при покрівлі на два схили (к. № 55). К. № 68 на суцільному тлі лексеми *'лезо* 'гостра частина сокири' формує один острівний ареал лексема *полот'но* (28, 26, 29, 54, 55, 56, 73, 68), її вкраплення (24) та вкраплення інших лексем *'рискал'* (83), *бо'йок* (104).

4. *Мікроареали одного мовного явища, сформовані кількома говірками.*

Таке явище демонструє к. № 19 «Фонетична структура лексеми *обора*». На тлі лексеми *о'бора* та її фонетичного варіанта *го'бора* відзначено функціонування лексеми *обо'р'ін* у говірках 39, 60, які знаходяться по обидва боки річки Синиця. К. № 41 репрезентує сему 'обнесена огорожею або оточена будівлями ділянка землі коло хати'. На суцільному ареалі паралельного вживання лексем *под'в'ір'я*, *дв'ір*, *о'б'іс'т'а* виділяються 7 ареалів, різної щільності й наповненості, функціонування лексеми *у'сад'ба / о'сад'ба* (22 // 3, 4 // 65 // 41, 42 // 29). Найбільші за площею ареали – у межиріччі Південного Бугу та

Синюхи (85, 93, 94, 101, 89, 96) і в басейні річки Ятрань на території Кіровоградської області (74, 75, 76, 77, 90). Це може сигналізувати про наступ середньонаддніпрянських чи степових елементів.

5. *Мікроареали одного лексико-семантичного явища, які охоплюють кілька говірок, та лексеми, які мають спорадичний характер поширення на досліджуваній території.*

На к. № 31 «Морфемна структура лексеми *засік*» на загальному тлі лексеми *за'с'ік* мозаїчно вкраплюються лексеми *в'ід'с'ік* (94, 93 // 105) та *су'с'ік* (38). Суцільний ареал на позначення нижнього краю солом'яної покрівлі, що звисає над стіною утворює лексема *ст'р'іха*, лише зрідка вкраплюється лексема *'китиц'а* (к. № 54). Незначні острівні ареали утворює лексема *на'в'іс / на'в'ес* (6, 7, 8, 16, 17 // 85, 8, 93, 95, 96). У говірках 31, 5 вона зафіксована на суцільній території побутування лексем із афіксом *під-* *п'ід'нав'іс, подна'в'ес, п'ідна'в'ес, подна'в'іс* (к. № 22). На к. № 1 на загальному тлі лексем *хл'іў, са'рай* 'приміщення для корів' виокремлюється 4 острівні ареали лексеми *'шопа* (9, 3, 4 // 80, 82, 83, 65, 67, 69, 68, 57, 70, 85, 84 // 102, 103, 87, 104, 106 // 58, 74, 75, 90 // 9, 4, 3); ще у 2 говірках зафіксовано цю лексему (49; 8). Подібну ареалогічну інформацію подає к. № 73, що репрезентує лексеми на позначення великого дерев'яного відра, яким насипають тваринам їжу: 3 острови лексеми *це^uбер* та її фонетичних варіантів (18, 43 // 8, 38 // 36, 37, 59, 76, 74, 75, 90) та 6 точкових вкраплень (11 // 83 // 52 // 97 // 106 // 21) на загальному тлі лексеми *в'ід'ро*. К. № 42 «Фонетична структура лексеми *подвір'я*» відображає 3 острівні ареали фонетичного варіанта *под'в'іра* (80, 81, 82, 83, 66, 44, 45, 49, 48 // 106, 105 // 84, 85, 93, 94, 95, 96, 87, 88, 70, 69, 72, 68,

73, 53, 34, 35) та 4 точкові вкраплення (22// 2 // 39 // 17). Такі великі острови лексеми *под'в'іра* в центральній частині досліджуваних говірок можуть сигналізувати про колись єдину територію поширення цього фонетичного явища.

6. *Декілька острівних ареалів одного мовного явища та спорадичне поширення інших мовних явищ на досліджуваній території.*

Таке явище демонструє к. № 8, яка відображає 2 острівні ареали лексеми *бан'тини* на позначення місця для сидіння курей у курнику (59, 60, 39 // 68, 73), точкові вкраплення лексем *'вишки* (5 // 101 // 106) та *'п'ічки* (22).

На к. № 60, що відображає фонетико-граматичну структуру лексеми *підвіконник*, спостережено 5 острівних ареалів фонетичного варіанта *подо'кон'.ік* (44, 45, 46, 47, 48 // 89, 97 // 93, 94 // 30, 31, 32 // у межиріччі Гірського та Гнилого Тікичів), точкові вкраплення варіантів *п'ідв'і'кон'.а* (11 // 52) та *п'ідв'і'кон'.ік* (5 // 55).

На к. № 61 зафіксовано 2 мікроареали лексеми *бру'сочок* на позначення семи 'дерев'яний цвях, який забивають в отвори брусів для їх поєднання' (межиріччя Гірського і Гнилого Тікичів; Південного Бугу й Удича) та спорадично зафіксовано лексему *кос'тил'*.

7. *Декілька острівних ареалів різних мовних явищ та їх мозаїчні вкраплення.*

К. № 2 'Громадська будівля для корів' підтверджує загальну тенденцію ареалогії східноподільських говірок. На суцільному тлі репрезентантів названої семи, похідних від кореня *ко'роў-*,

зафіксовані ареали, у яких вживаються синоніми ¹ферма (57, 73, 68, 72, 69, 70, 71 // 77, 78, 92) за²г·ін (55, 56) ко¹рoварник (57, 73, 68, 72, 71, 69, 70, 67, 85, 87, 86, 93, 96, 95). Таке ж явище демонструє к. № 7, на якій відображено 4 острівні ареали лексеми са¹раї ‘приміщення для коней’ (19, 20, 44, 45 // 58, 57, 29, 28, 31 // 103, 104, 105 // 7, 15, 16, 17), 1 двослівної номінації ¹лаге^uр ¹л’ітн’її (68, 57, 73), точкові вкраплення лексем са¹раї (24// 78 // 24 // 83) та лексеми де^uн.ик (59). На к. № 4 спостережено 3 невеликі острівні ареали лексеми ¹шопа на позначення приміщення для свиней (54, 55, 56 // 102, 103, 104, 106 // 65, 80, 79, 82), 2 мікроареали лексеми саж (39, 60 // 3, 4), по одному ареалу лексем карм¹ник та ¹куча, які повністю накладаються на ареал лексеми саж (3, 4). Крім того, спорадично на загальному тлі лексем хл’її та са¹раї у говірках зафіксовано лексеми ¹шопа та ¹куча.

К. № 9, що демонструє лексичне вираження семи ‘приміщення для курей’, відображає 2 незначні острівні ареали лексеми хл’її (57, 73 // 67, 87, 86, 64, 95), 1 – са¹раї (30, 31, 32) та спорадичні вкраплення цих лексем на суцільному ареалі лексеми кур¹ник.

К. № 11 засвідчує існування 2-х острівних ареалів фонетичних варіантів лексеми ¹п ідра (43, 63, 64, 19, 20, 21, 22, 44 // 48, 50, 25, 52, 54, 26, 27) та 3-х – ¹подри (80, 81, 82, 83; 67, 70, 57, 56, 55, 34, 35), спорадичне поширення цих лексем та варіанта ¹подро на загальному тлі лексеми ¹подра.

Значна кількість репрезентантів семи ‘перекладина в загорожі’ (к. № 18) зумовила формування 2-х острівних ареалів лексеми ¹лата (7, 16 // 19, 20, 22), 3-х – ¹рейка (99, 105, 106 // 31, 33, 35, 34, 36, 19, 39 // 49, 50), 1 –го – про¹жил’іна (102, 103), 2 – пр’ас¹лина (37, 59 // 90,

91), 1 – *штa*^h*хети* (80, 81, 82), 1 – *тичка* (67, 70, 71, 72, 68, 73, 57, 51, 53, 54, 26, 27, 28, 32).

На к. № 20, що відображає назви приміщення для реманенту, зосереджені незначні острівні ареали різних мовних явищ, зокрема 4 ареали формує лексема *кла*^д*дова* (18, 19, 23 // 13, 12, 1432, 35 // 37, 59, 60, 58, 77), 1 – *по*^в*ітка* (44, 45), 1 – *маїс*^т*ерн'а* (70, 71, 72, 88, 90), 1 – *кап*^т*'орка* (25, 27), 1 – *маш*^т*арка* (57, 73).

На к. № 22 відображено географічну поведінку лексем із коренем *-віс-*. Суцільний ареал у східноподільських говірках утворює лексема *підна*^в*віс* у різних фонетичних варіантах. Лексема *на*^в*віс* / *на*^в*ес* формує компактні ареали в межиріччі Гірського і Гнилого Тікичів (15, 16, 17, 6, 7, 8) та в західній частині Кіровоградської області на кордоні з Черкаською та Одеською областями (85, 83, 95, 96, 87).

У реалізації семи ‘зерносховище у колгоспі’ (к. № 23) на суцільному ареалі лексеми *ко*^м*ора* виокремлюються по одному замкненому острівному ареалу лексем *ан*^г*ар* (68, 73), *ам*^б*ар* (88, 97), *склад* (80, 81, 82), *закро*^м*а* (66, 44, 45, 46, 48).

К. № 24 ‘Приміщення для зберігання зерна’ відображає 3 острівні ареали лексем *го*^р*ишче* (47, 48, 49, 50), *к*^л*ун'а* (104, 105), *хл*[']*іў* (56, 67, 73, 71, 58).

Карти граматичного рівня теж засвідчують існування в східноподільських говірках острівних ареалів. К. № 31 відображає функціонування 3-х замкнених мікроарелів лексеми *за*^с*'іки* (61, 41 // 18, 22, 20, 43, 5, 83 // 33, 35), 1 – *за*^с*'іка* (97, 98).

На к. № 27 на позначення семи 'приміщення для зберігання кукурудзи' відображено острівні ареали лексем *ша^лаш* (6, 44, 45, 46, 48 // 57, 68, 67 // 100, 101), *са^лраї* (40, 41, 42, 63, 62), *к'іш* (80, 81, 82, 83 // 102, 103, 104, 105, 106), *са^лпетка* (93, 94, 87, 98, 90, 91, 78, 77, 60, 39, 38). Найбільший острівний ареал, який займає лексема *са^лпетка*, є незамкненим, оскільки продовжується в середньонаддніпрянських чи степових говірках, до яких щільно прилягає. Це підтверджує Г. І. Мартинова скартографованою семантикою лексем *са^лпетка* і *са^лпет* у правобережних черкаських говірках. К. № 146 «Лінгвістичної географії Правобережної Черкащини» підтверджує, що частині західночеркаських говірок лексеми відомі зі значеннями 'невелика будівля, в якій сушать кукурудзу', 'невелика господарча прибудова до сараю для сіна, соломи, дров, зроблена переважно з дощок' [143, к. 146].

На к. № 29 відображено 3 острівні ареали лексеми *^лвугол* (102, 103, 104, 96, 97, 87 // 75, 90 // 53, 54, 26, 29, 56, 57), 2 – *ку^лток* (12, 14 // 58, 74), 1 – *заст^лронок* (44, 45) на позначення відгородженого місця в коморі для зсипання зерна.

На позначення місця для зберігання зерна, картоплі, буряків (к. № 32) відзначено острівні ареали лексем *заст^лронок* (66, 44, 45, 46, 47, 48), *заг^лрожса* (24, 25, 27, 28), *^лвугол* (53, 54, 57, 73, 68 // 102, 103, 104, 105), *^лйашчик* (40, 41, 42, 63, 64, 62 // 9, 10, 11).

На к. № 40 'Вузкий прохід між тинами, будівлями' спостережено 2 мікроареали лексеми *гра^лниц'а* (80, 81, 82 // 101, 102, 103, 97, 105, 106), 1 – *^лтоптанка* (30, 32, 31), 1 – *про^лвулочок* (70, 71, 72, 69, 68, 73, 57), 1 – *гран'* (102, 103, 104), 1 – *про^лг'ін* (53, 54, 55, 56,

57, 73, 67, 68, 69, 72, 70, 71). Зауважимо, всі ареали незначні, частково або повністю взаємонакладаються, що приводить до синонімії у говірках.

К. № 45 показує неперервність ареалу поширення лексеми *хата* на позначення селянського будинку. Три острівних ареали на її тлі формує лексема *будинок* (8, 7, 17, 38, 39 // 88, 98, 99 // 1, 10, 19, 20, 18) і два аналітична номінація *с'іл'с'ка хата* (52, 53, 54 // 102, 103, 104). Подібну картину спостерігаємо і на к. № 48, де передано лексичну реалізацію семи 'місце, де стоїть ліжко'. Два острови в межиріччях Гірського і Гнилого Тікичів та Синиці й Південного Бугу формує номен *угол чистий*. Незначний ареал у верхів'ї Гірського Тікича утворює лексема *уголок*.

На суцільному ареалі лексеми *чел'ус'т'і* 'внутрішнє опукле верхнє покриття над черінню печі' (к. № 50) відзначено 4 острівні мікроареали лексеми *кобила* (44, 21, 45, 44, 48, 66 // 100, 102, 103, 104 // 86, 87, 96 // говірки у верхів'ях річок Синиця та Ятрань), причому останній острівний ареал повністю накладається на ареал лексеми *свод^м*. Незначні ареали формують лексеми *барабан* (83, 85) та *буданет'* (97, 98, 99, 105).

Відображає неперервність східноподільського ареалу і к. № 52 'Горизонтальна площадка перед челюстями печі під комином'. Суцільність ареалу забезпечує функціонування спільнокореневих лексем *п'рип'ічок*, зрідка *п'рип'ік* (55). Незначний острівний ареал у північній частині Кіровоградської області у басейні річки Ятрань формує лексема *плош'чад^мка* (74, 75, 90). Фонетичний варіант лексеми *п'рип'ічок* - *п'рипечок* утворює незначний компактний ареал

на півночі досліджуваних говірок (4, 13, 12, 14). Неперервність східноподільського ареалу відзначено і на к. № 52 ‘Горизонтальна частина димоходу, що лежить на горищі’. Цю сему репрезентують лексеми, похідні від кореня *леж-*. Виокремлення острівних ареалів можна здійснити лише за словотвірним афіксом та характерною формою множини. Незначний ареал на межі Уманського та Тальнівського районів формує лексема, вжита в множині, *ле^uжа^lки* (33, 34, 36), така ж форма зафіксована і в окремих говірках (64, 2, 52, 88, 84, 106). Компактний ареал у басейні річки Південний Буг на відріжку межі між Одеською і Кіровоградською областями формує лексема, утворена за допомогою афікса *-ух*, *лежух* (87, 96, 99, 105, 104, 103, 102). Така конфігурація і наповненість ареалу може свідчити про південно-східну зону в східноподільських говірках, що, очевидно, є наслідком впливу на досліджувані нами говірки степового говору південно-східного наріччя української мови.

К. № 53 засвідчує декілька типів ареалів: на загальному тлі лексеми *ко^lн’ок* на позначення семи ‘місце, де сходяться схили солом’яної покрівлі’ виділяються ареали різної конфігурації: в західній частині досліджуваних говірок виділяється ареал лексеми *верх* у говірках п’яти населених пунктів, на півночі – в одній, на півдні, у межиріччі Синиці і Удича, ареал лексеми *верх* покриває сім говірок. Найбільший незамкнений ареал ця лексема формує на північному сході, займаючи територію від басейну Гнилого Тікича до річки Ятрань. Така конфігурація ареалів може свідчити про перерваність колись єдиної території поширення лексеми *верх* на позначення місця, де сходяться схили солом’яної покрівлі. Крім того,

незначний ареал із чотирьох говірок у центрі досліджуваної території формує лексема *гре^uб·інка*.

К. № 56 на суцільному ареалі номінації *с'т^u'і/на кап і/тал'на* на позначення стіни, яку не можна перенести, відображає 1 мікроареал словосполучення *с'т^u'і/на осноу'на* в межиріччі Південного Бугу та Синиці, 3 мікроареали номінації *с'т^u'і/на не^uсуча* (у межиріччі Гірського і Гнилого Тікичів // на півночі Уманського району // у басейні річки Ятрань) та один острівний ареал у верхів'ї річки Дохна.

К. № 57 теж засвідчує острівні ареали лексем у репрезентації семи 'стіна без вікон і дверей'. Значний ареал у басейнах річок Дохна і Удич на території Вінницької області утворює номінація *с'т^u'і/на осноу'на*, у межиріччі Синиці та Ятрані формує ареал номен *за/тилок*. Спільнокоренева лексема *за/тил'а* утворює незначний ареал у говірках Одеської області (102, 103, 104).

На к. № 62 'Криниця, вузька й глибока яма для добування води' на всій території скартографовано лексему *кри/ниці'а* в різних фонетичних варіантах. На її тлі виділено незначні ареали лексем, що вживаються паралельно із нею: *ко/лод'аз'* (95, 11, 13, 83), *дже^uре^uло* (80, 81, 82, 61, 40, 18, 49, 52). У верхів'ї річок Синиця та Ятрань сформувала ареал лексема *ск/важина* (67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 57).

Цікаве явище часткового накладання одного острівного ареалу на інший спостережено на к. № 66 у східній зоні східноподільських говірок. Незначний ареал лексем *кри/ниці'а*, *копанка* (95, 97, 98, 88) в східній його частині накладається на ареал лексем *кри/ниці'а*, *копанка*, *ко/лод'аз'* (74, 75, 90), далі ареал лексеми *копанка* переривається і формується ареал лексем *кри/ниці'а*, *ко/лод'аз'* (77, 78,

76), а потім лексема *копанка* витісняє знову лексему *коллод'аз* і незначний ареал у басейні річки Синюха формують лексеми *копанка*, *кри'ниц'а* (37, 59, 60, 39, 38).

На к. № 64 у південній зоні на суцільному тлі лексеми *цибрини* виділяємо два острівні ареали лексеми *ц'амрина* (97, 98 // 74, 75, 76, 91, 92, 90), острівні ареали варіантів *цемрин'а* (37, 59, 60, 77, 78) та *цабрини* (94, 95).

На к. № 66 на позначення приміщення для дров відзначено 2 мікроареали лексеми *хл'іў* (73, 72, 70, 88 // 40, 41, 18, 63, 64), 1 – *при'чена* (3, 4, 5), декілька острівних ареалів сформовано лексемою *п'ідна'в'ес* (84, 85, 86 // 22, 23, 24 // 52, 53, 56 // 67, 70, 71, 72, 68).

К. № 69 засвідчує на загальному тлі лексем *топо'ришче*, *топо'рис'ко* у басейнах річок Гірський і Гнилий Тікичі замкнутий ареал лексеми *соки'ришче* (6, 7, 8, 15, 16, 17) та вкраплення говірок, у яких вживаються лексеми *де'р'жак*, *де'р'жалис'ко* (1, 2, 19, 100, 84, 29, 55). У північній зоні на загальному тлі лексеми *хл'іў* (к. № 5) виокремлюються декілька острівних ареалів та мозаїчних вкраплень лексем *куча* (18; 9; 24), *саж* (9, 3, 4; 31; 39, 60; 80, 81, 82), *карм'ник* (3; 4), *шопа* (22; 5; 54, 55, 58, 68; 65; 79; 8).

Острівні ареали різних семантичних явищ засвідчує к. № 33: у межиріччі Соб, Південного Бугу та Удича значний ареал утворює лексема *к'іш* зі значенням 'ємність для зсипання молотого зерна', у межиріччі Гірського і Гнилого Тікичів вона формує ареал із семою 'посудина для вимірювання зерна', в центральній частині досліджуваних говірок два замкнених ареали утворює сема 'металевий бункер для висипання буряків'.

8. *Мозаїка острівних ареалів різних лексико-семантичних мовних явищ.*

Мозаїку ареалів виразно демонструє к. № 58 ‘Частина двора позаду будинку’, на якій представлено по декілька острівних ареалів кожного із репрезентантів, наприклад лексема *зад'в'ірок* утворює 2 острівних ареали (81, 82 // 85, 86, 87, 96, 97, 98, 99), *за'тил'а* – 2 (44, 45, 46, 47, 48, 66 // 100–105, 84, 85, 93, 94, 95), *сто'рона за'тил'на* – 3 (67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 57 // 60, 39 // 40, 41, 42, 62), *при'ч'ілок* – 1 (84, 85, 93, 94)

Говірки від річки Синюхи і на захід досліджуваної території демонструють значну кількість замкнутих острівних ареалів у лексичній репрезентації семи ‘приміщення, в якому просушували снопи’ (к. № 28). Інколи ареали різних мовних явищ щільно прилягають один до одного, або накладаються окремими говірками, або перериваються ареалами інших мовних явищ, що забезпечує мозаїку ареалів у репрезентації таких лексем: *к'лун'а* – 3 ареали (5, 13 // 9, 11, 24, 23, 22 // 84, 93), *по'в'ітка* – 4 ареали (74, 75, 90 // 48, 46, 45, 44, 66, 81, 82 // 100, 101, 102 // 27, 32, 28), *ша'лаш* – 1 ареал (40, 41, 42, 62), *на'в'іс*, *п'ідна'в'ес* – 3 ареали (6, 7, 15, 16, 17 // 20, 21, 43 // центральна частина досліджуваних говірок), *ша'лаш* (центральна частина досліджуваних говірок). Така мозаїка ареалів може свідчити, на нашу думку, про колись суцільний ареал синонімічних лексем.

Приблизно таку ж мозаїку засвідчила к. № 26, що репрезентує сему ‘будівля для зберігання снопів, сіна, половини’: від Гірського Тікича на захід виокремлюється 11 острівних ареалів різної величини, зокрема лексем *к'лун'а* – 3 (5, 13 // 19, 22, 23, 24 // 36, 37, 38, 39, 59,

60, 76, 77, 78, 92, 74, 75, 90), *по'в'ітка* – 5 (27, 28, 31, 32 // 18, 19, 81, 82, 66, 64, 45, 46, 48 // 74, 75, 90 // 100, 101, 102 // 74, 75, 77, 90), *'шона* – 1 (84, 85), *'рига* – 1 (74, 75), *'ов'ін* – 1 (74, 75), ареали останніх двох лексем накладаються повністю на ареал лексеми *по'в'ітка* (74, 75, 90) на півночі Кіровоградської області в басейні річки Ятрань. Крім того, карта засвідчує мозаїчні вкраплення названих лексем та лексеми *сто'дола* на тлі лексеми *п'ідна'в'ес*. Сему ‘невелика прохідна кімната’, як засвідчує к. № 49, передають три лексеми та їх фонетичні варіанти. Кожна з лексем формує декілька острівних ареалів, зокрема лексема *'с'іни* – 5 ареалів (39, 60 // 40, 41, 42, 43, 62, 63, 64 // 11, 24 // 32, 33, 27, 28, 52, 51, 69, 70, 84, 85, 95, 96 // 58, 74, 75, 90), *при'хожа* / *про'хожа* – 5 ареалів (8, 15, 16, 17, 36, 37, 59, 76, 77, 78 // 1, 18 // 88, 90, 89, 98, 99, 105, 104, 106, 103, 102, 100 // 65, 66, 44, 45, 46, 47, 48, 49 // 3, 5, 12, 14), *кори'дор* / *кал'і'дор* / *кар'і'дор* – 4 ареали (80, 81, 82, 83 // 20, 19, 22, 10, 24, 9 // 3, 4, 12, 32, 31, 30, 28, 25, 26, 29, 30, 34, 35, 36, 29, 55, 56, 57, 53, 73, 88, 72, 71, 85, 86, 87, 93, 94 // 96, 97, 90, 91, 92, 78, 77, 75, 74). К. № 3 «Морфемна структура лексеми із *корів-*» теж відображає мозаїку острівних ареалів у східноподільських говірках – лексема *ко'роу'ник* утворює 4 замкнені ареали (1, 10 // 37, 59, 76 // 12, 13, 14 // 61, 79), *коро'варн'а* – 5 ареалів (27, 28, 34 // 37, 39, 59, 60, 76, 74, 91, 90, 89, 97, 98, 87, 96, 85, 86, 93, 94, 96 // 51, 52, 48, 46, 45, 44, 66 // 2, 9, 10, 11, 23, 22 // 40, 41, 42, 63, 64, 62, 80, 81, 82), *коро'варник* – 2 ареали (44, 66, 45 // 48, 52, 51, 57, 73, 68, 69, 72, 70, 71, 85, 86, 87, 93, 94).

Зауважимо, що інколи острівні ареали різних мовних явищ повністю або частково можуть накладатися: к. № 58 засвідчує, що

ареал лексеми *за'тил'а* в північній частині частково накриває ареал лексеми *при'ч'ілок*. На к. № 3 ареал лексеми *коро'варн'а* частково накладається на ареал лексеми *коро'варник* у центральній частині досліджуваних говірок. Явище ареальної мозаїки спостерігаємо і на к. № 13. Сему 'приміщення для зимівлі бджіл' реалізовано лексемою *те^uм'ник*, яка формує 6 ареалів (44, 45, 66, 79, 61, 61, 64, 43 // 51, 57, 68, 69 // 9, 11, 2, 3, 5, 13, 12 // 91, 92 // 37, 36, 38, 17, 8, 6), лексемою *п'ід'вал*, що формує 4 незначні ареали (84, 85 // 73, 72 // 21, 47, 49, 50 // 27, 29, 30, 31, 32, 14, 13, 4), лексемою *'шона* – 1 ареал (74, 75, 90), лексемою *зи'м'іўник* – 1 ареал (59, 60, 76, 77, 78), лексемою *душ'ник* – 1 ареал (93, 93, 95, 96, 86, 88, 89), лексемою *бж'іл'ник* – 1 ареал (80, 81, 82, 83, 65). Крім того, на карті зафіксовано поодинокі вкраплення цих лексем та лексеми *т'іл'ниці* (10). Значну кількість ареалів різних лексико-семантичних явищ демонструє к. № 17, де скартографовано репрезентанти семи 'загорожа для великої рогатої худоби': 3 острови різної величини формує лексема *с'тоїбище* (46, 47 // 86, 87, 96, 98, 102, 103, 104 // 40, 41, 18, 42, 63, 43, 64, 66, 62), 2 – *заго'рожа* (30, 34 // 48, 47 // 65, 83 // центральна частина досліджуваних говірок), 2 – *за'г'ін* (8, 7, 16, 17 // 59, 76, 77, 78), 2 – *'лаге^uр л'ітн'ій* (центральні досліджувані говірки), 1 – *с'т'ійло* (78, 92, 91, 75, 74, 90, 97, 98), 1 – *к'л'ітка* (54, 53, 55, 56), 1 – *с'тайн'а* (44, 45), зафіксовано поодинокі говірки з названими лексико-семантичними явищами та лексемами *с'косник*, *'виг'ін*.

К. № 71 'Тупий кінець молотка' відображає існування 8 мікроареалів різних лексико-семантичних явищ – по 2 утворюють лексеми *бо'йок* (у центральній частині досліджуваної території // 61,

62) та *п'йатка* (44, 45, 46, 47, 48, 66 // 55, 30, 28, 31, 32), по 1 – лексеми *'кирка* (86, 86, 96), *'бабка* (7, 8), *ко'лун* (80, 81, 82), *заби'вач* (у межиріччі Гірського та Гнилого Тікичів та в басейні річки Синюха).

Строкатості надає картам поєднання острівної мозаїки та точкових вкраплень різних мовних явищ. К. № 21 'Приміщення для сіна' дозволяє спостерігати таке явище: 12 островів (2 з них утворює лексема *на'в'іс* у різних фонетичних варіантах (6, 7, 8, 16, 17 // 84, 85, 86, 87, 93, 95, 96, 97), 3 – лексема *ша'лаш* (100, 102, 103, 104 // 32, 31, 30, 55 // 41, 63, 64, 80, 81, 82, 66, 44, 45, 48), 2 – *с'і'н.ик* (80, 81, 82 // 37, 39, 59, 60, 74, 75, 91, 90, 98, 105), 2 – *с'іно'вал* (2, 9, 11 // 40, 42, 63, 64, 62, 80), 1 – *го'ришче* (57, 73, 68, 69, 72, 70, 71), 1 – *обо'р'іг* (3, 4), 1 – *с'інос'ховишче* (76, 77, 78, 92)), точкові вкраплення на суцільному ареалі (наприклад, лексеми *с'і'н.ик*, *ша'лаш*, *с'іно'вал*, *сто'дола* на тлі лексеми *п'ідна'в'ес*) та всередині острова (наприклад, лексема *с'і'н.ик* на тлі *ша'лаш*), накладання ареалів повне (острівний ареал лексеми *с'і'н.ик* (84, 86, 87, 93, 95, 97) повністю покриває ареал лексеми *на'в'іс*; ареал лексеми *ша'лаш* (41, 63, 64, 80, 81, 82) повністю поглинає острівний ареал лексеми *с'і'н.ик* (80, 81, 82); ареал лексеми *го'ришче* (3, 4, 12, 14, 33, 35, 34, 58) повністю накладається на острівний ареал лексеми *обо'р'іг* (3, 4)) та часткове (ареал лексеми *с'іно'вал* (40, 42, 63, 64, 62, 80) частково накладається на ареал лексеми *ша'лаш* (63, 64, 80, 81, 82)).

Плавний перехід ареалу одного лексико-семантичного явища в ареал іншого лексико-семантичного явища свідчить про активні діалектотворчі процеси та, очевидно, про єдиний колись ареал для певних лексико-семантичних явищ. Ми свідомі того, що острівні

ареали, відзначені в західній чи східній частинах досліджуваної території, можуть продовжуватися в центральноподільських чи середньонаддніпрянських говірках, можливо, формуючи суцільні ареали.

Отже, загальна тенденція просторового розміщення лексем на позначення традиційного будівництва – суцільність ареалу східноподільських говірок із мозаїчними або острівними вкрапленнями та острівна мозаїка.

Значна кількість острівних ареалів сконцентрована на півночі та півдні центральної частини досліджуваних говірок, так званій «зоні вібрації», що, очевидно, спричинено впливом сусіднього середньонаддніпрянського говору південно-східного наріччя української мови на говірки подільського говору південно-західного наріччя.

3.2. Східноподільські говірки в контексті подільського говору

Незважаючи на різнодіалектну стихію, східноподільські говірки в своїй основі залишаються подільськими.

Фонетична система східноподільських говірок виявляє такі риси у системі вокалізму:

1. Ненаголошена |e| реалізується звуками [и], [и^е], [e^и]:
*'бунки^ер, ве^ирх^и'ак, ве^ир^и'шок, во^ирота жи^ел^и'ізн^и'і, ти^ил^и'атник, ви^илик^и'і
при^им^и'іще^и'н':а, ви^илика^и 'комната, 'хата з низ^и'ким^и 'верхом / ви^ир^и'хом,*

зи^ем'л'анушка, зим'л'анка, ци^егл'а'на 'хата, 'хата на фун'дами^ент'і, с'кобил'.

2. «Укання» повне або часткове: 'доска лобу'ва, 'жоло'б, ло'боўка, куц'у'ба, ку'н'ушн'а, у'сад^м'ба. Ф. Жилко зауважував, що в подільських говірках немає розрізнення |о| та |у| і щодалі на захід, то «укання» виявляється більш виразно [100, с. 235]. Наші спостереження підтверджують думки попередніх дослідників східноподільських говірок. К. № 6 демонструє фонетичну структуру лексеми *конюшня*. Фонетичний варіант *ку'н'ушн'а* із заходу клиноподібно заходить до Умані та говірок верхів'я р. Синюха. Явище «укання» як послідовне у східноподільських говірках відзначає Г. Г. Березовська [13, с. 137]. Як засвідчує «Словник назв одягу та взуття у східноподільських говірках» та «Атлас назв одягу, взуття та прикрас» авторки (к. № 27), воно спостерігається в східноподільських говірках із заходу аж до р. Гнилий Тікич.

Але разом з тим у декількох досліджуваних говірках на позначення місця, на якому стоїть хата з господарськими будівлями (без городу), зафіксовано лексему *о'сад^м'ба* із початковим гіперичним переходом етимологічного /у/ → /о/, що не властиве подільському говору. На таке явище у говірках західної Черкащини звертає увагу Г. І. Мартинова. К. № 36 «Лінгвістичної географії Правобережної Черкащини» відображає гіперичний перехід /у/ → /о/ в лексемі *утюг* майже на всій території від Умані аж до Дніпра. Г. І. Мартинова зауважує, що ізофона гіперичного переходу /у/ → /о/ в східних правобережночеркаських говірках відображає опір середньонаддніпряньської діалектної системи подільському «уканню»

[143, с. 40]. Дослідниця перехідних говірок Т. В. Назарова вбачала в гіперизмах ознаку перехідних говірок, оскільки вони «за своєю природою є супроводом зіткнення різномовних чи різнодіалектних рис». Авторка зауважувала: «Вони мають свою діалектну територію, смугу між говірками, і в цій смузі вони можуть виступати як системне явище» [153, с. 25]. Говірки, в яких зафіксовано лексему *о'сад^m'ба*, формують компактний острівний ареал у межиріччі Удича і Південного Бугу, що за всіма відомими класифікаціями є територією подільських говірок. Отже, це явище підтверджує думку попередніх дослідників про те, що східноподільські говірки мають різнодіалектну стихію.

3. В окремих говірках зафіксовано «акання» у вимові слів іншомовного походження, зокрема *кан'форка*, *кам'форка* ‘круглий отвір у кухонній плиті’ ← *кон'форка* (СУМ IV, 273), *катло'ван*, *котла'ван* ‘штучне заглиблення в ґрунті для фундаменту будівель, споруд’ ← *котло'ван* (СУМ IV, 310), *кра'ват* ‘призначена для лежання мебля у вигляді рами на ніжках з двома спинками, на яку кладуть матрац і постіль’ ← *кровать* (ЕСУМ III, 100). Таке ж явище зафіксовано в окремих лексемах, уміщених у «Словнику назв одягу та взуття у східноподільських говірках», наприклад: *к'імо'но* ‘спускний короткий рукав’ (Березовська, 108), *кал'цо* ‘обручальний перстень без каменів’ (Березовська, 118), *ка'рал'і* ‘намисто з коралів’ (Березовська, 123), *кар'с'ет* ‘широкий пружистий пояс, який одягають для надання стрункості фігури’ (Березовська, 125), *кар'сетка* ‘приталена вишита жіноча безрукавка’ (Березовська, 125), *ласку'ток* ‘невеликий кусок тканини’ (Березовська, 145), *ма'д'істка*

‘швачка’ (Березовська, 155). Локалізація названих лексем засвідчує спорадичність «акання» у східноподільських говірках. Карта № 72 Атласу української мови на досліджуваній нами території засвідчує варіативну реалізацію фонemi /o/ звуками [o], [a] перед складом з наголошеним [a]: *гон¹чар / ган¹чар* (АУМ I, к. № 72). Ф. Т. Жилко зауважував, що явище, коли звуковий ряд фонemi /o/ переходить до звукового ряду фонemi /a/, є найбільш характерним явищем для північних говорів [100, с. 40].

4. Як опір говіркової системи невластивому «аканню» можна розглядати реалізацію фонemi /a/ звуком [o] у лексемах *ког¹ла* ‘отвір у димоході, який затуляють для збереження тепла’ ← *каг¹ла* (СУМ IV, 67), *топ¹чан* ‘мебля з дерев’яних дошок, призначена для лежання’ ← *тап¹чан* (СУМ II, 337), *кот¹рага* ‘надбудова над погребом у вигляді куреня’ ← *кат¹рага* (СУМ IV, 119), *п¹лотва* ‘верхня дерев’яна колода в стіні, паралельна до сволока, на яку ставлять крокви’ ← *п¹латва* (СУМ VI, 566), *плотина* ‘скріплені у формі чотирикутника дерев’яні балки, що кладуться поверх платв, які лежать безпосередньо на верхніх краях стін’ ← *п¹латина* та ін. Таке мовне явище зрідка фіксує словник Г. Г. Березовської, зокрема *мо¹натки* ‘дрібне домашнє майно, особисті речі’ ← *ма¹натки* (СУМ IV, 615), *кол¹сони* ‘спідні чоловічі штани’ ← *кал¹сони* (СУМ IV, 79).

5. Для говірок характерне паралельне вживання лексем з /o/ та /i/ в закритому складі в лексемах *п¹ідвал / под¹вал* ‘приміщення під першим поверхом будинку нижче рівня землі’, *плот / пл¹ит* ‘огорожа, сплетена з хворосту’, *к¹іл’це / кол¹’ца* ‘цементне кільце, що використовуються як зруб для колодязя’, *к¹ішка / кошка* ‘металевий

прилад із загнутими кінцями для витягання затонулих відер із дна колодязя', *о'бан'іл / о'банол* 'одна з дощок підлоги в хліві', *про'г'ін / про'гон*, *про'х'ід / про'ход* 'вузький прохід між двома сусідніми будинками' та ін.

Системі консонантизму східноподільських говірок притаманні такі риси:

- у позиції перед глухими не завжди зберігається дзвінкість приголосних [б], [в], [г], [д], [ж], [дж], [дз], [з], [ц]: *'вит'аж^мка*, *'вируб^н*, *в'ит'с'ік* та ін.;

- усі досліджувані говірки послідовно зберігають протетичні приголосні [г], [в] перед голосними [а], [о], [у]: *гам'бар*, *гоб'сипана* *'хата*, *го'пудало*, *го'пора*, *год'в'ірок*, *го'бора*, *го'б'іс'т'а*, *гоко'лат*, *гос'лон*, *гоче^лрет*, що підтверджують карти АУМ (І, к. 7). Т. М. Тищенко ізоглосу ареалу побутування приставних [г], [в], [л] у говірках подільсько-середньонаддніпрянського суміжжя проводить із північного заходу на південний схід по лінії: Павлівка Жашківського р-ну – Кислин Маньківського р-ну – Ризино – Озірна – Скаливатка Звенигородського р-ну – Катеринопіль – Ступичне – Мокра Калигірка Катеринопільського р-ну – Соболівка – Кавунівка Шполянського р-ну Черкаської обл. із незначними відхиленнями вправо і вліво [218, с. 144]. На таку особливість східноподільських говірок вказує і дослідниця Г. Г. Березовська, обмежуючи ізоглосу протетичного [г] в лексемі *о'нуца* із заходу по лінії Софіполь Тетіївського р-ну Київської обл. – Кривчунка – Харківка Маньківського р-ну – Романівка Тальнівського р-ну – Луківка – Пальчик Катеринопільського р-ну Черкаської обл. – Журавка –

Ятрань Новоархангельського р-ну Кіровоградської обл. – Оксанина Уманського р-ну – Тридуби Кривоозерського р-ну Миколаївської обл. (Березовська, к. 27). Інколи в говірках зафіксовано лексеми з питомими коренями без протези: *ʼугол, ʼулик, ʼулʼїї; проʼулок, пʼїдоʼкон.ик.*

- сполука |вј| у досліджуваних говірках реалізуються звукосполученням [ўлʼ]: *ʼхата полудиʼреўлʼана, пол диʼриʼўлʼанїї, сʼтелʼа деʼриʼўлʼана;*

- двофонемна сполука |мнʼ| зафіксована на місці |мј|: *соʼломнʼаник, соломʼнʼаники, верх соʼломнʼанїї.* Двофонемні сполуки губних з |лʼ|, |нʼ| поширені в південно-західних говорах [100, с. 59];

- фонема |ф| реалізується звукосполученням [хв] у словах *ʼш іхвер, хʼверма, ʼш іхвеʼр;*

- звукосполучення [хв] може заступатися звуком [ф]: *ʼф іртка;*

- фонему |х| в окремих лексемах реалізовано звуком [ф]: *штаʼфети, ʼкуфнʼа;*

- кореляція твердості : мʼякості приголосних |р| : |рʼ| відбувається непослідовно. Зафіксовано лексеми *ʼгира, байстʼрук, друʼчок, пʼрасло, ʼхата ʼкурана, ʼхата ўʼкурана, подʼвʼїра, круʼчок, куʼратник, лаʼрок* з диспалаталізованим [р];

- сполука |вн| → [мн]: *ʼрʼїмно, рʼїмненʼко, рʼїмноʼмʼїрно.*

Ф. Жилко зауважував, що явище назалізації характерне для південно-західних, зокрема для подільських говірок [100, с. 59];

- у звукосполучах [сʼвʼ], [цʼвʼ] перед [йа] відбувається диспалаталізація губного приголосного: *куʼток сʼваʼченїї, куʼток сваʼтїї;*

• кінцевий приголосний [т'] у дієсловах III ос. Також диспалаталізується *добу¹вайут, ¹б'іл'ат*;

• втрата довготи приголосних [т':], [н':], [л':], [з':], [ч':] після голосних перед голосними [а] спостерігається в західних східноподільських говірках: *накри¹т'а, в'і¹кон.иц'а, ¹в'інич.а*;

• префікс *від-* перед глухими послідовно передається як *от-*: *¹доска отли¹на, от¹кос, от¹хожа, от¹мостка, от¹м'ен, от¹в'ортка, от¹л'іў*.

У досліджуваних говірках зафіксовано лексеми, що зазнали змін формальної структури слова, зумовлених субституцією приголосних, утратою етимологічних приголосних, появою епентетичних звуків, усіченням основи, метатезою.

У східноподільських говірках зафіксовано результати субституційних процесів:

/г/ – /м| *шлагбаум – шламбаум*

/б/ – /в| *бал¹чоси – ван¹чоси*

/б/ – /м| *цаб¹рини – ц'ам¹рина*

/з/ – /ж| *зал¹ізо – жи^eл¹ізній*

/м/ – /н| *ам¹бар – ан¹гар*

/л/ – /н| *бал¹чоси – бан¹чоси*

/л/ – | *ў* | *рога¹чильно – рога¹ч'іўно*

/р/ – /л| *кори¹дор – кал¹і¹дор*

/л/ – |н| *сто¹дол – сто¹дон*

/л/ – |ї| *но¹силки – но¹с'їйки*

/с/ – /ш| *скрум – шкрум, са¹петка – шта¹петка*

/ч/ – |к| *ло¹пата п'іч¹на – ло¹пата п'ік¹на*

/н./ – |л'| *с'і^лн.ик* – *с'і^лн.ик*. Явище субституції /н./ – |л'| спостережено також Т. М. Тищенко в частині говірок подільсько-середньонаддніпрянської межі. Вона зауважує, що ізоглоса обмеження його проходить по лінії Мала Мочулка Теплицького р-ну Вінницької обл. – Кузьмина Гребля Христинівського р-ну – Кочержинці – Громи – Степківка – Заячківка Уманського р-ну Черкаської обл. – Перегонівка – Підвисоке – Мартинівка Кіровоградської обл. [218, с. 99] і членує досліджувану територію на південну і північну (к. № 102). Лексему *с'і^лн.ик* 'приміщення для сіна' зафіксовано в південній частині східноподільських говірок (к. № 21).

Специфіку східноподільських говірок репрезентують морфологічні риси, серед яких відзначимо такі:

- пасивні дієприкметники утворюються за допомогою суфікса *-ан-*: *го^ррожана^л хата*, *г^ріс^л випал'аний*, *г^ріс^л о^лпал'аний*, *с'тул'ані до купи кон'^лки*, *д'і^лжа п'лет'ана*, *хата сп'лет'ана*, *хата у'курана*, *хата го^ррод'ана*, *хата за'кур'ана*, *хата не^лмасц'ана*, *с'тел'а^л маст'ана*, *с'тел'а пошче^лка'тур'ана*, *с'тел'а пог'лад'ана*, *тин п'лет'аний*;

- іменники, утворені від словосполучення «дієприкметник + іменник», мають суфікс *-анка*: *п'лет'анка*;

- іменники жіночого та чоловічого родів м'якої групи мають в орудному відмінку закінчення іменників твердої групи *-ом*, *-ойу*: *с'тел'ойу*, *журау'л'ом*;

- лексеми на позначення ручки знаряддя утворюються за допомогою суфікса *-ис'ко*: *топо^лрис'ко*, *де^лр'жалис'ко*, *три^лмалис'ко*.

К. № 74 засвідчує, що лексеми з формантом *-ис'к(о)* на позначення

держака сокири займають всю західну частину досліджуваних говірок аж до р. Гірський Тікич і майже по кордону Кіровоградської та Черкаської областей у напрямку на південний захід. І хоча Л. Дика зауважує, що простежити функціонування суфіксів *-ище* та *-исько* в інших значеннях, крім локативних, за АУМ практично неможливо через одиничність прикладів [76, с. 46], все ж наші спостереження підтверджують карти АУМ (І), де подібну конфігурацію має ізоглоса, що обмежує використання афікса *-ис'к(о)* в утворенні лексем на позначення поля: *¹житнис'ко*, *на¹совис'ко*, *картон¹лис'ко* (к. № 175). Крім того, у говірках подільсько-середньонаддніпрянської межі функціонування суфікса *-ис'к(о)* у лексемах *йач¹менис'ко*, *йач¹м¹ніс'ко*, *йачи¹м¹ніс'ко*, *йаш¹нис'ко*, *¹йашнис'ко*, на думку Т. М. Тищенко, обмежує ізоглоса, яка проходить північніше р. Гірський Тікич на заході, у межиріччі Гірського і Гнилого Тікичів і західніше р. Синюхи у напрямку на південь [218, с. 106].

- спорадично в досліджуваних говірках виявлено зміни граматичного роду іменників, причиною якої, на думку дослідників перехідних говірок, є міждіалектна взаємодія. Зауважимо, що явища зміни граматичного роду та числа лексем зафіксовано в говірках на всій досліджуваній нами території, зокрема:

- а) жіночий > чоловічий : *вар¹цаба* – *вар¹цаб*, *сто¹дола* – *сто¹дол*;
- б) чоловічий > жіночий: *за¹в¹іс* – *за¹в¹іса*; *за¹с¹ік* – *за¹с¹іка*;
- в) чоловічий > множина: *за¹в¹іс* – *за¹в¹іси*, *¹китиц¹а* – *¹китиц¹і*, *ц¹ам¹рина* – *циб¹рини*;
- г) множина > середній: *¹п¹ідра*, *¹подра*, *¹подри* – *¹подро*.

У досліджуваних говірках виникають синонімічні назви, значна частина яких уживається без семантичної чи стильової диференціації. Абсолютними синонімами стали номени: *с'ідало*, *подра*, *бантини* ‘місце для сидіння курей в курнику’ (к. № 8), *штахети*, *лати* ‘перекладина в загорожі’ (к. № 18), *дв'ір*, *об'їс'т'я*, *садиба*, *усад'ба* ‘місце, на якому стоїть хата з господарськими будівлями’ (к. № 41), *підна'в'ес*, *шона*, *п'в'ітка*, *комора* ‘приміщення для зберігання половини’ (к. № 25) та ін. Говіркова синонімія зумовлює мінімальну диференціацію досліджуваного континууму.

Карти засвідчують вживання значної кількості архаїчних лексем: *клун'а*, *сапетка*, *шона*, *стодола*, *слуп*, *граса*, архаїзація яких може сприяти розширенню семантики таких лексем без усвідомлення мовцями первісного значення слова: для лексеми *шона* (первісне значення ‘накриття на чотирьох стовпах, вкопаних у землю’) у говірках зафіксовано такі значення ‘приміщення для реманенту’, ‘приміщення для утримування свиней у домашньому господарстві’, ‘приміщення для утримування корів у домашньому господарстві’, ‘будівля для зберігання снопів, сіна, соломи, а також молотьби, віяння і т.ін.’, ‘приміщення для коней’, ‘приміщення для половини’, ‘приміщення, куди заносять вулики на зиму’, ‘приміщення, у якому зберігають зерно’. Отже, первісна семантика слова практично втрачена. У більшості говірок на позначення будівлі на чотирьох стовпах, накритої зверху, використовують лексеми, похідні від *в'іс*: *на'в'іс*, *підна'в'іс* і под. Часто лише збереженість у свідомості мовців і відсутність такої реалії спричиняє явища субституції *стодола* → *стодол* → *стодон*.

Отже, лінгвогеографічне і лексикографічне опрацювання лексики східноподільських говірок дає змогу констатувати, що на фонетичному, та морфологічному вони є типовими подільськими, хоч і зазнають впливу сусідніх говорів.

3.3. Лексичні паралелі східноподільських назв будівництва в інших говірках української мови

Специфічність східноподільських говірок полягає в їх маргінальності до подільського говору і всього південно-західного наріччя і в тому, що вони межують із середньонаддніпрянськими говірками південно-східного наріччя

В умовах міждіалектних контактів специфічні для діалектної мови лексеми поступово зникають, зумовлюючи те, що діалектний лексичний ареал стає менш диференційованим та більш наближеним до літературної мови [198, с. 222]. Розкриття міждіалектних контактів значною мірою залежить від глибини вивчення діалектного матеріалу не тільки досліджуваного, а й суміжних ареалів. Для з'ясування продовження ізоглос в інших діалектних зонах важливими є свідчення лінгвістичної географії, лексикографії та текстології. Хоча, як справедливо зауважує Л. І. Дорошенко, «і в цьому випадку не можна робити остаточних ареалогічних висновків, оскільки тривають діалектологічні пошуки, що можуть у майбутньому доповнити сьогочасні свідчення щодо міждіалектних контактів, зон функціонування певних явищ» [85, с. 61].

Більшість виділених нами східноподільських ізолекс мають продовження в інших говірках української мови, що дозволяє виокремити такі їх групи:

1) ізоглоси, що охоплюють східноподільські говірки і продовжуються в усіх трьох наріччях української мови;

2) ізоглоси, що охоплюють східноподільські говірки і продовжуються в інших говірках південно-західного наріччя;

3) ізоглоси, що охоплюють східноподільські говірки і продовжуються в говірках поліського наріччя;

4) ізоглоси, що охоплюють східнополіські говірки і продовжуються в говірках південно-східного наріччя;

5) ізоглоси, що охоплюють східноподільські говірки і продовжуються в говірках південно-західного і поліського наріччя;

6) ізоглоси, що охоплюють східноподільські говірки і продовжуються в говірках поліського і південно-східного наріччя;

7) ізоглоси, що охоплюють східноподільські говірки і продовжуються в говірках південно-західного і південно-східного наріччя.

1) Ізоглоси, що охоплюють східноподільські говірки і продовжуються в говірках усіх трьох нарічч української мови:

димнік ‘комин’, ‘отвір у стрісі, покрівлі, через який виходив дим’ (ГГ, 59; Піпаш, 48; СБГ, 95), ‘комин колиби’ (Горбач-1, 159), ‘вирізаний кусок балки в стіні, який обертається на своріні і через отвір якої виходить дим’ (Онишкевич, I, 215), ‘частина дерев’яного димаря над дахом’ (Лисенко-1, 67), *дїмник* ‘димар’ (Сизько, 27),

‘отвір у покрівлі хати для диму (в старих хатах, де комин не виведено над дахом)’ (ДД, к. 93б), *дімнік* ‘димар з цегли чи у вигляді труби над дахом хати’ (Лисенко-2, 27); *дривітень* ‘колода для рубання дров’ (СБГ, 103; НМ, 232), *дри^лвітин* ‘тс’ (Горбач-3, 338), *дривитинь* ‘тс’ (Лисенко-3, 11), *дривітні* ‘колода, на якій розколюють дрова’ (Березови, 65), *дривітня*, *дру^лвітня* ‘приміщення для зберігання дров’ (Шило, 112; Лисенко-3, 12), *древе^лтн’а* ‘тс’ (УСГ, 57), *дривітьня* ‘тс’ (Корзонюк, 111), *дров^літн’а* ‘тс’ (Тищенко, 134), *дровітня* ‘тс’ (Ващенко, 31; НМ, 230); *жердка* ‘жердка під стелею, на якій вішають одяг’ (Онишкевич, I, 250; ГЗП, 77; Євтушок, к. 37), *жертка* ‘тс’ (ГЧ, 42), *жертка* ‘тс’ (Сизько, 39; Мельничук, 79), *жердина* ‘тс’ (Брилінський, 36; Березови, 69; НМ, 118), ‘бантина, поперечна балка між кроквами’ (ДД, к. 65); *жерд* ‘жердина’ (СДЛЛ, 55; ГЧЗ, 147; Сабадош, 84), *жерди* ‘огорожа з горизонтально прибитих до стовпів жердин’ (Євтушок, к. 91); *жилізо* ‘залізо’ (Березови, 69; Аркушин, I, 156; ГЗП, 130; Сабадош, 84; ГЧЗ, 145), *желізо* ‘тс’ (Онишкевич, I, 250), *же^лізо* (УСГ, 57; ГЧ, 229; ПСС, 90), *жа^лізо* ‘тс’ (Брилінський, 35), ‘бляха, жесьть’ (СБГ, 115); *журавель* ‘пристрій біля колодязя’ (ГГ, 72; ДЛАЗ, к. 137), ‘тяга на колодязі’ (Піпаш, 57), ‘пристосування з чотирьох стовпців із підйомним дахом для зберігання сіна’ (Аркушин, I, 159), ‘пристрій біля колодязя у вигляді довгого важеля на високій грубій опорі для витягання відра з водою’ (Омельченко, 34; Онишкевич, I, 256; Корзонюк, 116; ДД, к.135), ‘важіль на зводі криничного журавля для витягування відра з водою’ (ДД, к.135), ‘криничний журавель’ (Євтушок, к. 85), ‘довга жердина, пристосована для витягування води з колодязя’, ‘пристрій зі зводом

для витягування води з колодязя’, ‘пристрій для подавання снопів на скирду’ (Лисенко-1, 74); *заміс* ‘кількість глини чи тіста, замішеного в один прийом, місиво’ (СБГ, 136; Шило, 122), ‘місиво глини і соломи’ (УСГ, 118; ГЧ, 593; ГЧ, 135; ПСС, 82), ‘вся кількість замішеного тіста чи глини’ (Мельничук, 80); *зату́ла* ‘заслінка до печі’ (Шило, 125; ГГ, 79; Піпаш, 65; Аркушин, І, 179; СБГ, 145; Москаленко, 35; Мельничук, 80; Брилінський, 40; Корзонюк, 124; НМ, 191; Євтушок, к. 56), *затулка* ‘тс’ (Ващенко, 37); *к’лун’а* ‘сарай’ (ГЧЗ, 206; Євтушок, к. 70; ПСС, 58), ‘приміщення для зберігання зерна’ (Тищенко, 158; ГЧ, 233), ‘будівля для зберігання сіна, соломи, снопів, а також для молотьби, віяння’ (Євтушок, к. 68; ДД, к. 118); *к’риша* ‘покрівля’ (ГЗП, 130; СДЛЛ, 84; УСГ, 57; ГЧЗ, 149; Лисенко-1, 107; ГЧ, 229); *к’опанка* ‘криниця’ (Шило, 148; Глуховцева, 109, Тищенко, 134; ГЧ, 425), ‘неглибока криничка’ (ГГ, 100), *копа́нка* ‘спеціально викопана яма в лісі для води, місце, де звірі п’ють воду’ (Аркушин, І, 214); *ку́чі* ‘стара хата’ (Березови, 103), ‘собача будка’ (Лисенко-4, 40; Березови, 103; Аркушин, І, 274; Сабадош, 157), ‘хлів для поросят, гусей’ (Шило, 157), *ку́ча* ‘приміщення для свиней’ (ГГ, 108; Піпаш, 90; Брилінський, 52; ДД, к. 112), ‘мала й убога хатина’ (Піпаш, 90), ‘підпіччя для дров’, ‘відгороджене місце в хліві для теляти’, ‘відгороджене місце в хліві для свиней’ (Аркушин, І, 274), ‘хлів для кількох свиней’, ‘приміщення для овець’ (Онишкевич, І, 399), ‘бідненька хатина’ (Сабадош, 157), ‘приміщення для коней’ (Євтушок, к. 72), ‘підпіччя, невелика ніша між комином і боковою стіною’, ‘відгороджене місце для домашніх тварин’, ‘старе житло’, ‘клітка для птахів’ (Євтушок, к. 75), ‘приміщення для свиней у приватному господарстві’ (Горбач-

1, 180; Горбач-3, 348; ДЛАЗ, к. 29; Чабаненко, 2, 237), ‘глибока ніша під піччю’ (Лисенко-1, 111); *кагльїнка* ‘ганчірка, якою затикають каглу’ (Березови, 87; ГГ, 88; Мельничук, 81), *каглянка* ‘тс’ (СБГ, 181), *кагл’анка* ‘тс’ (Омельченко, 41; Москаленко, 38); *кірніці* ‘криниця’ (Березови, 92), *кри¹ниця* ‘тс’ (Лисенко-1, 107; Євтушок, к. 83), *кирніця* ‘тс’ (ДЛАЗ, к. 136; ГГ, 93), *ке^ур¹ниця* ‘тс’ (МДП, 143), *кри¹ниця* ‘тс’ (ГЗП, 199), *кірніця* ‘тс’ (СБГ, 200), *ки^ерніця* ‘а, к’ірніця’а, *кри^еніця* ‘а ‘тс’ (Герман, к. 310), *керниця*, *кирниця* ‘тс’ (Брилінський, 48), *к’ер¹ниця* (Горбач-1, 180; Горбач-2, 297; Горбач-3, 348), ‘тс’, ‘яма з джерельною водою’ (Піпаш, 78), *кри¹ниця* ‘неглибока природна яма, в яку прибуває джерельна вода’ (НМ, 241), ‘глибока балка, на дні якої б’ють джерела’ (Чабаненко, 2, 217); *кла¹доўка* ‘комора’ (СДЛЛ, 76; Онишкевич, I, 354), ‘навіс для сільськогосподарського реманенту’ (Лисенко-1, 97), ‘окреме приміщення у хаті’ (Євтушок, к. 52), ‘невелике приміщення для зберігання зерна, муки’ (Євтушок, 65), *кла¹дова* ‘тс’ (ГЗП, 77; ГЧ, 229); *л’їга*, *л’їгар* ‘перекладина, до якої прибивають дошки підлоги’ (Аркушин, I, 287), *лігар* ‘тс’ (СБГ, 261), *лєгар* ‘колода’ (Онишкевич, I, 406), *ліга* ‘довга, 9 – 10 м, колода, з якої тешуть бруси’ (Онишкевич, I, 413), *л’е¹гар* ‘тс’ (ГЧЗ, 146), *лага* ‘один з брусів, до якого прибивається дощана підлога’ (Сабадош, 158; ДД, к.58; НМ, 71, Чабаненко, 2, 240), *лігар* ‘тс’ (Корзонюк, 155; Лисенко-1, 114), *л’ї¹гар* ‘тс’ (ДД, к.58; НМ, 71), *лі¹гар*, *лага* ‘тс’ (Євтушок, к. 32), *лаг* ‘одна з балок, на які кладуть і прибивають дошки підлоги’ (Аркушин, I, 275), *лага* ‘тс’ (Омельченко, 54); *ліса* ‘ворота’, ‘огорожа, сплетена з пруття’ (ГГ, 113), *ліса* ‘огорожа з гілок або дранок, переплетених вертикально через 3 горизонтальні

жердки', 'лати, частина огорожі з горизонтально плетених гілок або драниць на 3 латах від стовпа до стовпа', 'ворота' (Онишкевич, I, 414), 'загорода, виплетена із лози' (ГЗП, 123), 'невеликі ворота, виплетені із лози' (Сабадош, 162), 'огорожа, сплетена з лози на забитих у землю кілках' (Глуховцева, 122; ГЧ, 233), 'плетений з лози паркан' (ДД, к.142; НМ, 264), 'огорожа, плетена з хмизу' (Євтушок, к. 90), 'плетена з лози стіна повітки, клуні тощо' (Лисенко-3, 14), 'ворота' (ДЛАЗ, к. 135); *ляда* 'дверцята при вході на горище чи у погребі' (ГГ, 117; Корзонюк, 157), 'кришка, якою закривається вхід у викопаний погріб' (Сизько, 51), 'двері у підлозі, на горище' (Брилінський, 58), 'зовнішні віконниці', 'внутрішні віконниці' (Москаленко, 47), 'дверці, якими зачиняють льох у хаті' (Євтушок, к. 78); *яма* 'яма в землі із деревино-земляним накриттям для зберігання взимку овочів (переважно картоплі)' (Березови, 195), *єма* (яма) 'погріб' (ГГ, 67), 'купа картоплі, вкрита соломою і землею для тривалого зберігання взимку' (Аркушин, II, 287), 'землянка, житло, викопане в землі без горища з глиняним одно- або двосхилим дахом, яке іноді виступає над поверхнею', 'підвал, зроблений на подвір'ї чи городі' (СБГ, 686), 'підвал' (МДП, 142), 'не обмурований льох для зберігання коренеплодів' (Корзонюк, 267), 'погріб' (Глуховцева, 105; Тищенко, 134), 'льох на картоплю, окремо від хати' (Горбач-2, 292); *обійсті* 'двір, садиба' (Березови, 124), *убісце, вобісце* 'подвір'я з будівлями, садиба' (Шило, 259), *обісте* 'садиба, двір' (ГГ, 135) *обісти* 'тс' (Піпаш, 120), *обістя* 'двір, подвір'я, садиба', 'город' (СБГ, 348), *об'іс'т'а* 'садиба, двір', 'обора' (Онишкевич, II, 6), *обістя* 'садиба' (Брилінський, 68; АУМ, I, к. 282), 'двір, садиба'

(Москаленко, 53), *обисце* ‘місце, на якому стоїть хата з господарськими будівлями’ (Лисенко-1, 139), *гоб’іс’ц’а* ‘тс’ (Лисенко-4, 38); *погр’іб* ‘погріб’ (Глуховцева, 105; Тищенко, 134; ГЧ, 229; ПСС, 88), *погре^вб* ‘тс’ (УСГ, 236), *погреб* ‘тс’ (ГЧЗ, 28), *погриб* ‘льоx на дворі’, ‘льоx у хаті’ (Євтушок, к. 77); *хижа* ‘кладова через усю ширину старої хати’ (ГЗП, 77), ‘хата’, ‘будинок кімната’ (Сабадош, 403), ‘кладова’ (ГЧ, 97), ‘хата’ (Горбач-2, 318), *хиж^шка* ‘невелика кімнатка’ (ПСС, 37), ‘старий житловий будинок’ (Лисенко-3, 20), ‘лозова прибудова до хати, що служить комірчиною’ (Лисенко-1, 224), *хижина* ‘старий житловий будинок’ (Чабаненко, 4, 193), ‘хата, селянський житловий будинок’ (ДЛАЗ, к. 15); *воринє* ‘огорожа з жердин’ (Онишкевич, I, 143), *во^рина* ‘тс’ (ДД, к. 141; НМ, 261), *во^рин’а* ‘огорожа з горизонтально прибитих до стовпів жердин’ (Євтушок, к. 91), *воріна* ‘жердина в огорожі’ (Березови, 43; Горбач-1, 149), *во^р’ака* ‘жердина’ (ПСС, 216); *са^рай* ‘приміщення для худоби або для інших господарських потреб, прибудоване до хати’, ‘прибудова’ (СДЛЛ, 170), *са^рай* ‘сарай’ (ГЗП, 77; УСГ, 57; ГЧЗ, 27; Глуховцева, 85; Тищенко, 135; ГЧ, 229), ‘будівля для свійської худоби та птиці’ (Євтушок, к. 70; Жилко, 57); *сіни* ‘сіни в хаті’ (Онишкевич, II, 219), *с’ен’і* ‘тс’ (ГЧЗ, 28), *с’іни* ‘тс’ (ГЧ, 229; НМ, 173; ПСС, 83, ДЛАЗ, к. 20); *сволок* ‘брус, що підтримує стелю’ (Шило, 236; ГГ, 172, Онишкевич, II, 209; ГЧ, 372), ‘поздовжня міцна балка, яка підтримує стелю в хаті’, ‘груба палиця, загострена з одного кінця’ (Омельченко, 92) ‘сволок у хаті або бантина на горищі, у повітці’ (СДЛЛ, 171), ‘одна з поперечних балок, на яких тримається стеля’ (НМ, 116; ДД, к. 69; Євтушок, к. 36; Жилко, 57), ‘сволок’

(ДЛАЗ, к. 130), ‘одна з трьох – чотирьох поперечних балок у стелі хати’ (ДЛАЗ, к. 131), ‘верхня балка між стовпами в гойдалці’ (Лисенко-1, 191); *толока́* ‘гуртова безоплатна допомога сусідів, друзів у виконанні робіт’ (Березови, 169; Онишкевич, II, 295; ГЧ, 135; Шило, 254; ГГ, 186; ГЧЗ, 223), *то́лока* ‘громадське пасовище’ (Березови, 169; Піпаш, 193), ‘пасовище, обліг’ (Шило, 254), ‘близьке до села пасовище’ (Піпаш, 193), ‘колективна праця, коли будується нова хата’ (Сизько, 85; ПСС, 82; Лисенко-1, 210; Лисенко-2, 63), ‘колективне мазання хати’, ‘гурт людей’ (Дорошенко, 119), ‘обряд, який супроводжував будівництво хати, печі, обмазування стін будівель глиною тощо’ (НМ, 404); хлів ‘сарай’ (ГЧЗ, 54; ГЧ, 810; ПСС, 58; Жилко, 57), ‘загальна будівля для свійських тварин’ (АУМ, I, к. 284), ‘стайня, хлів’ (СДЛЛ, 207), ‘невеличкий виплетений для овець сарай без стелі’ (ГЗП, 123), *хл’іў* ‘стайня’ (МДП, 146), ‘хлів’, ‘обора’ (Горбач-2, 318), *хл’ев* ‘приміщення для коней’ (Євтушок, к. 72); *комора́* ‘окрема будівля для зберігання зерна та продуктів харчування’, ‘приміщення в житловому будинку, де тримають продукти харчування, хатні речі та ін.’ (Аркушин, I, 240), ‘окреме приміщення у хаті’ (Євтушок, к. 52; ДЛАЗ, к. 21), ‘комора ’ (Онишкевич, I, 371), *ко́мор’а* ‘тс’ (ГЧЗ, 28), ‘кладовка у селянських хатах’ (Брилінський, 51), ‘приміщення для зберігання зерна’ (Тищенко, 158; Глуховцева, 93; Ващенко, 37; ДД, к. 121; Євтушок, к. 65; ПСС, 88), *ко́моря* ‘тс’ (Чабаненко, 2, 196); *причо́лок* ‘причілок’ (Шило, 127), ‘бокова частина даху’ (Мельничук, 91), ‘причілок бокова частина даху, забита дошками’ (Аркушин, II,), ‘поперечна стінка ліжка, поперечна стінка колиски, стріха над поперечною

стілкою будинку, роги хати, навіс над поперечною стінкою будинку' (Онишкевич, II, 148), *причóлок* 'карниз печі' (ДД, к. 90), 'фронтон – бокова частина даху' (Євтушок, к. 26), 'невеликий дашок, з'єднаний з боковою частиною покрівлі' (Євтушок, 43), *прич'ілок* 'бічна стіна хати, частина даху над бічною стіною хати, невелика прибудова до хати, сараю' (Омельченко, 82), 'бічна стіна хати' (Тищенко 2, 130; НМ, 144), 'фронтон' (НМ, 92), 'прибудова до основної будівлі' (Євтушок, к. 46), 'вужчий бік хати' (Горбач-3, 360); *стр'іха* 'солом'яна покрівля', 'горище в хаті', 'горище в хліві, куди складають сіно' (Аркушин, II, 182), 'нижній край солом'яної покрівлі' (Лисенко-2, 62; Лисенко-1, 205), 'заломана нижня частина даху', 'нижній шар китиць у стрісі' (Онишкевич, II, 260), 'солом'яна покрівля' (ГЧ, 424), 'нижній край солом'яної покрівлі' (ДД, к. 60), *ст'р'еха* 'тс' (Євтушок, к. 21); *цімбр'іна* 'бетонне кільце до криниці' (Березови, 181), 'цямрина' (ГГ, 206), *цибр'іне* 'тс' (СБГ, 622), *це"б'рина* 'цямрина' (СДЛЛ, 210), *ц'амрина*, *ц'абрина* 'зруб у колодязі – дерев'яні бруси, що ними облицьовано стіни колодязя' (ДД, к. 130), 'дерев'яні бруси над криницею' (ДД, к. 129), *ц'амрина* 'дерев'яний брус, яким облицьовують стіни криниці' (Євтушок, к. 84), 'цементоване кільце в зрубі криниці' (Євтушок, к. 89); *цеб'ер* 'невисока посудина з клепок, у якій для домашніх тварин готують їжу' (Аркушин, II, 238), 'велика дерев'яна посудина, яку використовують для різних потреб' (Онишкевич, II, 351), 'бодня, ушак дерев'яний' (Брилінський, 101), *цебер* 'велике дерев'яне відро для витягання води з колодязя журавлем' (Тищенко, 133; Глуховцева,

115), ‘журавель’ (ДД, 133), ‘дерев’яне корито біля криниці для напування тварин’ (Євтушок, к. 87), ‘відро’ (Горбач-3, 370).

2) До ізоглос, що охоплюють східноподільські говірки і продовжуються в говірках поліського наріччя, належать ізоглоси двох типів: I – характерні для всіх говірок поліського наріччя; II – характерні для окремих говірок поліського наріччя.

Перший тип ізоглос репрезентують такі явища: *байст’рюк* ‘перекладина, за допомогою якої скріплюються крокви’ (Аркушин, I, 8), *байст’рук* ‘простір між поперечними балками, на яких тримається стеля’ (НМ, 117), ‘короткий дерев’яний брусок між поперечними балками на стіні’ (Євтушок, к. 13), *байструк* ‘жердина для притискання і закріплення снопів чи сіна на возі’ (Лисенко-1, 28); *битон* ‘цементне кільце, що використовується у зрубі колодязя’ (Лисенко-1, 32; Євтушок, к. 89); *брус* ‘обтесана чотиригранна колода, яка використовується в будівництві’ (Аркушин, I, 33), ‘верхня частина віконної рами, коротка деревина, яка кладеться в простінках між вікнами при будівництві хати’ (ДД, 70), ‘товста колода, яка є основою дерев’яної стіни’ (Євтушок, к. 6), ‘дерев’яний брусок, яким облицьовують стіни криниці’ (Євтушок, к. 84); *в’шак* ‘вертикальний брусок дверної рами, до якої кріпилися двері’ (ГЧЗ, 115), ‘пазовий стовп у рубленій хаті, який не закопується в землю, а ставиться на підвалини’, ‘боковий брусок у віконній коробці, одвірок’ (Лисенко-1, 51), ‘верхній брусок коробки дверей’ (Євтушок, к. 40); *засторонок* ‘відгороджене для сіна місце в клуні’ (Аркушин, I, 177; ДД, к. 119а), ‘приміщення для зберігання половини’ (Євтушок, к. 67); *за’тилок* ‘фронтон, продовження бічної стіни вгору при покрівлі на два схили’

(НМ, 92), ‘частина двору з тильної сторони житла’ (Євтушок, к. 2); *круг* ‘цементне кільце для колодязя’ (Аркушин, I, 257; ГЧЗ, 220; Євтушок, к. 89); *штан’ік* ‘невелика дерев’яна планка у вікні над шибками, по якій збігає дощова вода’ (НМ, 157; ДД, к. 78; Євтушок, к. 43); *йухта* ‘засувка для перекривання димоходу для утримання тепла’ (ГЧЗ, 222), ‘в’юшка’ (Лисенко-1, 118), ‘металеve кільце для закривання конфорки у кухонній плиті’ (Євтушок, к. 60), ‘засувка для закривання комина, щоб зберігалoся тепло’ (Євтушок, к. 62); *мата* ‘плетінка з соломи чи конопель для утеплення вікон чи дверей’ (ДД, к. 80; НМ, 159), ‘утеплення будівлі на зиму додатковою солом’яною стінкою’ (Євтушок, к. 64); *зadвижка* ‘засувка для перекривання димоходу для утримання тепла’ (ДД, к. 95; Євтушок, к. 62), *zadвіжка* ‘тс’ (Лисенко-1, 77); *кадоуб* ‘спеціальний посуд для зберігання зерна і борошна’ (ДД, к. 122; НМ, 224), ‘велика бочка без дна, яка вставляється в криницю замість зруба’ (Лисенко-1, 88); *одв’ірок* ‘один з двох вертикальних брусів рами дверей’ (НМ, 130; Лисенко-1, 141) ‘рама, у яку вправлено двері’ (НМ, 129; ДД, к. 71), ‘верхній брус рами дверей’ (НМ, 131; ДД, к. 72); *авін* ‘приміщення для просушування снопів’ (Лисенко-1, 24), *о’вин, о’вен* ‘тс’ (ДД, к. 123; НМ, 229), *о’вин* ‘невеликий сарай для збіжжя’ (Лисенко-1, 141); *п’ідв’ікон:ик* ‘підвіконня, нижня частина віконної рами’ (ДД, к. 76; НМ, 144), *подо’кон’:ик* ‘тс’ (Лисенко-1, 165); *ко’робка* ‘віконна рама’, ‘коробка, чотирикутне дерев’яне кріплення для вікна’ (ДД, к. 75; НМ, 142), ‘одвірок, рама, у яку вправлено двері’ (Лисенко-2, 36); *б’удка* ‘курінь’ (Дорошенко, 105), ‘склепіння печі, внутрішнє покриття над черінню’ (ДД, к. 91), ‘стара хата’ (Євтушок, к. 5), ‘невелика будка для

пастухів' (Євтушок, к. 82); *верх'няк* 'верхня частина віконної рами' (Дорошенко, 105), 'верхній горизонтальний брусок у віконній коробці', 'верхній горизонтальний брусок у дверній коробці' (Лисенко-1, 41), *верш'н'ак* 'верхній брусок коробки дверей' (Євтушок, к. 40); *д'вори'шче* 'місце, де стоїть хата і всі господарські приміщення', 'двір' (ГЧЗ, 220), *двóришче* 'тс' (Лисенко-1, 64), 'місце, де раніше було житло' (Євтушок, к. 3); *дрáнка* 'колота дошка (довжиною до 1 м) для покриття даху' (ГГ, 62), 'соснова дощечка, віддерта від стовбура, для покриття даху' (Аркушин, I, 141), 'одна з дощок дощаної стелі, яку потім штукатурять' (ГЧЗ, 221), 'покрівельний матеріал у вигляді тонких дощечок' (Євтушок, к. 20).

II тип репрезентують ізоглоси, які продовжуються у:

- західнополіських: *ві'шак* 'жердина під стелею для одягу' (Євтушок, к. 37); *ві'нок* 'предмет, який встановлюють на крокві як знак, що будівля зведена' (Євтушок, к. 19); *к'л'етка* 'приміщення для свійської птиці' (Євтушок, к. 76); *доска вітро'ва* 'широка дошка, прибита до кінців лат для зміцнення боків покрівлі' (Євтушок, к. 25); *доска лобо'ва* 'широка дошка, прибита до кінців лат для зміцнення боків покрівлі' (Євтушок, к. 25); *китиц'а* 'нижній край солом'яної покрівлі' (Євтушок, к. 21); *кар'н'із* 'тонка дошка, яка покриває віконну коробку' (Євтушок, к. 44); *кóзлик* 'пристосування, на якому ріжуть дрова' (Аркушин, I, 233); *звод* 'криничний журавель' (Євтушок, к. 85), 'висока опора у криничному журавлі' (Євтушок, к. 86); *зат'вор* 'рухомий пристрій для замикання дверей, воріт, хвіртки' (Євтушок, к. 95); *закуток* 'приміщення для зберігання половини' (Євтушок, к. 67); *зак'рутка* 'рухомий пристрій для замикання

дверей, воріт, хвіртки' (Євтушок, к. 95); *бур'жуйка* 'плита, кухонна піч' (Євтушок, к. 59); *до́сочка* 'дощечка' (Аркушин, I, 139); *зала* 'велика кімната у хаті' (Євтушок, к. 51); *ка́дуб* 'посудина з березової кори для зберігання різних продуктів чи зерна, цементний круг колодязя' (Аркушин, I, 204), 'цементоване кільце у зрубі криниці' (Євтушок, к. 89), *кваті́рка* 'скло у вікні, шибка' (Аркушин, I, 216); *колово́рот* 'коловорот для витягування води з криниці' (Євтушок, к. 88); *ко́рба* 'коловорот для витягування води з криниці' (Євтушок, к. 88); *коц'убі́ло* 'держак коцюби' (Аркушин, I, 248); *к'роковка* 'невелика кроква, якою накривають верх солом'яної покрівлі' (Євтушок, к. 24); *о́пора* 'висока опора у криничному журавлі' (Євтушок, к. 86); *пере'х'ідчина* 'перехід у нову хату; новосілля' (Аркушин, II, 40); *п'лінтус* 'вузька дерев'яна рейка між підлогою і стіною' (Євтушок, к. 34); *пору́чн'і* 'поручні на порозі біля входу до хати' (Євтушок, к. 49); *прист'ройка* 'прибудова до основної будівлі' (Євтушок, к. 46); *ре́йка* 'довга жердина або дошка, прибита впоперек кроков' (Євтушок, к. 17), 'жердина, прибита по діагоналі схилу покрівлі (для зміцнення кроков)' (Євтушок, к. 18), 'невелика дерев'яна планка у вікні над шибками, по якій збігає дощова вода' (Євтушок, к. 43); *жер'дина* 'жердина під стелею для одягу' (Євтушок, к. 37); *свод* 'склепіння над черінню печі' (Євтушок, к. 55); *сіновал* 'пристосування з чотирьох стовпців і з підйомним дахом для зберігання сіна' (Аркушин, II, 147); *с'едало* 'приміщення для свійської птиці' (Євтушок, к. 76); *скле'пін':а* 'челюсті, отвір між припчком і внутрішньою частиною печі' (Євтушок, к. 54), 'склепіння над черінню печі' (Євтушок, к. 55); *с'кобел'* 'забитий в одвірок гачок,

на який чіпляють завіси дверей’ (Євтушок, к. 41); *ста́вити* ‘будувати якусь будівлю’ (Аркушин, II, 169); *тичка* ‘жердина під стелею для одягу’ (Євтушок, к. 37); *ступен’ки* ‘пори́г біля входу до хати’ (Євтушок, к. 48), ‘похилий зі сходами спуск до льоху (на дворі)’ (Євтушок, к. 79); *шчика’турка* ‘мазана, тинькована стеля в хаті’ (Євтушок, к. 35); *шпінга’л’ет* ‘штабка із зігнутим трубкою кінцем, яким чіпляють двері на гачок одвірка’ (Євтушок, к. 42); *на’лічка* ‘невелика дерев’яна планка у вікні над шибками, по якій збігає дощова вода’ (Євтушок, к. 43), *на’лічник* ‘тонка дошка, яка покриває віконну коробку’ (Євтушок, к. 44); *фрон’тон* ‘бокова частина даху’ (Євтушок, к. 26), ‘бокова стіна хати’, ‘схил покрівлі над боковою стіною, прибудова до основної будівлі’, ‘невеликий дашок, з’єднаний з боковою частиною покрівлі’ (Євтушок, к. 27); *ха’з’аїство* ‘місце, де розташовані будівля і город’ (Євтушок, к. 1); *пере’мичка* ‘короткий дерев’яний брусок між поперечними балками на стіні’ (Євтушок, к. 13), ‘поперечний брусок у крокві’ (Євтушок, к. 15), ‘верхній брусок коробки дверей’ (Євтушок, к. 40); *при’чена* ‘невелика прибудова до хати або хліва, важіль на зводі колодезного пристрою’ (Аркушин, II, 92), ‘прибудова до основної будівлі’ (Євтушок, к. 46);

- західнополіських і середньополіських: *’шия* ‘погрібник, похилий зі сходами спуск до льоху, передня частина, вхід’ (НМ, 240; Євтушок, к. 78); *пудва́ла* ‘товстий брус, переважно дубовий, що є опорою стіни, підвалина’ (Аркушин, II, 99), *под’вал* ‘тс’ (ГЧЗ, 220); *ша’л’оўка* ‘вид дошки’ (ГЧЗ, 145), *ша’лівка* ‘невелика дерев’яна планка у вікні над шибками, по якій збігає дощова вода’ (Євтушок,

к. 43), *шал'увка* 'тонка дошка, яка покриває віконну коробку' (Євтушок, к. 44);

- східнополіських: *бодн'а* 'спеціальний посуд для зберігання зерна' (ДД, к. 122); *бо'йок* 'тупий кінець молотка' (ДД, 91); *го'лоўка* 'тупий кінець молотка' (ДД, к. 163); *гран'* 'вузький прохід між двома сусідніми будинками' (ДД, к. 8); *ло'з'анка* 'житло з плетених з лози стін, обмазаних глиною' (ДД, к. 15); *рак* 'металевий прилад із загнутими кінцями для витягання затонулих відер із дна колодязя' (ДД, к. 140); *рога'чильно* 'держак рогача' (ДД, к. 104); *шпакл'у'ват'* 'затикати щілини між поперечними брусами стіни' (ДД, к. 27);

- східнополіських і центральнополіських: *попе'речка* 'верхній брус дверної коробки' (ДД, к. 72; НМ, 131); *про'йом* 'вікно, отвір у стіні будівлі для світла і повітря' (ДД, к. 74; НМ, 140); *рама* 'рама' (ГЧЗ, 147), 'верхня частина віконної рами, одвірок, рама, у яку вправлено двері' (ДД, к. 71), 'віконна рама, коробка, чотирикутне дерев'яне кріплення для вікна' (ДД, к. 75; НМ, 142);

- східнополіських і західнополіських: *особ'н'ак* 'житло великих розмірів' (ДД, к. 10; Євтушок, к. 4); *поло'виц'а* 'одна з дощок підлоги в хаті' (ДД, к. 57; НМ, 67); *про'л'от* 'отвір у стіні будівлі для світла та повітря' (ДД, к. 74), 'простір між поперечними балками, на яких тримається стеля' (НМ, 117);

- середньополіських: *'йушка* 'засувка для перекривання димоходу для утримання тепла' (ГЧЗ, 149); *колода* 'товсті бруски для підвалин' (ГЧЗ, 145); *'б'ічок* 'столярний інструмент для стругання у вигляді дерев'яної колодки з широким, поставленим з нахилом лезом' (НМ, 395); *ш'чоки* 'бічна ніша біля отвору печі, куди вигрібають

попіл і жар' (НМ, 194); *ха^ллупка* 'маленька хатина' (ГЧЗ, 158); *к^лладка* 'одна з поперечних балок стелі, один кінець якої кладуть на стіну, а другий на сволок' (НМ, 116); *пічу^ррка* 'невелика ніша в стіні, комині, де можуть зберігатися дрібні речі' (НМ, 193).

3) Окрему групу утворюють ізоглоси, що охоплюють східноподільські говірки і продовжуються в інших говірках південно-західного наріччя.

Лексем, які покривали б увесь південно-західний ареал, не виявлено, проте виявлено ізоглоси, які продовжуються в значній частині говорів південно-західного наріччя. Виділяємо 4 групи ізоглас: I – ізоглоси, які продовжуються у 4-х і більше говорах, II – у 3-х говорах, III – у 2-х говорах, IV – в 1-му говорі.

До першої групи ізоглас належать ізоглоси, які продовжуються у:

- буковинських, бойківських, західноволинських і подільських: *к^ллючка* 'защіпка на вікні' (СБГ, 211), 'гачок' (Онишкевич, I, 359), 'жердина з гачком на кінці для витягання води з криниці, дерев'яний гак у балці чи стіні, що використовується як вішалка' (Корзонюк, 140), 'крюк (для набирання води в колодязі, микання соломи з ожереду і т.п.)' (Мельничук, 82);

- гуцульських, бойківських, наддністрянських, західноволинських, буковинських: *ба́бка* 'клепало (для вирівнювання чи загострення леза коси)' (Березови, 21; Онишкевич, I, 37), 'дерев'яний молот', 'довбня', 'молот' (Шило, 41), 'маленьке ковадло для клепання коси' (Корзонюк, 68), 'пристосування для клепання коси' (Горбач-1, 136; Горбач-2, 279);

- гуцульських, буковинських, наддністрянських, подільських: *карнік* ‘хлів для свиней’ (Шило, 138; Брилінський, 48), ‘хлів для свиней, курей’ (ГГ, 91), *кармнік* ‘приміщення для свиней в індивідуальному господарстві’ (СБГ, 191);

- гуцульських, наддністрянських, бойківських, подільських, буковинських, мармороських: *шкрум* ‘запах горілої вовни, шкіри, м’яса, вати’ (СБГ, 667), ‘тріски, що летять під час рубання дров’ (Онишкевич, II, 385), ‘гар, запах горілого, перепаленого’ (Мельничук, 98), ‘запах горілої чи обсмаленої шерсті’ (Березови, 188), ‘сажа (на лампі, каструлі, у димарі)’ (Шило, 280), ‘чад’ (ГГ, 217), ‘чад від полотна’ (Горбач-1, 235), ‘засохла сажа’ (Горбач-2, 320);

- гуцульських, наддністрянських, бойківських, подільських: *пóдри* ‘горище у стайні’ (Березови, 138), *підра*, *підре*, *пудрі*, *пóдра* ‘настил над хлівом чи стайнею’ (Шило, 204), *пóдря* ‘горище у стаї’ (ГГ, 152), *підр’е* ‘горище над хлівом’ (Онишкевич, II, 70), *пóдр’а* ‘горище’ (ГПЗН, 151), *пóдра* ‘горище в сараї, де ночують кури’ (Брилінський, 75), *пóдра* ‘дощаний настил для курей під дахом у хліві, клуні тощо’ (Мельничук, 89);

- гуцульських, західноволинських, наддністрянських, буковинських, подільських: *балáбух* ‘буханець’, ‘хлібина’ (Березови, 21), ‘вальок із соломи і глини, який закладають між кілками й заліплюють глиною’ (Шило, 45), ‘саман’ (СБГ, 22), ‘невелика кругла хлібина із залишків тіста’ (Корзонюк, 69), *балáбухи* ‘круглий, трішки подовжений шмат замісу з глини і соломи для викладання стін хат, хлівів’ (Брилінський, 11);

- гуцульських, наддністрянських, буковинських, бойківських, подільських: *кóвбиці*, *кóвбице*, *кóвбиці* ‘частина дерева, яка виступає в рубленій хаті назовні’, ‘заглибина під припічком’, ‘ніжка лавки, ослона’, ‘місце в комині, де коптять ковбаси’, ‘куток під ліжком’ (Шило, 145), *кобiця* ‘нога старовинного ліжка’ (СБГ, 213), *кóубиц’а* ‘колода для рубання дров’, ‘колода під ковадло’ (Онишкевич, I, 363), *ковбиця* ‘простір між стіною і ніжкою лави’ (Брилінський, 50), *кóубиц’а* ‘запічок’ (Москаленко, 44), ‘виступ для лампи у куточку між комином і рештою печі’ (Мельничук, 83);

До другої групи ізоглос належать ізоглоси, які продовжуються у:

- буковинських, бойківських і закарпатських: *загорода* ‘приміщення для овець’ (СБГ, 128), ‘подвір’я’, ‘обора’, ‘город’ (Онишкевич, I, 267), ‘загороджена ділянка землі’ (Сабадош, 93);

- гуцульських, буковинських, закарпатських: *клюка* ‘гак, дуга, палиця, жердина з гаком’ (Піпаш, 80), ‘дрюк з залізним гачком набирати відром воду з криниці та витягати затоплені відра’ (СБГ, 211), *к’л’ука* ‘звисаюча з журавля колодязя жердина з крючком на кінці для відра’, ‘жердина з крюком на кінці для витягування відра з колодязя чи криниці’ (Сабадош, 145), ‘жердка криничного журавля’ (Горбач-3, 344), ‘залізна кочережка’ (ДЛАЗ, к. 27);

- гуцульських, буковинських і подільських: *бурдeй* ‘тимчасове приміщення для ночівлі лісорубів’ (Березови, 29; ГГ, 31), ‘землянка’ (Горбач-3, 331), ‘стара благенька хата’, ‘курна хата’ (ГГ, 31), ‘землянка, бідне житло’ (СБГ, 43), *бурдeйа* ‘землянка’ (Москаленко, 19);

- буковинських, бойківських, подільських: *коровáрник* ‘корівник’ (СБГ, 225; Онишкевич, I, 378; Брилінський, 52).

До третьої групи належать ізоглоси, які продовжуються у:

- подільських і мармароських: ¹*ковбик* ‘колода рубати дрова’ (Горбач-2, 295), ‘чурбак, дерев’яна колодочка’ (Мельничук, 82);

- подільських і наддністрянських: *кобáчка* ‘ямка біля печі, куди відгортають жар’ (Шило, 144), *коўбичка* ‘запічок’ (Москаленко, 44), *коўбички* ‘челюсті в печі, куди вигортають попіл’ (Москаленко, 44);

- гуцульських і закарпатських: *ко¹либа* ‘курінь для лісоруба в лісі або вівчаря на полонині чи пастуха, сторожа в полі, халупа’ (Сабадош, 147), ‘хижина на полонині’ (Горбач-1, 175);

- гуцульських і бойківських: *тупорі́ще* ‘ручка сокири’ (Онишкевич, II, 296), *топо¹риш’ч’е* ‘ручка, держак’ (Горбач-1, 223);

- гуцульських і буковинських: *драні́ці* ‘колота дошка’ (Березови, 65), ‘колені дошки покривати дах’ (Горбач-1, 160);

- гуцульських і наддністрянських: *тинкува́ти* ‘тинькувати, штукатурити’, ‘обмазувати глиною (земляну підлогу, піч старого зразка)’ (Березови, 168), ‘обмазувати хату, робити виправу стіни’ (Горбач-3, 367), *тенькува́ти* ‘штукатурити, тинькувати’ (Шило, 251);

- бойківських і буковинських: *горóд* ‘садиба, місце для будування хати та господарських приміщень, ділянка землі для овочів’ (СБГ, 75), ‘город’ (Онишкевич, I, 186);

- бойківських і закарпатських: *вага́* ‘штельвага’ (Онишкевич, I, 80), ‘журавель, пристрій біля колодязя для витягування води’ (ДЛАЗ, к. 137), ¹*вага* ‘тс’ (Сабадош, 33).

Четверту групу утворюють ізоглоси, що продовжуються у таких говірках південно-західного наріччя:

- гуцульських: *валькува́ти* ‘будувати саманну стіну’ (Піпаш, 20); *вуглі* ‘вугілля’ (Березови, 45); *вугол* ‘ріг, зовнішній кут будівлі або вулиці’ (Березови, 45), ‘зовнішні роги будинку (дерев’яні виступи)’ (Піпаш, 31); *зас’тавка* ‘загородка’ (Піпаш, 64); *кінник* ‘пасовище для коней’ (ГГ, 94); *’номіст* ‘підлога’ (ГГ, 154); *сусі́к* ‘скриня для зберігання зерна’ (Березови, 165; ГГ, 179); *ха́та в слупах* ‘хата, в якій в’язали тільки підвалини, а стіни тримались на стовпах’ (ГГ, 200); *масті́ти* ‘мазати, білити’ (Піпаш, 99); *со’фіт* ‘виправлена вапном стеля’ (Горбач-1, 217); *шта’х’ета* ‘загорожа з дерев’яних дощечок’ (ГПЗН, 152), *шти’х’ет* ‘штахетина’, ‘частокіл’ (Горбач-1, 236);

- бойківських: *а́рка* ‘паз у горішніх пластинах стіни, в який входить стеля’ (Онишкевич, I, 36); *зимівник* ‘місце, де зимують вулики з бджолами’ (Онишкевич, I, 309); *вершо́к* ‘кізли на стрісі’ (Онишкевич, I, 92); *печі́на* ‘випалена в печі глина, що вживається як ліки’, ‘дерев’яне вугілля, що залишилося після випікання хліба’ (Онишкевич, II, 58); *пічка* ‘піддувало під кухнею або піччю’, ‘поличка для солі збоку печі, місце під припічком’ (Онишкевич, II, 77);

- буковинських: *білува́ти* ‘білити, фарбувати білим’ (СБГ, 32); *зати́ля* ‘задня стіна будівлі’ (СБГ, 144); *пересті́нок* ‘другорядна стіна будівлі, простінок’ (СБГ, 404);

- закарпатських: *’держало* ‘держак батога’ (Сабадош, 63); *чад* ‘сажа’ (ДЛАЗ, к. 139);

- західноволинських: *завіртка* ‘дерев’яна закрутка, щоб зачиняти двері’, ‘дерев’яний брусок овальної форми на ручці, яким прибивають лісу до кілків’ (Корзонюк, 117); *гусак* ‘пристрій для витягання води з колодязя’ (Корзонюк, 105);

- наддністрянських: *валькований* ‘зроблений із глиняних вальків (про стіни будівлі)’ (Шило, 66); *добня* ‘довбня; колода, на якій рубають дрова’ (Шило, 111); *згаріще* ‘місце, де згоріла хата’ (Шило, 126); *топорисько* ‘топорище’ (Шило, 254); *пикелок* ‘припічок’ (Шило, 199);

- подільських: *бадя* ‘колодязний журавель’ (Мельничук, 72); *підмурок* ‘фундамент’ (Брилінський, 73).

Найбільше лексичних паралелей східноподільських говірок засвідчено із гуцульськими, буковинськими та бойківськими говірками, що, очевидно, пов’язано із докладною фіксацією будівельної лексики в діалектних словниках та текстах саме цих говірок.

4) Ізоглоси східноподільських говірок, що продовжуються в говірках південно-східного наріччя.

До ізоглос, які охоплюють східноподільські говірки і продовжуються в слобожанських говірках південно-східного наріччя, належать: *ч’ере’ниц’а* ‘плиточки для покрівлі хати’ (УСГ, 57); *ш’ч’е^uб’онка* ‘щебінь’ (СДЛЛ, 220); *с’таўн’а* ‘віконниця’ (УСГ, 57; ПСС, 56); *п’лотн’ік* ‘тесляр’ (СДЛЛ, 132); *ко^aли’дор* ‘коридор’ (ПСС, 220); *погрібнік* ‘надбудова над погребом у вигляді куреня’ (Тищенко, 134; ПСС, 138); *кукурузник* ‘місце, де зберігають качани кукурудзи’ (СДЛЛ, 86); *зака’пелок* ‘закамарок’ (СДЛЛ, 60); *б’і’лило* ‘білило’

(СДЛЛ, 19); *мазанка* ‘мазанка, стара хата’ (СДЛЛ, 94); *поруч’н’і* ‘поручні’ (СДЛЛ, 144); *с’т’іна глуха* ‘зовнішня стіна суцільна без вікон і дверей’ (УСГ, 57), ‘бічна стіна хати’ (Тищенко 2, 131); *ст’іна б’ічна* ‘бічна стіна хати’ (Тищенко 2, 130; Глуховцева, 25); *ск’важина* ‘криниця’ (Тищенко, 134; Глуховцева, 109); *с’іно’вал* ‘навіс для сіна у вигляді даху на чотирьох стовпах’ (Глуховцева, 99; Тищенко, 135); *ого’рожжя* ‘ліса, тин’ (СДЛЛ, 113); ‘тин, паркан, огорожа (загальна назва)’ (Тищенко, 133; Глуховцева, 121); *курни’к* ‘приміщення для курей’ (Тищенко, 135; Глуховцева, 91); *хата ста’ра* ‘стара сільська хата’ (Тищенко 3, 192); *ха’тина шеу’ченк’іус’ка* ‘стара сільська хата’ (Тищенко 3, 192); *часто’к’іл* ‘огорожа, сплетена з лози на забитих у землю кілках’ (Тищенко, 133); *с’т’іна боко’ва* ‘бічна стіна хати’ (Тищенко 3, 192).

У східноподільських та слобожанських і степових південно-східного наріччя зафіксовано такі явища: *погребніц’я* ‘сховище для городини й інших харчів з похилим критим спуском та сходами’ (Омельченко, 77), *пог’ребиц’я* ‘надбудова над погребом у вигляді куреня’ (Глуховцева, 106; Тищенко, 134).

До ізоглос, які охоплюють східноподільські говірки і продовжуються в слобожанських і середньонаддніпрянських говірках південно-східного наріччя, належать: *пок’р’іул’я* ‘покрівля’ (СДЛЛ, 139; ГЗП, 127); *ст’ройка* ‘будівництво’ (УСГ, 83; ГЧ, 419); *ха’тина* ‘убога хата’ (УСГ, 91; ГЧ, 556).

До ізоглос, які охоплюють східноподільські говірки і продовжуються в середньонаддніпрянських говірках південно-східного наріччя, належать: *коц’убнік* ‘куток у хаті, де ставлять

кочерги й рогачі' (Лисенко-4, 40); *к'рити* 'покривати хату покрівлею' (ГЧ, 229); *мазати* 'покривати глиною' (ГЧ, 233); *мурувати* 'зводити стіни будівлі' (ГЧ, 717); *загрожа* 'тин' (ГЧ, 233), *в'х'ідичини* 'новосілля' (ГЧ, 307); *тон'тати* 'будувати стіни із глини і соломи, забиваючи їх між латами' (ГЧ, 229); *ушивати* 'покривати хату соломою' (ГЧ, 556); *с'іну'і* 'невеликі сіни' (ГЗП, 130); *хата ста'рен'ка* 'хата глиняна' (ГЗП, 77); *буду'вац':а* 'будувати власне житло' (ГЧ, 407); *ко'шара* 'виплетене з лози і обмазане кізяками, підперте кругом сохами приміщення' (ГЗП, 290).

До ізоглас, які охоплюють східноподільські говірки і продовжуються в степових говірках південно-східного наріччя, належать: *сажот'руска* 'маленькі отвори з дверцятами, через які можна потрусити сажу' (Омельченко, 90); *пригр'єбниц'а* 'надбудова над погребом у вигляді куреня' (Омельченко, 81); *рог'ач* 'соха, на якій утримується журавель біля колодязя' (Омельченко, 88); *в'ітров'а* 'широка дошка, прибита до кінців лат двосхилого даху з фронтонами, щоб вітер не зривав боків з покрівлі' (Омельченко, 20); *возду'шник* 'невеликий отвір у стелі погріба або льоху для виходу пари й поганого повітря' (Омельченко, 21).

5) Окрему групу утворюють ізолекси східноподільських говірок, які продовжуються в говірках південно-західного і поліського наріч. У цій групі виділяємо 2 підгрупи: I – явища, спостережені в усіх говірках названих діалектів; II – явища, спостережені в окремих говірках обох наріч.

До I підгрупи належать ізолекси таких лексико-семантичних явищ: *ка́гла* ‘отвір у сінях для виходу диму з печі’, ‘нижня частина димаря над пічкою’ (Березови, 87), ‘частина комина на горищі’, ‘ганчірка, якою закривають димохід, щоб зберегти тепло’, ‘частина комина в сінях’, ‘частина димоходу від печі до стіни, через яку дим проникає до сіней’ (Шило, 134), ‘отвір, через який дим із печі виходив у сіни’ (ГГ, 88), ‘нижня частина димоходу’, ‘отвір димоходу в сінях’, ‘чад’ (СБГ, 181), ‘димохід, доведений із жилого приміщення тільки до сіней’, ‘заслінка в печі’ (Онишкевич, I, 334), ‘дира в димохідній трубі’ (Брилінський, 46), *кагла́* ‘дірка в комині, через який виходить дим’, ‘димохід’ (Москаленко, 38), *кагло́* ‘засувка, якою перекривають димохід для утримання тепла’ (Лисенко-1, 88), ‘заткало до димаря від печі’, ‘чад’ (Горбач-3, 343); *шу́ра* ‘приміщення для худоби’, ‘хата, велика кімната’ (Березови, 192), ‘крита яма для картоплі’, ‘місце, де складають дрова’ (Шило, 284), ‘приміщення для зберігання сільськогосподарського реманенту’, ‘приміщення на пасовиську для худоби’ (ГГ, 221), ‘накриття для різного реманенту’, ‘пристосування з чотирьох стовпців і з підйомним дахом для зберігання сіна’, ‘тимчасове накриття для весільних гостей’ (Аркушин, II, 278), ‘невисока прибудова з дошок біля однієї причільної стіни, в якій зберігають переважно дрова, вугілля’ (СБГ, 679), ‘стара хата’ (Євтушок, к. 5), ‘будівля для свійської худоби та птиці’ (Євтушок, к. 70), ‘повітка на чотирьох стовпах для сіна, збіжжя і та ін.’ (Євтушок, к. 80), ‘шопа, лихий будинок’ (Горбач-1, 237), *шур* ‘шопа’, ‘повітка, стодола’ (Горбач-2, 321), ¹*шура* ‘тс’ (Горбач-3, 373), ‘повітка над погребом’ (Мельничук, 98); ‘шіпчина’, ‘приміщення для

худоби' (Березови, 187) 'мала шопа' (Шило, 279); *бáл'ок, обáл'ок* 'балка у перекритті хати, стеля хати' (Аркушин, I, 9; II, 3), 'один із поперечних брусів у будівлі, що є основою стелі, поперечна кругла балка у клуні, що підтримується дерев'яними стовпами' (Корзонюк, 69), 'сволок' (Лисенко-1, 29), 'товста колода, яка є основою дерев'яної стіни' (Євтушок, к. 6), 'поперечна балка, яка утримує стелю' (Євтушок, к. 36), 'балка, брус дерева' (Мельничук, 72), *ба'лок* 'перекладина на стелю хати, хліва або стодоли' (Брилінський, 11), *бу'льок* 'брус, що підтримує стелю; сволок' (Шило, 46); *бóвдур* 'зламаний стовбур дерева' (Березови, 27; ГГ 27), 'великий камінь' (ГГ, 27), 'димохід над вогнищем', 'груба' (Онишкевич, I, 61), 'димар над покрівлею хати', 'частина димоходу над челюстями печі' (Корзонюк, 75), 'дощаний димар над покрівлею', 'пристрій для відведення диму з хати, який складається з лежача на горищі, отвору в стелі і комину в хаті' (Лисенко-1, 34), 'дощаний, обмазаний глиною димар над дахом хати' (ДД, к. 93); *бúда* 'собача буда', 'погано збудована хата', 'тимчасова будівля, яку роблять на полі пастухи' (Шило, 60), 'шалаш із гілляк', 'стара хата' (Аркушин, I, 35), 'будка для собак' (Онишкевич, I, 74), 'сільський туалет надворі' (Сабадош, 31), 'невелика будка для пастухів' (Євтушок, к. 82); *бальчóс* 'кінець балки в причілку (боковій стіні) хати' (Корзонюк, 69), 'брус, що підтримує стелю; сволок' (Шило, 46), 'поперечна балка, яка утримує стелю' (Євтушок, к. 36), *бал'чоси* 'скріплені у формі прямокутника балки, що кладуть на стіни' (Євтушок, к. 7), *бал'кос* 'короткий дерев'яний брусок між поперечними балками на стіні' (Євтушок, к. 13); *бантіне* 'поперечна балка між двома кроквами (у

господарських приміщеннях) (Шило, 47), *бантіна* 'поперечна балка, що з'єднує крокви', 'перекладини, на яких сидять кури' (ГГ, 21), 'перекладина', 'кроква' (Піпаш, 11), 'поперечка на кроквах, на яку спираються «щитниці» та «паришки»' (Онишкевич, I, 43), *бáнтина* 'жердина, сідало для курей' (СБГ, 24), *бан'тини* 'перекладини в курниках' (Брилінський, 12), *бан'тина* 'поперечна балка між кроквами' (ДД, к. 65; НМ, 87), 'поперечний брусок у крокві' (Євтушок, к. 15), *бан'тица* 'тс' (Горбач-1, 137), *бан'тин'і* 'тс' (Горбач-3, 328), *бáнти* 'перекладина між кроквами' (Мельничук, 72); *брама* 'хвіртка з дощок', 'ворота' (Онишкевич, I, 69), 'ворота' (МДП, 141; Сабадош, 30), 'отвір для в'їзду до стодоли' (Корзонюк, 75), 'великі вхідні двері в клуні' (Євтушок, 69), 'ворота, якими зачиняють в'їзд на подвір'я' (Євтушок, к. 93), 'ворота' (ДЛАЗ, к. 135); *блѣха* 'листо́ве або дахове залізо' (ГГ, 26; Корзонюк, 74; Горбач-1, 141; Горбач-3, 329), *бляха* 'бляха, вид покрівлі' (СБГ, 34), *бл'аха* 'тс' (ГЧЗ, 221); *ванькир* 'невелика кімната' (Шило, 66), 'кухня', 'спальня у селянських хатах' (Брилінський, 15), 'комірчина біля кухні або в колибі для зберігання продуктів' (ГГ, 33), *ванк'ір* 'бічна кімната, відокремлена від великої, спальня' (Аркушин, I, 44), *ванкѣр* 'менша бічна кімната в хаті' (Онишкевич, I, 83), *ванькір* 'стіна з грубкою, що ділить кімнату на дві частини', 'невелика кімната за перегородкою з одним вікном' (Корзонюк, 80); *варца́ба* 'підвіконня, нижня частина віконної рами' (Березови, 32), 'віконні вирізи, верстат для розпилювання дров' (Піпаш, 21), 'одвірки, лутки' (Москаленко, 20), *варца́б* 'скринька у вікні або у дверях' (Шило, 67), 'одвірок, один бік дерев'яного обрамлення (дверей і вікон)' (Мельничук, 74), *арца́б*,

варця́би ‘бокові частини вікна та дверей’ (СБГ, 19), *арця́би*, *варця́би* ‘стовпи у будівлі, до яких кріпляться двері’ (Аркушин, I, 3), *варця́б*, *варця́ба* ‘підвіконня’, ‘стовпчик по боках вікна’, ‘віконна скринька’, ‘планка, на якій совалося вікно’ (Онишкевич, I, 85), *орця́ба* ‘колода’ (ГЧЗ, 54), *арця́би*, *варця́ба* ‘коробка для дверей, вікон’ (Брилінський, 10), *арця́б*, *арця́ба* ‘стовп у стіні будівлі, який не закопується в землю, а ставиться в дерев’яну підвалину’ (Лисенко-1, 26), *арця́ба* ‘стовп у стіні будівлі’ (Євтушок, к. 8), ‘верхній брусок коробки дверей’, ‘один із двох вертикальних брусів віконної рами’ (Євтушок, к. 39); *ба́лка* ‘брус’, ‘балка’ (Онишкевич, I, 42), ‘поперечний брус між стовпами у стіні будівлі’ (Євтушок, к. 9), ‘дерев’яна колода, придатна для будівлі’, ‘довга жердина колодязного журавля, яка тримається на осі і пристосована для витягування води’ (Лисенко-1, 29), ‘повздожня балка, покладена на стіну’ (Євтушок, к. 12), ‘повздожня колода, до якої прибивають дошки підлоги’ (Євтушок, к. 32), ‘поперечний брусок у крокві’ (Євтушок, к. 15), ‘жердина під стелею для одягу’ (Євтушок, к. 37), *ба́лка* ‘повздожня міцна балка, яка підтримує стелю в хаті’ (ДД, к. 69; НМ, 115; Євтушок, к. 36); *гре́бінь* ‘місце, де сходяться схили даху’ (ГГ, 48; Аркушин, I, 107), ‘верх, де сходяться схили солом’яної покрівлі’ (ДД, к. 62), ‘верх, де сходяться схили покрівлі (безвідносно до матеріалу)’ (ДД, к. 62а), *гра́бінь* ‘верх солом’яної стріхи’ (Корзонюк, 100), *гребень* ‘верх солом’яної покрівлі’, ‘місце, де сходяться схили’ (Лисенко-2, 58), *гребен* ‘тс’ (Євтушок, к. 23), *гребін* ‘гребінка даху’, ‘вершок даху оборога’ (Горбач-1, 154); *га́нок* ‘ганок’, ‘веранда’ (Піпаш, 42) ‘прибудова з дахом перед входом у будинок’, ‘яма продовгуватої форми, у якій

зберігали картоплю на зиму’ (Аркушин, I, 117), ‘прибудова перед входом до хати’ (Корзонюк, 94; ДД, к. 81; НМ, 161), ‘прибудова з площадкою і східцями біля входу до хати’ (Євтушок, к. 47), ‘дерев’яний балкон уздовж попереку хати’ (Горбач-3, 336), ‘веранда’ (Брилінський, 26), ‘східці на ганку’ (Лисенко-1, 62); *дил* ‘мости́на, груба жердина’ (Онишкевич, I, 215), ‘один із брусів, якими викладають стіни дерев’яного будинку’, ‘проміжок між двома стовпами в стіні, закладений брусами’ (Корзонюк, 108), ‘поперечний брус між стовпами у стіні будівлі’ (Євтушок, к. 9), *дил’і* ‘дерев’яний брус, яким облицьовують стіни криниці’ (Євтушок, к. 84), *диль*, *дильі́на* ‘товста дошка чи обапіл, якими встеляють стелю (горище)’ (Мельничук, 78), *д’іл’і*, *дїл’а* ‘дощана підлога в хліві’ (ДЛАЗ, к. 17); *шóпа* ‘приміщення для худоби’ (Березови, 189), ‘місце, де складають дрова’ (Шило, 281), ‘приміщення для зберігання сільськогосподарського реманенту’, ‘повітка’ (ГГ, 218), ‘навіс’, ‘повітка’, ‘сарай’ (Піпаш, 227), ‘великий хлів для зберігання снопів і реманенту’, ‘тимчасове накриття для весільних гостей’ (Аркушин, II, 273), ‘повітка’ (Онишкевич, II, 386; Лисенко-1, 237), ‘приміщення для сільськогосподарського реманенту’, ‘сарай’ (Онишкевич, II, 386), ‘оборіг для сіна на чотирьох стовпах, накритий зверху’ (ГЧЗ, 354), ‘склад сільськогосподарських знарядь праці’ (МДП, 146), ‘приміщення для дров, знаряддя; дровітня’ (Сабадош, 422), ‘прибудова до стодоли’, ‘хлів’ (Брилінський, 106), ‘приміщення для зберігання грубих кормів і реманенту’ (Корзонюк, 263), ‘сарай’ (Москаленко, 77), ‘стара погана хата’ (Лисенко-1, 237), ‘приміщення з двома – трьома стінами для утримання домашніх тварин або

зберігання сільськогосподарського реманенту' (ДД, к. 109; Лисенко-1, 236; Лисенко-2, 71), 'приміщення для зберігання половини' (Євтушок, 67), 'будівля для зберігання сіна, соломи, снопів, а також для молотби, віяння' (Євтушок, к. 68), 'будівля для свійської худоби та птиці' (Євтушок, к. 70), 'повітка на чотирьох стовпах для сіна, збіжжя і та ін.' (Євтушок, к. 80), 'навіс, сарайчик з двома, рідко трьома стінами для возів і господарських знарядь' (Лисенко-4, 44), 'загальна будівля для свійських тварин' (АУМ, I, к. 284), *шіпчіна* 'хлівець', 'повітка' (Мельничук, 97); *околót* 'вимолочений сніп непошкодженої соломи (використовують для покрівлі будівель)' (Березови, 125), 'сніп збіжжя, обмолочений без розв'язування' (Онишкевич, II, 18), 'окремий снопок у солом'яній покрівлі' (Євтушок, к. 22), *околít* 'тс' (ГГ, 138), 'в'язка снопів' (Піпаш, 124), 'пряма вимолочена солома' (Аркушин, II, 12), *воколít*, *воколót* 'кілька обмолочених та обтрушених снопів, які використовують для покриття верхньої частини будівлі' (Шило, 80); *п'рясло* 'огорожа зі штахет' (Аркушин, II, 84), *пр'есло* 'кіл в огорожі, до якого прив'язана жердина', 'частина огорожі від кола до кола' (Онишкевич, II, 159), *п'рясла* 'плетена з лози огорожа; ліса' (Лисенко-1, 177), *пр'ис'ло* 'відтинок штахет від стовпа до стовпа' (Горбач-1, 207), *прис'ло* 'тс' (Горбач-3, 360); *колéшні* 'навіс для зберігання сільськогосподарського реманенту' (Березови, 96), *колéшня* 'стайня, сарай, хлів, стара низька хата' (СБГ, 217), 'піддашся для овець на зиму' (Горбач-1, 175), 'будівля для свійської худоби та птиці' (Євтушок, к. 70), 'повітка на чотирьох стовпах для сіна, збіжжя та ін.' (Євтушок, к. 80), *колéшин'а* 'приміщення для дров, знаряддя;

дровітня' (Сабадош, 147); *запічок* 'лежанка на печі' (Піпаш, 63), 'лавка під піччю', 'заглиблення в печі для посуду з сіллю', 'верхня частина печі за кухонною плитою, де взимку сплять', 'місце між ліжком і піччю', 'запічок, місце за піччю для домашніх предметів' (Онишкевич, I, 260), 'куток за піччю' (Корзонюк, 121), 'глибока ніша під піччю' (Євтушок, к. 57; Горбач-1, 165); *закамáрок* 'закуток' (Шило, 121; СБГ, 131; Брилінський, 38; Аркушин, I, 168), 'ніша в печі для зберігання сірників' (Аркушин, I, 168), 'невеличка кімнатка', 'куток' (СБГ, 131), 'мала комірка' (Онишкевич, I, 272); *приту́ла* 'задня частина печі' (Шило, 217), 'прибудова до хати або стайні' (ГГ, 157), 'прибудова до основної споруди' (Аркушин, II, 91; Омельченко, 82; СБГ, 445; Євтушок, к. 46), 'колешня, приставлена до хати' (Горбач-1, 206), 'заслінка коло печі' (Мельничук, 80).

До II підгрупи належать ізоглоси таких лексико-семантичних явищ, зафіксованих у говірках:

- поліських і бойківських: *подві́р'а* 'місце, де стоять господарські будівлі' (Онишкевич, II, 93), *подв'і́р'є* 'місце, де раніше було житло' (Євтушок, к. 3); *прі́пек* 'частина печі перед череном' (Аркушин, II, 88), 'горизонтальна площадка перед челюстями печі під комином' (Лисенко-2, 174), *прі́піч* 'припічок' (Онишкевич, II, 142), *п'рп'і́к* 'горизонтальна площадка перед челюстями печі під комином' (Лисенко-3, 18);

- поліських і буковинських: *з'ладит* 'штукатурити стіни, стелю' (НМ, 30) *з'ладити* 'вирівнювати дощечкою глиняні стіни під час мазання' (СБГ, 71); *отлі́в* 'широка дошка, прибита до кінців лат двосхилого даху з фронтонами' (СБГ, 372; ДД, к. 66; НМ, 93), 'щиток

між фронтоном і стіною будівлі для стікання води' (Лисенко-1, 147) *отлив* 'широка дошка, яку прибивають до кінців лат, щоб вітер не зривав соломку із стріхи' (Лисенко-1, 147; Євтушок, к. 25), 'невелика планка у вікні над шибками, по якій збігає дощова вода' (ДД, к. 78; НМ, 157; Євтушок, к. 43), 'невеликий дашок, з'єднаний з боковою частиною покрівлі' (Євтушок, 29), 'труба або жолоб для стікання води з будівлі' (Євтушок, к. 30); *п'ід'валина* 'товста балка, що є основою дерев'яної стіни' (ДД, к. 45), 'балка, на яку кладуть і прибивають дошки підлоги' (ДД, к. 8; НМ, 71), *под'валина* 'товста колода, яка є основою дерев'яної стіни' (Євтушок, к. 6), *подва'ліна* 'повздожня колода, до якої прибивають дошки підлоги' (Євтушок, к. 32), *пид'валина* 'підвалина, спідні бальки колиби, хати, будинку' (Горбач-1, 198); *маштáрка* 'відділення в конюшні для зберігання упряжі' (СБГ, 284; Лисенко-1, 126; Лисенко-4, 41);

- поліських і гуцульських: *брусóк* 'обтесана чотиригранна колода, яка використовується в будівництві' (Аркушин, I, 33), 'бокова частина віконної рами' (НМ, 143), 'короткий дерев'яний брусочок між поперечними балками на стіні' (Євтушок, к. 13), 'верхній брусочок коробки дверей' (Євтушок, к. 40), 'камінець гострити косу' (Горбач-1, 143); *жужі́ль* 'шлак після згорання кам'яного вугілля' (Березови, 70), *жу́жел* 'осад сажі в димарі у вигляді чорної твердої смоли' (Аркушин, I, 159), *жужелиці* 'шлак', 'пісок' (Піпаш, 56), *жу́желиц'а* 'попіл' (Аркушин, I, 159); *кіяни* 'великий молот' (Піпаш, 79), *кіян* 'великий молот, яким розбивають каміння' (Лисенко-1, 96); *дра́нка* 'колота дошка (довжиною до 1 м) для покриття даху' (ГГ, 62), 'соснова дощечка, віддерта від стовбура, для покриття даху'

(Аркушин, I, 141), ‘одна з дощок дощаної стелі, яку потім штукатурять’ (ГЧЗ, 221), ‘покрівельний матеріал у вигляді тонких дощечок’ (Євтушок, к. 20); *причєна* ‘невелика прибудова до хати або хліва, важіль на зводі колодезного пристрою’ (Аркушин, II, 92), *причєна* ‘невелика будівля, прибудована до стіни більшого будинку’ (Корзонюк, 192), ‘прибудова до основної будівлі’ (Євтушок, к. 46);

- поліських і західноволинських: *квітка* ‘букет квітів, який прикріплювали до кроков на знак того, що будівля зведена’, ‘частування з нагоди прикріплення квітів до крокви, кінець будь-якої роботи’ (Аркушин, I, 217), *квітка* ‘частування, пов’язане з закінченням будівництва будинку’ (Корзонюк, 137), *к’в’етка* ‘предмет, який встановлюють на крокві як знак, що будівля зведена’ (Євтушок, к. 19);

- поліських і наддністрянських: *кобіла* ‘челюсті печі’, ‘склепіння печі’, ‘частина коми на горищі’ (Шило, 144), *коб’їла* ‘склепіння печі’ (ГЧЗ, 149), *кобіла* ‘склепіння печі’, ‘внутрішнє верхнє покриття над черінню’ (ДД, к.91; НМ, 186; Лисенко-3, 13); *мурлата* ‘повздожня балка в хаті’ (Шило, 178), ‘тонша за правило деревина, яка накладається на балки хати’ (Аркушин, I, 324), *мурлат* ‘дошка, яка кладеться на стіни будівлі і в яку вставляються крокви’ (Москаленко, 51), *мурлат* ‘верхня, дерев’яна балка в стіні будівлі, на яку ставляться крокви’ (Лисенко-1, 131; Лисенко-2, 43), *мурлата* ‘тс’ (ДД, к. 53; НМ, 51), ‘товста колода, яка є основою дерев’яної стіни’ (Євтушок, к. 6), *мурлати* ‘скріплені у формі трикутника балки, що кладуть на стіни’ (Євтушок, к. 7), ‘поперечний брус між стовпами у

стіні будівлі' (Євтушок, к. 9), 'повздожня балка, покладена на стіну' (Євтушок, к. 12);

- поліських і подільських: *штан'дар'і* 'дерев'яні вертикальні підставки під підвалини у дерев'яному будинку' (ГЧЗ, 114), *штандар* 'стовпчик' (Москаленко, 78), *штандари* 'місце під піччю для рогачів' (Москаленко, 78), 'стовпці, на яких тримається підлога в будівлі' (Лисенко-1, 202);

- західнополіських і південноподільських: *йухт* 'невеличка заглибина збоку печі, куди кладуть сірники' (Аркушин, II, 284), *юхт* 'місце в грубній стіні, яке під час вимітання сажі розмуровується' (Мельничук, 98);

- поліських, бойківських, закарпатських: *по'міст* 'долівка' (Онишкевич, II, 110), 'поріг біля входу до хати' (Євтушок, к. 48), *по'м'іст* 'дощана підлога в хліві' (ДЛАЗ, к. 17);

- поліських, буковинських, мармороських, закарпатських: *кл'іт* 'окреме приміщення для зберігання зерна' (ДД, к. 121), 'окреме приміщення у хаті', 'окреме приміщення (будівля)', 'велике приміщення для тварин і птахів', 'огорожа', 'місце під піччю', 'невелике приміщення для зберігання зерна, муки' (Євтушок, кк.52, 53, 65), 'комора, комірчина' (Горбач-1, 174; Горбач-2, 293; ДЛАЗ, к. 21);

- поліських, гуцульських і бойківських: *засу'в* 'деталь ручного замка' (Піпаш, 64), 'засув, який відсувають ключем, що заходить у вирізьблені рівчаки, заглибини' (Онишкевич, I, 288), *засув* 'рухомий пристрій для замикання дверей, воріт, хвіртки' (Євтушок, к. 95), 'шубер комина' (Горбач-2, 290);

- поліських, гуцульських, західноволинських: *замóк* ‘місце з’єднання круглих та напівкруглих колод під час будівництва хати’ (Березови, 75), ‘спосіб з’єднання дерев’яних колод, брусів у кутках будинку’, ‘дерев’яний засув у дверях’ (Корзонюк, 121), ‘рухомий пристрій для замикання дверей, воріт, хвіртки’ (Євтушок, к. 95), *замок* ‘замок дверей’ (Горбач-1, 164);

- західнополіських, гуцульських, закарпатських: *обáполок* ‘крайня частина розпиляної вздовж колоди’ (Піпаш, 119), *обáпул* ‘одна з двох крайніх (напівкруглих з одного боку) дощок із розпиляної колоди’ (Сабадош, 210), *оба’пол* ‘поперечний брус між стовпами у стіні будівлі’ (Євтушок, к. 9);

- західнополіських, західноволинських, подільських: *колóдка* ‘обрубок товстої деревини, на якому розколюють поліна, висячий замок на дверях’ (Аркушин, I, 236; Корзонюк, 146), *колóтка* ‘висячий замок’ (Мельничук, 83);

- поліських, гуцульських, південноподільських: *платва* ‘поздовжня балка на зрубі хати’ (Шило, 208), ‘груба балка, до якої прикріплюють крокви’ (ГГ, 150), *платва́* ‘скріплені у формі чотирикутника дерев’яні балки, що кладуть поверх перекладин, які лежать безпосередньо на верхніх краях стін’ (Омельченко, 76), ‘частина журавля, яким тягають воду’ (Москаленко, 58), ‘верхня дерев’яна балка в стіні, паралельна до сволока, на яку ставлять крокви’ (ДД, к.53; НМ, 51), ‘повздовжня балка, покладена на стіну’ (Євтушок, к. 12), ‘лата (дахова)’ (Мельничук, 89);

- поліських, західноволинських, подільських: *бігун* ‘дерев’яна вісь, на якій колись кріпилися двері, заглибина в

дерев'яній частині порогу, на якій поверталися двері' (Корзонюк, 73), 'стовп, на який колись навішувалися ворота, хвіртка, двері' (Москаленко, 17), *б'е'гун* 'стовп, на якому прикріплені і повертаються ворота або хвіртка' (Євтушок, к. 93).

б) Ізоглоси, що охоплюють східноподільські говірки і продовжуються в говірках поліського і південно-східного наріч: *верх* 'дах', 'димар', 'отвір у стіні сіней, крізь який проходить дим у димар' (Дорошенко, 105), 'місце, де сходяться схили солом'яної покрівлі', 'дощаний (або плетений з лози), обмазаний глиною димар над дахом хати', 'цегляний димар над дахом хати', 'частина димоходу над покрівлею хати', 'верхній брус рами дверей', 'місце, де сходяться схили покрівлі' (ДД, к.92; к.62а), 'дах будівлі' (ГЧ, 717), 'засувка для перекривання димоходу для утримання тепла', 'отвір у покрівлі хати для диму, де комин не виведено над дахом' (ДД, к.93б), 'верх, де з'єднуються схили солом'яної покрівлі' (Євтушок, к. 23), 'димар' (ПСС, 215); *гор'иш-ч'е* 'горище' (СДЛЛ, 41), *гор'иш-ч'е* 'тс' (УСГ, 57; ПСС, 84), *гор'ишче* 'тс' (ГЧЗ, 147; ГЧ, 593), *гор'ишче* ' горище в житловому будинку' (НМ, 95); *ш'ихвир* 'шифер, покрівельний матеріал' (ГЗП, 130), *ш'ихве"р* 'тс' (УСГ, 236), *ш'ифер* 'тс' (ГЧЗ, 147), *ш'ихве"р* 'тс' (ГЧ, 473), *шифе"р* 'тс' (ПСС, 90); *лутка* 'одвірок, в який вправлено двері' (Омельченко, 58; Лисенко-1, 117; СДЛЛ, 92; ГЧ, 372), 'віконна рама', 'підвіконня, нижня частина віконної рами', 'одвірок, верхній брус рами дверей', 'стовп у стіні будівлі, коротка деревина, яка кладеться в простінках між вікнами' (ДД, 67), 'бокова частина віконної рами' (НМ, 143).

Крім того, у цій групі виокремлюються ізолекси, засвідчені лише в окремих говорах південно-східного чи поліського наріччя:

- східнополіських і нижньонадніпрянських: *за^гашник* ‘комора, приміщення в хаті для зберігання продуктів харчування’ (ДД, к.85), ‘комірчина, чуланчик, невелика прибудова, де зберігається всяка всячина’, ‘глухий кут, затишне місце в сараї, сінях, чулані, куди скидають усякий непотріб’, ‘тісна, темна, незатишна кімната’ (Чабаненко, II, 20);

- західнополіських і слобожанських: *п^ланка* ‘частина огорожі від стовпа до стовпа або планка огорожі’ (СДЛЛ, 131), ‘невелика дерев’яна планка у вікні над шибками, по якій збігає дощова вода’ (Євтушок, к. 43);

- західнополіських і східностепових: *п^іднав[’]ес* ‘приміщення, де зберігалось сільськогосподарське збіжжя’ (Омельченко, 75), *подна^лв[’]ес* ‘повітка на чотирьох стовпах для сіна, збіжжя та ін.’ (Євтушок, к. 80);

- поліських і східностепових: *кон[’]ок* ‘спеціальна черепиця, якою покривають місце сходження двох половин даху’ (Аркушин, I, 241), ‘місце, де сходяться схили солом’яної покрівлі’ (Омельченко, 48; Євтушок, к. 23), ‘дощана верхівка на гребені солом’яної покрівлі, верхня частина черепичної або шиферної покрівлі’ (Лисенко-1, 103), ‘місце, де сходяться схили покрівлі (безвідносно до матеріалу)’ (ДД, к.62а), ‘невелика кроква, якою накривають верх солом’яної покрівлі’ (Євтушок, к. 24), ‘широка дошка, прибита до кінців лат для зміцнення боків покрівлі’ (Євтушок, к. 25);

- поліських і нижньонаддніпрянських: *йакор* ‘металевий прилад із загнутими кінцями для витягання затонулих відер з дна колодязя’ (НМ, 252; ДД, к.140), *якірець* ‘тс’ (Чабаненко, 4, 256); *заслónка* ‘металева затулка печі’ (Аркушин, I, 177; ГЧЗ, 222), ‘дерев’яна або бляшана закривка отвору печі’ (НМ, 91; Євтушок, к. 56), *заслонка* ‘тс’ (Чабаненко, 2, 71);

- поліських і середньонаддніпрянських: *букет* ‘символ завершення будівництва’ (ГЧ, 637; Євтушок, к. 19), *в’їкониц’ї* ‘дерев’яний або металевий щит з однієї або двох стулок для затуляння вікон із зовні’ (ГЧ, 372; ДД, к.79; НМ, 158); *зас’їк* ‘відгороджене місце в коморі, зерноскховищі для зсипання зерна’ (НМ, 223), ‘приміщення для зберігання половини’ (Євтушок, к. 67), *засік* ‘бокова заглибина в погребі для зберігання продуктів’, ‘ясла для годівлі худоби’ (Лисенко-1, 80), ‘куток у хаті, де ставлять кочерги й рогачі’ (Лисенко-4, 40); *пов’їтка* ‘сарай для корів’ (ГЗП, 123), ‘сарай’ (ГЧ, 306; ПСС, 139), ‘загальна будівля для свійських тварин’ (АУМ, I, к. 284), ‘приміщення з двома – трьома стінами для господарських потреб: утримання домашніх тварин, зберігання сільськогосподарського реманенту’ (ДД, к.109), *пов’їтка* ‘будівля для свійської худоби та птиці’ (Євтушок, к. 70), *пов’їтка* ‘приміщення для зберігання сільськогосподарського реманенту’, ‘покрівля на стовпах для захисту від дощу і сонця’, ‘приміщення для дров’, ‘покрівля над стіжком сіна’ (Євтушок, к. 71); *з’руб* ‘піч’ (УСГ, 57; ГЧЗ, 148; ГЧ, 372), ‘плита, кухонна піч’ (Євтушок, к. 59); *закладчина* ‘початок будівництва’ (ГЧ, 504), *заклажчина* ‘тс’ (ГЧ, 593), *закладчини* ‘тс’ (НМ, 403); *піднеб’їн’а* ‘склепіння печі, внутрішнє

верхнє покриття над черінню' (ДД, к.91; НМ, 186; Лисенко-3, 17); *кроква* (ГЧЗ, 54; ГЧ, 473), 'з'єднані у горішній частині два дрючки, якими укріплюють верх солом'яної покрівлі' (ДД, к.63), 'два бруси, з'єднані у горішній частині під кутом і прикріплені нижніми кінцями до стін будівлі' (ДД, к.64; НМ, 86);

- поліських і слобожанських: *до́ска* 'дошка' (Аркушин, I, 139; СДЛЛ, 51), 'довга жердина або дошка, прибита упоперек кроков' (Євтушок, к. 17), *до́стка* 'те' (УСГ, 201); *на́вес* 'приміщення для сільськогосподарського реманенту, дров тощо' (Лисенко-1, 131), *на́в-ес* 'приміщення для дров' (Тищенко, 134), 'навіс для сіна у вигляді даху на чотирьох стовпах' (Тищенко, 135), 'прибудова з площадкою і східцями біля входу до хати' (Євтушок, к. 47), *на́в'ес* 'приміщення для зберігання дров' (Євтушок, к. 80); *с'т'іна при^еч'ілка* бічна стіна хати (Тищенко 2, 131; Глуховцева, 25; НМ, 144); *са́ман* 'необпалена цегла' (ГЧЗ, 148; ПСС, 48); *с'і́н:ик* 'сінник для зберігання сіна' (СДЛЛ, 174), 'навіс для сіна у вигляді даху на чотирьох стовпах' (Глуховцева, 99; Тищенко, 135), 'приміщення для зберігання сіна' (НМ, 228; ПСС, 139), 'повітка на чотирьох стовпах для сіна, збіжжя і та ін.' (Євтушок, к. 80), *сел'ник* 'приміщення для зберігання сіна' (Лисенко-1, 192); *по́лоўник* 'навіс для сіна у вигляді даху на чотирьох стовпах' (Глуховцева, 135), 'місце в клуні для зберігання полови' (ДД, к.119а), 'приміщення для зберігання полови' (Євтушок, к. 67); *димáр* 'дощана труба для відведення диму з печі' (Аркушин, I, 132; ГЧЗ, 149), 'димохід над покрівлею хати' (Лисенко-1, 67), *ди^емар* 'те' (ПСС, 217); *курінь* 'садиба разом з господарськими будівлями', 'хата', 'димар', 'комин', 'місце на

подвір'ї, де варять їсти влітку' (Лисенко-1, 111), *кур'ін* 'погрібник, надбудова над погребом у вигляді куреня' (Глуховцева, 106; Тищенко, 134), 'невелика будка для пастухів' (Євтушок, к. 82);

- поліських і східностепових: *мостина* 'одна з дощок підлоги в хаті або в хліву' (Омельченко, 63; НМ, 67; ДД, к. 57);

- поліських, слобожанських, середньонаддніпрянських: *в'іранда* 'веранда' (УСГ, 236; ГЧЗ, 315), *ве^uранда* 'тс' (ГЧ, 229; ПСС,); *потолок* 'стеля' (СДЛЛ, 146; ГЧЗ, 221; ГЧ, 42), 'мазана, тинькована стеля в хаті' (Євтушок, к. 35).

.

7) Ізоглоси, що охоплюють східноподільські говірки і продовжуються в говірках південно-західного і південно-східного наріч. До цієї групи належать ізоглоси таких лексико-семантичних явищ, зафіксованих у говірках:

- буковинських і середньонаддніпрянських: *лимнач* 'необпалена цегла в суміші землі, глини та соломи; саман' (СБГ, 251), *ланп'ач* 'будівельний матеріал – плитки, виготовлені з рудої глини, перемішаної з соломою' (Сизько, 48);

- гуцульських, буковинських, східностепових: *оборіг* 'висока дерев'яна будівля без фундаменту для сіна чи соломи' (Березови, 124), 'повітка на чотирьох стовпах для сіна, збіжжя, соломи' (ГГ, 136), 'стріха на чотирьох стовпах для сіна, соломи' (Піпаш, 122), 'пристосування із чотирьох стовпів і з підйомним дахом для зберігання сіна' (Аркушин, II, 5; СБГ, 353), 'навіс для сіна у вигляді даху на чотирьох стовпах' (Омельченко, 67; Євтушок, к. 80), 'оборіг' (Горбач-1, 192);

- гуцульських, наддністрянських, закарпатських, подільських, середньонаддніпрянських: *ва́льок* ‘солома, перемішана із глиною, яку використовують у будівництві хати’ (Шило, 66; ГЧ, 593), *вальки* ‘саманні цеглини’ (Піпаш, 20), *вал’ок* ‘необпалена суха цеглина з саману’ (Сабадош, 34), ‘заміс із глини і соломи для обмотування ним дерев’яних палок і вкладання ними стель хат і хлівів’ (Брилінський, 15);

- гуцульських, степових і середньонаддніпрянських: *заміт* ‘дошки чи колоди, які закладають у пази двох стовпів, утворюючи стіну’ (ГГ, 76), *заміт* ‘поперечна тоненька планка між стовпами майбутньої стіни якоїсь будівлі’ (Москаленко, 35), ‘плоскі, горизонтально лежачі колоди, які при будуванні стіни обома кінцями вставляються в пази двох стовпів’ (Лисенко-4, 41);

- гуцульських, наддністрянських, буковинських і середньонаддніпрянських: *тра́си* ‘залізні вила з тупими зубцями для навантаження овочів’ (Березови, 58; ГГ, 54), *тра́са* ‘тс’ (Шило, 96), *тра́са* ‘яма, в якій місять глину на будівлю’, ‘заміс глини’ (Москаленко, 28), *трас* ‘заміс глини або землі з соломою’ (СБГ, 86), *т́раса* ‘тс’ (ГЧ, 717), ‘сапа’ (Шило, 96; МДП, 142), ‘маса для мазання будівель, яка виготовляється з суміші води, глини, полови і кізків’ (Лисенко-4, 44);

- подільських і середньонаддніпрянських: *л’е^uжанка* ‘частина коми на горищі’ (УСГ, 161); *ли^lжанка* ‘місце на печі, на якому лежать’ (ГЧ, 372), *ліжа́нка* ‘лежанка, припічок для спання, під яким порожнина сполучена з грубою’ (Мельничук, 84).

Отже, східноподільські ізоглоси будівельної лексики мають продовження в інших говірках української мови. Найбільшу групу утворюють ізоглоси, що охоплюють східноподільські говірки й продовжуються в говірках усіх трьох наріч української мови, що є закономірним в умовах посиленних міждіалектних контактів, та ізоглоси, що продовжуються в поліському наріччі, що зумовлено найґрунтовнішим вивченням і фіксацією будівельної лексики саме північноукраїнського ареалу.

3.4. Східноподільські ендемізми

Ізоглоси будівельної лексики, що охоплюють тільки східноподільські говірки, утворюють незначну групу. Лінгвами локального поширення, які не повторюються ні на якому іншому ареалі східнослов'янських мов, М. В. Никончук називає ендемізмами. Проблема ендемізмів, вважають його послідовники [33; 43], ніколи не буде вичерпана, бо розв'язання її потребує детального дослідження всіх говорів української мови, а також інших слов'янських мов на всіх рівнях – фонетичному, словотвірному, лексичному і семантичному. Лексема, яку в конкретний період можна називати ендемічною, через деякий час може втратити цю унікальність, оскільки її виявлено і в інших говірках [43, с. 290]. Дослідження ендемізмів є важливим для з'ясування генези говорів, встановлення їх специфіки як ареально-структурних феноменів та для вивчення механізмів номінації [157, с. 83].

До особливостей побутування номенів будівництва в східноподільських говірках відносимо такі явища:

1. Функціонування семантичних ендемізмів. Відбувається зміна семантики окремих загальноновживаних лексем, закріплення за ними значення, не властивого українській літературній мові та іншим говорам, наприклад: *ʹриге"л* 'перекладина між стовцями в огорожі', 'одна з поперечин між стовцями стіни', 'перекладина між балками на стелі' (пор.: *ригл'і* 'спеціальна сапка з трьома зубами' (Аркушин, II, 118), *ригель* 'горизонтальний елемент деяких будівельних несучих конструкцій' (СУМ, VIII, 529); *ри^ес'кал* 'гостра частина сокири' (пор.: *рискаль* 'металічна лопата для копання городу' (Аркушин, II, 120), *ри^ес'кал* 'лопата' (МДП, 145), 'лопата, заступ' (Брилінський, 81), *рос'кал* 'лопатка' (Горбач-1, 211); *діал.* 'заступ' (СУМ, VIII, 537)); *г'лове"н* 'одна з поперечин між стовпами стіни, на які заплітається лоза або прив'язується очерет, щоб потім обмазати глиною', 'житло з плетених з лози стін, обмазаних глиною' (пор.: *г'ловен* 'верхня частина віконної рами' (ДД, к.77; НМ, 153), 'верхній брус рами дверей' (ДД, к. 72; НМ, 131), *го'ловен* 'верхній брусок коробки дверей' (Євтушок, к. 40), *го'ловен* 'тс' (Лисенко-1, 55), *г'ловень* 'тс' (Ващенко, 25), 'верхня частина віконної рами' (Ващенко, 25), *г'лавен* 'коротка деревина, яка кладеться в простінках між вікнами' (ДД, к. 55)); *рун'дук* 'обгороджена прибудова зі східцями біля входу в будинок', 'прибудова з площадкою, східцями і поручнями біля входу в будинок', 'скриня для зберігання різного начиння', 'металеві валізи' (пор.: *рундук* 'фундамент' (Чабаненко, IV, 51), 'ганок, прибудова з площадкою й східцями біля входу в будинок' (ДД, к. 81, НМ, 161; Євтушок, к. 47), 'ганок', 'легка споруда, що являє собою відкритий або критий прилавок для роздрібної торгівлі', 'невелика споруда для

ремонт, лагодження чого-небудь', 'великий ящик із кришкою для зберігання чого-небудь' (СУМ, VIII, 907)); *прик^лад* 'приміщення для реманенту', 'неопалюване невелике приміщення в житловому будинку або окрема прибудова біля хати для зберігання їстівних припасів, городини', 'приміщення для зберігання дров' (пор. : *приклад* 'частина ожереду соломи довжиною в один рожен' (Сизько, 73), *приклáт* 'сіни' (ДЛАЗ, к. 20)); *стра^лхоу́ка* 'перекладина, якою скріплюються крокви недалеко від їх схрещення, але вище бантини' (пор. : 'страхування', 'грошова сума, яка виплачується потерпілій особі', 'страхова плата' (СУМ, X, 755)); *с^лпуж* 'одна з поперечних балок лозової або очеретяної стелі, один кінець якої кладуть на стіну, а другий на сволок' (пор.: рід рослин родини кизилових, деревина якого йде на столярні та токарні вироби (СУМ, X, 69)); *коб^нка* 'колода, на якій рубають дрова' (пор. : 'підпіччя, невелика ніша в стіні, де можуть зберігатися дрібні речі' (НМ, 193), 'дерев'яна діжечка для меду' (ГЗП, 156)); *комен* 'колода, на яку навішуються і на якій повертаються ворота, хвіртка' (пор.: *комен* 'димохід', 'димар' (Піпаш, 82), *ко́ми^н* 'дощаний, звичайно обмазаний глиною димар над дахом хати' (Омельченко, 48), *комін* 'димар, комин' (Брилінський, 51), *ко́мен, ко́мин* 'частина димаря над дахом, труба для відведення диму з печі' (Лисенко-1, 103; Лисенко-2; 36), *комин* 'віддушина, невеликий отвір у стелі погребя, кагата для виходу пари' (ДД, к.124), *ди^лмар* (Горбач-1, 175; Горбач-2, 293)); *шула* 'одна з поперечин між стовпами стіни, на які заплітається лоза або прив'язується очерет, щоб потім обмазати глиною' (пор.: *шу́ла* 'стовп у стіні будівлі' (Чабаненко, IV, 249), *у^лшули* 'стовпи у загожі, воротах' (ГЧЗ, 354),

ушила ‘стовп будівлі, на якому вкріплюються двері’ (Дорошенко, 120), *шўла, ушўла* ‘закопаний у землю стовп у стіні будівлі або огорожі з видовбаним глибоким пазом, у який вставляються дошки, обтесані колоди’ (Лисенко-1, 222), ‘стовп у стіні господарської будівлі’ (ДД, к.48), ‘стовп, на якому прикріплені і повертаються ворота або хвіртка’ (Євтушок, к. 93); *са¹нетка* ‘приміщення, у якому зберігають кукурудзу’ (пор.: *са¹нётка* ‘виплетена з лозових прутів великого розміру корзина з двома ручками’ (Аркушин, II, 135), ‘великий плетений кошик з двома ручками’ (Омельченко, 91), *се¹нётка* ‘корзина’ (Чабаненко, IV, 55), *санетка* ‘лозова корзина з двома вушками для перевезення городини, торфу та ін.’ (Лисенко-1, 190)).

2. Фонетична, граматична та словотвірна варіативність номенів, не властива українській літературній мові та іншим говорам, наприклад: *ригл¹а* ‘перекладина між стовцями в огорожі’ (пор.: *ригель* ‘горизонтальний елемент деяких будівельних несучих конструкцій’ (СУМ, VIII, 529)); *с¹т¹іла* ‘місце у хліві, де знаходиться худоба’ (пор. : стійло ‘відгороджене місце для одного коня в стайні або корови в корівнику’ (СУМ, X, 710)); *койце* ‘закрите приміщення для птахів, тварин із стінками з металевих або дерев’яних прутів’ (пор.: *койц* ‘клітка для кролів’ (Аркушин, I, 235), *койц* ‘клітка (для відгодівлі кролів, свійської птиці)’ (СБГ, 216)).

3. Функціонування лексичних ендемізмів – номенів, не властивих українській літературній мові та іншим говорам: *кор¹л¹узина* ‘одна з поперечин між стовцями стіни’, *ко¹шуба* ‘відгороджене місце в коморі для зберігання зерна’, *рига* ‘будівля для

зберігання снопів, сіна, полови, а також для молотьби, віяння і т. ін.', *су¹майі* 'відгороджене місце в коморі для зберігання зерна'; *са¹ф'іт* 'одна з поперечин між стовпами стіни, на які заплітається лоза або прив'язується очерет, щоб потім обмазати глиною'; *са¹т'іка* 'скріплені у формі чотирикутника дерев'яні балки, що кладуться поверх платв, які лежать безпосередньо на верхніх краях стін', *ка¹лемно* 'споруда для сіна у вигляді даху на 4-х стовпах', *ко¹вема* 'отвір печі'; *ш¹еди* 'приміщення, у якому зберігають кукурудзу', 'приміщення, яке використовували для зберігання сіна'; *ту¹ту* 'тупий кінець молотка'; *т'іш* 'тупий кінець молотка'; *су¹мирки, су¹марки* 'приміщення, у якому зберігають кукурудзу'; *та¹манка* 'бляшана закривка отвору печі', 'брус біля печі, на якому тримається настил для спання'; *пу¹шонка* 'мінеральна речовина білого кольору, яку одержують випалюванням вапняку, крейди та інших карбонатних порід'; *пу⁰лус¹т'ак* 'місце, на якому стоїть хата з господарськими будівлями (без городу)'; *стор¹гоўка* 'одна з дощок, прибита до кінців лат двосхилого даху з фронтонами, щоб вітер не заривав боків покрівлі'; *рух¹пак* 'ручка коцюби'; *ч'іп¹л'ак* 'металевий прилад на довгому держаку для витягання з печі сковороди'; *на¹р'іжниц'і* 'скріплені у формі чотирикутника дерев'яні балки, що кладуться поверх платв, які лежать безпосередньо на верхніх краях стін'; *киш¹балок* 'верхня дерев'яна колода в стіні, паралельна до сволака, на яку ставлять крокви'.

Зауважимо, що семантичні ендемізи утворюють найбільшу підгрупу. Частина ендемізів мають прозору мотивацію: *рух¹пак*,

ч *in*/л'ак, на *r*'іжниц'і. Окремі лексеми не вдається проаналізувати з погляду генетики та з'ясувати час їх появи.

Висновки до 3 розділу

Загальна тенденція просторового розміщення лексем на позначення традиційного будівництва – суцільність ареалу східноподільських говірок із мозаїчними або острівними вкрапленнями та острівна мозаїка.

Значна кількість острівних ареалів сконцентрована на півночі та півдні центральної частини досліджуваних говірок, так званій «зоні вібрації», що, очевидно, спричинено впливом сусідніх говорів південно-східного наріччя української мови на говірки подільського говору південно-західного наріччя.

Плавне перелиття ареалу одного лексико-семантичного явища в ареал іншого лексико-семантичного явища свідчить про активні діалектотворчі процеси та, очевидно, про єдиний колись ареал для певних лексико-семантичних явищ. Така наповненість досліджуваної території острівними ареалами, що відзначено в західній чи східній частинах досліджуваної території, сигналізує про те, що вони можуть продовжуватися в центральноподільських чи середньонадніпрянських говірках, можливо, формуючи суцільні ареали.

Скартографована лексика будівництва дає підстави для виділення в східноподільських говірках на суцільному тлі окремих лексико-семантичних явищ ареали інших мовних явищ різних структурних рівнів. Зокрема, карти засвідчують такі типи острівних

ареалів: один острівний ареал одного лексико-семантичного явища та спорадичне поширення цього ж мовного явища; один острівний ареал одного лексико-семантичного явища та спорадичне поширення інших мовних явищ на досліджуваній території; один острівний ареал одного лексико-семантичного явища та спорадичне поширення цього та інших мовних явищ на досліджуваній території; мікроареали одного мовного явища, сформовані кількома говірками; мікроареали одного лексико-семантичного явища, які охоплюють кілька говірок і мають спорадичний характер поширення на досліджуваній території; декілька острівних ареалів одного мовного явища та спорадичне поширення інших мовних явищ на досліджуваній території; декілька острівних ареалів різних мовних явищ та їх мозаїчні вкраплення; мозаїка острівних ареалів різних лексико-семантичних мовних явищ.

Незважаючи на різнодіалектну стихію, східноподільські говірки у своїй основі залишаються подільськими. Лінгвогеографічне і лексикографічне опрацювання лексики східноподільських говірок дає змогу констатувати, що на фонетичному та морфологічному вони є типовими подільськими, хоч і зазнають впливу сусідніх говорів.

В умовах міждіалектних контактів специфічні для діалектної мови лексеми поступово зникають, зумовлюючи те, що діалектний лексичний ареал стає менш диференційованим та більш наближеним до літературної мови. У роботі визначено ізоглоси, що охоплюють східноподільські говірки і продовжуються в усіх трьох наріччях української мови; ізоглоси, що охоплюють східноподільські говірки і продовжуються в інших говірках південно-західного наріччя; ізоглоси, що охоплюють східноподільські говірки і продовжуються в

говірках поліського наріччя; ізоглоси, що охоплюють східнополіські говірки і продовжуються в говірках південно-східного наріччя; ізоглоси, що охоплюють східноподільські говірки і продовжуються в говірках південно-західного і поліського наріч; ізоглоси, що охоплюють східноподільські говірки і продовжуються в говірках поліського і південно-східного наріч; ізоглоси, що охоплюють східноподільські говірки і продовжуються в говірках південно-західного і південно-східного наріч.

Найбільшу групу утворюють ізоглоси, що охоплюють східноподільські говірки й продовжуються в говірках усіх трьох наріч української мови, що є закономірним в умовах посиленних міждіалектних контактів, та ізоглоси, що продовжуються в поліському наріччі та слобожанському говорі південно-східного наріччя, що зумовлено найгрунтовнішим вивченням і фіксацією будівельної лексики саме цих ареалів. Значна кількість ізолекс будівельної лексики, що продовжується в говірках південно-західного наріччя, вказує на належність до нього східноподільських говірок.

Вузьколокальних східноподільських ізоглос будівельної лексики зафіксовано небагато. Виокремлюємо групи ендемізмів: номени, не властиві українській літературній мові та іншим говорам, семантичні ендемізми та слова, фонетична, граматична чи словотвірна варіативність яких не властива українській літературній мові та іншим говорам.

ВИСНОВКИ

Будівельна лексика є виразником матеріальної і духовної культури українського народу, вона відображає умови соціально-економічного розвитку, традиції і вірування. Попри велику кількість напрацювань у галузі діалектології будівельна лексика залишається досі недостатньо вивченою тематичною групою не тільки на мовній території Східного Поділля, а й широкого масиву українських говірок. У працях окремих мовознавців будівельну лексику включено до складу побутової та сільськогосподарської, внаслідок чого в коло дослідження потрапили не всі лексико-семантичні групи і відповідно поза увагою лінгвістичного опису залишилися системні зв'язки між сегментами власне будівельної лексики, що не входить до побутової та сільськогосподарської.

Проведене дослідження дає підстави розглядати будівельну лексику як самостійний тематичний комплекс, що вирізняється своєрідною структурною організацією, специфікою взаємозв'язків між одиницями різних лексико-семантичних груп. Будівельна лексика об'єднує такі ЛСГ: назви будівельних матеріалів; назви процесів будівництва; назви будівельних інструментів; назви виконавців будівельних робіт; назви житлових споруд і їхніх частин, назви господарських приміщень; назви малих архітектурних споруд; назви обрядів та пересторог, пов'язаних із будівництвом оселі. Розгалуженість і багатоплановість будівельної лексики зумовлена позамовними чинниками: зведення будівлі від фундаменту до даху – це комплекс специфічних за технологією процесів, здійснення яких

потребує використання різних будівельних матеріалів та виконавців широкої і вузької спеціалізації.

Досліджувана тематична група сучасних говірок є продуктом багатьох епох. Говірки зберігають лексеми, які здавна обслуговували сферу будівництва. Кожна з аналізованих ЛСГ є відкритою і динамічною структурою. Досліджувана тематична група активно поповнюється лексемами, що позначають нові здобутки в будівельній галузі. Аналізована лексика говірок зазнає сильного впливу літературної мови, внаслідок чого спостерігаємо зміни в синонімічних рядах. У мову говірки входять лексеми на позначення сучасних будівельних матеріалів, і водночас відходять на периферію лексичні одиниці, що позначають реалії традиційного селянського будівництва, а також вербальні засоби, які супроводжували обряди будівництва житла.

Відносною стійкістю позначені мікрогрупи лексичних одиниць, що виражають узагальнену семантику, новими номінаціями поповнюються підгрупи, які утворюють видові назви.

Ядром будівельної лексики в досліджуваних говірках є назви, які відомі українській національній мові і значною мірою презентують її літературний стандарт. Однак констатуємо і наявність рис, що вирізняють східноpodільські говірки: це обмежене вживання ключових лексем будівельної лексики з коренем *буд-*, що є нормою літературної мови, та наявність ендемізмів: *кор^л'узина* 'одна з поперечин між стовцями стіни', *ко^шуба* 'відгороджене місце в коморі для зберігання зерна', *'рига* 'будівля для зберігання снопів, сіна, полови, а також для молотьби, віяння і т. ін.', *су^лмайі*

‘відгороджене місце в коморі для зберігання зерна’; *са'ф'іт* ‘одна з поперечин між стовпами стіни, на які заплітається лоза або прив’язується очерет, щоб потім обмазати глиною’; *са'т'іка* ‘скріплені у формі чотирикутника дерев’яні балки, що кладуться поверх платв, які лежать безпосередньо на верхніх краях стін’ та ін.

Будівельна лексика досліджуваного ареалу є генетично неоднорідною. Переважна більшість зафіксованих лексичних одиниць – це слова питомого походження, корені яких сягають праслов’янського джерела чи запозичені ще в дописемний період: *г'лина*, *п'ісок*, *ш'чєб'ін'*, *чє^uрє^uпиц'а*, *об'жинки*, *с'тел'а*, *с'іни*, *крити*, *п'риз'ба* та ін.

Вагому частку будівельної лексики становлять запозичення зі слов’янських і неслов’янських мов, які входили в українську мову на різних етапах її розвитку, починаючи з першої писемної фіксації давніми пам’ятками і до новітнього часу. Визначальним для будівельної лексики досліджуваних говірок є запозичення з німецької (*б'і'тони*, *ка'м'ін*, *л'ада*, *цє^uмент*, *штан'дари*, *цєгла* та ін.), польської мов (*ганок*, *вар'цаби*, *зака'марок*, *карм'ник*, *пудла*, *ц'ам'рина*, *слуп* та ін.) і за посередництвом польської мови (*б'л'аха*, *кит*, *дил'*, *дах*, *л'ох* та ін.). Мова говірки демонструє активні процеси освоєння іншомовних запозичень. Підпорядковуючись законам української мови, запозичені лексеми зазнають різноманітних асимілятивних змін на фонетичному та лексико-семантичному рівнях.

Виявом системної цілісності тематичної групи лексики будівництва є наявність загальних назв: *ст'ройка*, *стро'йт'іл'*, *маїст'ір*, *мат'є'р'йал*, *строїмат'єр'йал*.

Своєрідним для досліджуваної групи лексики є набір мотиваційних зв'язків між елементами суміжних мікрогруп. У системі будівельної лексики засвідчено мотиваційні зв'язки між лексичними одиницями таких груп:

назва будівельного матеріалу – назва процесу із його використанням: *бут* – *забутовувати*, *робити* *забутоўку*, *цемент* – *цементувати*, *цементувати*, *фарба* – *фарбувати*, *кит* – *китувати*; *валок* – *валкувати*, *валкуван'а*, *скло* – *стіклити*, *застіклити*, *скіклити*;

назви процесу – назва матеріалу: *шпаклувати* – *шпаклювка*, *замазувати* – *замазка*, *валати* – *валок*;

назви процесу – назва результатів праці: *мазати* – *мазанка* *штукатурити* – *штукатурка*; *валкувати* – *валкувка*;

назва процесу – агентив: *крити* – *кривел'шчик*, *укрил'шчик*, *покр'їтник*, *покроўшчик*; *будувати* – *будівельник*, *строїти* – *строїтель*, *мурувати* – *мурушчик*, *мурувальник*, *ўшивати* – *ўшивел'шчик*, *ўшивельник*;

назва будівельного матеріалу – агентив: *камін* – *каміншчик*; *бл'аха* – *бл'ахар*;

назва матеріалу – техніка і технологія будівництва: *кирпич* – *кладка ў кірпич*, ~ *у н'їў кірпич'а*, ~ *у чверт' кірпич'а*; *слуп* – *хата на слупах*;

обрядова дія – обряд: *закладати* – *закладч:ини*, *закладч:ина*; *ўходити* – *ўходини*, *ўх'ич:ини*; *переходити* – *перех'ич:ини*, *перех'ич:ини*, *перех'ич:ини*;

атрибут обрядодії – обрядодія: *бу'кет, бу'кети, 'в'іник, 'в'інича, в'і'нок, к'в'ітка, з'іл'це*.

У східноподільських говірках номінативні одиниці будівельної лексики представлені різними структурними типами. Найбільш поширені однослівні номени, репрезентовані іменниками та дієсловами. Засобом вираження більшості аналітичних найменувань є атрибутивні узгоджені й неузгоджені словосполучення: *ван'но 'гас'ане, верх двос'катний, верх со'ломйаний, в'ік'но по'кутн'е, в'ік'но прич'іл'кове, в'і'кон.иц'а 'хатн'а, з'іпс 'винал'аний, з'лина че"р'вона* та ін.

Для досліджуваної лексики характерне явище полісемії, зумовлене входженням однієї лексеми до різних лексико-семантичних груп: *'мазанка* ‘житло, стіни якого будували, накладаючи в опалубок солому, очерет, заливаючи глиною та трамбуючи’, ‘житло з плетених із лози стін, обмазаних глиною’, ‘старе нужденне селянське житло’; *бара'бан* ‘прилад над колодязем, на який намотується канат або ланцюг для витягування відра з водою’, ‘внутрішнє опукле верхнє покриття над черінню’; *со'ха* ‘соха, на якій утримується журавель біля колодязя’, ‘перекладина в журавлі, яку разом із причепленим до неї відром опускають у колодязь’, ‘одна з поперечин між стовпами стіни, на які заплітається лоза або прив'язується очерет, щоб потім обмазати глиною’ та ін.

У середині мікрогруп виявлено явище синонімії, її джерелами є побутування літературної і говіркової форм, питомої лексеми і запозичення, засвоєння запозичень із різних мов. У системі

будівельної лексики представлено синонімічні ряди, що включають номени-дублети: *к'ір/п'іч*, *'цегла*; *'ізв'іс'т'*, *ван'но*; *к'раска*, *'фарба*.

Посткартографічна інтерпретація поширення явищ лексико-семантичного, фонетичного та словотвірного рівнів показує, що на матеріалі будівельної лексики досліджуваний ареал є більш-менш однорідним. Лише 11 карт дозволяють провести ізоглоси, що членують досліджувані говірки на східні і західні, та 8 карт засвідчують дихотомію *північ* : *південь*. Ізоглоси, що обмежують ареали побутування мовних явищ різних структурних рівнів, пасом не утворюють, а лише можуть доповнити пасма, виділені попередніми дослідниками. Крайні східні ізоглоси, які відмежовують подільські елементи від інших (середньонаддніпрянських чи степових), концентруються в басейні річок Гнилий Тікич та Синюха.

У східній частині досліджуваних говірок виокремлюємо південно-східну та північно-східну групу говірок. У західній частині поділ говірок на групи не спостережено, що може бути пов'язано з тим, що західні східноподільські говірки переходять у центральноподільські, які є ядром діалекту, для якого характерна монолітність.

Загальна тенденція просторового розміщення лексем на позначення традиційного будівництва – суцільність ареалу східноподільських говірок із мозаїчними або острівними вкрапленнями та острівна мозаїка. Значна кількість острівних ареалів сконцентрована на півночі та півдні центральної частини досліджуваних говірок, так званій «зоні вібрації», що спричинено впливом сусідніх говорів.

Зіставлення репрезентантів тематичної групи лексики будівництва східноподільських говірок із відповідниками інших діалектних зон засвідчує, що значна частина лексем виявляє тісні зв'язки із суміжними і дистантними діалектними зонами. Найбільше паралелей відзначено в говірках поліського наріччя, що зумовлено системним вивченням його будівельної лексики, та говірках південно-західного наріччя, до якого власне належать східноподільські говірки.

ДЖЕРЕЛА

Аркушин – Аркушин Г. Словник західнополіських говірок : у 2 т. Луцьк : Вежа, 2000. Т. 1–2.

АУМ I – Атлас української мови : в 3-х т. – Т. 1. Полісся, Наддніпрянщина і суміжні землі / ред. кол.: І. Г. Матвіяс (голова), Я. В. Закревська та ін. К. : Наук. думка, 1984.– 498 с., карт.

АУМ II – Атлас української мови : в 3-х т. – Т. 2. Волинь, Наддністрянщина, Закарпаття і суміжні землі / АН УРСР ; Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні ; Ін-т сусп. наук / Д. Г. Бандрівський та ін. ; ред. тому Я. В. Закревська. К. : Наук. думка, 1988. 520 с., карт.

АУМ III – Атлас української мови : в 3-х т. – Т. 3. Слобожанщина, Донеччина, Нижня Наддніпрянщина, Причорномор'я і суміжні землі / І. О. Варченко, С. Ф. Довгопол, Я. В. Закревська та ін. ; ред. тому: А. М. Залеський, І. Г. Матвіяс. К. : Наук. думка, 2001. 267 с. + бланківки.

Березови – Негрич М. Скарби гуцульського говору. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. 224 с. (Серія «Діалектологічна скриня»).

Березовська Г. Г. Словник назв одягу та взуття у східноподільських говірках. Умань : Уманське комунальне видавничо-поліграфічне підприємство, 2010. 348 с.

Біл.-Нос. – Білецький-Носенко П. П. Словник української мови / підг. до видання В. В. Німчук. К. : Наук. думка, 1966. 422 с.

Брилінський – Брилінський Д. М. Словник подільських говірок. Хмельницький : Ред.-видав. відділ, 1991. 115 с.

Ващенко – Ващенко В. С. Словник полтавських говорів. Харків : Вид-во Харківського університету, 1960. 107 с.

ГГ – Гуцульські говірки. Короткий словник / відп. ред. Я. Закревська. Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1997. 232 с.

Герман – Герман К. Ф. Атлас українських говірок північної Буковини. Чернівці : Видавнича спілка «Час», 1995. 410 с.

ГЗП – Говірки Західної Полтавщини. Збірник діалектних текстів / упорядн. Г. І. Мартинова. Черкаси, 2012. 323 с.

Глуховцева – Глуховцева К. Д. Лексика народного побуту українських східнословобожанських говірок : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. К., 1992. 427 с.

Горбач-1 – Горбач О. Південнобуковинська гуцульська говірка й діалектний словник с. Бродина, повіту Радівці (Румунія) : зібрані статті VIII. Історія мови. Діалектологія. Лексикологія. Мюнхен, 1997. С. 123–275.

Горбач-2 – Горбач О. Мармароська говірка й діалектний словник с. Поляни над р. Русковою (Румунія) : зібрані статті VIII. Історія мови. Діалектологія. Лексикологія. Мюнхен, 1997. С. 276–323.

Горбач-3 – Горбач О. Південнобуковинська говірка с. Милешовець бл. Радовець (Румунія) : зібрані статті VIII. Історія мови. Діалектологія. Лексикологія. Мюнхен, 1997. С. 324–376.

ГПЗН – Говірки південно-західного наріччя української мови / упор. Н. М. Глібчук. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2000. 155 с.

Грінч. – Словарь української мови / упоряд. з доданням власного матеріалу Б. Грінченко. – К. : Наук. думка, 1996–1997. – Т. 1–4.

Грицак – Грицак Є. Говірка села Могильної Гайсинського повіту на Поділлі : записки наук. т-ва ім. Т. Шевченка. Л., 1930. Т. 99. С. 323–335.

ГЧ – Говірки Черкащини. Збірник діалектних текстів / упорядн. Г. І. Мартинова, Т. В. Щербина, А. А. Таран. Черкаси : ФОП Чабаненко Ю. А., 2013. 881 с.

ГЧЗ – Говірки Чорнобильської зони. Тексти / упорядн.: Гриценко П. Ю. та ін. К. : Довіра, 1996. 358 с.

ДД – Дорошенко Л. І. Ареалогія будівельної лексики східнополіського діалекту : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. К., 1999. 728 с.

ДЛАЗ – Дзендзелівський Й. О. Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області УРСР. Лексика. Ужгород : Вид-во Ужгородського ун-ту, 1958–1993. Ч. I – III.

Дорошенко – Дорошенко С. І. Матеріали до словника діалектної лексики Сумщини / Діалектологічний бюлетень. К. : Вид-во Академії наук УРСР, 1962. Вип. IX. С. 101–123.

ЕСУМ – Етимологічний словник української мови : в 7 т. / редкол. О. С. Мельничук (гол. ред.) та ін. К. : Наук. думка, 1982–2012. Т. 1–6.

Євтушок – Євтушок О. М. Атлас будівельної лексики західного Полісся. Рівне : Державне редакційно-видавниче підприємство. 1993. 134 с.

Жилко – Жилко Ф. Т. Південночернігівські говірки, перехідні до полтавських (Бобровицький і Новобасанський райони Чернігівської області) : діалектологічний бюлетень. К. : Вид-во Академії наук УРСР, 1955. Вип. V. С. 46–58.

Корзонюк – Корзонюк М. М. Матеріали до словника західноволинських говірок / Українська діалектна лексика. К. : Наук. думка, 1987. С. 62–267.

Лисенко-1 – Лисенко П. С. Словник поліських говорів. К. : Наук. думка, 1974. 260 с.

Лисенко-2 – Лисенко П. С. Словник діалектної лексики Середнього і Східного Полісся. К. : Вид-во АН УРСР, 1961. 72 с.

Лисенко-3 – Лисенко П. С. Словник специфічної лексики правобережної Черкащини / Лексикографічний бюлетень. 1958. Вип. 6. С. 5–21.

Лисенко-4 – Лисенко П. С. Лексичні особливості говірок Ставищанського району Київської області / Діалектологічний бюлетень. К. : Вид-во Академії наук УРСР, 1955. Вип. V. С. 31–46.

МДП – Матеріали діалектологічної практики : збірник текстів / укл. С. Є. Панцьо, М. Я. Наливайко, Н. О. Свистун та ін. Тернопіль : Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2013. 160 с.

Мельничук – Мельничук О. С. Словник специфічної лексики говірки села Писарівка (Кодимський р-н, Одеська обл.) / Лексикографічний бюлетень. Вип. 6. К., 1958. С. 67–98.

Москаленко – Москаленко А. А. Словник діалектизмів українських говірок Одеської області. Одеса, 1958. 78 с.

Омельченко – Омельченко З. Л. Матеріали до словника східностепових українських говірок. Донецьк : Вид-во ДонНУ, 2006. 114 с.

Онишкевич – Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок. К. : Наук. думка, 1984. Ч. 1: А Н. 495 с., Ч. 2: О Я. 515 с.

Піпаш – Піпаш Ю. Матеріали до словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатської області). Ужгород, 2005. 266 с.

ПСС – Північно-східна Слобожанщина (Новопсковський, Біловодський, Міловський райони Луганської області) : матеріали фольклорно-діалектологічних експедицій / упорядн. : І. В. Магрицька, В. Ф. Семистяга, З. С. Сікорська та ін. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2002. 256 с.

Сабадош – Сабадош І. В. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району. Ужгород : Ліра, 2008. 478 с.

СБГ – Словник буковинських говірок / за ред. Н. В. Гуйванюк. Чернівці : Рута, 2005. 688 с.

СДЛЛ – Сікорська З. С. Словник діалектної лексики. К. : Шлях, 2002. 224 с.

Сизько – Сизько А. Т. Словник діалектної лексики сіл південно-східної Полтавщини. Дніпропетровськ : ДДУ, 1990. 100 с.

Срезн. – Срезневский И. И. Материалы для словаря древнерусского языка. М., 1893–1912. Т. 1–3.

СУМ – Словник української мови : в 11-ти т. К. : Наук. думка, 1970–1980. Т. 1–11.

ТА – Тищенко Т. М. Атлас сільськогосподарської лексики подільсько-середньонадніпрянської межі / Т. Тищенко (рукопис зберігається в архівах Східноподільського лінгвокраєзнавчого центру).

Тищенко – Тищенко Л. М. Спроба зіставного аналізу побутової лексики сходу і півдня Слобожанщини. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови* : зб. наук. праць. К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. Вип. 3, кн. 2. С. 130–136.

Тищенко 1 – Тищенко Л. М. Південнослобожанські назви приміщень для зберігання зерна та снопів у просторовій та часовій проекції. *Лінгвістика* : зб. наук. пр. Луганськ : «Альма-матер», 2006. Вип. 1. С. 157–165.

Тищенко 2 – Тищенко Л. М. Лексична реалізація семи «бічна стіна хати» в південнослобожанських говірках. *Лінгвістика* : зб. наук. пр. Луганськ : «Альма-матер», 2010. Вип. 3. С. 130–136.

Тищенко 3 – Тищенко Л. М. Двокомпонентні номінації в «Словнику побутової лексики південнослобожанських говірок». *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства* : зб. наук. пр. Вип. 12. Українська діалектна лексика як об'єкт словникарства та лінгвогеографії. До 100-річчя М. А. Грицака / відп. ред. І. В. Сабадош. Ужгород, 2008. С. 192–195.

УСГ – Українські східнослобожанські говірки : сучасні діалектні тексти : навч. посіб. / упорядн. : К. Д. Глуховцева, В. В. Леснова,

І. О. Ніколаєнко ; за ред. К. Д. Глуховцевої. Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2011. 424 с.

Фасмер – Фасмер М. Этимологический словарь русского языка : в 4 т. / М. Фасмер ; под ред. и с предисл. Б. А. Ларина. Пер. с нем. и доп. О. Н. Трубачева. 2-е изд., стереотип. М. : Прогресс, 1986–1987. Т. 1–4.

Чабаненко – Чабаненко В. А. Словник говірок Нижньої Наддніпряниці : у 4-х т. Запоріжжя, 1992. Т. 1: А–Ж. 1992. 324 с., Т. 2: З–Н. 1992. 372 с.

Шило – Шило Г. Словник наддністрянських говірок. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. 288 с. – (Серія «Діалектологічна скриня»).

Ястремська – Ястремська Т. Традиційне гуцульське пастикування. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. 424 с.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баценко К. С. Назви деяких побутових реалій у західноподільських говірках. *XII Республіканська діалектологічна нарада* : тези доповідей. 1965. С. 132–135.
2. Баценко К. С. Про назви деяких побутових реалій у говорах Хмельниччини. *Праці XII Республіканської діалектологічної наради*. К. : Наук. думка, 1971. С. 298–304.
3. Бевзенко С. П. До питань про семантичні лексичні діалектизми. *Міжвузівська наукова конференція з питань укладання обласних діалектологічних словників* : тези доп. (Чернівці, 23–25 січня 1960 р.). 1960. С. 35–37.
4. Бевзенко С. П. Українська діалектологія : навч. посіб. для студ. філол. ф-тів ун-тів і пед. ін-тів. К. : Вища школа, 1980. С. 218–226.
5. Березовська Г. Г. Ареалогія східноподільських говірок (на матеріалі назв одягу і прикрас). *Наукові записки. Філологічні науки (мовознавство)*. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2011. Вип. 100. С. 243–249.
6. Березовська Г. Г. Лексико-семантична група загальних назв одягу в східноподільських говірках. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)* : зб. наук. праць. 2012. Вип. 16. . 270–275.
7. Березовська Г. Г. Назви верхнього одягу в східноподільських говірках. *Науковий часопис Національного педагогічного*

- університету ім. М. П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови : зб. наук. праць. 2011. С. 279–283.
8. Березовська Г. Г. Назви взуття в говірках Східного Поділля. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства* : зб. наук. праць Ужгородського національного університету. 2008. С. 74–78.
 9. Березовська Г. Г. Назви тканини для одягу в говірках Східного Поділля. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови* : зб. наук. праць. 2008. Вип. 3. Кн. 2. С. 70–76.
 10. Березовська Г. Г. Назви хустки в східноподільських говірках. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. 2006. Вип. 2. С. 10–13.
 11. Березовська Г. Г. Назви чоловічих головних уборів у східноподільських говірках. *Лінгвістика* : зб. наук. праць Луганського національного університету ім. Т. Г. Шевченка. 2008. Вип. 3. С. 70–75.
 12. Березовська Г. Г. Структурна організація та географія назв традиційного одягу та прикрас у східноподільських говірках : дис... канд. філол. наук : спец. 10.02.01. К., 2011. 393 с.
 13. Березовська Г. Г. Структурна організація та географія назв традиційного одягу та прикрас у східноподільських говірках : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01. К., 2011. 17 с.

14. Бичко З. М. Проблемна парадигма вивчення територіальної лексики. *Лінгвістика* : зб. наук. праць Луганського національного університету ім. Т. Г. Шевченка. 2010. № 3 (21). Ч. I. С. 5–9.
15. Бичко З. М. Діалектна лексика Опілля. Львів: Фенікс, 1997. 136 с.
16. Білан Н. В. Архітектурна лексика української мови у писемних пам'ятках і лексикографічних працях кінця XVI – початку XVII ст. – URL: <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2008/txt/Bilan.php>
17. Блинова О. И. Лексическая мотивированность и некоторые проблемы региональной лексикологии. *Вопросы изучения лексики народных говоров*. 1972. С. 92–104.
18. Бондар О. І. Українське діалектне словникарство початку XXI століття. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Філологія*. 2012. Т. 17. Вип. 4. С. 5–18.
19. Бородина М. А. О типологии ареальных исследований. *Проблемы картографирования в языкознании и этнографии*. 1974. С. 43–54.
20. Бородина М. А. Понятие маргинального ареала в лингвистическом континууме. *Ареальные исследования в языкознании и этнографии*. 1977. С. 107–118.
21. Бурячок А. А. Принципи моделювання семантичних полів лексики. *Мовознавство*. 1985. № 4. С. 41–43.

22. Варченко І. О. До вивчення говіркових і топонімічних даних східного Поділля / Діалектологічний бюлетень. Вип. ІХ. К. : Вид-во АН УРСР, 1962. С. 31–34.
23. Варченко І. О. Значення східноподільських діалектно-топонімічних даних для науки : тези доповідей IV міжвузівської республіканської славістичної конференції. 1961. С. 69–70.
24. Ващенко В. С. З історії та географії діалектних слів : матеріали до вивчення лексики говорів середньої та нижньої Наддніпрянщини : назустріч V Міжнародному з'їздові славістів. Х. : Вид-во Харківського ун-ту, 1962. 176 с. : карти.
25. Вешторт Г. Ф. Проблема семантического микрополя и картографирование лексики. *Проблемы картографирования в языкознании и этнографии*. 1974. С. 155–160.
26. Выгонная Л. П. К интерпретации лексических карт. *Проблемы картографирования в языкознании и этнографии*. 1974. С. 151–155.
27. Ганцов В. Діалектологічна класифікація українських говорів (з картою). К.: Друкарня Української Академії наук, 1923. 67 с.
28. Глуховцева Е. Д. Лексика народного быта украинских восточнорубіжанских говорів : автореф. дисс. на соискание научной степени канд. филол. наук : спец. 10.02. Днепропетровск, 1992. 19 с.
29. Глуховцева К. Динаміка складу назв господарських приміщень у східнорубіжанських говірках. *Український діалектологічний збірник. Книга 3: Пам'яті Тетяни Назарової /*

- упоряд., ред., передм. П. Ю. Гриценка ; редкол. : П. Ю. Гриценко (відп. ред.) та ін. К. : Довіра, 1997. С. 177–194.
30. Глуховцева К. Д. Говірка як об'єкт діалектологічних досліджень. *Діалектологічні студії. 4: школи, постаті, проблеми* / відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей. Львів, 2004. С. 262–274.
31. Глуховцева К. Д. Динаміка українських східнослобожанських говірок : монографія. Луганськ : Альма-матер, 2005. 592 с.
32. Глуховцева К. Д. Лексика народного побуту українських східнослобожанських говірок : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.02. К., 1992. 427 с.
33. Глуховцева К. Д. Локалізми в системі українських східнослобожанських говірок. Волинь – Житомирщина. 2001. № 6. С. 177–182.
34. Гончарук А. В. Спільне та відмінне в лексиці будівництва в подільському та буковинському говорах. *Українська мова на Буковині* : матеріали Всеукр. наук. конф., присвяченої 160-річчю від дня народження Юрія Федьковича (Чернівці, 13–15 жовтня 1994 р.). 1994. С. 63–65.
35. Горбач О. Подільські говірки / Олекса Горбач : Зібрані статті. V. Діалектологія : репринтне видання. Мюнхен, 1993. С. 13–14.
36. Гороф'янюк І. В. Ботанічна лексика центральноподільських говірок: ареалогічна інтерпретація. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного*

- університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія : зб. наук. праць. 2011. Вип. 13. С. 98–103.
37. Гороф'янюк І. В. До питання історії вивчення подільського говору *Лінгвістичні читання* : зб. наук. статей. Вінниця : «Ландо ЛТД», 2011. Вип. 4. С. 186–199.
38. Гороф'янюк І. В. Лексикографічне відтворення лексики подільського говору. *Філологічні студії* : зб. наук. статей. Вінниця, 2006. Вип. 4. С. 10–14.
39. Гороф'янюк І. В. Структурна організація та ареалогія флорономенів центральноподільських говірок : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02. К., 2010. 20 с.
40. Гороф'янюк І. В. Засади зіставного вивчення ботанічної лексики подільських говірок. *Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету : Філологічні науки* : зб. наук. праць. 2008. Вип. 16. Т. 1. С. 84–95.
41. Гороф'янюк І. В. Номінативна транспозиція в межах лексико-семантичних груп ботанічної лексики (на матеріалі подільського говору). *Діалектна мова : сучасний стан і динаміка в часі. До 100-річчя професора Ф. Т. Жилка* : тези доп. міжнар. наук. конф., Київ 5–7 березня 2008 р. 2008. С. 66–68.
42. Григор'єв-Наш М. Поділля : географічно-історичний. Кам'янець на Поділля : [б. в.], 1919. 80 с.
43. Гримашевич Г. І. Ендемізми в поліських говірках : діалектологічні студії. 4: Школи, постаті, проблеми / Відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей. Львів : Інститут українознавства

- ім. І. Крип'якевича НАН України, 2004. С. 289 – 294.
44. Гримашевич Г. І. Номінація одягу та взуття в середньополіському діалекті : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01. К., 2003. 19 с.
45. Гримашевич Г. І. Структура полісемічних назв одягу в середньополіських говірках. *Вісник Житомирського державного університету імені І. Франка*. 2004. С. 164–167.
46. Гринько Р. О. Будівельна лексика (назви житлових споруд) : українська історична та діалектна лексика / відп. ред. Л. М. Полюга. К. : Наук. думка, 1985. С. 13–24.
47. Гринько Р. О. Будівельна лексика в пам'ятках Львівського братства : прогресивна суспільно-політична думка в боротьбі проти феодальної реакції та католицько-уніатської експансії на Україні. Львів, 1988. С. 79–82.
48. Гринько Р. О. Будівельна лексика у вінницьких пам'ятках XVI – 1 пол. XVII ст. *Вінницька обласна історико-краєзнавча конференція (3-я)*. 1985. С. 61–62.
49. Гринько Р. О. Спостереження над будівельною лексикою іншомовного походження у пам'ятках української мови XVI – першої половини XVII ст. *Лексика української мови в її зв'язках з сусідніми слов'янськими і неслов'янськими мовами* : тези доп. Ужгород, 1982. С. 9–10.
50. Грицак Є. Говірка села Могильної Гайсинського повіту на Поділлі : записки наук. т-ва ім. Т. Шевченка. Львів, 1930. Т. 99. С. 323–335.

51. Грицак Є. Говірка села Могильної на Поділлі : вибрані українознавчі праці / вступ та ред. М. Лесів. Перемишль, 2002. С. 173–187.
52. Гриценко П. Ю. Українська діалектна лексика: реальність і опис (деякі аспекти). *Діалектна лексика: лексикологічний, лексикографічний, лінгвогеографічний аспекти* : матеріали доповідей Міжнародної наукової конференції. Глухів : РВВ ГДПУ, 2005. С. 5–23.
53. Гриценко П. Ю. «Слово поза словником»: реєстр словника як проблема сучасної тлумачної лексикографії. *Українська лексикографія в загальнослов'янському контексті: теорія, практика, типологія* / відпов. ред. к. філол. н. І. С. Гнатюк. К., 2011. С. 238–249.
54. Гриценко П. Ю. Ареальне варіювання лексики. К. : Наук. думка, 1990. 272 с.
55. Гриценко П. Ю. Моделювання системи діалектної лексики. К. : Наук. думка, 1984. 227 с.
56. Гриценко П. Ю. Назви сільськогосподарських знарядь у говірках південної Одещини : тези доп. XIV Республіканської діалектологічної наради. К., 1977. С. 115–117.
57. Гриценко П. Е. Генезис и семантическая структура сельскохозяйственной лексики украинских западнестепных говоров : автореф. дисс. на соискание научной степени канд. филол. наук : спец. 10.02.02. К., 1980. 29 с.
58. Гриценко П. Е. Этнолингвистический аспект реконструкции прасостояния диалектной лексики. *Полесье и*

- этногенез славян* : предварительные материалы и тезисы конференции. К., 1983. С. 76–77.
59. Гриценко П. Ю. Діалекти української мови. *Енциклопедія сучасної України*. К., 2007. Т. 7. С. 651.
60. Гриценко П. Ю. Діалектологія. *Енциклопедія сучасної України*. Т. 7. К., 2007. С. 657–658.
61. Гриценко П. Ю. До питання про ареальний аспект дослідження лексико-семантичної системи. *Фонетична, морфологічна і лексична система українських говорів* : зб. ст. К. : Наук. думка, 1983. С. 163–167.
62. Гриценко П. Ю. Дослідження лексики українських говорів. *Мовознавство*. 1984. № 5. С. 22–30.
63. Гриценко П. Ю. Етнографічні словники у контексті сучасної культури. *Українська народна тканина*. К. : Артанія, 1999. С. 13–21.
64. Гриценко П. Ю. Загальнослов'янський лінгвістичний атлас як джерело вивчення культури слов'ян. *Комплексне дослідження духовної культури слов'ян*. К., 2004. С. 13–26.
65. Гриценко П. Ю. Лексико-семантична система в ареальному аспекті. *Структура і розвиток українських говорів на сучасному етапі. XV Республіканська діалектологічна нарада* : тези доп. і повідомл. Житомир, 1983. С. 36–38.
66. Гриценко П. Ю. Лінгвістичне картографування і проблеми словотворення. *Відображення історії та культури народу в словотворенні*. К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. С. 365–376.

67. Гриценко П. Ю. Основні риси подільського говору : Поділля: історико-етнографічне дослідження. К. : Доля, 1994. С. 74–81.
68. Гриценко П. Ю. Простір і час у лінгвістичній географії : проблеми сучасної ареалогії. К. : Наук. думка, 1994. С. 102–110.
69. Гриценко П. Ю. Семантика діалектного слова: реальність і опис. *Семантика мови і тексту* : матеріали V Міжнародної наукової конференції (Івано-Франківськ, 30 вересня – 2 жовтня 1996 р.). 1996. Ч. 1. С. 47–49.
70. Гриценко П. Ю. Словники традиційної культури: між термінографією та етнографією. *Українська термінологія і сучасність* : зб. наук. праць. К., 2003. Вип. V. С. 6–13.
71. Гриценко П. Ю. Українські діалекти в сучасних реаліях глобалізації. *Діалектна мова : сучасний стан і перспективи дослідження* : програма, матеріали та тези доповідей Всеукр. наук. читань, присвячених пам'яті діалектолога Валентини Прокопенко. Чернівці : Чернівецький ун-т, 2011. С. 21–25.
72. Данилюк А. Г. Українська хата. К. : Наук. думка, 1991. 210 с.
73. Дзендзелівський Й. О. Народне мовлення і деякі питання лексичної нормалізації сучасної української літературної мови. *Питання взаємодії української літературної мови і територіальних діалектів* : тези доп. та повідомл. К. : Наук. думка, 1972. С. 29–31.

74. Дзензелівський Й. О. Програма для збирання матеріалів до лексичного атласу української мови. К. : Наук. думка, 1984. 308 с.
75. Дика Л. В. До питання про функціонування суфіксів -ище, -исько в говірках української мови. *Науковий часопис національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови* : Зб. наук. пр. 2007. Вип. 3, кн. 2. С. 45 – 51.
76. Діалектні групи і говори української мови : метод. матеріали з курсу укр. діалектології / упоряд. С. П. Бевзенко; відп. ред. В. П. Дроздовський. Одеса, 1975. 54 с.
77. Довгань С. Господарські будівлі селянського двору на південному сході Поділля (с. Орлівка Теплицького р-ну). *Народна творчість та етнографія*. 2009. № 2. С. 96–100.
78. Довгань С. Регіональні особливості зведення народного житла Середньої Наддніпрянщини в кінці XIX – другій половині XX століття. *Народна творчість та етнографія*. 2012. № 3. С. 92 – 98.
79. Довгань С. Трансформаційні процеси в житловому будівництві українців Черкащини кінця XIX – XX століть (на матеріалах експедиції). *Народна творчість та етнографія*. 2010. № 4. С. 81–83.
80. Доленко М. Т. Із спостережень над діалектною фразеологією Поділля. *Українське мовознавство*. 1975. Вип. 3. С. 102–107.

81. Доленко М. Т. Фразеологічний словник Поділля. *Питання фразеології східнослов'янських мов* : тези респ. наук. конф. К. : Наук. думка, 1972. С. 158–161.
82. Доленко М. Т. Словник діалектної лексики Вінниччини. *XII Республіканська діалектологічна нарада* : тез. доп. К. : Наук. думка, 1965. С. 158–161.
83. Дорошенко Л. І. До питання визначення типів ареалів східнополіського діалекту (за матеріалами будівельної лексики). *Філологічні науки* : зб. наук. праць. Суми, 1998. Вип. 1. С. 18–25.
84. Дорошенко Л. І. Ареалогія будівельної лексики східнополіського діалекту : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01. К., 1999. 19 с.
85. Дорошенко Л. І. Ареалогія будівельної лексики східнополіського діалекту : дис. на здобуття наукового ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01. К., 1999. 728 с.
86. Дорошенко Л. І. Методичні вказівки і матеріали для збирання будівельної лексики та обрядів, звичаїв, повір'їв, пов'язаних з сільським будівництвом. – Суми, 1995. 56 с.
87. Дорошенко Л. І. Номінація традиційних сільських будівель у східнополіському діалекті. *Полісся: мова, культура, історія* : зб. наук. праць. К., 1996. С. 118–126.
88. Дорошенко Л. І. Східнополіське традиційне будівництво у світлі номінації й народних вірувань. *Український діалектологічний збірник. Книга 3: Пам'яті Тетяни Назарової*. К. : Довіра, 1997. С. 325–334.

89. Думанська Л. Б. З історії формування української будівельної термінології (на матеріалі донаукового періоду). *Записки з українського мовознавства* : зб. наук. праць. Одеса : Астропринт, 2005. Вип. 15. С. 53–59.
90. Думанська Л. Б. Особливості архітектурних термінів (на матеріалі «Словника будівельної термінології» С. Булди). *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»: Проблеми української термінології*. Львів : Національний університет «Львівська політехніка», 2008. № 620. С. 208–213.
91. Думанська Л. Б. З історії походження української архітектурної термінології. *Культура народів Причорномор'я*. 2011. № 208. С. 153–155.
92. Думанська Л. Б. Явище синонімії в сучасній українській термінології будівництва та архітектури. *Записки з українського мовознавства* : зб. наук. праць / відп. ред.: Карпенко Ю. О. Одеса : Астропринт, 2006. Вип. 16. С. 273–278.
93. Евтушок Н. А. Лексика сільського строительства в українських западнополесских говорах : автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.02. К., 1989. 19 с.
94. Євтушок О. М. Атлас будівельної лексики Західного Полісся. Рівне : Держ. ред.-вид. підприєм., 1993. 134 с.
95. Євтушок О. М. Народна будівельна лексика Західного Полісся. Рівне, 1990. 145 с.

96. Євтушок О. М. Ареалогія будівельної лексики західнополіського говору. *Дослідження з української діалектології* : збірник праць. К. : Наук. думка, 1991. С. 81–88.
97. Євтушок О. М. Про народну будівельну термінологію. URL: <http://kulturamovy.univ.kiev.ua>.
98. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури : словник-довідник. К. : Довіра, 2006. 703 с.
99. Жвава О. А. Лексика родинних обрядів подільсько-буковинсько-наддністрянського суміжжя : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01. К., 2010. 22 с.
100. Жилко Ф. Т. Нариси з діалектології української мови. К. : Рад. школа, 1966. 307 с.
101. Жилко Ф. Т. Структура ареальних систем мови. Проблеми сучасної ареалогії : зб. наук. праць. К. : Наук. думка, 1994. С. 89–94.
102. Загнітко Н. Г. Назви їжі, напоїв у східностепових говірках Донеччини : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01. Донецьк, 2011. 19 с.
103. Закревська Я. В. Нариси з діалектного словотвору в ареальному аспекті. К. : Наук. думка, 1976. 162 с.
104. Закревська Я. В. Явище протези в західних говорах української мови. *Дослідження і матеріали з української мови*. К. : Вид-во АН УРСР, 1961. Т. 4. С. 50–52.
105. Зілинський І. Карта українських говорів. Варшава, 1933. 20 с.

106. Зілинський І. Проба упорядкування українських говорів. *Записки наукового товариства ім. Т. Г. Шевченка*. Т. СХІІ–СХVІІІ. Львів, 1913–1914. С. 333–375.
107. Ігнатенко Д. А. Динаміка назв житлового комплексу в українських говірках на півночі Молдови. *Діалекти в синхронії та діахронії: загальнослов'янський контекст* : тези доповідей міжнародної конференції. К. : КММ, 2014. С. 207–211.
108. Історія української мови. Лексика і фразеологія / В. М. Русанівський, В. О. Винник, В. Й. Горобець та ін. К. : Наук. думка, 1983. 743 с.
109. Іщенко Н. Г. Системність у лексиці. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. Вип. 89 (3). С. 3–6.
110. Калнынь Л. Э. Опыт моделирования системы украинского диалектного языка. *Фонологическая*. М. : Наука, 1973. 398 с.
111. Кацалапенко К. В. Назви хліба в календарних обрядах Східного Поділля. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови* : зб. наук. праць. 2008. Вип. 3, кн. 2. С. 101–106.
112. Кацалапенко К. В. Лексико-семантична група назв рідких страв у говірках Східного Поділля. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови* : зб. наук. праць. 2009. Вип. 5. С. 31–38.

113. Керницький І. М. Спостереження над назвами приміщень в українських пам'ятках XVI – XVII ст. *Питання історії української мови* : зб. наук. праць. К. : Наук. думка, 1970. С. 5–19.
114. Клепикова Г. П. Сема-ономасиологический аспект в исследовании некоторых лексических групп (на материале карпатоукраинских диалектов). *Общеславянский лингвистический атлас. Материалы и исследования*. К. : Наука, 1977. С. 162–188.
115. Клименко Н. Б. Назви одягу в східностепових говірках Донеччини : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01. Донецьк, 2001. 19 с.
116. Клименко Н. Б. Назви одягу в східностепових говірках Донеччини : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01. Донецьк, 2001. 400 с.
117. Клименко Н. Б. Назви сорочки в східностепових говірках Донеччини. *Вісник Луганського державного педагогічного університету ім. Т. Шевченка : Філологічні науки*. № 12 (44) грудень. 2001. С. 122–130.
118. Коваленко Н. Д. Фраземіка говірок Західного Поділля : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01. К., 2001. 20 с.
119. Коваленко Н. Д. Дери́ваційна база фразем західноподільського ареалу. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського* : зб. наук. праць. Серія: Філологія. 2001. Вип. 3. С. 70–73.

120. Коваленко Н. Д. Діалектизми у складі фразеологічних одиниць (на матеріалі подільських і лемківських говірок). Лемківський діалект у загальноукраїнському контексті / укл.: Панцьо С. Є., Свистун Н. О. *Studia metodologica*. Тернопіль : Редакційно-видавничий відділ ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2009. – Вип. 27. С. 57–61.
121. Коваленко Н. Д. Компаративна діалектна фразеологія Поділля. *ACADEMIA на пошану Леоніда Антоновича Коваленка*. Книга II. Гуманітарно-суспільні дослідження. Кам'янець-Подільський, 1997. С. 73–75.
122. Коваленко Н. Д. Лексика подільських говірок у «Словарі української мови» Б. Грінченка. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови* : зб. наук. праць. 2011. Вип. 7. С. 325–330.
123. Коваленко Н. Д. Фраземіка говірок Західного Поділля : монографія. Кам'янець-Подільський : ПП Буйницький О. А., 2011. 176 с.
124. Козачук А. А. Сельскохозяйственная лексика говоров Волыни : автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.02. К., 1971. 19 с.
125. Козачук Г. Динаміка побутової лексики поліських говірок. *Структура і розвиток українських говорів на сучасному етапі: XV Республіканська діалектологічна нарада* : тези доп. і повідомлень. Житомир, 1983. С. 196–198.

126. Козачук Г. О. Взаємодія літературної і діалектної побутової лексики. *Мовознавство*. 1985. № 2. С. 44–47.
127. Корень Н. Д. Полесская строительная терминология (Хата и хозяйственные постройки). *Лексика Полесья* : материалы для полесского диалектного словаря. М. : Наука, 1968. С. 131–160.
128. Косміна Т. Сільське житло Поділля: кінець ХІХ – ХХ століття. Історико-етнографічне дослідження. К. : Наук. думка, 1980. 192 с.
129. Костюк А. В. Основні засади реалізації наукового проекту «Лексика Поділля». *Наук. вісник Ізмаїльського держ. гуман. ун-ту. Філологічні науки* : зб. наук. праць. 2006. Вип. 21. С. 70–73.
130. Костюк А. В. Формальна модифікація слова в ареальному аспекті. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови* : зб. наук. пр. 2007. Вип. 3, кн. 2. С. 51–57.
131. Кочерган М. П. Лексико-семантична система. *Українська мова: Енциклопедія*. 2-ге вид., випр. і доп. К. : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. С. 305–306.
132. Краєвська Г. П. Динаміка лексики бондарства в центральноподільських говірках. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови* : зб. наук. пр. 2011. Вип. 8. С. 259–263.

133. Краєвська Г. П. Із студій над виробничою лексикою подільського діалекту: минуле і сучасне каменоломного промислу. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови* : зб. наук. праць. 2007. Вип. 3, кн. 2. С. 115–120.
134. Краєвська Г. П. Народна виробнича термінологія центральних говірок Поділля : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. : спец. 10.02.01. К., 2010. 22 с.
135. Критенко А. П. Тематичні групи слів і омонімія. *Слов'янське мовознавство*. 1962. Вип. 4. С. 198–211.
136. Кубрякова Е. С. Типы языковых значений: семантика производного слова. К. : Наука, 1981. 200 с.
137. Лизанець П. Завдання і перспективи розвитку української діалектології. *Діалектна мова : сучасний стан і динаміка в часі. До 100-річчя проф. Ф. Т. Жилка* : тези доп. Міжнародної наукової конференції. К. : Видавничий дім Дмитра Бурого, 2008. С. 118–120.
138. Лисиченко Л. А. Лексикологія сучасної української мови : семантична структура слова. Харків : Вища школа, 1977. 129 с.
139. Мартинова Г. І. До визначення подільсько-середньонаддніпрянської діалектної межі. *Український діалектологічний збірник. Книга 3: Пам'яті Тетяни Назарової / упоряд., ред., передм. П. Ю. Гриценка ; редкол. : П. Ю. Гриценко (відп. ред.) та ін.* К. : Довіра, 1997. С. 145–158.

140. Мартинова Г. І. Лінгвістична географія правобережної Черкащини. Черкаси : Відлуння Плюс, 2000. 265 с.
141. Мартинова Г. І. Подільсько-середньонадніпрянська діалектна межа (за даними побутової лексики правобережної Черкащини) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. : спец. 10.02.01. К., 1993. 19 с.
142. Матвіяс І. Г. Українська мова і її говори. К. : Наук. думка, 1990. 164 с.
143. Матвіяс І. Г. Проблема визначення українських наріч. *Мовознавство*. 2001. № 2. С. 13–18.
144. Мединський А. М. Назви інструменту для випалювання гончарських виробів у подільських говірках. *Діалектна лексика: лексикологічний, лексикографічний та лінгвогеографічний аспекти* : матеріали доповідей Міжнародної наукової конференції. Глухів : РВВ ГДПУ, 2005. С. 79–83.
145. Мединський А. М. Структурна організація і семантика гончарської лексики у подільських говірках : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01. К., 2005. 20 с.
146. Мельничук О. С. Південноподільська говірка с. Писарівки (Кодимський район Одеської області). *Діалектологічний бюлетень*. К. : Вид-во АН УРСР, 1951. Вип. 3. С. 45–69.
147. Михальчук К. П. Наречия, поднаречия и говоры Южной России в связи с наречиями Галичины. *Труды этнографическо-*

- статистической экспедиции в Западнорусский край*. СПб., 1872. Т. 7. С. 453–512.
148. Мовна палітра Поділля : філол. зб. з регіональних проблем / відп. ред. А. В. Костюк. Вінниця : «Едельвейс і К», 2008. Вип. I. 200 с.
149. Мораховская О. Н. К истории названий построек в русском языке (хата). *Общеславянский лингвистический атлас*. К. : Наука, 1980. С. 36–55.
150. Мораховская О. Н. К сопоставлению лингвистических и этнографических ареалов. Ареальные исследования в языкознании и этнографии. Л. : Наука, 1977. С. 241–246.
151. Назарова Т. В. Деякі фонетичні гіперизми в українських говірках Нижньої Прип'яті. *Діалектологічний бюлетень*. Вип. VIII. К.: Вид-во АН УРСР, 1961. С.18–31.
152. Никончук М. В. Будівельна лексика правобережного Полісся в лексико-семантичній системі східнослов'янських мов. Житомир, 1990. 369 с.
153. Никончук М. В. Ендемічна лексика Житомирщини. Житомир, 1989. 272 с.
154. Никончук М. В. Ендемічна лексика. Київське Полісся : Етнолінгвістичне дослідження. К., 1989. С. 83–96.
155. Німчук В. В. Давньоруська побутова лексика. *Мовознавство*. 1981. № 6. С. 30–41.
156. Німчук В. В. Давньоруська спадщина в лексиці української мови. К. : Наук. думка, 1992. 414 с.

157. Німчук В. В. Проблеми українського діалектогенезу. Проблеми сучасної ареалогії / відп. ред. П. Ю. Гриценко. К. : Наук. думка, 1994. С. 25–47.
158. Новіцька О. Структурування побутової лексики Підгаєччини (на матеріалі назв одягу і взуття, їжі, кухонного начиння, господарських приміщень) Структурування побутової лексики Підгаєччини Українознавчі студії. 2012–2013. № 13–14. С. 68–84.
159. Олійник Л. Будівельна лексика трактату Вітрувія «De ARCHITECTURA». – URL:
http://www.lnu.edu.ua/faculty/inomov.new/Foreign_Philology/Foreign_Philology/Foreign_Philology_122/articles/19oliynyk.pdf
160. Очеретний А. Д. Говори Уманського району Черкаської області : автореф. дисс. на соискание научной степени канд. филол. наук : спец. 10.02.02. К., 1958. 16 с.
161. Очеретний А. Д. До питання про діалектний словник говірок західної Черкащини. *Наук. записки. Вісник Київськ. пед. ін-ту* : тези доповідей. К. : Вид-во КДУ, 1960. С. 51–53.
162. Очеретний А. Д. До питання про семантичні діалектизми південно-західної Черкащини. *Звітно-наукова конференція кафедр Київського пед. ін-ту* : тези доповідей. Гуманітарні науки. 1967. С. 106–107.
163. Очеретний А. Д. Из наблюдений над бытовой лексикой восточноподольских говоров украинского языка. М. : Наука, 1972. С. 121–124.

164. Очеретний А. Д. Лексика говорів західної Черкащини. *Звітно-наукова конференція кафедр Київського пед. ін-ту* : тези доповідей. Гуманітарні науки. 1966. С. 116–117.
165. Очеретний А. Д. Лексичні контакти східного і західного діалектних ареалів української мови. XIV Республіканська діалектологічна нарада. К. : Наук. думка, 1977. С. 54–56.
166. Очеретний А. Д. Словник діалектної лексики західної Черкащини. *Звітно-наукова конференція кафедр Київського пед. ін-ту за 1964 р.* : тези доп. Гуманітарні науки. 1965. С. 89–91.
167. Павел В. К. Лексическая номинация (на материале молдавских народных говоров). Кишинев : Штиинца, 1983. 231 с.
168. Пелих Г. Ф. Явление ассимиляции в подольских говорах украинского языка. *Совещание по Общеславянскому лингвистическому атласу (Киев, 26–30 сент. 1972 г.)* : тезисы докл. К. : Наука, 1972. С. 53–55.
169. Письмиченко А. М. Сучасна будівельна термінологія в українській і російській мовах. *Мовознавство*. 1991. № 6. С. 46–51.
170. Пілецький В. І. Генеза лексико-семантичної групи назв будівель для худоби та птиці в наддністрянських говорах півдня Тернопільщини. *Лексика української мови в її зв'язках з сусідніми слов'янськими і неслов'янськими мовами* : тези доп. Ужгород, 1982. С. 230–231.

171. Поділля. Історико-етнографічне дослідження. К. : Доля, 1994. 499 с.
172. Поділля. Краєзнавчі студії : зб. наук. пр. / відп. за вип. М. М. Торчинський. Хмельницький : ХмЦНТЕІ, 2009. С. 11–15.
173. Подільський говір : Бібліографічний покажчик / уклад. : І. В. Горофянюк, Н. Д. Коваленко, Т. М. Тищенко. Вінниця : ТОВ фірма «Планер». 2013. – 141 с.
174. Потапчук І. М. Народна географічна термінологія в західноподільських говірках : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01. Луцьк, 2012. 22 с.
175. Потапчук І. М. Поняття ‘поле’ у географічній терміносистемі Західного Поділля. *Наукові праці Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки*. 2010. Вип. 23. С. 188–192.
176. Потапчук І. М. Поняття ‘яма’ у західноподільському діалектному мовленні. *Актуальні проблеми слов’янської філології. Серія: Лінгвістика і літературознавство* : міжвуз. зб. наук. ст. Бердянськ : БДПУ, 2011. Вип. XXIV. Ч. 1. С. 526–533.
177. Присяжнюк В. З. Лексика сільського строительства в українском языке : автореф. дисс. на соискание научной степени канд. филол. наук : спец. 10.02.02. К., 1981. 17 с.
178. Присяжнюк В. З. Еволюція назв народного житла. *Народна творчість та етнографія*. 1979. № 1. С. 87–88.
179. Присяжнюк В. З. Лексика на позначення сільських будівель в українських говорах. *Проблеми дослідження діалектної*

- лексики і фразеології української мови* : тези доповідей. Ужгород, 1978. С. 54–55.
180. Про затвердження Типових правил розміщення малих архітектурних форм для здійснення підприємницької діяльності. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0755-00>
181. Проблеми сучасної ареалогії / відп. ред. П. Ю. Гриценко. К. : Наук. думка, 1994. 341 с.
182. Радович Р. Звичай та обряди, пов'язані зі спорудженням житла на заході галицької Бойківщини (за матеріалами Турківського і Старосамбірського р-нів). *Народознавчі зошити*. 2008. № 3–4. С. 253–271.
183. Радович Р. Релікти архаїчного поліського житла. *Полісся України: матеріали історико-етнографічного дослідження*. Львів : Інститут народознавства НАН України, 1999. Вип. 2. С. 87–99.
184. Радович Р. Технологія зведення зрубу житла. *Полісся України: матеріали історико-етнографічного дослідження*. Львів : Інститут народознавства НАН України, 1999. Вип. 2. С. 99–117.
185. Радович Р. Традиційне житло українців Південного Поділля другої половини ХІХ – початку ХХ століття: конструктивно-технологічний аспект (за матеріалами з Хмельницької області). *Вісник Львів. ун-ту. Серія історична*. Львів, 2010. Вип. 45. С. 437–462.
186. Рахинський В. Матеріяли до діалектології Вінницької і суміжних округ. *Зап. Вінниц. укр. пед. технікуму ім. І. Франка*.

- Вінниця : Вид-во Вінниц. укр. пед. технікуму, 1929. Т. 1. С. 75–105.
187. Рудницький Є. Зложене речення в гуманських діалектах. *Український діалектологічний збірник*. К., 1929. Кн. 2. С. 213–230.
188. Рудницький Є. Діалекти Уманщини (Загальна характеристика). *Гуманщина* : краєзнавчий збірник. Умань, 1927. С. 190–205.
189. Русанівський В. М. Структура лексичної і граматичної семантики. К. : Наук. думка, 1988. 236 с.
190. Сердега Р. Л. Лексика традиційного господарювання в говорах Центральної Слобожанщини (Харківщини) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2004. 266 с.
191. Сілецький Р. Л. «Входчини» (новосільні звичаї, обряди та повір'я). *Полісся України: матеріали історико-етнографічного дослідження*. Львів : Інститут народознавства НАН України, 1999. Вип. 2. С. 117–125.
192. Сілецький Р. Л. Про збереження однієї етнокультурної традиції в галицькому селі (на прикладі будівельної обрядовості із с. Довпотів Калуського р-ну Івано-Франківської обл.). *Народознавчі зошити*. 2004. № 1–2. С. 250–254.
193. Сніжко Н. В. Актуальні проблеми системного дослідження лексики. *Українська лексикографія в загальнослов'янському контексті: теорія, практика, типологія*. К., 2011. С. 532–543.

194. Скорофатова А. О. Ономазіологія та лінгвогеографія фітономенів в українських східнословобожанських говірках : монографія. Луганськ : Елтон-2, 2009. 369 с.
195. Сологуб Н. Криниця, колодязь <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine43-17.pdf>.
196. Сороколетов Ф. П. К вопросу о системных отношениях в лексике народных говоров : диалектная лексика. 1975. Л. : Наука, 1978. С. 14–24.
197. Сороколетов Ф. П. Диалектная лексика как система : восточнославянское и общее языкознание. М. : Наука, 1978. С. 84–90.
198. Структура українських говорів. К. :Наук. думка, 1982. 200 с.
199. Струманський В. П. Народознавство Поділля : хрестоматія. Хмельницький : Поділля, 1995. 443 с.
200. Тарнавський Р. Толока під час будівництва в громадському побуті українських селян (друга половина ХІХ – перша половина ХХ ст.). *Народознавчі зошити*. 2012. № 6. С. 995–1009.
201. Терешко Л. С. До характеристики змін у сільськогосподарській термінології українських говірок Південного Побужжя. *Праці Одеськ. ун-ту*. К., 1956. Вип. 5. Т. 146. С. 141–153.
202. Терешко Л. С. Лексичні особливості південноподільських говірок за етнографічними матеріалами ХІХ – початку ХХ ст.

Праці XII Республіканської діалектологічної наради. К. : Наук. думка, 1971. С. 422–428.

203. Тищенко Л. М. Загальна характеристика просторової диференціації побутової лексики південнослобожанських говірок. *Донецький вісник Наукового товариства ім. Т. Шевченка*. Донецьк : Український культурологічний центр. Східний видавничий дім, 2007. –Т. 16. С. 212–218.
204. Тищенко Л. М. Структурна організація і динаміка побутової лексики південнослобожанських говірок : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. К., 2002. 410 с.
205. Тищенко Л. М. Назви внутрішнього упорядкування житлових приміщень південнослобожанських говірок у просторовій та часовій проекції. *Донецький вісник Наукового товариства ім. Т. Шевченка*. – Донецьк : Український культурологічний центр. Східний видавничий дім, 2008. Т. 22. С. 38–50.
206. Тищенко Л. М. Двокомпонентні номінації в «Словнику побутової лексики південнослобожанських говірок». *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства* : зб. наук. праць. Ужгород, 2008. Вип. 12. С. 192–194.
207. Тищенко Л. М. Лексична реалізація семи 'бічна стіна хати' в південнослобожанських говірках. *Лінгвістика* : зб. наук. праць. Луганськ : Альма-матер, 2010. № 3. Ч. 1. С. 130–136.
208. Тищенко Л. М. Південнослобожанські назви приміщень для зберігання зерна та снопів у просторовій та часовій

- проекції. *Лінгвістика* : зб. наук. праць. Луганськ : Альма-матер, 2006. № 1. С. 157–164.
209. Тищенко Л. М. Спроба зіставного аналізу побутової лексики сходу і півдня Слобожанщини. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови* : зб. наук. праць. 2007. Вип. 3, кн. 2. С. 130–136.
210. Тищенко Т. М. Лексика бджільництва Східного Поділля. Умань : РВЦ «Софія», 2008. 90 с.
211. Тищенко Т. М. Матеріали до «Словника полонізмів у східноподільських говірках». *Науковий часопис Східноподільського лінгвокраєзнавчого центру* : зб. наук. праць студентів, магістрантів, викладачів. 2013. Вип. 2. С. 60 – 67.
212. Тищенко Т. М. Ареальна стратифікація східноподільських говірок. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови* : зб. наук. праць. 2007. Вип. 3, кн. 2. С. 31–38.
213. Тищенко Т. М. До визначення статусу говірок історичної Уманщини. Говірки історичної Уманщини і суміжних земель : монографія . Умань, 2008. С. 67–79.
214. Тищенко Т. М. Подільсько-середньонаддніпрянське суміжжя у світлі ізоглос : дис... канд. філол. наук : спец. 10.02.01. К., 2003. 194 с.

215. Тищенко Т. М. Східноподільський родильний обряд : лексикографічний і текстовий описи.. Умань : РВЦ «Візаві», 2014. 392 с.
216. Ткачук П. Є. Подільський діалект і говірки Звенигородщини – батьківщини Т. Шевченка. *Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету. Філологічні науки*. 2005. Вип. 9. С. 425–430.
217. Ткачук П. Є. Про етнолінгвістичний опис Поділля. *Проблеми етнографії Поділля* : тези доп. наук. конф. Кам'янець-Подільський, 1986. С. 195–196.
218. Ткачук П. Є. Явища лексикалізації у говірках наддністрянсько-подільського порубіжжя. *Діалектна лексика: лексикологічний, лексикографічний та лінгвогеографічний аспекти* : наук. зб. Глухів, 2005. С. 92–96.
219. Тодер Д. Д. Будівельна лексика українських говорів Закарпаття як предмет наукового дослідження. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства* : зб. наук. праць. Ужгород : Ужгородський нац. ун-т, 2012. Вип. 17. С. 63–67.
220. Українська лінгвістична географія : зб. ст. / ред. Ф. Т. Жилко. К. : Наук. думка, 1966. 154 с.
221. Українська минувшина: Ілюстрований етнографічний довідник / А. П. Пономарьов, Л. Ф. Артюх, Т. В. Косміна та ін. К. : Либідь, 1993. С. 142–143.
222. Український діалектологічний збірник. Кн. 3: Пам'яті Тетяни Назарової / упоряд., ред., передм. П. Ю. Гриценка;

редкол.: П. Ю

223. Филин Ф. П. О лексико-семантических группах слов : эзиковедски изследования в чест на акад. Ст. Младенов. София : Издание на българската академия науките, 1957. С. 523–538.
224. Царалунга І. Б. Помешкання українців кінця XVI – початку XVII століття (на матеріалі Житомирських актових книг). Волинь – Житомирщина : історико-філологічний збірник з регіональних проблем. 2010. № 22(1). С. 186–199.
225. Чепіга І. П. Будівельна лексика староукраїнської мови (загальні поняття). *Мовознавство*. 1982. № 2. С. 51–61.
226. Чепіга І. П. З історії староукраїнської лексики на позначення гідроспоруд. *Мовознавство*. 1986. № 3. С. 44–51.
227. Шевченко Т. Г. До питання взаємодії перехідних говірок на подільсько-степовому мовному порубіжжі : XIV Республіканська діалектологічна нарада. К. : Наук. думка, 1977. С. 20–22.
228. Шеремета Н. П. До визначення південноволинсько-подільського діалектного порубіжжя. *Система і структура східнослов'янських мов (до 200-річчя В. І. Даля)* : зб. наук. праць. К. : Знання України, 2001. С. 126–134.
229. Шеремета Н. П. Лексика на позначення житлових та господарських приміщень у говірках південноволинсько-подільського діалектного суміжжя. *Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету* : зб. за підсумками звітної наукової конференції викладачів і аспірантів: у 3 т. 2004. Вип. 3. Т. 2. С. 6– 8.

230. Шеремета Н. П. Назви місця перебування свійських тварин у говірках південноволинсько-подільського діалектного порубіжжя. *Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету. Філологічні науки*. 2001. Вип. 5. С. 7–10.
231. Шеремета Н. П. Особливості вивчення діалектної лексики. *Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету* : зб. за підсумками звітної наукової конференції викладачів і аспірантів : у 3 т. 2005. Вип. 4. Т. 2. С. 7–8.
232. Шеремета Н. П. Південноволинсько-подільське діалектне порубіжжя (за матеріалами тваринницької лексики) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01. К., 2000. 20 с.
233. Шеремета Н. П. Подільський говір і українська літературна мова. *Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету. Філологічні науки*. 2003. Вип. 7. С. 89–95.
234. Шеремета Н. П. Подільські говірки у просторі і часі. *Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету. Філологічні науки* : у 2 т. 2005. Вип. 11. Т. 1. С. 172–176.
235. Шило Г. Ф. Будівельна лексика в західноукраїнських говорах. *Лексика української мови в її зв'язках з сусідніми слов'янськими і неслов'янськими мовами* : тези доп. Ужгород, 1982. С. 117–118.

236. Шило Г. Ф. Из спостереження над лексикою (будівельною) в західноукраїнських говорах. *Проблеми дослідження діалектної лексики і фразеології української мови* : тези доповідей. Ужгород, 1978. С. 83–84.
237. Шмелёв Д. Н. Проблемы семантического анализа лексики. К. : Наука, 1973. 280 с.
238. Шмелёв Д. Н. Современный русский язык: Лексика. К. : Просвещение, 1977. 334 с.
239. Щерба Л. В. Опыт общей теории лексикографии : языковая система и речевая деятельность. Л. : Наука, 1974. С. 265–304.
240. Щербина Т. Ареалогія середньонадніпрянсько-степового порубіжжя : монографія. Черкаси : Видавець Андросук П. С., 2009. 348 с.
241. Ястремська Т. Традиційне гуцульське пастухування. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. 424 с.

Атлас лексики традиційного будівництва в східноpodільських говірках

Засади картографування

В атласі представлено атомарні карти, на яких передано протиставлення лексичного, семантичного рівнів та особливостей формальної структури слова. Найбільше в атласі карт, які відображають лексичні та семантичні особливості східноpodільських говірок. На картах лексичних явищ відображено протиставлення плану вираження, на семантичних – ареальні розрізнення елементів, ідентичних за формою і різних за змістом. Кілька карт репрезентують фонетичну, морфемну чи фонетико-граматичну структури окремих слів. На лексичних картах такі лексеми мають позначку *.

Карті атомарного типу мають основний та додатковий рівні. Основний рівень протиставлення визначає назву карти та її місце в атласі. Для вираження основного рівня карти використано графічні знаки (○, Δ, ∇, □, ◇, ◻), для додаткового рівня протиставлення – модифікації цих базових знаків, модифікованими знаками передано і назви-словосполучення. Відсутність картографованого явища чи реалії позначено знаком відсутності – .

Кожна лінгвістична карта має легенду (порядковий номер, назву, відповідні картографічні знаки. Слова-репрезентанти, вміщені в легенді для розкриття лінгвістичного значення графічних символів, наведено в найбільш поширеній реалізації. На лексичних картах одним знаком передані фонетичні варіанти. Більшість карт має

коментар, у якому подано додаткову інформацію до картографованого матеріалу та його відтворення на карті.

Записи діалектного матеріалу здійснено за допомогою фонетичної транскрипції, апробованої в АУМ та у виданні “Говірки Чорнобильської зони. Тексти ” (К., 1996. – С. 6–19).

Напівпалатальність приголосних позначено крапкою праворуч угорі букви ([ḅ·], [ṇ·]), палаталізованість – знаком апострофа ([m ′], [c ′]). Довга вимова приголосних – двокрапкою, напівдовга – однією крапкою після літери внизу (с'і^н.ик, гу^лмен.ик, п'ідне^uл̣б'ін'.а). Наголос позначено вертикальною рисою перед знаком приголосного, що передує голосному наголошеного складу, або безпосередньо перед літерою голосного звука (л̣шона, ко^лр'іўник).

Цифрові позначення говірок обстежених населених пунктів

1. Кальник Іллінецький р-н Вінницька обл.
2. Цибулів Монастирищенський р-н Черкаська обл.
3. Бузівка Жашківський р-н Черкаська обл.
4. Соколівка Жашківський р-н Черкаська обл.
5. Одай Жашківський р-н Черкаська обл.
6. Озірна Звенигородський р-н Черкаська обл.
7. Звенигородка Звенигородський р-н Черкаська обл.
8. Ватутіне Звенигородський р-н Черкаська обл.
9. Тарнава Монастирищенський р-н Черкаська обл.
10. Терлиця Монастирищенський р-н Черкаська обл.
11. Попудня Монастирищенський р-н Черкаська обл.
12. Добра Маньківський р-н Черкаська обл.

13. Нестерівка Маньківський р-н Черкаська обл.
14. Подібна Маньківський р-н Черкаська обл.
15. Гордашівка Тальнівський р-н Черкаська обл.
16. Тальне Тальнівський р-н Черкаська обл.
17. Новоселиця Катеринопільський р-н Черкаська обл.
18. Степашки Гайсинський р-н Вінницька обл.
19. Гайсин Гайсинський р-н Вінницька обл.
20. Крутогорб Гайсинський р-н Вінницька обл.
21. Кіблич Гайсинський р-н Вінницька обл.
22. Михайлівка Гайсинський р-н Вінницька обл.
23. Гранів Гайсинський р-н Вінницька обл.
24. Велика Севастянівка Христинівський р-н Черкаська обл.
25. Ягубець Христинівський р-н Черкаська обл.
26. Паланка Уманський р-н Черкаська обл.
27. Кочубіївка Уманський р-н Черкаська обл.
28. Родниківка Уманський р-н Черкаська обл.
29. Умань Уманський р-н Черкаська обл.
30. Дмитрушки Уманський р-н Черкаська обл.
31. Пугачівка Уманський р-н Черкаська обл.
32. Старі Бабани Уманський р-н Черкаська обл.
33. Косенівка Уманський р-н Черкаська обл.
34. Аполянка Уманський р-н Черкаська обл.
35. Тальянки Тальнівський р-н Черкаська обл.
36. Вишнопіль Тальнівський р-н Черкаська обл.
37. Кам'янече Новоархангельський р-н Кіровоградська обл.
38. Коржова Уманський р-н Черкаська обл.

39. Синюха Новоархангельський р-н Кіровоградська обл.
40. Сільниця Тульчинський р-н Вінницька обл.
41. Кинашів Тульчинський р-н Вінницька обл.
42. Клебань Тульчинський р-н Вінницька обл.
43. Лукашівка Тростянецький р-н Вінницька обл.
44. Велика Мочулка Теплицький р-н Вінницька обл.
45. Мала Мочулка Теплицький р-н Вінницька обл.
46. Теплик Теплицький р-н Вінницька обл.
47. Стражгород Теплицький р-н Вінницька обл.
48. Комарівка Теплицький р-н Вінницька обл.
49. Росоша Теплицький р-н Вінницька обл.
50. Погоріла Теплицький р-н Вінницька обл.
51. Осітна Христинівський р-н Черкаська обл.
52. Кузьміна Гребля Христинівський р-н Черкаська обл.
53. Синиця Христинівський р-н Черкаська обл.
54. Кочержинці Уманський р-н Черкаська обл.
55. Полянецьке Уманський р-н Черкаська обл.
56. Громи Уманський р-н Черкаська обл.
57. Томашівка Уманський р-н Черкаська обл.
58. Коржова Уманський р-н Черкаська обл.
59. Нерубайка Новоархангельський р-н Кіровоградська обл.
60. Торговиця Новоархангельський р-н Кіровоградська обл.
61. Калинка Томашпільський р-н Вінницька обл.
62. Тиманівка Тульчинський р-н Вінницька обл.
63. Ганнопіль Тульчинський р-н Вінницька обл.
64. Кирнасівка Тульчинський р-н Вінницька обл.

65. Кошаринці Бершадський р-н Вінницька обл.
66. Петрашівка Теплицький р-н Вінницька обл.
67. Тернівка Бершадський р-н Вінницька обл.
68. Юрківка Уманський р-н Черкаська обл.
69. Посухівка Уманський р-н Черкаська обл.
70. Антонівка Уманський р-н Черкаська обл.
71. Колодисте Уманський р-н Черкаська обл.
72. Рижавка Уманський р-н Черкаська обл.
73. Черповоди Уманський р-н Черкаська обл.
74. Крутеньке Голованівський р-н Кіровоградська обл.
75. Перегонівка Голованівський р-н Кіровоградська обл.
76. Підвисоке Новоархангельський р-н Кіровоградська обл.
77. Росоховатець Новоархангельський р-н Кіровоградська обл.
78. Тернівка Новоархангельський р-н Кіровоградська обл.
79. Дахталія Крижопільський р-н Вінницька обл.
80. Козинці Тростянецький р-н Вінницька обл.
81. Верхівка Тростянецький р-н Вінницька обл.
82. Ободівка Тростянецький р-н Вінницька обл.
83. Війтівка Бершадський р-н Вінницька обл.
84. Гайворон Гайворонський р-н Кіровоградська обл.
85. Мощене Гайворонський р-н Кіровоградська обл.
86. Тракт Гайворонський р-н Кіровоградська обл.
87. Таужне Гайворонський р-н Кіровоградська обл.
88. Йосипівка Ульянівський р-н Кіровоградська обл.
89. Ульянівка Ульянівський р-н Кіровоградська обл.
90. Межирічка Голованівський р-н Кіровоградська обл.

91. Орлове Новоархангельський р-н Кіровоградська обл.
92. Ятрань Новоархангельський р-н Кіровоградська обл.
93. Хашувата Гайворонський р-н Кіровоградська обл.
94. Бугове Гайворонський р-н Кіровоградська обл.
95. Казавчин Гайворонський р-н Кіровоградська обл.
96. Могильне Гайворонський р-н Кіровоградська обл.
97. Шамраївка Ульянівський р-н Кіровоградська обл.
98. Лозовата Ульянівський р-н Кіровоградська обл.
99. Дельфінівка Ульянівський р-н Кіровоградська обл.
100. Любомирка Чечельницький р-н Вінницька обл.
101. Гербіно Балтський р-н Одеська обл.
102. Концеба Савранський р-н Одеська обл.
103. Осички Савранський р-н Одеська обл.
104. Вільшанка Савранський р-н Одеська обл.
105. Дубиново Савранський р-н Одеська обл.
106. Тридуби Кривоозерський р-н Миколаївська обл.

Перелік карт

- Карта № 1. 'Приміщення для корів'
- Карта № 2. 'Громадська будівля для корів'
- Карта № 3. Морфемна структура лексем із *корів-*
- Карта № 4. 'Приміщення для свиней'
- Карта № 5. 'Громадська будівля для свиней'
- Карта № 6. Фонетична структура лексеми *конюшня*
- Карта № 7. 'Приміщення для коней'

- Карта № 8. ‘Місце для сидіння курей в курнику’
- Карта № 9. ‘Приміщення для курей’
- Карта № 10. Морфемна структура лексем із *кур-*
- Карта № 11. Фонетична структура лексеми *подра*
- Карта № 12. ‘Вулик; приміщення для бджіл’
- Карта № 13. ‘Приміщення для зимівлі бджіл’
- Карта № 14. Семантична структура лексеми *хлів*
- Карта № 15. Семантична структура лексеми *шопи*
- Карта № 16. Семантична структура лексеми *сарай*
- Карта № 17. ‘Загорожа для великої рогатої худоби’
- Карта № 18. ‘Перекладина в загорожі’
- Карта № 19. Фонетична структура лексеми *обора*
- Карта № 20. ‘Приміщення для реманенту’
- Карта № 21. ‘Приміщення для сіна’
- Карта № 22. Фонетико-граматична структура лексеми *піднавіс*
- Карта № 23. ‘Зерноскховище в колгоспі’
- Карта № 24. ‘Приміщення для зберігання зерна’
- Карта № 25. ‘Приміщення для зберігання половини’
- Карта № 26. ‘Будівля для зберігання снопів, сіна, молотьби та віяння’
- Карта № 27. ‘Приміщення для зберігання кукурудзи’
- Карта № 28. ‘Приміщення, у якому просушували снопи’
- Карта № 29. ‘Відгороджене місце в коморі для зсипання зерна’
- Карта № 30. Семантична структура лексеми *горище*
- Карта № 31. Граматична структура лексеми *засік*
- Карта № 32. ‘Місце для зберігання зерна, картоплі, буряків’

- Карта № 33. Семантична структура лексеми *кіш*
- Карта № 34. Семантична структура лексеми *клуня*
- Карта № 35. Семантична структура лексеми *засік*
- Карта № 36. Семантична структура лексеми *комора*
- Карта № 37. Семантична структура лексеми *шалаш*
- Карта № 38. Семантична структура лексеми *повітка*
- Карта № 39. Семантична структура лексеми *піднавіс*
- Карта № 40. ‘Вузький прохід між тинами, будівлями’
- Карта № 41. ‘Обнесена огорожею ділянка, на якій розміщена хата та інші будівлі’
- Карта № 42. Фонетична структура лексеми *подвір’я*
- Карта № 43. Фонетична структура лексеми *обійстя*
- Карта № 44. Фонетична структура лексеми *котлован*
- Карта № 45. ‘Хата, селянський житловий будинок’
- Карта № 46. Фонетико-граматична структура лексеми *мансарда*
- Карта № 47. ‘Кімната, в якій сплять’
- Карта № 48. ‘Місце, де стоїть ліжко’
- Карта № 49. ‘Невелика прохідна кімната’
- Карта № 50. ‘Внутрішнє опукле верхнє покриття над черінню’
- Карта № 51. ‘Горизонтальна площадка перед челюстями печі під комином’
- Карта № 52. ‘Горизонтальна частина димоходу, що лежить на горищі’
- Карта № 53. ‘Місце, де сходяться схили солом’яної покрівлі’
- Карта № 54. ‘Нижній край солом’яної покрівлі, що звисає над стіною’

- Карта № 55. 'Продовження бічної стіни вгору при покрівлі на два схили'
- Карта № 56. 'Стіна, яку не можна перенести'
- Карта № 57. 'Стіна без вікон і дверей'
- Карта № 58. 'Частина двора позаду будинку'
- Карта № 59. 'Додаткове вікно на зиму'
- Карта № 60. Фонетична структура лексеми *підвіконник*
- Карта № 61. 'Дерев'яний цвях, який забивають в отвори брусів для їх поєднання'
- Карта № 62. 'Криниця, вузька й глибока яма для добування води'
- Карта № 63. Фонетико-морфемна структура лексеми *криниця*
- Карта № 64. Фонетико-граматична структура лексеми *цебрини*
- Карта № 65. 'Приміщення для гігієни'
- Карта № 66. 'Приміщення для дров'
- Карта № 67. Морфемна структура лексем з коренем *дроў-*
- Карта № 68. 'Гостра частина сокири'
- Карта № 69. 'Держак сокири'
- Карта № 70. 'Колода, на якій рубають дрова'
- Карта № 71. 'Тупий кінець молотка'
- Карта № 72. 'Знаряддя для копання з держакон і широким плоским відточеним кінцем'
- Карта № 73. 'Велике дерев'яне відро для витягування води з колодязя'
- Карта № 74. Крайні східні ізоглоси східноподільських елементів
- Карта № 75. Південні ареали східноподільських говірок

Карта № 76. Крайні західні ізоглоси південно-східних елементів

Легенди й коментарі до карт

Карта № 2. ‘Громадська будівля для корів’

Знаком для *ко^р’їуник* у н.п. 2, 5, 6, 9, 24, 28, 31, 34, 35, 38, 39, 40, 41, 42, 49, 60, 62, 63, 64, 80, 91, 105, 106 скартографовано лексему *ко^роуник* – н.п. 10, 12, 13, 14, 21, 37, 59, 61, 67, 76, 79 (функціонують обидва варіанти).

Карта № 4. ‘Приміщення для свиней’

Знаком для *’саж* у н.п. 3, 4, 9, 31, 39, 60, 80, 81, 82 скартографовано лексему *са^жок* – н.п. 60, 39 (функціонують обидві лексеми).

Карта № 5. ‘Громадська будівля для свиней’

Знаком для *сви^нарник* у н.п. 2, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 16, 17, 19, 21, 31, 32, 34, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 49, 52, 55, 56, 59, 60, 62, 74, 75, 76, 77, 78, 80, 85, 86, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 97, 100, 106 скартографовано лексему *све^нарник*; у н.п. 2, 5, 6, 7, 10, 11, 16, 17, 28, 36, 38, 40, 42, 55, 60, 62, 85, 89, 91, 93, 95, 97, 100, 106.

Карта № 7. ‘Приміщення для коней’

Знаком для *’стайн’а* в н.п. 3, 4, 57, 59, 68, 73, 74 скартографовано *стан.’а* – н.п.100. Фонетичну структуру і поширення лексеми *ко^н’ушн’а* див. карту № 6.

Карта № 8. ‘Місце для сидіння курей в курнику’

Знаком для *п¹одра* в н.п. 3, 4, 7, 13, 30, 31, 32, 36, 40, 41, 42, 44, 45, 46, 47, 49, 61, 63, 64, 79, 85, 88, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 106 скартографовано лексему *п¹ідра* – н.п. 3, 18, 19, 20, 21, 22, 25, 27, 28, 36, 43, 44, 48, 50, 52, 54, 63, 64, 76 (функціонують обидві лексеми); у н.п. 34, 35, 55, 56, 57, 67, 70, 80, 81, 82, 83 – *п¹одри*; *п¹одро* – у н.п. 95. Фонетичну структуру лексеми *п¹одра* див. карту № 11.

Карта № 9. 'Приміщення для курей'

Знаком для *кур¹ник* у н.п. 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 21, 22, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 36, 37, 39, 43, 44, 45, 47, 48, 49, 52, 55, 56, 59, 60, 66, 68, 69, 70, 74, 75, 73, 76, 77, 78, 79, 81, 83, 85, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 96, 98, 102, 103, 104 скартографовано *кур¹атник* – н.п. 16, 19, 23, 29, 36, 47, 59, 61, 66, 77, 93, 94, 97, 98, 102, 103, 104, 106; *кур¹ратник* – 2, 9, 10, 19, 20, 21, 23, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 50, 59, 62, 64, 65, 67, 71, 80, 82, 84, 88, 95, 100, 101; *курни¹чок* – н.п. 5, 8, 55, 91, 96.

Карта № 12. 'Вулик, приміщення для бджіл'

Знаком для *вулик* у н.п. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 25, 26, 27, 29, 30, 31, 32, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 86, 87, 88, 90, 91, 92, 95, 96, 98, 99, 102, 103, 104, 105 скартографовано варіанти: *вул'їй* – н.п. 85, *улик* – н.п. 64, *ул'їй* – н.п. 19.

Карта № 13. 'Приміщення для зимівлі бджіл'

Знаком для *тем'ник* 1, 2, 3, 5, 6, 8, 9, 11, 12, 13, 17, 22, 36, 37, 38, 39, 43, 44, 45, 51, 57, 61, 62, 63, 64, 66, 68, 69, 79, 98 скартографовано *тим'ник* – н.п. 5, 8, 36, 61, 69 (обидві лексеми вживаються рівнозначно).

Карта № 17. 'Загорожа для великої рогатої худоби'

Знаком для *о'бора* в н.п. 1, 2, 3, 4, 5, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 44, 45, 46, 48, 49, 51, 61, 62, 64, 66, 76, 77, 78, 81, 82, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 92, 93, 96, 97, 98, 100, 102, 103, 104, 105, 106 скартографовано *го'бора* – н.п. 1, 11, 21, 24, 31, 36, 38, 40, 41, 42, 43, 62, 63, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 91, 96, 97, 106. Знаком для *ст'йло* в н.п. 1, 9, 10, 19, 61, 74, 75, 78, 79, 90, 91, 92, 97 скартографовано *ст'йгло* (н.п. 1, 10); *ст'їла* (н.п. 19, 75, 76, 77, 78, 91). Знаком для *стоїбище* в н.п. 11, 18, 40, 41, 42, 46, 47, 62, 63, 64, 66, 86, 87, 96, 98, 102, 103, 104 скартографовано *стойище* – (н.п. 86, 87, 96). Знаком для *загорожа* в н.п. 5, 8, 24, 29, 30, 34, 43, 47, 48, 52, 65, 67, 68, 69, 70, 71, 73, 75, 80, 83, 99, 101, 106 скартографовано *загорода* – (н.п. 5, 8, 30, 34, 43, 47, 48, 52, 53, 54, 56, 59, 65, 67, 69, 70, 71, 73, 80, 83, 101); *загород'* – (н.п. 29).

Карта № 18. 'Перекладина в загорожі'

Знаком для *жер'дина* в н.п. 61, 68, 74, 75, 87 скартографовано *жерд'* (н.п. 87); *жир'дини* (н.п. 61). Знаком для *шта'хети* в н.п. 1, 2, 13, 16, 39, 80, 81, 82 скартографовано *шта'хвети* (н.п. 21, 80); *шта'фети* (н.п. 8, 24). Знаком для *пр'аслина* в н.п. 23, 37, 59, 76, 90, 91, 95 скартографовано *прасла* (н.п. 91).

Знаком для *перего^трод^тка* в н.п. 10, 11, 19, 25, 40, 41, 42, 44, 45, 46, 47, 48, 52, 60, 62, 63, 64, 65, 66, 69, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 86, 89, 100 скартографовано *перек^лади^на* – н.п. 11, 40, 41, 42, 52, 60, 62, 64, 63.

Карта № 20. ‘Приміщення для реманенту’

Знаком для *кла^дова* в н.п. 1, 12, 13, 14, 18, 19, 32, 35, 37, 47, 51, 52, 58, 59, 77, 87 скартографовано лексему *кла^до^ука* (н.п. 1, 6, 7, 8, 11, 13, 16, 28, 30, 31, 32, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 53, 54, 55, 56, 57, 61, 62, 63, 64, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 80, 81, 82, 86, 87, 91, 96, 97, 100, 102, 103, 104).

Знаком для *ко^лмора* в н.п. 37, 49, 59, 60, 76, 77, 78, 87, 89 скартографовано варіанти: *ко^лм^ірка* (н.п. 89); *ко^лм^ір^чинка* (н.п. 49).

Карта № 23. ‘Зерносховище у колгоспі’

Знаком для *ам^бар* у н.п. 88, 97, 105 скартографовано лексему *гам^бар* – (н.п. 97). Знаком для *ан^гар* у н.п. 68, 73, 106 скартографовано *ган^гар* – н.п. 68, 73, 106 (функціонують обидві лексеми).

Знаком для *зерно^схови^ще* в н.п. 36, 54, 68, 73, 74, 75, 90 скартографовано *зе^рно^склад* – н.п. 80.

Карта № 24. ‘Приміщення для зберігання зерна’

Знаком для *ам^бар* у н.п. 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 11, 13, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 31, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 40, 41, 42, 44, 45, 46, 47, 48, 52, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 74, 75, 76, 77, 78, 79,

80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 89, 90, 92, 93, 94, 96, 97, 102, 103, 104, 105, 106 скартографовано лексему *гам'бар* (н.п.97).

Знаком для *ко'мора* в н.п. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 31, 32, 33, 34, 35, 38, 39, 40, 41, 42, 44, 45, 51, 52, 53, 54, 55, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 72, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 90, 92, 93, 94, 96, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 105, 106 скартографовано варіанти: *ком'ір'чина* (н.п. 54, 55, 53, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73); *ком'ір'чинка* (н.п. 68, 69, 70, 72, 73).

Карта № 25. 'Приміщення для зберігання полови'

Знаком для *по'лоўник* у н.п. 76, 86, 104 скартографовано лексему *по'л'іўник* – н.п. 22, 23.

Знаком для *сто'дол* у н.п. 2 скартографовано *сто'дон* – н.п. 2 (функціонують обидві лексеми).

Знаком для *п-ідна'вес* у н.п. 11, 18, 20, 31, 32, 33, 35, 40, 41, 42, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 57, 58, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 79, 80, 81, 82, 84, 85, 87, 106 скартографовано *подна'вес* – н.п. 1, 2, 3, 5, 6, 9, 12, 14, 16, 17, 23, 24, 30, 32, 36, 38, 39, 62, 64, 65, 66, 74, 75, 78, 79, 83, 84, 85, 86, 87, 89, 90, 91, 92, 94, 95, 97, 98, 99, 100, 102, 103, 104, 105, 106.

Карта № 26. 'Будівля для зберігання снопів, сіна, молотьби та віяння'

Знаком для *'шопа* в н.п. 9, 13, 84, 85, 104 скартографовано лексему *шо'пина* – н.п. 9, 104.

Знаком для *підна́вес* у н.п. 1, 3, 6, 7, 10, 11, 16, 17, 19, 20, 21, 24, 26, 28, 31, 33, 35, 36, 40, 41, 42, 43, 47, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 58, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 67, 69, 70, 71, 79, 80, 84, 86, 87, 89, 91, 93, 94, 95, 96, 97, 100, 102, 103, 105, 106 скартографовано лексему *на́в'іс* – н.п. 6, 7, 15, 16, 17, 28, 95.

Карта № 27. ‘Приміщення для зберігання кукурудзи’

Знаком для *су́мирки* в н.п. 69 скартографовано лексему *су́марки* – н.п. 69 (функціонують обидві лексеми).

Знаком для *підна́вес* у н.п. 1, 2, 3, 4, 5, 9, 10, 11, 12, 14, 19, 20, 22, 24, 25, 26, 29, 31, 36, 38, 39, 40, 41, 42, 44, 45, 46, 47, 48, 52, 55, 59, 60, 62, 63, 64, 65, 66, 68, 76, 77, 78, 79, 84, 85, 89, 91, 92, 97, 98, 99 скартографовано лексему *подна́вес* – 1, 2, 3, 5, 9, 62, 64, 78, 79, 84, 89, 91, 92, 97, 98, 99 (функціонують обидві лексеми) та *подна́в'ес* – н.п. 1, 2, 3, 5, 6, 9, 12, 14, 16, 17, 23, 24, 30, 32, 36, 38, 39, 62, 64, 65, 66, 74, 75, 78, 79, 83, 84, 85, 86, 87, 89, 90, 91, 92, 94, 95, 97, 98, 99, 100, 102, 103, 104, 105, 106.

Знаком для *заго́роща* в н.п. 64, 106 скартографовано *заго́рода* – н.п. 64, 106 (функціонують обидві лексеми). Знаком для *са́нетка* у н.п. 13, 23, 39, 43, 60, 74, 76, 77, 78, 87, 88, 90, 91, 93, 94, 98 скартографовано *шта́нетка* – н.п. 38.

Карта № 28. ‘Приміщення, у якому просушували снопи’

Знаком для *підна́вес* 20, 21, 24, 25, 26, 31, 32, 33, 34, 35, 43, 52, 53, 54, 56, 57, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 85, 86, 87, 88, 93, 94, 97, 98, 99,

105, 106 скартографовано лексему *подна^лвес* – 20, 25, 26, 34, 35, 52, 53, 54, 56, 57, 86, 87, 98, 106 (функціонують обидві лексеми).

Знаком для *на^лв^ліс* у н.п. 6, 7, 15, 16, 17, 28, 95 скартографовано лексему *на^лв^л’ес* – н.п.28 (функціонують обидві лексеми).

Карта № 29. ‘Відгороджене місце в коморі для зсипання зерна’

Знаком для *за^лс^л’ік* у н.п. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 31, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 55, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 88, 89, 93, 94, 95, 97, 98, 103, 105 скартографовано варіанти: *в^лід^лс^л’ік* – н.п. 31, 93, 94, 105; *су^лс^л’ік* – н.п. 38.

Карта № 32. ‘Місце для зберігання зерна, картоплі, буряків’

Знаком для *в^лугол* у н.п. 53, 54, 57, 68, 70, 73, 74, 99, 102, 103, 104, 105 скартографовано *ву^лгол* – н.п. 68, 73, 74; *у^лгол* – н.п. 29, 32, 90, 102, 103, 104. Знаком для *за^лс^л’ік* у н.п. 5, 7, 8, 21, 30, 31, 32, 43, 49, 52, 53, 54, 57, 58, 61, 67, 68, 69, 70, 72, 73, 74, 77, 78, 92 скартографовано лексему *за^лс^л’іка* – н.п. 97, 98.

Карта № 40. ‘Вузький прохід між тинами, будівлями’

Знаком для *с^лтеж^лка* в н.п. 1, 2, 3, 4, 5, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 18, 24, 25, 26, 27, 29, 40, 41, 42, 44, 45, 46, 47, 50, 52, 59, 60, 62, 63, 64, 65, 66, 68, 73, 75, 76, 77, 78, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 90, 93, 94, 95, 96, 97, 99, 101, 102, 103, 104, 106 скартографовано лексему *с^лтеж^лчка* – н.п. 24,

28, 50, 103, 104; *с'тежичка* – н.п. 1, 2, 3, 4, 9, 11, 14, 24, 29, 41, 54, 55, 59, 60, 63, 64, 68, 73, 75, 78, 83, 85, 88, 93, 86, 90, 94, 97.

Знаком для *прох'ід* у н.п. 6, 7, 15, 16, 17, 22, 31, 36, 39, 48, 54, 55, 58, 68, 73, 75, 80, 81, 82 скартографовано лексему *проход* – н.п. 29, 31, 36, 57, 68, 73, 75.

Знаком для *межа* у н.п. 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 11, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 28, 31, 35, 33, 34, 35, 36, 40, 41, 42, 44, 45, 46, 48, 49, 50, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 61, 62, 63, 64, 66, 67, 70, 71, 72, 74, 75, 80, 83, 84, 85, 89, 91, 92, 93, 94, 100, 105 скартографовано *мижа* – н.п. 3, 4, 5, 8, 19, 20, 28, 33, 34, 35, 36, 52, 54, 55, 56, 57, 61, 66, 67, 70, 71, 72, 73 (функціонують обидві лексеми);

Карта № 41. ‘Обнесена огорожею ділянка, на якій розміщена хата та інші будівлі’

Знаком для *об'їс'т'а* в н.п. 2, 5, 16, 21, 39, 43, 47, 48, 60, 63, 64, 77, 78, 85, 87, 104, 105 скартографовано варіанти: *об'іс'т'а* – н.п. 2, 3, 5, 8, 9, 10, 11, 13, 14, 15, 17, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 32, 36, 37, 41, 43, 48, 49, 50, 51, 57, 61, 62, 63, 66, 67, 71, 73, 76, 81, 82, 83, 84, 86, 89, 92, 96, 97, 100, 102, 103; *обіс'т'а* – н.п. 2, 5, 16, 21, 39, 43, 47, 48, 60, 63, 64, 77, 78, 85, 87, 104, 105; *гоб'іс'т'а* – н.п. 1, 4, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 18, 19, 20, 23, 24, 25, 30, 33, 34, 35, 36, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 65, 67, 68, 69, 72, 73, 74, 79, 80, 83, 88, 89, 90, 91, 92, 95, 98, 99.

Знаком для *подв'ірія* в н.п. 2, 5, 7, 8, 12, 13, 16, 17, 19, 20, 21, 27, 29, 31, 32, 33, 34, 38, 46, 47, 49, 51, 52, 54, 55, 56, 59, 60, 69, 70, 72, 73, 76, 77, 78, 80, 81, 82, 87, 96, 97, 98, 103, 104, 106 скартографовано варіанти: *подв'ір'а* – н.п. 17, 24, 40, 41, 42, 61, 62, 63, 64, 65, 74, 75, 79, 83, 88, 89, 90, 100, 101, 102; *подв'іра* – н.п. 2, 17, 22, 34, 35, 36, 39,

43, 44, 45, 48, 49, 53, 68, 69, 70, 72, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 87, 88, 94, 96, 105, 106.

Знаком для *у¹сад'ба* в н.п. 3, 4, 22, 29, 41, 42, 65, 74, 75, 76, 77, 85, 89, 90, 93, 96, 101 скартографовано лексему *о¹сад'ба* (н.п. 22, 101).

Карта № 42. Фонетична структура лексеми *подвір'я*

Знаком для *под¹в·ір'я* в н.п. 2, 5, 7, 8, 12, 13, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 27, 31, 32, 33, 34, 38, 46, 47, 49, 51, 52, 54, 55, 56, 59, 60, 69, 70, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 87, 88, 89, 90, 96, 97, 98, 100, 101, 102, 103, 104, 106 скартографовано варіанти: *по¹д¹в·ір'я* – н.п. 11, 24, 37, 38, 43, 52, 55, 102, 103, 104; *под¹в·ір'а* – н.п. 1, 18, 23, 24, 40, 41, 42, 61, 62, 63, 65, 74, 75, 79, 83, 88, 89, 90, 95, 100, 101, 102, 103; *под¹в·іра* – н.п. 2, 17, 22, 34, 35, 36, 39, 43, 44, 45, 48, 49, 53, 68, 69, 70, 72, 73, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 87, 88, 93, 94, 96, 105;

Карта № 43. Фонетична структура лексеми *обійстя*

Знаком для *об·і¹с¹т¹'а* в н.п. 2, 3, 4, 5, 8, 9, 10, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 33, 34, 35, 36, 37, 39, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 73, 74, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 95, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105 скартографовані варіанти: *об·іс¹т¹'а* – н.п. 2, 3, 5, 8, 9, 10, 11, 13, 14, 15, 17, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 32, 36, 37, 41, 43, 48, 49, 50, 51, 57, 61, 62, 63, 66, 67, 71, 73, 76, 81, 82, 83, 84, 86, 89, 92, 96, 97, 100, 102, 103; *обіс¹т'а* – н.п. 2, 5, 16, 21, 39, 43, 47, 48, 60, 63, 64, 77, 78, 85, 87, 104, 105.

Знаком для *гоб·ііс'т^у'а* у н.п. 1, 4, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 18, 20, 23, 24, 25, 30, 33, 34, 35, 36, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 65, 67, 68, 69, 71, 74, 79, 80, 88, 89, 90 скартографовано *гоб·іс'т^у'а* – н.п. 30, 51, 53, 54, 55, 56, 57, 68, 69, 72, 73, 74, 83, 88, 90 (функціонують обидві лексеми); *го'б·іс'т^у'а* – 1, 4, 9, 11, 12, 13, 14, 19, 20, 24, 25, 52, 65, 67, 79, 80 (функціонують обидві лексеми).

Карта № 45. ‘Хата, селянський житловий будинок’

Знаком для *хата* в н.п. 1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 53, 54, 55, 57, 58, 59, 60, 62, 64, 63, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 85, 86, 87, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 100, 101, 105, 106 скартографовано *ха'тина* – н.п. 73, 68, 70. Знаком для *бу'динок* у н.п. 1, 6, 7, 10, 16, 17, 18, 19, 20, 29, 38, 39, 52, 56, 84, 88, 98, 99 скартографовано *дом* – н.п. 16, 19, 29, 38, 84, 88, 98, 99.

Карта № 46. Фонетико-граматична структура лексеми *мансарда*

Знаком для *ман'сарда* в н.п. 7, 8, 16, 17, 24, 28, 29, 30, 31, 46, 49, 52, 55, 56, 68, 69, 73, 84, 87, 79, 91, 98, 99 скартографовано *ман'серда* (н.п. 7, 8, 16, 19, 29, 46, 55, 56, 68, 84).

Знаком для *ма'сандра* в н.п. (7, 8, 16, 17, 46, 49, 28, 29, 36, 77, 78, 84) скартографовано *ман'сандра* (2, 7, 8, 16, 17, 29, 46, 92, 95).

Карта № 47. ‘Кімната, в якій сплять’

Знаком для *к·ім'ната* ¹*од.иху* в н.п. 15, 16, 18, 19, 20, 25, 29, 34, 46, 47, 67, 68, 69, 70, 89, 101, 102 скартографовано *'комната* ¹*од.иху* – н.п. 8, 16, 18, 19, 20, 25, 29, 46, 47 (функціонують обидві лексеми).

Карта № 48. ‘Місце, де стоїть ліжко’

Знаком для *уголок* у н.п. 2, 3, 13, 64 скартографовано *угол* (н.п. 13, 64).

Карта № 49. ‘Невелика прохідна кімната’

Знаком для *кал'ідор* у н.п. 29, 57, 68, 73 скартографовано *кар'ідор* (77, 78, 92); *кол'ідор* (н.п. 68, 73).

Знаком для *кори'дор* у н.п. 3, 4, 6, 9, 10, 12, 13, 19, 20, 22, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 34, 35, 36, 50, 53, 55, 56, 61, 71, 72, 74, 75, 77, 78, 79, 80, 82, 83, 85, 86, 87, 90, 91, 92, 93, 94, 97, 98 скартографовано *кори'дорчик* (н.п. 10, 25, 31, 74, 75, 80, 81, 82, 85, 93, 94, 97).

Карта № 50. ‘Внутрішнє опукле верхнє покриття над черінню’

Знаком для *свод* у н.п. 2, 43, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 58, 68, 69, 70, 71, 72, 73 скартографовано *свот* – н.п. 54, 55, 68, 69, 73.

Карта № 51. ‘Горизонтальна площадка перед челюстями печі під комином’

Знаком для *п·ідп·іч·а* у н. п. 85 скартографовано *п·ідп·іча* – н.п. 85 (функціонують обидві лексеми).

Карта № 52. ‘Горизонтальна частина димоходу, що лежить на горищі’

Знаком для *ле^жак* у н.п. 1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 83, 85, 86, 87, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 97, 98, 100, 101 скартографовано *лежух* – н.п. 79, 87, 96, 99, 102, 103, 104, 105.

Карта № 53. ‘Місце, де сходяться схили солом’яної покрівлі’

Знаком для *греб-ін* у н.п. 5, 6, 7, 8, 9, 13, 16, 17, 19, 37, 39, 43, 59, 60, 72, 77, 83, 89, 91, 92, 93, 94, 95, 97, 98, 105 скартографовано *гребен* – н.п. 7, 95.

Знаком для *вугол* у н.п. 9, 62, 63, 64, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 102, 103, 104, 105, 106 скартографовано *угол* – н.п. (29, 32, 90, 102, 103, 104); *вугол* (н.п. 68, 73, 74).

Знаком для *верх* у н.п. 6, 7, 8, 9, 14, 15, 16, 17, 33, 34, 35, 36, 38, 40, 41, 42, 43, 58, 63, 64, 86, 87, 89, 93, 94, 96, 97 скартографовано варіанти: *вершок* – н.п. 38, 40, 41, 42, 63, 64; *верх хати* – н.п. 6, 9, 16, 17, 83, 86, 87, 89, 93, 94, 96, 97.

Карта № 54. ‘Нижній край солом’яної покрівлі, що звисає над стіною’

Знаком для *стр’іха* (всі н.п.) скартографовано *стр’іха солом’яна* – н.п. 6, 11, 16, 17, 30, 31, 32, 36, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 52,

53, 54, 55, 56, 57, 61, 62, 63, 64, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 80, 81, 82, 83, 86, 87, 89, 93, 94, 96, 97, 100, 102, 103, 104, 106, 105.

Карта № 55. 'Продовження бічної стіни вгору при покрівлі на два схили'

Знаком для *фрон'тон* у н.п. 1, 2, 3, 7, 9, 11, 15, 16, 24, 25, 27, 30, 31, 32, 37, 40, 41, 43, 44, 45, 46, 48, 49, 51, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 61, 62, 63, 64, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 80, 81, 82, 84, 95, 100, 102, 103, 104 скартографовано *фран'тон* – н.п. 1, 4, 5, 6, 8, 10, 12, 13, 17, 19, 20, 22, 23, 34, 38, 39, 42, 47, 52, 56, 57, 60, 65, 68, 69, 70, 71, 72, 79, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 93, 94, 96, 97, 98, 99, 101, 105, 106.

Знаком для *п-ід.'ашник* у н.п. 12, 25, 27, 28, 33, 35, 37, 50, 51, 58, 59, 67, 73, 91 скартографовано *п-ід.'ашок* – н.п. 25, 26, 27, 28, 29, 31, 33, 35, 36, 37, 50, 51, 58, 59, 67, 73.

Карта № 56. 'Стіна, яку не можна перенести'

Знаком для *с'ц'іна кап-італ'на* у н.п. 1, 3, 4, 5, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 34, 35, 36, 37, 39, 40, 41, 42, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 72, 73, 74, 75, 80, 81, 82, 83, 90, 91, 92, 98, 99, 100, 102, 103, 104, 105, 106 скартографовано *кап-італка* – н.п. 24, 61.

Знаком для *с'ц'іна не^шсуца* в н.п. 6, 7, 17, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 43, 57, 58, 73, 95, 97 скартографовано *с'ц'іна не^шсушца* – н.п. 6, 7, 17, 28, 29, 30, 31, 32, 57, 73 (функціонують обидві лексеми).

Знаком для *с'ц'іна* ¹*тил'на* у н.п. 5, 19, 34, 84, 85, 93, 94 скартографовано *с'ц'іна* ¹*стил'на* – н.п. 5.

Карта № 58. ‘Частина двора позаду будинку’

Знаком для *сто*^р*она* ^с*тил'на* у н.п. 5, 19, 34, 84, 85, 93, 94 скартографовано варіанти: *сто*^р*она* ¹*тил'на* – н.п. 3, 4, 5, 34, 38, 80; *сто*^р*она* ¹*т'іл'на* – н.п. 34, 80.

Карта № 59. ‘Додаткове вікно на зиму’

Знаком для *в'ік*^н*о* *под*^в*їне* у н.п. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 64, 63, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 102, 103, 104 скартографовано варіанти: *в'ік*^н*о* *под*^в*їн'е* – н.п. 1, 2, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 59, 60, 61, 62, 64, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 102, 103, 104 (функціонують обидві лексеми); *в'ік*^н*о* *под*^в*їн'е* – н.п. 91. Знаком для *в'ік*^н*о* *дво*^ї*не* в н.п. 1, 2, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 17, 19, 21, 22, 23, 27, 40, 41, 57, 58, 63, 64, 67, 68, 73 скартографовано *в'ік*^н*о* *дво*^ї*не* – н.п. 2, 6, 7, 8, 19, 21, 23, 40, 41, 64 (функціонують обидві лексеми).

Карта № 60. Фонетична структура лексеми *підвіконник*

Знаком для *п·ідв·і'кон.ик* у н.п. 1, 2, 3, 4, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 33, 34, 35, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 46, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 90, 92, 96, 98, 99, 104, 105, 106 скартографовано варіанти: *п·ідв·і'кон. 'ік* – н.п. 5; *подо'кон. 'ік* – н.п. 6, 16, 17, 30, 36, 44, 45, 46, 47, 48, 85, 89, 93, 94, 97; *п·ідо'кон. 'ік* – н.п. 24, 83; *подо'кон. 'ик* – н.п. 6, 7, 43, 95.

Карта № 62. ‘Криниця, вузька й глибока яма для добування води’

Знаком для *кри'ниці'а* в н.п. 1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 39, 41, 42, 44, 45, 46, 47, 48, 50, 51, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 88, 90, 93, 95, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106 скартографовано варіанти: *ки^ер'ниці'а*, *ки^ер'ничка*, *к·і'р'ниці'а*, *кри'ниці'а*, *кр'і'ниці'а*, *кри'ничка* – див. карту №64.

Знаком для *'копанка* в н.п. 5, 38, 39, 59, 60, 74, 75, 88, 90, 95, 97, 98, 106 скартографовано *'копаночка* (н.п. 97).

Карта № 64. Морфемна структура лексеми *цебрини*

Знаком для *це^убрини* у н.п. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 22, 23, 36, 38, 39, 52, 58, 61, 62, 65, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 88, 100, 106 скартографовано *циб'рини*– н.п. 18, 21, 24, 25, 27, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51,

55, 56, 57, 63, 64, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 85, 86, 87, 88, 89, 96, 101, 102, 103, 104, 105, 106; *цаб'рини* – н.п. 54, 94, 95.

Знаком для *це^уб'рин'а* в н.п. 44, 45, 46, 47, 48, 49, 53, 54, 55, 56, 57, 61, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 80, 81, 82, 85, 86, 87, 91, 93, 94, 96, 100, 106 скартографовано *це^ум'рин'а* – н.п. 28, 37, 59, 60, 77, 78; *ц'ам'рина* – н.п. 36, 74, 75, 76, 90, 91, 92, 97, 98.

Карта № 65. 'Приміщення для гігієни'

Знаком для *туал'ет* у н.п. 1, 2, 3, 4, 5, 7, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 31, 33, 34, 35, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 90, 91, 92, 94, 95, 98, 99, 100, 101, 105, 106 скартографовано *туа^л'ет* – н.п. 9, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 68, 69, 73, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 90, 91, 92, 94, 95, 98, 99, 100, 101, 105, 106.

Знаком для *ўборна* – н.п. 55, 59, 91 скартографовано; *'борна* – н.п. 43. Знаком для *от'хожа* в н.п. 5, 9, 95 скартографовано *от'хожн'ік* – н.п. 95.

Карта № 69. 'Держак сокири'

Знаком для *топор'ишче* у н.п. 5, 6, 7, 8, 12, 13, 14, 16, 17, 21, 23, 24, 28, 37, 38, 39, 52, 58, 59, 60, 74, 75, 76, 77, 78, 83, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 92, 95, 96, 98, 99, 102, 103, 104, 105, 106 скартографовано *топор'ис'ко* – н.п. 3, 4, 5, 10, 11, 18, 20, 21, 22, 26, 27, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 53, 54, 55, 56, 57, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 79, 80, 81, 82, 93, 94, 97, 100.

Знаком для *де^ур^лжак* у н.п. 1, 2, 55 скартографовано *ди^ер^лжалис'ко* – н.п. 16, 19, 29, 46, 84, 100.

Карта № 70. ‘Колода, на якій рубають дрова’

Знаком для *чурка* в н.п. 3, 4, 68, 73 скартографовано *чурка* – н.п. 3, 4.

Знаком для *доу^лбишка* у н.п. 5, 36, 38, 52, 76, 88 скартографовано *доу^лбушка* – н.п. 98.

Карта № 72. ‘Знаряддя для копання з держаком і широким плоским відточеним кінцем’

Знаком для *че^ур^лпачка* в н.п. 3, 4, 5, 7, 8, 9, 12, 14, 28, 29, 34, 57, 67, 68, 69, 72, 73 скартографовано *чир^лпачка* – н.п. 29, 34, 68, 69, 72, 73 (функціонують обидві лексеми).

Знаком для *ло^лпата* в н.п. 1, 2, 3, 4, 5, 8, 10, 11, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 36, 37, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 52, 55, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 86, 87, 88, 90, 91, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106 скартографовано варіанти: *ло^лпата штихо^лва* – н.п. 2, 5, 8, 15, 16, 28, 32, 52, 55, 64, 73, 74, 75, 90, 91, 94, 95, 96, 98, 101, 106; *ло^лпата штихо^лва* – н.п. 5, 8, 15, 28, 32, 52, 55, 64, 73; *ло^лпата підборочна* – н.п. 52, 55, 73.

Карта № 73. ‘Велике дерев’яне відро для витягування води з колодязя’

Знаком для *це^uбер* у н.п. 2, 7, 11, 40, 41, 42, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 62, 63, 64, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 77, 78, 83, 85, 90, 95, 98
скартографовано *'цибер* – н.п. 11, 18, 21, 38, 52, 59, 61; *це^lбро* у н.п. 8, 11, 13, 18, 21, 36, 37, 38, 43, 52, 59, 61, 74, 75, 76, 83, 90, 97, 106;
'цебрик – н.п. 9, 80.

Поліщук Л. Б.

**СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ
ТА ГЕОГРАФІЯ НАЗВ ТРАДИЦІЙНОГО БУДІВНИЦТВА
У ГОВІРКАХ СХІДНОГО ПОДІЛЛЯ**

Монографія

Видається в авторській редакції

Підписано до друку. .2021р. Формат 60x84/16.

Папір офсетний. Ум. друк. арк. 8,14

Тираж 100 прим. Замовлення №

Видавничо-поліграфічний центр «Візаві»

20300, м. Умань, вул. Тищика, 18/19

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 2521 від 08.06.2006.

тел. (04744) 4-64-88, 4-67-77, (067) 104-64-88

vizavi-print.jimdo.com

e-mail: vizavi08@mail.ru